

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

در سیرتِ صدرِ مکی پیستو ترجمہ

مصنف

قدس سرہ شیخ اسلام

مفتی اعظم پاکستان

مولانا حضرت محمد تقی عثمانی

ماترجم

مولانا عبد اللہ قاسم صاحب

مرکز تحقیقات اسلامی

لاہور و پشاور
پاکستان

پیش رو

تقریر ترمذی

پہنستو ترجمہ

خلورم جلد

درس شیخ الاسلام مفتی اعظم پاکستان حضرت
مولانا محمد تقی عثمانی مدظلہ العالی

مترجم

مولانا عبداللہ قاضی امداد العلوم پینتور

خورونکی

مکتبہ حقانیہ بوغره روہ مسجد کلی چمن (بلوچستان)

موبائل ۰۳۲۱۳۴۵۲۲۷۹ // ۰۳۳۳۶۶۵۲۲۱۹

۱۸	ابواب البیوع
۱۸	باب ما جاء في ترك الشبهات
۱۸	حمی خه ته واتی؟
۱۹	دمشبهاتو نه د بیج کیدو په حکم کنه تفصیل
۱۹	دانگریزی سیاهی حکم
۲۰	باب ما جاء في أكل الربا
۲۰	وکاتبه
۲۰	د بینک ملازمت وله ناجانزده؟
۲۱	د قرآن او حدیث ربا
۲۱	سود مفرد او سود مرکب دواړه حرام دی
۲۲	د جنگه اعلان
۲۲	آیا موجوده بینکونو سود حرام نه دي؟
۲۲	په تجارتی قرضونو باندې سود
۲۳	د سود په جواز باندې استدلال
۲۳	د سود د جواز قائلین
۲۳	حکم په حقیقت باندې لگی په صورت باندې نه
۲۴	یوه لطیفه بیا خو خنزیر هم حلال دي؟
۲۵	د سود حقیقت
۲۵	د قرض د واپسی بڼه صورت
۲۵	د نبی علیه السلام په وخت کنه تجارتی وسعت
۲۶	د حضرت ابوسفیان تجارتی قافله
۲۶	د ټولو نه رومع معاف شوې سود
۲۶	د صحابو په دور کنه د بینکاری یو مثال
۲۷	یو بل مثال
۲۷	د سود د جواز د قائلینو یو بل استدلال
۲۷	په علت او حکمت کنه فرق
۲۸	د شرابو د حرمت حکمت
۲۸	په شرعی احکامو کنه د امیر او غریب فرق نه وی
۲۹	په گټه او نقصان دواړو کنه د شرکت کوی
۲۹	په قرض ورکونکی باندې زیات ظلم دے
۳۱	د سود ادنی حصه دخپله مور سره د زنا برابر ده
۳۱	باب ما جاء في التغليب في الكذب والزور ونحوه
۳۱	باب ما جاء في التجارة وتسمية النبی إياهم
۳۲	د خطاب بڼه الفاظ استعمالول
۳۲	د دلالتی پیشه او په دي باندې اجرت اخستل
۳۲	د دلالتی اجرت د فیصد په حساب سره
۳۳	باب ما جاء فيمن خلف على سلعة كاذبا
۳۳	باب ما جاء في التكرير بالتجارة

باب ما جاء في الرخصة في الشراء إلى أجل

۳۴

۳۴

۳۵

۳۵

۳۵

۳۶

۳۶

۳۷

۳۷

۳۸

۳۸

۳۹

۳۹

۴۰

۴۰

۴۱

۴۱

۴۲

۴۲

۴۳

۴۳

۴۴

۴۴

۴۵

۴۵

۴۶

۴۶

۴۷

۴۷

۴۸

۴۸

۴۹

۴۹

۵۰

۵۰

۵۱

۵۱

۵۲

۵۲

۵۳

۵۳

۵۴

۵۴

۵۵

۵۵

۵۶

۵۶

۵۷

۵۷

۵۸

۵۸

قرض خرخول جائز دی

د بیع حال او بیع موجدل په مینخ کنبی فرق

د استاذ د خوی تعظیم او تکریم

گانه کیخودل جائز دی

باب ما جاء في كتابة الشروط

قرض معامله لیکل ضروری دی

باب ما جاء في بيع من يزيد

دنیلان حکم

دنیلان په جواز کنبی د فقهاو اختلاف

په کوم قسم مالونو کنبی نیلام جائز دی

باب ما جاء في بيع المذنب

دمولی دانتقال نه پس د مدیر خرخول جائز نه دی

د مالک په ژوند د مدیر د خرخولو حکم

زما په نزد د ټولو نه بهتر جواب

د وهم د وجه ټول حدیث نه مردود کیږی

باب ما جاء في كراهية تلقي الشيوع

د تلقی الجلب د ممانعت وجه

د غرر او ضرر، د ممانعت علت

د داسی بیع حکم

د د هوکې په صورت کنبی بایع ته خیار فسخ

باب ما جاء في بيع حاضر لباد

د عدم جواز وجه

د رسد او طلب ثبوت د حدیث نه

سرمایه دارانه نظام

اشتراکی نظام

د سرمایه دارانه نظام خرابی

د اسلام نظام معیشت

باب ما جاء في التهي عن المحاقلة والمزابنة

دائمه ثلاثه مسلك

د عقد په وخت کنبی تمایل کافی دی

په دې مسئله کنبی د امام صاحب فقاها

د رطب او تمر جنس یو دی

د حنطه مقلیه په غیر مقلیه باندې خرخول جائز نه دی

په رطب او حنطه مقلیه کنبی فرق

د حدیث باب جواب

باب ما جاء في كراهية بيع الفمرة حتى يئذوا صلاحها

د شکاره کیدو نه وړاندې خرخول

۵۰	بیع بشرط القطع
۵۰	بیع بشرط الشرک
۵۰	معلق عن الشرط
۵۱	حدیث باب جواب
۵۱	عدم جواز علت
۵۲	دا نهی تحریمی نه ده
۵۲	د بدو صلاح نه پس بیع
۵۳	کومه صیوه چه پوره ښکاره شوې نه وی دهغې دبیهی حکم
۵۳	المعروف کالمشروط
۵۳	د دی زمانې دققهاورائې
۵۳	یو کال پورې د مفت نوکړی حکم
۵۴	حدیث باب په مشوره باندې محمول دي
۵۴	دعوف د وجه ترک حدیث جائز نه دي
۵۴	باب ما جاء في بيع خيل الحيلة
۵۵	باب ما جاء في كراهية بيع الغرر
۵۵	د ،، غرر ،، حقیقت
۵۵	د ،، غرر ،، د تحقق درې صورتونه
۵۶	په انشورس کښې هم ،، غرر ،، شته
۵۶	دزندگۍ بیمه
۵۶	د خیزونو او سامان بیمه
۵۷	د مسولیت بیمه
۵۷	په خپل مینځ کښې یو بل سره د مدد کولو صورت جائز دي
۵۷	که قانونا بیمه کیدل ضروری وی نو بیا؟
۵۸	باب ما جاء في التهي عن بيعتين في بيعة
۵۸	د متردد ثمن سره عقد جائز نه دي
۵۸	په قرض بیع کښې د قیمت اضافه جائز ده
۵۸	ژور فرق
۵۹	په قیمت کښې زیاتې کول جائز نه دي
۵۹	قسط وار خرڅولو کښې قیمت زیاتول جائز دي
۵۹	باب ما جاء في كراهية بيع ما ليس عندك
۵۹	د غیر مملوک خیز په خرڅولو کښې خرابی
۶۰	سته څه خیز دي؟
۶۰	ددې باب دویم حدیث
۶۰	،، بیع العينة ،، جائز نه ده
۶۱	د ،، لا یحل سلف وبيع ،، دریمه معنی
۶۱	د مقتضاء عقد خلاف شرط لگول ټیک نه دي
۶۱	د عقد مناسب شرط لگول جائز دي
۶۲	متعارف شرط لگول جائز دي

- ۶۲..... د علامه شبرمه مذهب
- ۶۲..... دامام ابن ابی لیلی مذهب
- ۶۳..... د جمهورو فقهاء مذهب
- ۶۳..... دامام احمد بن حنبل مذهب
- ۶۳..... دامام ابوحنیفه رحمه الله استدلال
- ۶۴..... د علامه ابن شبرمه د استدلال جواب
- ۶۴..... دامام طحاوی رحمه الله د طرف نه دویم جواب
- ۶۴..... دامام ابن ابی لیلی د استدلال نه جواب
- ۶۵..... ولا ربيع مالم یضمن
- ۶۵..... ،، بیع ما لم یقبض
- ۶۶..... په سود او کرائی کنبی فرق شته
- ۶۶..... په نکاح او زنا کنبی فرق
- ۶۶..... د جمهورو فقهاء استدلال
- ۶۷..... د زمکي بیع قبل القبض جائز ده
- ۶۷..... معنی قبض یا په ضمان کنبی را تلل هم کافی دی
- ۶۸..... بَاب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ بَيْعِ الْوَلَاءِ وَهَبِهِ
- ۶۸..... د ولاء دوه قسمونه
- ۶۸..... د ،، عقد مولات،، تعریف
- ۶۸..... د ،، ولاء د بیعی یا هبې د عدم جواز وجه
- ۶۸..... په مولى العتاقه او مولى المولات کنبی فرق
- ۶۹..... د ،، حق الارث،، بیع
- ۶۹..... حقوق غیر شرعیه
- ۶۹..... د حقونو بیع
- ۷۰..... د حقونو اقسام
- ۷۰..... بیع جائز نه ده. تنازل جائز دي
- ۷۰..... نزول عن الوظائف بمال
- ۷۰..... د حضرت حسن رضی الله عنه د خلافت نه دستبرداره کیدل
- ۷۱..... په ،، حق اسبقیت ،، باندې تنازل بمال جائز دي
- ۷۱..... حق تصنیف یا حق طباعت
- ۷۱..... د مبیعی،، عین ،، کیدل جائز نه دی
- ۷۱..... دا حقونه د مال په تعریف کنبی راځی
- ۷۱..... د اسم التجاری ،، او علامه تجاریه،، بیع
- ۷۲..... گانړه
- ۷۲..... په بیع او نزول کنبی فرق
- ۷۲..... بَاب مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ بَيْعِ الْحَيَوَانَ بِالْحَيَوَانَ نَسِيئَةً
- ۷۲..... په اموال ربویه کنبی د حرمت ریا علت
- ۷۲..... دامام شافعی رحمه الله مسلك
- ۷۲..... په حدیث باب باندې د اعتراض نه جواب
- ۷۳..... دا حنافو په تائید کنبی دویم حدیث
- ۷۳.....

- ۷۳..... دامام شافعی رحمه الله استدلال او د هغې رد
- ۷۴..... دویم استدلال د هغې نه جواب
- ۷۴..... دا بیع الغائب بالناجز ده او دا جائز ده
- ۷۴..... باب ما جاء في شراء العبد بالعبدین
- ۷۵..... باب ما جاء أن الحنطة بالحنطة مثلاً بمثل كراهية التفاضل فيه
- ۷۵..... د ربوالفضل د حرمت وجه
- ۷۶..... آیا حرمت د شیرو خیزونو سره مخصوص دي
- ۷۶..... د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد د حرمت علت
- ۷۶..... دامام شافعی رحمه الله په نزد د حرمت علت
- ۷۷..... دامام مالک رحمه الله په نزد د حرمت علت
- ۷۷..... دامام اعظم رحمه الله دلائل
- ۷۷..... دامام مالک رحمه الله عقلی دلیل
- ۷۷..... دامام شافعی رحمه الله عقلی دلیل
- ۷۸..... د احنافو عقلی دلیل
- ۷۸..... د دې علت دوجه په احنافو اولنی اعتراض
- ۷۹..... د دې اعتراض دوه جوابونه
- ۷۹..... په احنافو باندې دویم اشکال
- ۷۹..... د اشکال جواب
- ۷۹..... ثمن په متعین کولو سره نه متعین کیږي
- ۸۰..... په ثمن کبني اوصافو ته څه اعتبار نه وي
- ۸۰..... د یو روپی په دوو روپیو باندې د خرڅولو د حرمت دوه وجوهات
- ۸۰..... د ثمنیت په ابطال کبني د امام محمد او شیخینو اختلاف
- ۸۱..... باب ما جاء في الصرّف
- ۸۱..... په بیع صرف کبني تقابض في المجلس ضروري دي
- ۸۲..... په ،، اثمان ،، کبني ،، بیع الغائب بالناجز ،، جائز نه ده
- ۸۲..... د ذهب او فضه دوه حیثیتونه
- ۸۲..... د ثمن خلقی او ثمن عرفی تعریف
- ۸۲..... په ثمن عرفی کبني په تقابض في المجلس کبني اختلاف
- ۸۳..... دامام مالک رحمه الله مذهب
- ۸۳..... موجوده کرنسی د نوټونه ده
- ۸۳..... دلوت په ذریعه د زکات ورکول
- ۸۴..... د کاغذی نوټ نه اوس ثمن عرفی جوړ شوي دي
- ۸۴..... د مختلفو ملکونو د کرنسو په خپل مینځ کبني تبادل
- ۸۴..... د هندو مسئله
- ۸۵..... د عربو د عالمانو موقف
- ۸۵..... د سرکاری قیمت نه د نوټونو په کمی زیاتی تبادل کول
- ۸۵..... د تفاضل په جواز باندې د حضرت عبدالله بن عباس مسلك
- ۸۵..... د دې باب دویم حدیث
- ۸۶..... د دینار په ځای درهم ورکول جائز دي

د یوم الاداء د قیمت اعتبار به وی
د یوم الاداء د قیمت د اعتبار وجه
د افراط زر او تفريط زر وضاحت
د روپۍ قیمت معلومولو طریقه
په شرعی اعتبار سره د روپۍ د قیمت عدم اعتبار نقلی دلیل
عقلی دلیل
په اشیاء اریعه کښې صرف تعین کافی دي
باب ما جاء في انتفاع التخل بغير الثأیر والعبد وله مال
د ونې په بیع کښې به میوه نه وی داخله
په دې مسئله کښې دشوافعو او احنافو اختلاف
دا نزاع لفظی ده حقیقی نه ده
د غلام په بیع کښې به دهغه مال داخل نه وی
په شرط لکولو سره کوم مال په بیع کښې داخلېږي؟
باب ما جاء في البیع بالخیار ما لم يتفرقا
د حدیث باب نه د خیار مجلس ، په ثبوت باندې استدلال
د ، ، او یختار ، مطلب
د قرآنی آیتونو نه د احنافو د مطلب تائید
د حدیث باب یوه بله عجیبه توجیه
د احنافو د توجیهاتو په تائید کښې اولنې دلیل
دویم دلیل
دامام شافعی د طرف نه په دې دلیل باندې اعتراض
د اعتراض جواب
د حدیث باب یوه بله توجیح
د شوافعو او حنابلو مذهب د حدیث سره زیات موافق دي
په خیار مجلس باندې په نوی تجارت کښې مشکلات
خیار مجلس د نزاع سبب دي
د نبی علیه السلام یو باندېچی ته اختیار ورکول
باب بالمرجة
دا قاعده کلیه نه ده
باب ما جاء في یمن یتخذ في البیع
د خیار مغبون دپاره ددې حدیث نه استدلال
د جمهورو فقهاء په نزد خیار مغبون ثابت نه دي
د متاخرینو فتوی د مالکیانو په قول ده
آیا د کم عقلۍ دوجه ، ، حجر ، ، مقرر کولې شی؟
باب ما جاء في المصراة
شاة مصراة ، ، اخستونکی ته د درې ورځو اختیار
دائمه ثلاثه مذهب
د احنافو مسلک

- ۹۸ باختلاف خلاصه
- ۹۹ دامام طحاوی رحمه الله د طرف نه د حدیث باب جواب
- ۹۹ د امام طحاوی د جواب ره
- ۹۹ صرف د کهجورو د ضاع ادا کولو حکم خلاف القیاس دي
- ۹۹ توجیه
- ۱۰۰ باب ما جاء في اشتراط ظهر الذابته عند البيع
- ۱۰۱ د جمهورو فقهاو په نزد انتفاع بالمرهون جائز نه ده
- ۱۰۱ د جمهورو فقهاو دلیل
- ۱۰۱ د جمهورو فقهاو د طرف نه د حدیث باب نه جواب
- ۱۰۱ حدیث باب دویم جواب
- ۱۰۲ په رهن باندې د مرتهن قبضه ضروری ده
- ۱۰۲ د رهن یونوي صورت .. الرهن السائل
- ۱۰۲ د ملکیت د کاغذونو رهن کول
- ۱۰۳ د رهن دا صورت جائز کیدل پکار دی
- ۱۰۳ کښي د امام شافعي مسلك
- ۱۰۳ د احنافو مسلك
- ۱۰۴ د اموال ربویه او غیر ربویه باندې مرکب خیزونه خرڅول
- ۱۰۴ د شوافعو استدلال او د هغې نه جواب
- ۱۰۴ د احنافو استدلال
- ۱۰۴ دا اختلاف په هغه وخت کښي دي چه جنس یو وی
- ۱۰۴ د کیمنیانو د شیرز حقیقت
- ۱۰۵ د شوافعو په نزد د شیرز، خرڅول او اخستل جائز نه دی
- ۱۰۵ د احنافو په نزد د شیرز په خرڅولو او اخستلو کښي تفصیل
- ۱۰۵ چه د کومې کمپنۍ منجمدي اثاثي نه وی د هغې شیرز خرڅول
- ۱۰۵ د متاخرینو شوافعو په نزد د شیرز د خرڅولو او اخستلو جواز
- ۱۰۷ باب ما جاء في اشتراط الوكلاء والزجر عن ذلك
- ۱۰۸ باب بالمرجة
- ۱۰۸ د دي باب دویم حدیث
- ۱۰۹ باب ما جاء في المكاتب إذا كان عنده ما يؤدي
- ۱۰۹ د هغې په انداز به آزاد پری
- ۱۰۹ دا حدیث منسوخ دي
- ۱۱۰ مکاتب به د ټول رقم ادا کولو پورې غلام وی
- ۱۱۰ باب ما جاء إذا أفلس للرجل غريم فيجذ عنه متاعه
- ۱۱۰ د مفلس تعریف او د هغه حکم
- ۱۱۱ په دي مسئله کښي د ائمه ثلاثه او احنافو اختلاف
- ۱۱۱ د ائمه ثلاثه او احنافو استدلال
- ۱۱۱ د احنافو په تائید کښي د یو حدیث نه استیناس
- ۱۱۱ د حدیث باب جواب

- ۱۱۲..... داحنافو تائید دیو بل حدیث نه
- ۱۱۲..... دحدیث باب د الفاظو نه داحنافو تائید
- ۱۱۲..... دائمه ثلاثه نور استدلالات او دهغی نه جوابونه
- ۱۱۲..... دائمه مجتهدینو د اختلاف حقیقت
- ۱۱۳..... باب ما جاء في النهي للمسلم أن يدفع إلى الذمي الخمر يبيعها له
- ۱۱۳..... دشوافعو په نزد د شرابونه سرکه جوړول جائز نه دی
- ۱۱۳..... داحنافو په نزد ترې سرکه جوړول جائز دی
- ۱۱۳..... باب بلا ترجحة
- ۱۱۴..... په مسئله د ظفر، کنبی د امام مالک مسلک
- ۱۱۴..... دامام شافعی مسلک او استدلال
- ۱۱۴..... دامام اعظم مسلک
- ۱۱۵..... دامام ابوحنيفه رحمه الله استدلال
- ۱۱۵..... دحدیث باب نه جواب
- ۱۱۵..... دمناخرینو احنافو فتوی د احنافو په قول باندې ده
- ۱۱۵..... باب ما جاء في أن الغارية مؤذاة
- ۱۱۶..... دشوافعو په نزد عاریت مضمون وی
- ۱۱۶..... داحنافو په نزد عاریه امانت دي
- ۱۱۶..... ددې باب دویم حدیث
- ۱۱۷..... دحضرت قتاده په حضرت حسن بصری باندې اعتراض
- ۱۱۷..... دحضرت حسن بصری مسلک
- ۱۱۷..... قوله: «إلا أن يخالف»
- ۱۱۷..... باب ما جاء في الاختكار
- ۱۱۸..... دکوموخیزونو احتکار جائز نه دي؟
- ۱۱۸..... داحتکار د معانعت علت ضرر دي
- ۱۱۸..... دانسان په ملکیت شرعی حدود او قیود
- ۱۱۸..... قلت لسعيد: يا ابا محمد بنك تحتكر
- ۱۱۹..... باب ما جاء في بيع المحفلات
- ۱۱۹..... باب ما جاء في اليمين الفاجرة يقطع بها مال المسلم
- ۱۲۰..... باب ما جاء إذا اختلف البيعان
- ۱۲۰..... باب ما جاء في بيع فضل الماء
- ۱۲..... کومي اوبه خرخول ناجائز دي؟
- ۱۲..... د ذاتی کوهی داویو په خرخولو کنبی د فقهاو اختلاف
- ۱۲۱..... په خپله رازغون شوي گیاه نه د منع کولو دپاره حيله
- ۱۲۱..... باب ما جاء في كراهية عشب الفحل
- ۱۲۱..... دغوی د مالک اعزاز او اکرام جائز دي
- ۱۲۱..... باب ما جاء في قمن الكلب
- ۱۲۲..... د سبې د خرخولو او اخستکو حکم
- ۱۲۲.....

- ۱۲۲..... دمالکیانو او احنافو استدلال
- ۱۲۳..... دصحابه او تابعینو د فتاواو نه استدلال
- ۱۲۴..... وحديث باب نه جواب
- ۱۲۴..... باب ما جاء في كسب الحجام
- ۱۲۴..... دحجام اجرت جائز دی
- ۱۲۴..... باب ما جاء في الرخصة في كسب الحجام
- ۱۲۴..... باب ما جاء في كراهية قمن الكلب والسنور
- ۱۲۴..... د پیشو خرخول جائز دی او غوښه یې حرام ده
- ۱۲۵..... باب بلا موجه
- ۱۲۵..... باب ما جاء في كراهية بيع المغنيات
- ۱۲۵..... باب ما جاء في كراهية الفرق بين الاخوين أو بين الوالدة ولدها في البيع
- ۱۲۶..... باب ما جاء فيمن يشتري العبد ويستفله ثم يجد به عيبا
- ۱۲۶..... باب ما جاء في الرخصة في أكل الثمرة للمار بها
- ۱۲۷..... ددی باب دویم حدیث
- ۱۲۷..... باب ما جاء في التهي عن الثيا
- ۱۲۷..... قوله،،والثيا إلا أن تعلم،،
- ۱۲۷..... باب ما جاء في كراهية بيع الطعام حتى يستوفيه
- ۱۲۷..... باب ما جاء في التهي عن البيع على بيع أخيه
- ۱۲۸..... په بيع د بيعي مطلب
- ۱۲۸..... دبل په بیغام باندې بیغام لیرل
- ۱۲۸..... باب ما جاء في بيع الخمر والتهي عن ذلك
- ۱۲۸..... د،،الكحل،، خرخول او اخستل
- ۱۲۸..... باب التهي أن يتخذ الخمر خلا
- ۱۲۸..... باب ما جاء في اختلاب المواشي بغير إذن الأرباب
- ۱۲۹..... دمالك د اجازت نه بغير دهغه د ملك نه فائده اخستل
- ۱۲۹..... باب ما جاء في اختلاب المواشي بغير إذن الأرباب
- ۱۲۹..... دكوم خیزچه جائز استعمال موجود وی دهغه بیع
- ۱۳۰..... دبتانو بیع من حیث هی هی جائز نه ده
- ۱۳۰..... د مردار د وازگي حکم
- ۱۳۰..... په نوم بدلولو سره حقیقت نه بدلیری
- ۱۳۰..... چه د ممانعت نص وی نو بیع جائز نه ده
- ۱۳۰..... باب ما جاء في الرجوع في الهبة
- ۱۳۱..... په رجوع عن الهبة کښې شواققو او احنافو اختلاف
- ۱۳۱..... داحنافو استدلال اود حدیث باب نه جواب
- ۱۳۱..... د دیانه او قضاء،، اختلاف
- ۱۳۲..... پلار دخپل خوی نه رجوع في الهبة کولي شی

۱۳۲	باب ما جاء في العزایا والرخصة في ذلك
۱۳۲	به عرایا کنبی د شوافعو د مسلک وضاحت
۱۳۲	د حنابلو مسلک او تفسیر
۱۳۳	د مالکیانو مسلک او تفسیر
۱۳۳	د احنافو مسلک او تفسیر
۱۳۳	د احنافو د مسلک د ترجیح وجوهات
۱۳۴	به احنافو یو اعتراض او دهغې جواب
۱۳۴	دویم اشکال او دهغې جواب
۱۳۴	دریم اشکال او دهغې جواب
۱۳۴	د درایت په اعتبار سره هم د احنافو مسلک راجح دي
۱۳۵	باب ما جاء في كراهية التجسس في البيوع
۱۳۵	باب ما جاء في الرجحان في الوزن
۱۳۵	باب ما جاء في إظهار المفسر والرفق به
۱۳۵	د پخوانو امتونو د یو سړی واقعیه
۱۳۶	باب ما جاء في مظل الغني آله ظلم
۱۳۶	د مالدار تال متبول ظلم دي
۱۳۶	د مدیون مماطل نه د ضرر، د معاوضې طلبولو حکم
۱۳۶	د تعویض عن الضرر، د پاره د حدیث نه استدلال
۱۳۷	د صورت د سودی صورت سره مشابه دي
۱۳۷	په تعویض عن الضرر او سودی معامله کنبی فرق
۱۳۷	په تعویض عن الضرر کنبی مالی عقوبت موجودیږي
۱۳۷	د مماطل جرم د غل او ډاكو د جرم نه کم دي
۱۳۸	منافع معصوبه مضمون نه وی
۱۳۸	د دسودخور ذهنتیت اختراع ده
۱۳۸	په شریعت کنبی بالقوت گته معتبره نه ده
۱۳۸	بیا خو په قرض ورکونکی باندي ظلم دي
۱۳۸	په مدیون مماطل باندي د دباؤ اچولو شرعی طریقه
۱۳۹	د دي حل شرعی جواز
۱۳۹	د حدیث باب دویمه جمله
۱۳۹	د امام احمد بن حنبل رحمه الله مسلک
۱۳۹	د جمهورو فقهاو مسلک او دهغې دلیل
۱۳۹	د جمهورو فقهاو عقلی دلیل
۱۴۰	د امام صاحب مسلک
۱۴۰	د امام شافعی او امام احمد رحمهما الله استدلال
۱۴۱	د امام ابوحنیفه رحمه الله دلیل
۱۴۱	د شوافعو د طرف نه اعتراض او دهغې جواب
۱۴۱	د حدیث باب جواب
۱۴۱	په چیک باندي به د حوالې احکام جاری کولی شی
۱۴۲	

- ۱۴۲ چه چیک نه د زکات و رکول او د بیع صرف حکم
- ۱۴۲ باب ما جاء في المَلَامَة والمُتَابَعَة
- ۱۴۲ باب ما جاء في السِّلَق في الطَّعَام والسَّر
- ۱۴۳ به حیوان کنی بیع سلم حکم
- ۱۴۳ د حیوان استقراض جائز دی که ناجائز؟
- ۱۴۳ د حیوان قرض بیع جائز نه ده
- ۱۴۳ د احتافو دلیل د حضرت فاروق اعظم به اثر سره
- ۱۴۴ باب ما جاء في أرض الشُّتْرُك يُرِيدُ بَعْضُهُمْ بَيْعَ لَصِيهِ
- ۱۴۴ که شریک داخستلونه انکار او کړی نو د شفعی د اسقاط حکم
- ۱۴۴ د وجادة، حکم
- ۱۴۵ باب ما جاء في المُخَابَرَة والمُعَاوَمَة
- ۱۴۵ باب ما جاء في الشُّعْبَر
- ۱۴۵ د حکومت دپاره وختی طور د تعبیر گنجائش شته
- ۱۴۵ باب ما جاء في كراهية الفس في التُّبُوع
- ۱۴۶ باب ما جاء في استقراض التَّعْبَرِ أو الشَّيْءِ مِنَ الْحَيَوَانِ أو السِّنِّ
- ۱۴۶ د حیوان استقراض جائز دی که نه دی؟
- ۱۴۶ خاوند د حق نه د و نیلو حق حاصل دی
- ۱۴۷ باب بالخرجة
- ۱۴۷ د نرمی به وجه نی بینه او شوه
- ۱۴۸ باب التَّهْنِي عَنْ التَّبَع في المَسْجِد
- ۱۴۸ دورک شوی ماشوم اعلان به جنات کنی
- ۱۴۹ أبواب الأحكام
- ۱۴۹ باب ما جاء عن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في القَاضِي
- ۱۵۰ د قضاء عهدي قبلولو حکم
- ۱۵۱ عالمانو د قضا منصب قبول کړي هم دي
- ۱۵۱ د قضا د منصب به قبلولو کنی تفصیل
- ۱۵۱ د حضرت یوسف علیه السلام د عهدي طلب
- ۱۵۱ به انتخاباتو کنی د نمائندگي دپاره د اودريدلو حکم
- ۱۶۱ زما د قضا د منصب قبلولو واقع
- ۱۵۳ باب ما جاء في القَاضِي يُصِيبُ وَيُخْطِئُ
- ۱۵۳ باب ما جاء في القَاضِي كَيْفَ يَقْضِي
- ۱۵۴ به ادله شرعيه کنی ترتيب
- ۱۵۴ يو اشکال دهغي جواب
- ۱۵۴ د حديث نه د تقلید شخصی ثبوت
- ۱۵۵ باب ما جاء في الإمام العادل
- ۱۵۵ باب ما جاء في القَاضِي لَا يَقْضِي بَيْنَ الْخَصْمَيْنِ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَهُمَا

فهرست	دقضا اصول
۱۵۵	باب ما جاء في إمام الرعية
۱۵۵	باب ما جاء في يقضي القاضي وهو غضبان
۱۵۶	باب ما جاء في هدايا الأمراء
۱۵۶	دقاضي ديواره د هديي قبلولو حكم
۱۵۶	باب ما جاء في الراشي والمرتشي في الحكم
۱۵۷	باب ما جاء في قبول الهدية وإجابة الدعوة
۱۵۷	باب ما جاء في التشديد على من يقضي له شيء ليس له أن يأخذه
۱۵۷	آيا دقاضي فيصله به صرف ظاهرا نافذ وي؟ دعالمناو اختلاف
۱۵۷	دقاضي دقضاء دنفاذ ديواره اولتي شرط
۱۵۸	دويم شرط
۱۵۸	چه داملاك مرسله دعوى نه وي
۱۵۸	دريم شرط هغه معامله د انشاء احتمال لري
۱۵۸	خلووم شرط چه هغه محل قابل د عقد وي
۱۵۹	پنجم شرط
۱۵۹	دامام ابوحنيفه استدلال
۱۵۹	ددي واقعي حقيقت
۱۵۹	د شخفي د رضا مندي نه بغير نكاح خنكه صحيح كيږي؟
۱۶۰	په امام صاحب باندې اعتراضات
۱۶۰	دامام صاحب د مذهب حكمتونه
۱۶۰	د حديث باب جواب
۱۶۱	په امام صاحب يو اعتراض او دهغي جواب
۱۶۱	په ملكيت راتلو سره انتفاع اخستل لازم نه دي
۱۶۲	دلته كښي د خبائثت كسب موجود دي
۱۶۲	د حضرت شاه صاحب د كلام نه تائيد
۱۶۲	دويم تائيد
۱۶۲	حضرت علي رضي الله عنه د نكاح تر لونه ولي انكار او كړلو؟
۱۶۲	باب ما جاء في أن البيعة على المذموم واليمين على المذموم عليه
۱۶۳	ددي باب دويم حديث
۱۶۳	باب ما جاء في اليمين مع الشاهد
۱۶۴	په دي مسئله كښي د فقهاو استدلال
۱۶۴	د احنافو د طرف نه د حديث باب جواب
۱۶۴	د حديث باب دويم جواب
۱۶۵	د حديث باب دريم جواب
۱۶۵	زما په نزد زياته صحيح خبره
۱۶۵	په خبر واحد د قرآن پاك تشرېح
۱۶۶	د علر په وخت كښي په شاهد او يمين باندې فيصله
۱۶۶	ددي باب بل حديث
۱۶۶	
۱۶۷	

- ۱۶۷..... باب ما جاء في التمدد يكون بين الرجلين فيعتق أحدهما لصية
- ۱۶۷..... دئیم غلام دآزادی مسئله
- ۱۶۸..... دامام صاحب مسلک
- ۱۶۸..... دامام شافعی رحمه الله مسلک
- ۱۶۹..... دصاحبینو مسلک
- ۱۶۹..... بنیادی اختلاف دوه دی
- ۱۶۹..... ددی باب دویم حدیث
- ۱۷..... باب ما جاء في العمري
- ۱۷..... دعمری مطلب او مختلف صورتونه
- ۱۷۲..... دعمری په باره کښي د فقهاو اختلاف
- ۱۷۲..... باب ما جاء في الرقي
- ۱۷۳..... د رقی په باره کښي د فقهاو اختلاف
- ۱۷۳..... باب ما ذكر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في الصلح بين الناس
- ۱۷۳..... باب ما جاء في الرجل يضع على خائط جاره خشباً
- ۱۷۳..... دبعضي اهل ظاهرو مسلک
- ۱۷۴..... باب ما جاء أن اليمين على ما يصدقها صاحبه
- ۱۷۴..... په قسم کښي توريه نشي کيدي
- ۱۷۴..... باب ما جاء في الطريق إذا اختلف فيه كم يجهل
- ۱۷۴..... ددی باب دویم حدیث
- ۱۷۵..... باب ما جاء في تخيير الغلام بين أبويه إذا اختلفا
- ۱۷۵..... باب ما جاء أن الولد يأخذ من مال ولده
- ۱۷۶..... باب ما جاء فيمن يكره له الشيء ما يحكم له من مال الكاسر
- ۱۷۶..... په حدیث باب باندي اشکال او دهغي جواب
- ۱۷۶..... باب ما جاء في حد بلوغ الرجل والمرأة
- ۱۷۷..... د بلوغ د عمر په باره کښي د فقهاو اختلاف
- ۱۷۷..... باب فيمن تزوج امرأة أبيه
- ۱۷۸..... باب ما جاء في الرجلين يكون أحدهما أسفل من الآخر في الماء
- ۱۷۸..... په پتي کښي داوبو ورکولو مقدار خوږه پکار دي؟
- ۱۷۸..... دتبی علیه السلام داحکم د سزا په طور وو
- ۱۷۸..... دعدالت او فیصلي توهین موجب د تعزیر دي
- ۱۷۹..... اعتراض کونکي څوک وو؟
- ۱۷۹..... باب ما جاء فيمن يفتي مخالفة عند موته وليس له مال غيرهم
- ۱۸۰..... وصیت به صرف د مال په ذریعه حصه کښي نافذ وی
- ۱۸۰..... آیا په قرعه اندازی سره حق ثابتیږي؟
- ۱۸۰..... د حصو په تعیین کښي قرعه اندازی جائز ده
- ۱۸۱..... په قرعه اندازی سره فیصله کول

- بَاب مَا جَاءَ فِيمَنْ مَلَكَ ذَا رَحِمٍ مَحْزُومٍ ۱۸۱
- بَاب مَا جَاءَ فِيمَنْ زَرَعَ فِي أَرْضٍ قَوْمٌ يَغْيِرُ إِذْنَهُمْ ۱۸۱
- بغیر د اجازت نه د بل په زمکه د کروندی نه پیدا شوي فصل به د چا وی؟ ۱۸۱
- د احنافو دلیل ۱۸۲
- د قیاس تقاضا ۱۸۲
- د حدیث باب جواب ۱۸۲
- بَاب مَا جَاءَ فِي التَّحْلِ وَالتَّسْوِيَةِ بَيْنَ الْوَلَدِ ۱۸۲
- په ژوند کښې د بال بچ په مینځ کښې د برابرۍ حکم ۱۸۳
- په هلك او جینی کښې برابرې کول ۱۸۳
- بَاب مَا جَاءَ فِي الشُّفْعَةِ ۱۸۴
- ګاونډی به د شفعه حقدار وی ۱۸۴
- یو اشکال دهغې جواب ۱۸۴
- بَاب مَا جَاءَ فِي الشُّفْعَةِ لِلْقَاتِبِ ۱۸۵
- بَاب مَا جَاءَ إِذَا خُدَّتِ الْخُدُودُ وَوَقَعَتِ السُّهَامُ فَلَا شُفْعَةَ ۱۸۵
- باب بلا ترجه ۱۸۵
- په غیر منقولاتو کښې شفعه نشته ۱۸۵
- ابو حمزه سبکی څوک وو؟ ۱۸۶
- بَاب مَا جَاءَ فِي اللَّقْطَةِ وَضَائِلِ الْإِبِلِ وَالْقَتَمِ ۱۸۶
- د لقطه حکم ۱۸۷
- لقطه به کله مالک ته حواله کولې شي؟ ۱۸۷
- د لقطه مصرف څوک دي؟ ۱۸۸
- د احنافو استدلال ۱۸۸
- د شوافعو استدلال ۱۸۹
- د حضرت علی رضی الله عنه د واقعه نه استدلال ۱۸۹
- د حضرت علی رضی الله عنه پوره واقعه ۱۹۰
- د بنو هاشم د پاره د صدقاتو حکم ۱۹۱
- کوم خیز او چتول پکار دي ۱۹۲
- یوې بودې امام صاحب ته د هوکه ورکړې وه ۱۹۲
- که معمولی خیز ورته په لار کښې ملاو شي نو؟ ۱۹۲
- بَاب فِي الْوَقْفِ ۱۹۲
- د موقوف علیهم غربت ضروری نه دی ۱۹۲
- د وقف متولی ته د وقف د آمدن نه خوراک جائز دي ۱۹۳
- د وقف حقیقت ۱۹۴
- امام ابو حنیفه او موقف موبد ۱۹۵
- بَاب مَا جَاءَ فِي الْقَضَاءِ جَرَّحَهَا جَبَّارٌ ۱۹۵
- که څاروي نقصان اورسوي نو دهغې تاوان به په مالک وی که نه؟ ۱۹۵
- په ګاري به د حادثې په صورت کښې د نقصان ضمان ۱۹۶

۱۹۷	د... والیر جبار... مطلب
۱۹۷	په... مباشر او متسبب... باندې د راتلو اصول
۱۹۷	په موجوده زمانه کې په تریک کې د مباشرتین
۱۹۸	د... السعدن جبار... مطلب
۱۹۸	د... فی الرکاز الخمس... مطلب
۱۹۸	د... وفی الرکاز الخمس... د ماقبل سره تعلق
۱۹۸	د... رکاز... په باره کې د فقهاو اختلاف
۱۹۹	دحتفی یسک وجوه ترجیح
۱۹۹	باب ما ذکر فی إخیاء أرض الموات
۲۰۰	په... احیاء موات... کې د فقهاو اختلاف
۲۰۰	د... احیاء... او تحجیر... معنی
۲۰۰	دکلی د ضروریاتو د زمکې احیاء جائز نه ده
۲۰۱	د... ولس لبرق ظالم حق... مطلب
۲۰۱	باب ما جاء فی القطنع
۲۰۱	دحدیث د روایت کولو یوه طریقه عرض ده
۲۰۲	دحدیث ترجمه او مطلب
۲۰۲	دحدیث دویمه جمله
۲۰۲	په شریعت کې جاگیر ورکول جائز دی
۲۰۳	دموجوده جاگیري نظام تاریخ او شروع
۲۰۴	په شریعت کې دجاگیرداري مفهوم
۲۰۴	زمکه په قومتی ملکیت کې د اخستلو مسئله
۲۰۴	دحضرت بلال بن حارث المزی په واقعه باندې استدلال
۲۰۴	حضرت حجرین وائل ته په حضرموت کې د جاگیر ورکولو واقعه
۲۰۵	باب ما جاء فی فضل الغرس
۲۰۵	باب ما ذکر فی المزارعة
۲۰۶	زمکه د کروندې دپاره په کرانی ورکول
۲۰۶	زمکه په مزارعت ورکول او دهغې درې قسمونه
۲۰۶	دا صورت هم ناجائز دي
۲۰۶	دا صورت جائز دي
۲۰۷	دامام ابوحنیفه رحمه الله استدلال
۲۰۷	دجمهورو فقهاو دلیل
۲۰۷	داخافو دطرف نه دخیبر د معاملې نه جواب
۲۰۷	تحقیقی خبره
۲۰۸	باب من المزارعة
۲۰۹	حاشی
۲۲۱	ماخذ او مصادر

ابواب السیوع

بَاب مَا جَاءَ فِي تَرْكِ الشُّبُهَاتِ

عن الثَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْخَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنَ وَبَيْنَ ذَلِكَ أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَذَرِي كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ أَمِنَ الْخَلَالُ هِيَ أَمُّ مِنَ الْحَرَامِ فَمَنْ تَرَكَهَا اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ فَقَدْ سَلِمَ وَمَنْ وَاقَعَ شَيْئًا مِنْهَا يَوْشِكُ أَنْ يَوَاقَعَ الْحَرَامَ كَمَا أَنَّ مَنْ بَرَعَ حَوْلَ الْحِمَى يَوْشِكُ أَنْ يَوَاقِعَهُ أَلَا وَإِنْ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمَى أَلَا وَإِنْ حِمَى اللَّهِ مُحَارَمَةٌ

اسام ترمذی رحمه الله د شبهاتو د پریخودو په بیان کښې دا باب قائم کړې دې حضرت ثعمان بن بشیر رضی الله عنه فرمائی: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دا واوریدل چه فرمانیل به یې حلال خیزونه هم ښکاره دی او حرام خیزونه هم ښکاره دی او دحلالو او حرامو په مینځ کښې څه خیزونه او کارونه داسې دی چه هغه متشابهات دی د هغې په باره کښې ډیرو خلقو ته دا معلومه نه ده چه دا حلال دی که حرام نو کوم کس چه دخپل دین دحفاظت او د عزت د عصمت دپاره دغه خیزونه پریږدی هغه به سالم پاتې شی او کوم کس چه په دې خیزونو کښې د یوخیز کونکې شی نو نژدې ته چه هغه ښکاره حرامو کښې هم اخته شی لکه کوم کس چه د یو بادشاه یا سردار د چراهگاه نه گیرچاپیره خاړوی خړوی نژدې ده چه هغه خاړوی په چراهگاه کښې ورگډه شی خبردار! دهر بادشاه یوه خاصه چراهگاه وی او د الله تعالی چراهگاه هغه خیزونه دی کوم چه الله تعالی حرام کړی نو د یو مسلمان دپاره چه لکه څنگه دالله تعالی، حسی، ته بغیر داجازت نه داخلیدل نه دی پکار نو دغه شان د هغې نه گیرچاپیره تاویدل هم نه دی پکار چه چرته داسې اونشی چه په غلطی سره په دغه حسی کښې ور داخل شی او د حرامو ارتکاب اوکړی.

حسی څه نه وائی؟

پخوا زمانه کښې به ،،حسی،، هغې چراهگاه ته وئیل شوه کومد چه به د یو ملک بادشاه یا حاکم یا سردار دخپل خان دپاره خاص کړې وه او دا اعلان به نه کولو چه په دې چراهگاه کښې بل چاته دخپلو خاړوو خړولو اجازت نشته او د ،،حسی،، جوړولو طریقہ به دا وه چه په کوم علاقه کښې به هغې سردار یا بادشاه دخپل خان دپاره ،،حسی،، جوړوله نو هلته به یوې اوچتې ډیرې ته ورغلو او خپل خان سره به یې داوچت آواز سپې بوتلو هلته کښې به نه هغه سپې غپلوته تیار کړلو بیا چه به تر گوم خای پورې د سپې د غبار آواز رسیدلو د هغې خای پورې به د هغې سردار ،،حسی،، جوړه شوه بیا په عامو خلقو ته به هغې کښې د دننه ورتلو او په هغې کښې دخپلو خاړوو خړولو اجازت نه وو خو چه کله نښی علیه السلام تشریف راوړلو نو هغه رسم نه ختم کړلو او اعلان نه وکړلو ((لا حی الا لله و لرسوله)) (۲) یعنی دالله تعالی او پیغمبر نه سوا به بل څوک آئنده دپاره دخان

دپاره داسې ،،حسی،، نشی جوړولې یعنی د بیت المال دپاره خو ،،حسی،، جوړولی شی د بیت المال نه سوا د بل څه دپاره یا دخپل خان دپاره به څوک ،،حسی،، نشی جوړولې په دې حدیث کښې د مثال په رتړا کښې په دې یاندي پوهول کوی چه لکه څنگه د جاهلیت په دور کښې به د سردارانو ،،حسی،، وه او عام سړی ته به هغه ،،حسی،، کښې دخپلو خاړوو خړولو اجازت نه وو نو عام سړی به د دې ویرې د هغې ،،حسی،، نه گیرچاپیره هم خپل خاړوی نه خړول چه هغې نه

خاروی او بریری او دغې... حمی... ته دتنه ورشی نو د سردار یا د بادشاه د سزا مستحق به شی د
مشته امور و ارتکاب هم دغه شان دي لکه چه دالله تعالی د... حمی... نه گنجا پیره خریدل په دي
کښي ددي خبري خطره ده چه هغې نه د محرماتو ارتکاب او کړي او دالله تعالی د سزا مستحق
شی امام ابوداود رحمه الله دا حدیث د دین دریمه حصه گرځولي ده.

د مشبهاتو نه د بچ کیدو په حکم کښي تفصیل *

په دي حدیث کښي نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مشبهاتو نه د بچ کیدو حکم کړېدي په بعضي
حالاتو کښي دا حکم وجوبی وی او په بعضي حالاتو کښي دا حکم استحبابی وی که یو عالم یا مجتهد
د یو څیز په پاره کښي تحقیق کوی چه د څیز حلال دي که حرام او ددي تحقیق په دوران کښي هغه ته
دواړه قسم دلائل مخکښي راشي بعضي دلائل په حلت باندې دلائل کوی او بعضي دلائل په حرمت
باندې او د موازنې په نتیجه کښي د دواړه طرف دلائل د وزن په اعتبار باندې برابر معلومیږي او یو
طرف ته ترجیح نشي ورکولی نو په داسې صورت کښي هغه څیز مشته شو او په داسې صورت کښي
هغې عالم یا مجتهد ته پکار دی چه د حرمت طرف ته ترجیح ورکړي او د هغې د حرمت فیصله
او کړي ځکه چه په داسې صورت کښي د مشته نه د بچ کیدو حکم وجوبی دي.

یا یو عالم سړی په یوه مسئله کښي د دوو عالماتو نه فتوی واخستله یو عالم د هغې د جواز فتوی
ورکړه او بل د حرمت فتوی ورکړه که د دغې عام سړی په دغه دواړو عالماتو کښي د یو په علم
او تقوی باندې زیات اعتماد وو نو په دي صورت کښي هغه ته د هغې عالم په فتوی باندې عمل کول
پکار دی په چا باندې چه ئې زیات اعتماد وی خو که دهغه په نظر کښي دواړه عالماتو په علم او تقوی
کښي برابر وو نو په داسې صورت کښي په هغې عامی سړی باندې واجب ده چه هغه د هغې عالم په
فتوی باندې عمل او کړي څوک چه د عدم جواز فتوی ورکوي ځکه چه په دي صورت کښي دا مسئله
د مشتهاتو نه شوه او داسې مشته شوه چه د هغې نه د خان ساتلو حکم وجوبی دي.

په بعضي حالاتو کښېد مشتهاتو ته د بچ کیدو حکم استحبابی وی مثلاً که په یوه مسئله کښي
د حلت او حرمت دواړه دلائل متعارض وی او د حلت د جانب دلائل د حرمت د دلائلو په مقابله کښي
زیات قوی او راجح وی او په داسې صورت کښي یو مفتی او یو عالم د حلت د دلائلو د ترجیح دوجه د
هغې د حلت فتوی ورکړه لیکن د حرمت په طرف کښي هم څه دلائل موجود وو د هغې دوجه دا
مسئله مشته شوه او د هغې نه د بچ کیدو حکم استحبابی شونود تقوی تقاضا دا ده چه سړی د هغې
نه پرهیز او کړي او د حرمت په طرف عمل او کړي.

د انگړیزي سیاهي حکم *

حکیم الامت حضرت مولانا اشرف علي تھانوی قدس سره به په فتوی کښي ددي خبري کوشش
کولو چه عامو خلکو ته چه څومره زیاته آسانتیا ملاویدی شوه هغه به ئې ورته ورکوله خود خپل خان
دپاره به ئې د سختی طرف غوره کولو په هغه زمانه کښي د سیاهي رواج شروع شو کومه چه نن مونږ
خلق د سیاهي په قلم کښي استعمالوونود دي سیاهي د جواز او عدم جواز مسئله پیدا شوه ځکه چه
په دي سیاهي کښي سپرت وی او په سپرتو کښي الکحل گڼی وی او هغه د شرابو یو قسم دي او شراب
نجس دی نو سپرت هم پلپیت شونود سپرت نه جوړه شوې سیاهي هم پلپته کیدل پکار وونود دي
سیاهي استعمال ناجائز کول پکار وو.

حضرت تھانوی رحمه الله ددي مسئله دتحقیق نه پس یوه مسئله فتوی اولیکله په هغې کښي ئې
اوفرمائیل چه په سیاهي کښي الکحل گڼی وی او هغه په اشربه اریعه کښي دیو نه هم نه جوړیږي نه هغه
د کهجوړو وی او نه د انگورو ددي وجه دامام اعظم رحمه الله د قول مطابق دا سیاهي پلپته نه ده نوددي
استعمال هم جائز شو او که په یوه جامه باندې اولگي نو هغه نه پلپتیږي خو حضرت تھانوی رحمه الله چه

تقریباً زر تصنیفات نی پریخی دی ټول عمر نی دا سیاہی نه ده استعمال کړې بلکه د سیاہی قلم به نی هم نه استعمالولو همیشه دپاره به نی د لرګی قلم او دیسی سیاہی استعمالوله او په هغې باندې نی ټول تصنیفات لیکلې دی دې طرف ته رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې حدیث کښې اشاره کړې ده.

دع ما یریک إلا ما لا یریک (۳) یعنی کوم څیزونه چه دې په شک کښې اچوی هغه پریږده او هغه څیزونه اختیار کړه کوم چه دې په شک کښې نه اچوی.

بَاب مَا جَاءَ فِي أَكْلِ الرِّبَا

لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْلَ الرِّبَا وَمُؤْكَلَهُ وَشَاهِدَتَهُ وَكَاتِبَهُ

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دح چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په سود خور او په بل باندې د سود مال خوړونکی اود سودی کاروبار په گواه او لیکونکی باندې لعنت وئيلي دي ددې حدیث نه معلومه شوه چه څنگه سودی کاروبار کول ناجائز او حرام دي دغه شان په سودی کاروبار کښې دلالي کول او د سود حساب کتاب کول لیکل وغیره هم حرام دي ددې حدیث په بنیاد باندې فتوی ورکولې شی چه نن سبا په بینکونو کښې ملازمت کول جائز نه دي ځکه چه ددې په وجه څه نا څه پورې سرې په سودی معاملاتو کښې ملوث کیږی.

وګاڼه *

ددې په تفصیل کښې حافظ ابن حجر رحمه الله دا لیکلی دی چه د سود د کاتب نه هغه کس عراه دي څوک چه د سود د سودا په وخت کښې د سود وغیره حساب کتاب لیکي او عاقدینو سره په دې عقد کښې مدد کوی نو هغه په دې سزا کښې داخل دي څوکه یو سرې د سودی لین دین په وخت کښې دا حساب کتاب نه لیکي بلکه دعقد نه پس چه هغه د تیرې شوې زمانې د ټول حسابونو او کارگذاری اورپوتونه وغیره لیکي گویا چه په دې ضمن کښې سودی حسابونه لیکل هم پېښیږی خلاصه دا که د دې حساب کتاب په وخت کښې په سودی لین دین کښې مدد نه وی نو هغه سرې په دې وعید کښې شامل نه وی که دې تحقیق ته اوکتې شی نو په دې سره د هغې کسانو مشکل ختمیږی چه دهغوی کار اکاونټس او آډټ وغیره دي دې خلکو ته د مختلفو فرمونواو ادارو او کمپنیاو ټول کال حساب لگول وی او د هغې پرتال کوی په دې کښې دوی د هغې سودی لین دین لیکل هم کوی کوم چه یوې کمپنۍ کړې وی او د هغې لیکل هم کوی خو د دوی دا لیکل صرف د سالاته رپورټ او کاغزاری حیثیت لری په دې کښې د کمڼۍ په سودی لین دین کښې څه مدد نشته نو دا کسان په دې وعید کښې داخل نه دي (والله اعلم بالصواب)

د بینک ملازمت ولې ناجائز ده؟

خوپه دې باندې دا اعتراض کیږی که د بینک ملازمت ولې حرام دي ځکه چه نن سبا خو دهر ځای نه پیسه د بینک په ذریعه باندې راځی هیڅ پوځیز د سود نه پاک نه دي نوییا خو هر څیز حرامیدل پکار دی.

ددې جواب دا دي چه شریعت دهر څیز دپاره یوه اندازه مقرر کړې ده چه ددې حده پورې جائز دي او ددې نه اخوا ناجائز دي نو د بینک د نوکری د ناجائزوالی وجه دا ده چه په بینک کښې سودی لین دین کیږی او کوم کس چه په بینک کښې نوکری وی نو هغه د څه نا څه حده پورې په سودی لین دین کښې تعاون کوی او په هیڅ یوه گناه کښې تعاون کول د قرآن پاک د حکم مطابق حرام دي فرمائی: «ولا

تعاونوا علی الإثم والعدوان)) المائدة (۲۰) ددی وجه د بینک نوکری ناجائزه ده او ارکوهی پورې چه ددی اعتراض تعلق دی چه هره یوه پیسه مونږ ته د بینک په ذریعه باندې راړسې نوهره یوه پیسه حرام کیدل پکار دی ددی جواب دا دی چه د بینک نه پیسې په جائز او حلاله طریقه باندې راځی نو ددی پیسو په استعمال کښې څه گناه نشته او که په ناجائزه او حرامه طریقه باندې راځی نو د هغې استعمال به حرام وی.

د قرآن او حدیث بیان شوی ریا *

د ریاوا، لفظ په لغت کښې د زیادت په معنی راځی او د شریعت په اصطلاح کښې ددی استعمال په پنځه قسمه معانیو کښې راځی خو زیات طور ددی استعمال په دوو معانیو کښې راځی یو د «ربوالتسیة» په معنی کښې او بل د «ربو الفضل» په معنی کښې د «ربوالتسیة» تعریف دا دی چه «هو القرض المشروط فيه الأجل وزيادة مال علی المستقرض» دی ته «ربو القرآن» هم وائی او د «ربو الفضل» تعریف دا دی چه هغه د هم جنس څیزونو په خپل مینځ کښې یو بل سره د بدلونو په وخت کښې کمی زیاتې کول دی دې ته «ربو الحدیث» هم وائی ځکه چه اولنې قسم ریا په قرآن پاک او دویم قسم ریا په حدیث سره حرامه شوې ده.

سود مفرد او سود مرکب دواړه حرام دی *

بعضې خلق دا اعتراض کوی چه قرآن پاک صرف مرکب سود حرام کړې دی سود مفرد نه دی دې حرام کړې او د قرآن پاک په دې آیت استدلال کوی ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)) (آل عمران، ۳۰)

په دې آیت کښې د ریا سره د «اضعافا مضاعفة» قید لگیدلې دی او نهی په قید باندې داخله شوې ده نو صرف هغه ریا به حرامه وی چه په هغې کښې رقم د راس المال نه کم از کم دوچنده زیاتېږی خودا استدلال صحیح نه دی ځکه چه د «اضعافا مضاعفة» قید دامت دعالمانو په اجماع سره احترازی نه دی بلکه اتفاقی دی او دا قید پیښی داسې دی لکه دقرآن پاک په یو بل آیت کښې چه نه فرمائیلی دی ((وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا)) (البقرة، ۲۱) په دې آیت کښې اگرچه د ثمن قلیل قید هم لگیدلې دی خو هیڅ عقلمند انسان به ددې آیت نه دا مطلب وانخلي چه قرآنی آیاتونه خو په ثمن قلیل باندې خرڅول جائز نه دی خو په ثمن کثیر سره ئې خرڅول جائز دی او ددې قید د اتفاقی کیدو دلائل دا دی.

د قرآن کریم آیت دی ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ)) (البقرة، ۲۷۸) په دې آیت کښې د «ما» کلمه عامه ده دا د ریا قلیل او کثیر مقدار دواړو ته شامل دی.

د حجة الوداع په موقع باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم دا اعلان کړې وو «الربوا موضوع كله» او اول الربوا أضعه ربوا العباس بن عبدالمطلب فإنه موضوع كله «دلته کښې د «كل» کلمه د ریا د هرڅومره مقدار په حرمت کښې صریح دی.

د حضرت علی رضی الله عنه نه یو حدیث منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی «كل قرض جر نفعا فهو ربوا» (۶) په دې حدیث کښې د «نفعا» کلمه په دې خبره دلیل

دې، چه دتفع هر مقدار حرام دې ددې تفصيل نه معلومه شوه، چه آيت كښې د «اضاعافا مضاعفة» قيد احترازی نه دې بلكه اتفاقی دې

دجنگ اعلان*

د ربا د حرمت آياتونه قطعی الدلالت دی او د سود لین دین کونکو په باره كښې چه خومره سخت وعید په قرآن پاك كښې راغلې دي داسې سخت وعید كېدې شی، په بله ګڼه باندې نه وی راغلي الله تعالی فرمائی: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ)) فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ((البقرة، ۲۷۸، ۲۷۹)) په دې آيت كښې ښکاره اعلان دې كه تاسو سودی لین دین نه پرېږدئ نو بیا د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم جنگ ته تیار شی.

آيا د موجوده بینکونو سود حرام نه دي؟*

نن ټوله دنیا دسود په پنجه كښې انځني ده او دسرمایه دارانه نظام بنیاد هم په سود باندې دې ټول بینکونه د سود په بنیاد باندې چلېږي ټولې سوداګرۍ د سود په بنیاد باندې چلېږي، لوني لوني سرمایه داران او غني غني کمپنۍ د سود په بنیاد باندې د بینک نه قرضې اخلي او په هغې باندې خپل کاروبار چلوي.

په عالم اسلام كښې بعضي كسان داسې پیدا شوي دي هغوی دا دعوی كړې ده چه په موجوده بینکونو كښې چه كوم سود كېږي، دا هغه سود نه دي، كوم چه قرآن كريم حرام كړې دي او دليل دا پیش كوي، چه په هغه زمانه كښې به خلقو د ذاتي ضرورياتو دپاره قرض اخستلو مثلاً كه يو سړی سره به د خوراك دپاره پیسې نه وي نو هغه به د لویې په حالت كښې يو مالدار سړی ته ورغلو، اودا به ټي ورته اونیل چه زه اوږې يم، هاته څه پیسې قرض راكړه، چه خپل بال بچ ته روټی وركړم، نو په جواب كښې به مالدار اوونیل، چه زه په درته په سود باندې قرض دركړم، ته دا وعده او كړه، چه ددې قرض سره به دومره سود راكوي ښکاره ده، چه دا د ظلم خبره وه، چه يو سړی اوږې دي او هغه د لویې د ختمولو دپاره ستا نه قرض غواړي او ته دهغه ته د سود مطالبه كوي، حالانكه ستا اصلی قرض خو دا وو، چه تا دخپل طرف نه د هغه د لویې ختمولو انتظام كړې وي، داسې نه چه هغه ته دي قرض وركړې، اولته دهغه نه د سود مطالبه كوي د داسې سود په باره كښې قرآن كريم فرمایلي دي، كه تاسو دا نه پرېږدئ، نو ستاسو خلاف دالله تعالی او دهغه د رسول د طرف نه دجنگ اعلان دي.

په تجارتی قرضونو باندې سود*

لیکن تركومي پورې چه په موجوده دور كښې د بینکونو دسود تعلق دي، نو په دې كښې قرض اخستونكې غریبانان نه وی، چه هغوی سره د خوراك دپاره څه نه وی، او هغوی سره د مړی د كفن دپاره پیسې نه وی داسې غریبانانو ته خو بینك قرض نه وركوي، كه په ما او په تا كښې څوك د بینك نه د قرض اخستو دپاره لار شی، نو د بینك خلق به مونږ اووهی او بهر ته به مو راوباسی، بلكه د بینك نه قرض اخستونكې ډیر لوني لوني سرمایه دار او دولت مند خلق وی، هغوی د لویې لږې كولو او كفن دپاره قرض نه اخلي، بلكه دهغوی مقصد دا وی، چه د بینك نه قرض واخلي او هغه په خپله سوداګرۍ كښې اولگوي، او هغې ته نوره ترقی وركړي، اوزیاته ګټه او كړي، مثلاً چه د بینك نه يو لاکهه روبي واخلي، او د هغې نه دوه لاکهه جوړې كړي.

پل طرف ته هغه روبي چه سرمایه دار نې د بینك نه قرض اخلي، هغه د عوامو روبيه وی، هغوی دخپل آمد نه په لږه لږه دا جمع كړې وی، او په بینك كښې نې د امانت په طور ایځي وی، نو كوم سرمایه دار چه د بینك نه قرضه اخلي او د هغه نه دا مطالبه اوشي، چه ددې قرض په ذریعه سوداګری كوه، اوچه كومه

گفته اوشی نو په هغې کښې دومره فیصد گټه نه بینک ته د سود په طور ادا کړه نو په دې کښې به کوم ظلم وی او په هغه زمانه کښې چه کوم سود رائج وو په هغې کښې به په قرض اخستونکي باندې ظلم کیدلو ددې وجه قرآن کریم هغه سود حرام کړلو نو د موجوده دور د بینکونو سود حرام نه دي په نورو الفاظو کښې دا خبره داسې هم کولې شی چه یو قرض هغه دي چه هغه انسان دخپل ذاتي ضرورتونو پوره کولو دپاره اخلي داسې قرض نه صرفی قرض وائی دویم قرض هغه دي کوم چه انسان د سوداګرۍ کولو او گټې کولو دپاره اخلي داسې قرض ته تجارتي او پیداواری قرض وائی د سود د جواز د قائلینو وینا ده چه قرآن کریم صرفی قرض باندې سود اخستل حرام کړي دی په تجارتي قرض باندې سود اخستل په دې حرمت کښې داخل نه دي

د سود په جواز باندې استدلال *

د سود د قائلینو جواز د قرآن کریم ددې آیت نه استدلال کوی چه ((أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ)) (البقرة رقم ۲۷۵) په دې آیت کښې «الربوا» معرف باللام ده او په الف لام کښې اصل دا دي چه دا دعهد دپاره وی نو د «ربا» دلفظ نه به هغه مخصوصه ربا مراد وی کومه چه زمانه د جاهلیت او د نبی علیه السلام په ابتدائی دور کښې رائج وه او په هغه زمانه کښې صرف «صرفی قرض» او په هغې باندې د سود اخستلو رواج وو دتجارتی قرض او په دې باندې د سود اخستو رواج نه وو او کوم خیز چه په هغه زمانه کښې رائج نه وو نو قرآن کریم هغه څنگه حرامولی شی نو د سود د حرمت اطلاق صرف په «صرفی قرض» باندې کیږي په تجارتي قرض باندې سود اخستو باندې نې اطلاق نه کیږي

د سود د جواز ثانیین *

دا هغه استدلال دي کوم چه د تعلیم یافته خلقو د طرف نه شوي دي او ددې په بنیاد باندې دا وتیلي شوي دي چه د بینکونو سود جائز دي تر دې چه د مصر موجوده مفتی اعظم هم د بینکونو د سود د حلالوالی فتوی ور کړي ده او ددې فتوی دوجه په ټولو عربو کښې یو شور جوړ دي او ددې شهرت دي ددې نه علاوه د عالم اسلام په هر گوټ کښې ددې نظري کسان پیدا کیږي په هندوستان کښې سرسید احمد خان، په عربو کښې مفتی عبده رشید رضا هم ددې نظري قائل تیر شوي دي په پاکستان کښې د ااکتر فضل الرحمان صاحب موقف هم دا وو او جسٹس قدیر الدین ددې په جواز باندې یوه رساله لیکلې وه که سړي په غور سره او گوري نو په ظاهر د جواز د قائلینو استدلال زړه ته دا ایبل کوی که یو سرمایه درا د بینک نه قرض واخلي او گټه کوی نو دهغه نه د سود په مطالبه کښې کوم ظلم او جرم دي نو کوم کسان چه د نوني تعلیم حاملین دی هغوی ددې استدلال نه مرغویه کیږي او ددې حامیان جوړیږي

حکم په حقیقت باندې لکي په صورت باندې نه *

حقیقت دا دي چه د جواز د قائلینو استدلال په یوه زبردسته غلطی باندې مبنی دي د هغوی د استدلال صغری او کبری دواړه غلطې دي دهغوی د استدلال صغری دا ده چه په عهد رسالت کښې تجارتي سود رائج نه وو او کبری دا ده چه کوم خیز په عهد رسالت کښې رائج نه وو په هغې باندې د حرمت اطلاق نشي کیدی دا صغری او کبری دواړه غلطې دي نو د دوی استدلال هم صحیح نه دي اول په کبری خان پوهه کړی چه دا کبری غلطه ده گوري اصول دا دي چه قرآن او حدیث کله یو خیز باندې دحلت او حرمت حکم اولگوي نو هغه حکم ددغې خیز په یو خاص شکل یا صورت باندې نه لگوي بلکه د هغې خیز په حقیقت نې لگوي نو کله چه هغه حقیقت موجودیږي هلته به هغه حکم هم راځي

مثلاً شراب را داخله په کومه زمانه کښې چه شراب حرام شوی وو په هغه زمانه کښې به خلقو به خپلو کورونو کښې دننه د انگورو رس په خپلو لاسونو باندې نجور کړلو او هغه به یې زاړه کړلو او شراب به یې ترې جوړول نو که اوس په موجوده وخت کښې یو کس اوواڼی چه په هغه زمانه کښې به خلقو به خپلو لاسونو په خپلو کورونو کښې شراب جوړولو او په هغې کښې به یې د صحت د حفاظت د اصولو خیال نه ساتلو نو ځکه شراب حرام شوی وو اوس چونکه په عجیبه مشینونو باندې د صحت د حفاظت د ټولو اصولو خیال ساتلې شی او ډیر په پاکۍ سره شراب جوړولېشی نو ځکه د شرابو د حرمت اطلاق د موجوده دور په شرابو باندې نه کېږي ښکاره خبره ده چه دا استدلال بالکل د کم عقلتوب دې ځکه چه شریعت د شرابو یو خاص شکل او صورت نه دې حرام کړې بلکه د هغې حقیقت یې حرام کړې دې نو چه په کوم څیز کښې د شرابو هغه حقیقت موجود وی په هغې باندې به د حرمت اطلاق کېږي برابره ده که د هغې مخصوص صورت د نبی علیه السلام په زمانه کښې موجود وو او که نه وو نو که نن یو سړې دا اوواڼی چه د نبی علیه السلام په زمانه کښې وهسکې، بیشر او براندې موجود نه وو نو ځکه به دا حرام نه وی ښکاره ده چه دا خبره صحیح نه ده ځکه چه د نبی علیه السلام په زمانه کښې اگر چه په دې نوم او په دې شکل کښې موجود نه وو خو د هغې حقیقت یعنی داسې مشروب چه نشه راولی موجود وو او نبی علیه السلام دا حقیقت حرام کړې وو اوس دا حقیقت همیشه دپاره حرام شو که په هره زمانه کښې وی او په کوم نوم چه وی

یوه لطیفه چه سندره حرام نه ده*

د هندوستان یو سندرغاړې یو خل حج ته لاړلو د حج د کولو نه پس د مکې نه مدینې منورې ته تلو په هغه زمانه کښې به په لاره کښې د ایساریدو دپاره سړانې گانې وې هغه هم د شپې تیرولو دپاره په یوه سړانې کښې قیام او کړلو له وخت پس هم هغې سړانې ته یو عربی سندرغاړې راغلو سندرغاړې هم هلته کیناستلو او سندره یې شروع کړه. د هغې عربی سندرغاړې آواز ډیر خراب او بد وو. هندوستانی سندرغاړې ته د هغه د آواز نه ډیر سخت نفرت او کرکه ورغله کله چه هغه سندره و نیل بند کړل. نو هندوستانی سندرغاړې اوو نیل نن دا خبره زما په ذهن کښې راغله چه نبی علیه السلام سندري و نیل ولې حرام کړې وی ځکه چه هغوی د داسې میره والو سندري اوریدلې وې که زما سندره یې اوریدلې وې نو هیڅ کله به یې سندري نه وې حرامې کړې

بیا خو خنزیر هم حلال دی؟*

نن سبا دا یو مزاج جوړ شوې دې چه د هر څیز په باره کښې خلق وائی چه صاحبها د نبی علیه السلام په زمانه کښې دا څیز یا دا عمل داسې وو ځکه نبی علیه السلام دا حرام کړې وو او نن سبا چونکه دا عمل هغه شان ته دې پاتې شوې نو دا حرام نه دې تر دې چه ویونکو تر دې پورې ونیلی دی چه شریعت خنزیر د دې وجه حرام کړې وو چه خنزیر به گنده وو پلټی به یې خوړله او په گنده ماحول کښې به د هغې خسمانه کیدله خو نن سبا خو ډیر په پاک صفا ماحول کښې د دې تربیت کېږي او ددې د تربیت دپاره یې ډیر ښه فارمونه جوړ کړی دی نو اوس ددې د حرام والی څه علت نشته نو ځکه پکار دی چه دا حلال شی.

بیښی هم د سود په باره کښې دا ونیلی شی که دا تجارتی سود د نبی علیه السلام په زمانه کښې وو نو نبی علیه السلام به دا نه وو حرام کړې ددې جواب وړاندې ور کړې شوې دې چه شریعت کوم څیز حرام کړی نو د هغې حقیقت حراموی د هغې خاص شکل او صورت نه حراموی هم دغه شان یې د سود حقیقت حرام کړې دې نو په کوم ځای کښې چه دغه حقیقت موجود یږي هلته به حرمت راځي برابره ده که د سود دغه مخصوص صورت د نبی علیه السلام په زمانه کښې موجود وو او که نه

د سود حقیقت*

اوس دا کتل پکار دی چه د سود حقیقت څه دي. کوم چه شریعت حرام کړي دي او دا حقیقت په موجوده تجارتی سود کښي موجود دي او که نه؟ د سود حقیقت دا دي چه یوکس نه کوم قرض ورکړي شی او په هغې کښي دڅه قسم زیادت زیادت مطالبه کولې شی. مثلاً ما یوکس ته سل روپۍ قرض ورکړي او هغه سره مې دا فیصله اوکړه چه یوه میاشت پس به ستا نه پنځه دپاسه سل روپۍ واپس اخلم نو دا سود دي خو که فیصله مې نه وه کړي او ما ورته دغه شان سل روپۍ ورکړي خو قرض اخستونکی په واپسی کښي په خپله خوشحالی یاندي یو سل پنځه روپۍ راکړي نو دا سود حرام نه دي.

د قرض د واپس نه صورت*

په خپله د نبی علیه السلام نه ثابته ده چه کله به هغوی د چا مقروض شو او د قرض مالک به د قرض د واپس مطالبه اوکړله نو نبی علیه السلام به ورته د څه زیادت سره قرض واپس کولو چه دهغه زړه خوشحاله شی خو چونکه دا زیادت داول نه مقرر شوه نه وو نو ددې وجه به سود نه وو د حدیث په اصطلاح کښي دي نه .. حسن القضاء .. وټیلي شی یعنی په ښه طریقه قرض واپس کول بلکه نبی علیه السلام خو تر دې پورې فرمائیلی دی ((ان خيارکم أحسنکم قضاء)) (۷) یعنی په تاسو کښي بهترین خلق هغه دي چه د قرض په واپس کولو کښي ښه سلوک اوکړي. ددې نه معلومه شوه چه په مقرریا سره زیات واپس کول سود دي او بغیر د مقرولو نه زیات واپس کول سود نه دي بلکه .. حسن القضاء .. ده په هر حال د سود پورتنی حقیقت په موجوده بینکونو کښي موجود دي نو تجارتی سود هم حرام شو د پورتنی تفصیل نه د تجارتی سود دجواز د قائلینو صغری غلطه ثابته شوه.

د نبی علیه السلام په وخت کښي تجارتی وسعت*

د هغوی د دلیل صغری دا وه چه د نبی علیه السلام په زمانه کښي تجارتی سود موجود نه وو. دا صغری هم غلطه ده ځکه چه د عربو هغه معاشره چه نبی علیه السلام ورته تشریف راوړي وو په هغې کښي هم د نن نوی دور د تجارت تقریبا د ټولو بینادونه موجود وو مثلاً نن سبا مشترکه کمیټیاني جوړیږي کومو ته چه .. جواناتب استاک کمیټیان .. وائی ددې په باره کښي دا خیال دي چه دا د خوارلسمي صدی پیداوار دي ددې نه وړاندې ددې وجود نه وو خو چه کله مونږ د عربو تاریخ راواخلو او اوگورو نو دا په نظر راځي چه د عربو هره قبیله یوه خان ته .. جواناتب استاک کمیټی .. وه ځکه چه په هره قبیله کښي به د تجارت طریقه دا وه چه د قبیلې هر یوکس به یوه یوه روپۍ او یو یو دینار راوړل او په یو ځای کښي به یې جمع کړل بیا به دغه روپۍ د قافلې کسانو شام ته پورې اوماال تجارت به یې واخستلو. تاسویه د تجارتی قافلې نوم اوریدلې وي هغوی به هم دا کار کولو په قرآن پاک کښي چه کوم دا یو آیت دي ((لایلف قریش (۱) لایلفهم رحلة الشتاء والصیف)) (القریش، ۱)

په دې آیت کښي چه د گرمۍ او یخنی د کومو سفرونو ذکر دي ددې نه مراد هم دا تجارتی قافلې دي کومې چه به په یخنی کښي یمن طرف ته او په گرمۍ کښي شام طرف ته سفر کولو او په هغه ځای کښي به یې سامان تجارت واخستلو او په مکه کښي به یې خرڅولو په دې قافلو کښي به بعضې وخت یو یوکس د خپلې قبیلې نه لس لاکه روپۍ قرض اخستل ښکاره خبره ده هغوی به دا قرض د خوراک ځواک د ضرورت دپاره یا د کفن دفن د انتظام دپاره نه اخستلو بلکه د تجارتی مقصد دپاره به اخستلو.

حضرت ابوسفیان تجارتی قافلہ *

حضرت ابوسفیان رضی اللہ عنہ چہ د کومی تجارتی قافلہ سرہ دشام نہ مکي معظمی ته راتللو په هغې باندې مسلمانانو دحملې اراده اوکړله. د هغې په نتیجه کښې دمسلمانانو اوکافرانو په مینځ کښې جنگ بدر پېښ شو. ددې قافلې په باره کښې محدثینو اواصحاب السیرولیکلی دی. ((لم یبق قرشی ولا قرشیة عنده درهم الا بعث به فی البعیر)) یعنی دکوم قریشی سړی یا ښځې سره یوه روپی هم وه. نو هغه ئې په دې تجارتی قافلہ کښې لېږلې وه. ددې نه معلومه شوه چہ دې تجارتی قافلې په داسې مشترکه تجارت کولو.

په روایاتو کښې راځی چہ په ښو مغیره او ښو ثقیف قبیلو کښې به په خپل مینځ کښې د سود لین دین وو. یوې قبیلې به د بلې قبیلې نه په سود باندې قرض اخستلو او بلې قبیلې به ورته قرض ورکولو. یوې قبیلې به د سود مطالبه کوله او بلې قبیلې به سود ورکولو او دا ټول تجارتی قرض وو.

دټولو نه رومې معاف شوي سود *

د حجت الوداع په موقع باندې چہ کله رسول الله صلی الله علیه وسلم د سود د حرمت اعلان اوکړلو نو په هغه وخت کښې هغوی دا ارشاد فرمائیلې وو.

((وربوا الجاهلیة موضوع، وأول ربوا أضعه ربوا العباس بن عبدالمطلب فإنه موضوع كله)) ((۸)) یعنی نن ورځ د جاهلیت سود معاف شو. او د ټولونه اول سود کوم چہ زه معاف کوم. دحضرت عباس رضی الله عنه سود دې هغه ټول ختم شو. حضرت عباس رضی الله عنه به خلقو ته په سود باندې قرض ورکولو. ددې وجه نبي علیه السلام او فرمائیل. چہ زه نن ورځ د هغوی هغه سود معاف کوم کوم چہ دخلقو په ذمه دې. په روایاتو کښې راغلی دی. چہ هغه سود لس زره مثقاله سره زر وو. او یو مثقال تقریباً خلور ماشي وی. او دا لس زره مثقاله سره زر سرمایه او راس المال نه وو. بلکه دا هغه سود وو. کوم چہ په اصل رقم باندې واجب شوي وو. ددې نه اندازه اولگوئ. چہ هغه قرض چہ په هغې لس زره مثقاله سره زر سود خیزې. هغه به صرف د خوراک خکاک د ضرورت پوره کولو دپاره اخستې شوي وو. او ښکاره خبره ده. چہ دا قرض د تجارت په غرض اخستې شوي وو.

دصحابو په دور کښې د بینکاری یو مثال *

د صحیح البخاری په کتاب الجهاد کښې دی. چہ حضرت زبیر بن عوام خپل خان ته بیښی داسې نظام جوړ کړې وو. لکه څنګه چہ نن سبا د بینکونو نظام دې. خلقویه دهغه سره ډیرې لوڼې روپۍ د امانت په شکل کیخودلې. نو هغوی به ورته ونیل. ((لا ولكن هو السلف)) دا امانت نه بلکه قرض دې. یعنی زه دا رقم ستا نه بطور د امانت نه بلکه دقرض اخلم. دا به زما په ذمه قرض وی. لیکن هغوی به داسې ولې کولو؟ حافظ بن حجر رحمه الله په فتح الباری کښې ددې وجه دا لیکي. چہ دقرض په صورت کښې د دواړو طرفونو فائده وه. د امانت کیخودونو دپاره خو دا فائده وه. که دا رقم د امانت په طور کیخودې شوي نو په دې صورت کښې که دحفاظت باوجود که هلاک شوي وي. یا غلا شوي وي. نو د هغې ضمان په حضرت زبیر بن عوام رضی الله عنه باندې نه راتلو. ځکه چہ د امانت ضمان نه وی. په خلاف د قرض د رقم. ځکه که قرض هلاک شوي وي. یا غلا شوي وي. نو ددې ضمان په قرض اخستونکي باندې راځی. نو د امانت کیخودو والا به دا فائده وه. چہ د هغوی رقم به محفوظ او مضمون شو. او بل طرف د حضرت زبیر بن عوام رضی الله عنه دا فائده وه. چہ هغه ته به د دې خبرې اختیار حاصل شو. چہ هغه به هغه رقم په کوم ځای کښې چہ خوښه وه. خرچ کولې شو. او په تجارت کښې به ئې لگولې شو. ځکه که دغه رقم به پېښت وو. نو امانت محضه په تجهرت کښې لگول جهنم نه دی. کله چہ حضرت زبیر رضی

ی الله عنه وفیت شونو د هغه خوی حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه دهغه د قرضونو حساب اولگولو هغوی فرمائی: ((فحسب ما علیه من الديون، فوجدته ألفي ألف ومائتي ألف)) یعنی ما چه کله دهغه په ذمه د واجب الاداء قرضونو حساب اولگولو نو دویشت لاکهه دیناره وو ښکاره خبره ده چه دومره لوټ قرض تجارتی قرض وو صرفی قرض نه وو معلومه شوه چه د نبی علیه السلام په زمانه کښی د تجارتی قرضونو رواج وو.

یو بل مثال*

په تاریخ طبری کښی نی د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د دور خلافت په حالاتو کښی لیکلی دی چه هغه بنت عتبیه چه حضرت ابوسفیان رضی الله عنه ښځه وه حضرت عمر رضی الله عنه ته راغله او د بیت المال نه یې د قرض اخستلو اجازت طلب کړلو حضرت عمر رضی الله عنه د قرض اخستلو اجازت ورکړلو هغې د قرض دا روپیځ واخستې او د بلاد کلب، ته لاړله او تجارت یې اوکړلو ددې نه ښکاره شوه چه دا قرض د لوړې لړې کولو دپاره یا د کفن دفن دپاره نه وو اخستې شوي بلکه د تجارت دپاره اخستې شوي وو هم دغه شان نور ډیر مثالونه د نبی علیه السلام او صحابه کرامو د زمانې موجود دی کوم چه په تکمله فتح الملهم کښی په تفصیل سره لیکلی دی هلته دې اوکتلی شی.

د پورتنی تفصیل نه ښکاره شوه چه دا وینا بیښی غلطه ده چه په عهد رسالت کښی به تجارتی قرضې نشوي اخستې بلکه د تجارتی قرضو رواج وو خود نبی علیه السلام د سود د حرمت داغلان نه پس په هغې باندې د سود لین دین بند شوي وو نو د تجارتی سود د جواز قائلینو چه کوم دلیل پیش کړي وو د هغې صغری او کبری دواړه غلطې ثابتې شوي.

د سود دجواز د قائلینو یو بل استدلال*

د سود د جواز د قائلینو د طرف نه یو استدلال دا هم کولې شی که یو کس د خپل ذاتی ضروریاتو دپاره یا د خوراک خکاک د ضروریاتو دپاره قرض غواړي او قرض ورکونکېکس دقرض ورکولو نه وړاندې د هغه نه د سود مطالبه کوي نو دا د ظلم او بې انصافی خبره ده او یو غیر انسانی حرکت دی لیکن کوم کس چه د تجارت دپاره قرض غواړي چه ددې قرض دا روپیځ په تجارت کښی اولگوي اود زیاتې نه زیاته گټه اوکړي که دهغه نه د سود مطالبه او کړي شی نو په دې کښی د ظلم څه خبره نشته او ددې استدلال په تائید کښی د قرآن پاک دا آیت پیش کوي: ((وَإِنْ تَبْتَغُوا فَلَکُمْ رِزْقٌ مِّنْهُ لَ تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ)) (البقرة، ۲۷۹) یعنی که تاسو د سود نه توبه اویاسی نو بیا چه ستاسو کوم راس المال دې هغه ستاسو حق دې ته به تاسو ظلم کوئ او نه به په تاسو ظلم اوشی ددې آیت نه دا معلومیږي چه د سود د حرمت علت ظلم دې او دا ظلم صرف په صرفی سود کښی دې په تجارتی سود کښی نشته ددې وجه تجارتی سود حرام نه دې.

په علت او حکمت کښی فرق*

په دې دلیل کښی پرله پسې څو غلطی دی اوله غلطی دا ده چه په دې دلیل کښی یې ظلم د ، ، ربا ، د حرمت دپاره علت گرځولې دې حالاتکه ظلم لري کول د ، ، ربا ، د حرمت دپاره علت نه دې بلکه ددې حکمت دې او د حکم دارومدار په علت وی په حکمت نه وی ددې ساده غوندې مثال داسې اوگنړئ تاسو په کتلی وی چه په سرکونو باندې اشارې لگیدلې وی په هغې کښی درې رنگه باتن وی سره ، پیکه سره ، او شنه ، کله چه سره باتن اولگی نویه دغه وخت کښی دا حکم وی چه اودرپړه او کله چه شنه باتن اولگی نو په هغه وخت کښی دا حکم وی چه روان شه اود اشارې دا نظام یې ددې

دپاره مقرر کړي دي. چه ددي په ذريعه په تريفك کښي نظم و ضبط قائم کړي او د حادثاتو مخ نيوي اوشي او د جنگيدو خطره کمه شي. په دي کښي چه دا خبره اوشوه چه په سره باتي باندې اودريږي او حکم دي او سره باتي ددي حکم علت دي اوددي په ذريعه د حادثاتو مخ نيوي ددي حکم ددي اوس يو سړي د شپي دولس بجي گادي چلوي اودې اشارې ته راوړسيدونو سره باتي لگيدلي ده خو د خلورو واره طرفونو ته تريفك او گاري نه راځي او د جنگيدو څه خطره نشته په دي وخت کښي اگرچه ددي حکم حکمت نشته خو بيا هم د هغې درانيور دپاره گاري اودرول ضروري دي ځکه چه د اودريدو د حکم چه کوم علت دي يعني سره باتي هغه شته که هغه اونه دريدونو د قانون د خلاف ورزي په سزا کښي به نيولې شي.

د شرابو د حرمت حکمت*

دغه شان چه د شريعت څومره احکام دي په دي ټولو کښي د حکم مدار په علت وي. په حکمت نه وي د دنيا په قوانينو کښي هم دا اصول موجود دي او د شريعت په قانون کښي هم دا اصول جاري دي قرآن کریم د شرابو په باره کښي فرمايېلي دي ((إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنتُمْ مُنْتَهُونَ)) (المائدة). په دي آيت کښي الله تعالی د شرابو او جوارې د حرمت يو حکمت دا بيان کړي دي چه ددي د وجه په خپل مينځ کښي بغض اودشمني پيدا کيږي. اوانسان ددي د وجه دالله تعالی د ذکر نه غافله کيږي اوس که يوکس دا اوواني چه شراب او جوارې په هغه وخت کښي حرامه ده چه ددي د وجه دشمني او بغض پيدا کيږي او که دشمني اوبغض نه پيدا کيږي نو حرام به نه وي. ښکاره ده چه دا استدلال صحيح نه دي ځکه چه د دشمني او بغض پيدا کيدل د شرابو او جوارې حکمت دي علت نه دي. گني نن سبا خو خلق وائي چه شراب د دشمني پيدا کولو په ځاي محبت اود دوستي پيدا کوي. کله چه دوه دوستان په خپلو کښي ملاو شي نو د شرابو جامونه د يو بل د جام سره اوچتگوي او دا ددي خبرې علامت دي چه زمونږ دواړو په مينځ کښي دوستي جوړه شوه دا خبره يو شاعر بيانوي اوفرمايې ((پيمانه وفا پر سر پيمانه هوا تها)

د اولي پيماني نه مراد عهد او د دويمې پيماني نه مراد د شرابو جام دي. يعني د شرابو په جام باندې د وفا عهد شوي وو سوال دا دي. که شراب د بغض او دشمني په ځاي د دوستي پيدا کولو ذريعه وي نو په دي صورت کښي خويه بيا شراب حلال شي؟

يا يوسړي داسې اوواني چه زه شراب ځکم خو د الله تعالی ديداد نه نه غافله کيږم. نو ځکه زما دپاره شراب حلال دي نو آيا د داسې سړي دپاره به شراب حلال شي؟ ځکه د الله تعالی د ذکر نه غفلت د شرابو د حرمت حکمت دي علت نه دي. او د حکم دارومدار په علت وي په حکمت نه وي.

بيښي هم داسې د سود د حرمت په باره کښي قرآن کریم کښي فرمايې چه ((لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ)) (البقرة ۲۷۹). دا نې په طور د حکمت بيان کړي دي په طور د علت نې نه دي بيان کړي. نو د سود د حراموالي دارومدار په ظلم او نه ظلم باندې نه دي بلکه د سود د حقيقت په موجودوالي باندې دي. په کوم ځاي کښي چه د سود حقيقت موجود وي هلته به حرمت وي. که ظلم راشي او که راشي دا خبره ماولنی غلطی وه.

په شرعي احکامو کښي د امير او غريب فرق نه وي*

دويمه غلطی دا ده چه د سود دجواز قائلين وائي که په ،، صرفي قرضونو ،، کښي څوک د سود مطالبه کوي نو چونکه صرفي قرض ،، غوستونکي غريب دي ددي وجه دهغه نه د سود مطالبه کول ظلم دي د تجارتي قرضونو په خلاف ځکه چه په دي کښي د قرض طلبگار سرمايه دار او مالدار

وی او دده نه د سود مطالبه کول ظلم نه دي. دا هم یوه غلطی ده چه په یو ځای کېږي سود اخستل ظلم دي او په بل ځای کېږي ظلم نه دي حالانکه اصل سوال دا دي چه په قرض باندې د سود مطالبه کول جائز ده که نه ده؟ که ته دا وایي چه په قرض باندې د سود مطالبه کول جائز نه ده نو بیا په دې کېږي د مالدار او غریب په مینځ کېږي څه فرق نه دي کول پکار دا خبره د یو مثال نه او پېژنئ څنگه چه یو ناتياي روتی خرڅوی او د یوې روتی خرچه دولس اتی راځي او څلور اتی هغه د خپلې گټې مقرر کوي او په یوه روپۍ روتی خرڅوی او هغه د غریب او مالدار په مینځ کېږي څه فرق نه وي مقرر کوي بلکه ټولو ته ئې په یو قیمت باندې ورکوي لیکن څوک هم هغه ته دا نه وائی چه ته په غریب باندې په یوه روپۍ روتی خرڅوی او ظلم کوې ځکه چه هغه خپل حق اخلی او د مالدار او غریب دواړو ته د گټې مطالبه کول جائز ده ظلم نه دي.

پالکېل هم داسې یو غریب سړي د بل نه د قرض مطالبه کوي او هغه دویم کس په دې قرض باندې د سود مطالبه کوي نوته دا وائی چه چونکه قرض اخستونکي غریب دي نو دهغه نه دسود مطالبه کول ظلم دي سوال دا دي چه یو ناتياي په غریب سړي باندې په یوه روپۍ روتی خرڅوی نو دا ظلم نه دي او بل کس د غي غریب نه په قرض باندې د سود مطالبه کوي نو ته وایي چه دا ظلم دي ددې نه معلومه شوه چه د ظلم علت د کاروبار کونکي غریب نه دي بلکه د ظلم اصل علت روپۍ دی او دا علت چه لکه څنگه دغریب په قرض کېږي موجود دي دغه شان د مالدار په قرض کېږي هم موجود دي حاصل د بحث دا شو چه په روتی باندې د گټې مطالبه کول او د خپلې خرچې نه په زیات قیمت باندې خرڅول څنگه ظلم نه دي بلکه جائز دي او دانصاف مطابق خبره ده لیکن په روپو باندې د زیادت مطالبه کول د انصاف نه هم خلاف ده او د شریعت نه هم خلاف ده ځکه چه روپۍ داسې څیز نه دي چه په دې باندې د گټې مطالبه اوشي نو روپۍ چه څوک قرض اخلی که هغه غریب وي او که مالدار په دواړو صورتونو کېږي پري د حرمت حکم جاری کېږي.

په گټه اوتقصان دواړو کېږي دې شرکت کوي

د تجارتی سود د جواز قائلین یوه خبره دا هم کوي چه په تجارتی سود کېږي ظلم نشته دا هم یوه غلطی ده د دې لړ په تفصیل سره د پېژندو ضرورت دي شریعت دا اصول مقرر کړي دي که ته یو کس ته روپۍ قرض ورکوي نوته د وړاندې نه دا فیصله اوکړه چه په دې روپو باندې ته دهغه امداد کول غواړي او که هغه سره په کاروبار کېږي شریکیدل غواړي که د قرض ورکولو ته ستا مقصد هغه سره مدد کول وي نو بیا هغه صرف امداد پاتې کېدل پکار دي په هغې باندې ستا دپاره د زیادت مطالبه کول جائز نه دي او که ددې روپو په ذریعه ته دهغه سره په کاروبار کېږي شریکیدل غواړي نو بیا به ستا دپاره په دې کاروبار کېږي په گټه او تاوان دواړو کېږي شریکیدل وي دا نشي کېدې چه ته دا اووایي چه په گټه کېږي به حصه دېر یم یو په تېوېن کېږي به حصه دېر نه یم په تجارتی سود کېږي قرض ورکونکي بینک سرمېبه دېر ته وېښی چه په دې قرض به ستا نه پتخلس فیصده سود اخلم که تاته په دې تجارت کېږي گټه کېږي او که نقصان زما ستا گټې او تاوان سره څه غرض نشته زما غرض صرف خپل سود سره دي ښکاره خبره ده چه دا خبره د شریعت د اصولو نه خلاف ده.

په قرض ورکونکي باندې زیات ظلم دي

ددې تجارتی سود معمه داسې ده چه ددې په هر صورت کېږي ظلم دي که سرمایه دار سوداگر ته گټی وي نو بیا هم ظلم دي او که نقصان وي نو بیا هم ظلم دي د گټې په صورت کېږي قرض ورکونکي باندې ظلم دي او د نقصان په صورت کېږي قرض اخستونکي باندې ظلم دي نن چه په دنیا کېږي په ښکونو کېږي څنگه مالیاتی نظام چلیم ی په دې کېږي په قرض ورکونکي باندې زیات ظلم دي.

به دی خبره د پوهیدلو دپاره اول دا خبره زده کړی چه عام طور په بیتکوونو کښې د خلقو امانتونه کڅوډې شوی وی لکه چه د خلقو د روپو دوجه بیتکوونه چور شوی دی لیکن که هم دا عوام د بیتکو نه د قرض اخستلو دپاره ورشی نو بیتکو دوی ته قرض نه ورکوی بلکه هغه سرمایه دارانو ته قرض ورکوی چا سره چه د وړاندې نه سرمایه موجوده وی لیکن د بیتکو نه قرض واخلی او په ډیره لویه پیمانه باندې تجارت کول غواړی یا هغه سرمایه دار چه دهغوی فیکسریایې او ملونه چلیپری هغوی په هغې کښې د نور زیادت دپاره د بیتکو نه قرضه اخلی.

اوس داسې کپړې مثلاً که یو سرمایه دار د بیتکو نه یو لاکهه روپې په پنخلس فیصد سود په بیاو باندې قرض اخستی وی او په هغې کښې څه روپې دخپل طرف نه ملالو کړی او کاروبار شروع کړی بعضې وخت په کاروبار کښې سل فیصده گټه اوشی او بعضې وخت کمه هم اوشی اوس قرض که دغې سرمایه دار ته په دې کاروبار کښې سل فیصده گټه اوشو چه د هغې په وجه د یو لاکهه روپو نه دوه لاکهه روپې جوړې شوې یو لاکهه دغه سرمایه او یو لاکهه گټه او په دې گټه کښې هغه بیتکو ته پنخلس زره د سود په طور باندې ورکړی او باقی ۷۵ زره روپې یې په خپل جیب کښې کڅوډلې او بیا بیتکو د دغې پنخلس زره روپو ته خپل اخراجات او مصارف اوباسی اود هغې نه پس صرف اووه زره روپې هغې عوامو ته ورکړی د چا په پیسو چه سوداگر تجارت او کړلو او یو لاکهه روپې یې او گټلې او په هغې کښې په خپله سوداگر پنځه او یا زره روپې واخستی ددې نه اندازه او کړی چه دا په عوامو باندې څومره لوټې ظلم دی لیکن دا عوام ډیر خوشحاله دی چه هغه ته په یو لاکهه روپې اووه زره روپې گټه ملالو شوه حالانکه د هغه په یو لاکهه روپو باندې د یو لاکهه روپو گټه شوې ده.

بیا بل طرف ته چه عوامو ته کومې اووه زره روپې ملالو شی سرمایه دار دغه اووه زره روپې هم په بل طرف قبضه کړی او هغه داسې چه د سوداگرو اصول دا دی چه هغه کوم سود بیتکو ته ورکوی نو هغه دغه سود په خپلو تیار کړو څیزونو په خرجه کښې حسابوی مثلاً فرض کړه چه دې سوداگر په لاکهه روپې باندې کپړه تیار کړه د هغې کپړې د نرخ لگولو نه وړاندې هغه په دغه کپړه باندې د راغلی خرچ حساب لگوی او په دغه خرجه به دغه پنخلس زره سود هم شاملوی کومې چه هغه د سود په طور کپړې په قیمت کښې په خپله د پنخلس فیصد سود زیادت راغې او په بازار کښې چه دغه کپړه کله عوام اخلی نو هغه پنخلس فیصد سود به ورکوی کوم چه ده د بیتکو نه اخستی وو نو په دې طریق په طرف ته سرمایه دار عوامو ته اووه فیصده گټه ورکړی او بل طرف ته د دغې عوامو ته پنخلس فیصد دوی ته په یو لاکهه روپو کښې د ۹۳ زرو روپو گټه ملالو شوه.

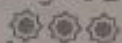
دا تفصیل خو په هغه صورت کښې وو چه سوداگر ته گټه شوې وه او که نقصان ورته اوشی نو د نقصان د پوره کولو دپاره هغه نور قرض د بیتکو نه واخلی او د قرض په رقم کښې زیادت کپړې د هغې په نتیجه کښې هغه بیتکو دیوالیه شی او د بیتکو د دیوالیه کیدو مطلب دا دی چه کومو خلقو په دغه بیتکو کښې روپې جمع کړې وې اوس به ورته هغه واپس نه ملالو پری لکه یو څو کاله وړاندې یې سی سی اټی بیتکو کښې شوې وو لکه چه په دې صورت کښې ټول نقصان د عوامو کپړې د سودگر څه نقصان اوشو ددې نه اندازه اولگوی چه د تجارتی سود په صورت کښې چه کوه ظلم کپړی نو دې د صرفی سود د ظلم ته هم شکست ورکړلو ځکه چه په تجارت کښې پیسې ټولې زیات ظلم بل څه کیدې شی؟

دا خو د نقصان هغه صورت وو په کوم کښې چه بیتکو دیوالیه شی لیکن که ددې تجارت په میښخ

داخود نقصان هغه صورتوو په کوم کښې چه بېنک دیوالیه شی لیکن که ددې تجارت په مینځ کښې د سرمایه دار څه معمولی نقصان اوشی مثلاً هغه د کپړې جوړولو دپاره مالوچ اخستی وو او مالوچو ته اور اولگیدو نو ددې نقصان د کمی پوره کولو دپاره دې سرمایه دار یوه بله لاز اختیار کړې ده هغه ده .. انشورنس کمپنی .. نو هغه بیمه کمپنی .. به ددې نقصان تلافی کوی او په بیمه کمپنۍ کښې چه کومې روپۍ دی نو هغه هم د عوامو دی هغه عوام کوم چه خپل گاډې تر هغه وخته پورې په سرک باندې نشی چلولي ترڅو پورې چه نه شي بیمه کړې نه وی. د عوامو د گاډو حادثه خو ډیره کمه پیسېری لیکن هغه د بیمې قسطونه هره میاشت مجبوراً جمع کوی نو دغه سرمایه دار هم ددې عوامو په پیسو باندې دخپل نقصان کمی پوره کوی.

د یوه امنی حصه بخپلې مور سره د زنا برابر ده*

دا ټوله معصه ددې دپاره کولې شی که گټه وی چه د سرمایه دار وی او که تاوان وی چه د عوامو وی. او دا ټوله معصه ددې دپاره کولې شی که گټه وی چه د سرمایه دار وی او که تاوان وی چه د عوامو وی. او ددې په نتیجه کښې دولت دغریبانانو خلقو په ځای مالدارانو ته ځی هغوی ورځ په ورځ مالدارپیری او دغریبانان ورځ په ورځ غریبپیری هم ددې مفاسدو دوجه نیی علیه السلام فرماتیلی دی: «**إن الربوا یضع و یسبون شعبة أذناها کالذی یقع علی أمه**» یعنی د سود څه دپاسه اویا حصی دی او ددې د ټولو نه وړه حصه داسې ده لکه چه خپلې مور سره زنا کول العیاذ بالله. نو دا وئیل چه په تجارتی سود کښې ظلم نشته بالکل غلطه ده. ددې نه به زیات ظلم نور کوم وی چه اجتماعی طور ټول قوم په معاشی بدحالی کښې اخته کولی شی نن په ټوله دنیا کښې سودی نظام شروع دی او دې نظام ټوله دنیا د تباهی په غاړه اوډرولی ده او انشاء الله یو وخت به داسې راشی چه خلقو ته به ددې حقیقت معلوم شی او دوی ته به پته اولگی چه قرآن پاک د سود خلاف د جنگ اعلان ولې کړې وو؟

بَاب مَا جَاءَ فِي التَّظْلِيلِ فِي الْخُفْيَةِ وَالذُّورِ وَتَخْوِی

عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْكِبَارِ قَالَ الشَّرْكَ بِاللَّهِ وَغُفُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَقَوْلُ الزُّورِ (۹)

دحضرت انس رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د لویو گناهونو تفصیل بیانولو اووې فرماتیل: لویې گناهونه دا دی الله تعالی سره شرک کول، د مور اوپلار نافرمانی کول، څوک په ناحق قتل کول، او دروغ وئیل، ددې حدیث مطلب دا نه دی چه کبائر صرف دا دی بلکه دا هم په کبائرو کښې شامل دی. ددې حدیث په کتاب البیوع کښې د راوړلو مقصد دا دي چه هس څو خلق دروغ وئیل بد گنهي چه دروغ گناه ده لیکن د خلقو دا خیال هم دي چه په سوداگری کښې د دروغو نه بغیر کار نه کیږی نوپه سوداگری کښې دروغ وئیل جائز دی. ددې خلقو ددې خیال د رد کولو دپاره نې دا حدیث دلته کښې راوړلو چه په سوداگری کښې هم د دروغو نه پرهیز کول پکار دی او د رښتیا وئیلو خیال ساتل پکار دي.

بَاب مَا جَاءَ فِي التَّجَارِ وَتَسْوِیَةِ الثَّمَنِ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُمْ

عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي عَرَزَةَ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَحْنُ لُسْمَى السَّمَاوَةِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ التَّجَارِ إِنَّ الشَّيْطَانَ وَالْإِنَّمْ يَحْضُرَانِ الْبَيْعَ فَشَوْبُوا بَعْضَكُمْ بِالصَّدَقَةِ

حضرت قیس بن ابوعززه رضی الله عنه فرمائی کہ یو خل رسول الله صلی الله علیہ وسلم مونہ ته دے بازار کښي تشریف راوړلو خلقو به مونہ ته .. سمساره، وئیل .. سمساره .. د سمسار جمع ده .. او سمسار دلال ته وائی یعنی هغه کس چه په خرڅولو او اخستلو کښي دریم کړي جوړیږي او په دې کار کښي هغه خپل کمیشن اخلي نن سبا دې ته کمیشن ایجنټ هم وائی نو نبی علیه السلام مونہ ته د سمسار راوړلو او دې فرمائیل شیطان او گناه د بیعی په وخت کښي حاضریری یعنی شیطان دا غواړي چه سوداگر په څه ناڅه گناه کښي اخته کړي نو تاسو په خپله سوداگری کښي صدقه کوئ د .. اشاب یشوب شویا .. معنی ده ملاوړل ددې حدیث مطلب دا دې چه عام طور خلق د خپل سامان خرڅولو دپاره دروغ وائی او فسوته خوري او په مبیعه کښي چه کوم نقصان وی دهغي د پتولو کوشش کوي او دا ټول کارونه ناجائز دی ځکه ددې نه پرهیز کول پکار دی او د بیعی په وخت کښي څه صدقه هم کول پکار ده ځکه چه د صدقې د برکته به انشاء الله د شیطانی اثراتو ته محفوظ وی.

د خطاب په الفاظ استعمالول*

په دې حدیث کښي صحابی فرمائی چه خلقو به مونہ ته د .. سمساره، .. توم اخستلو خوښی علیه السلام مونہ ته د .. یا معشر التجار .. په لقب سره خطاب او کړلو د دې وجه دا ده چه عام طور په عرف کښي دلال په نشی گټرلي بلکه خلق دا گټري چه دلالی یوه سپکه پیشه ده او چه نبی علیه السلام د دلال په ځاني د تاجر الفاظ استعمال کړل نو په دې کښي دې طرف ته اشاره ده چه کله سړي چانه د دین خبره رسوي نو په داسي الفاظو دي ورته خطاب کوي چه په هغي کښي دهغه عزت او حوصله افزائی وی او د داسي الفاظو ته دې پرهیز کوي په کومو کښي چه هغه خپل سپکوالي گټري.

د دلالن پشه او په دې باندې اجرت اخستل*

ددې حدیث نه یوه فقهي مسئله دا معلومیږي چه د دلالن پیشه کول او په دې باندې اجرت اخستل جائز دی ځکه چه دا صحابی چاته چه نبی علیه السلام مخاطب شوي وو هغه د دلالن کسب کولو نوښی علیه السلام هغه ته په سوداگری کښي د صدقې کولو ترغیب ورکړلو خو دې ورته نه اونه فرمائیل چه دا کسب پرېږده ددې ته معلومه شوه چه د دلالن کسب کول او په دې باندې اجرت اخستل جائز دی مثلاً یوسړي ورته اوواښی چه زه به ستا دا سامان خرڅ کړم او دومره اجرت به راکوي یا به ورته فلاني خیز واخلم او دومره اجرت به راکوي نو دا معامله کول شرعاً جائز ده که ناجائز وی نو نبی علیه السلام به هغوی منع کړی وو.

د دلالن اجرت د فیصد په حساب سره*

دلته کښي یوه مسئله دا ده چه د دلالن اجرت د فیصد په حساب سره مقررول جائز دی که ناجائز؟ مثلاً یوسړي تاته اوواښی چه زه به ستا دا موتر خرڅ کړم او چه څومره قیمت خرڅ شو دهغي پنځه فیصد اجرت به اخلم په دې باره کښي بعضي فقهاء فرمائی چه داسي د فیصدی په حساب سره اجرت اخستل جائز نه دی ځکه چه په دې کښي د اجرت جهالت دی ځکه چه تراوسه پوري معلومه نه ده چه دا موتر به په څومره قیمت خرڅیږي نو دا اجرت مجهول شو او د مجهول اجرت سره سودا کول جائز نه دی.

خو بعضي نور فقهاء مثلاً علامه شامي رحمه الله فرمائی چه د فیصد په حساب سره اجرت اخستل جائز دی ځکه چه فی الحال اگرکه اجرت معلوم نه دی خو د سامان په خرڅولو باندې په په خپله اجرت معلوم شی او عقد خو هغه جهالت فاسدوی کوم چه مفضی الی النزاع وی او په دې عقد کښي چه کوم جهالت دی نو دا مفضی الی النزاع نه دی نو ځکه دا معامله صحیح ده (۱۱).

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ التَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ الثَّيِّبِينَ وَالصَّدِيقِينَ

وَالشَّهَادَةُ (۱۲)
حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی کہ
دی ریشنی او اماندار سوداگر بہ دقیامت پہ ورخ دیغمبرانو او صدیقانو او شہیدانو سرہ وی
عن اسمعيل بن عبيد بن رفاعه عن أبيه عن جده أنه خرج مع النبي صلى الله عليه وسلم إلى
المصلى فرأى الناس يتبايعون فقال يا معشر التجار فاستجابوا لرسول الله صلى الله عليه وسلم
ورفعوا أعناقهم وأبصارهم إليه فقال إن التجار يُعتنون يوم القيامة فجارا إلا من أثقى الله وبره
وَصَدَقَ (۱۳)

حضرت رفاعہ رضی اللہ عنہ فرمائی کہ دی یوخل د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سرہ عیدگاہ تہ
لارلو چہ ہلتہ ی اوکتلو نوخلق پہ خرخولو او اخستلو کنبی مشغول وونبی علیہ السلام ورتہ
اوفرمانیل: ،، یامعشرالتجار،، چہ دنبی علیہ السلام دا الفاظ ی واوریدل نو یول نبی علیہ السلام
تہ متوجہ شویا نبی علیہ السلام اوفرمانیل: دقیامت پہ ورخ بہ سوداگر دفاجرانو سرہ پاسی مگر
ہفہ سوداگر چہ داللہ تعالیٰ نہ ویریوی او ریشنی وینا کوی یعنی دہفہ حشر بہ د پیغمبرانو او
صدیقانو او شہیدانو سرہ کیوی۔

بَاب مَا جَاءَ مِنْ حَلْفِ صَلَّى صَلَوةً حَادِيَا

عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ثَلَاثَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ قُلْنَا مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَدْ خَابُوا وَخَسِرُوا فَقَالَ الثَّمَانُ وَالْمُسْبِلُ إِزَارُهُ وَالْمُنْفِقُ
سَلْعَتُهُ بِالْخَلْفِ الْكَاذِبِ (۱۴)

دحضرت ابوذر رضی اللہ عنہ نہ روایت دی کہ درې کسان داسی دی چہ هغوی تہ بہ اللہ تعالیٰ د
قیامت پہ ورخ اونہ گوری اونہ بہ ی پاک کری او د هغوی دپارہ دردناک عذاب دی ماعرض اوکرلو ای
داللہ پیغمبر! دا کوم خلق دی دا خو تاوانیان او نامرادہ دی نبی علیہ السلام اوفرمانیل یو احسان
کونکی مثلاً چہ یو سړی بل سرہ څہ همدردی اوکرلہ یا ی ورسره مدد اوکرلو یا ی ورتہ صدقہ
ورکړہ یا ی ورتہ زکات ورکړلو اویا بہ هفہ باندی احسان کوی چہ ماپہ فلائی وخت کنبی تاسره دا
احسان کری وو اللہ تعالیٰ تہ دا احسان کول ناخوښہ دی په قرآن شریف کنبی ارشاد دی: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى)) (البقرة ۲۶۴) یعنی په احسان کولو او تکلیف رسولو خپلی
صدقی مہ بریادوی۔

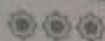
دویم هفہ سړی چہ لاندینی جامہ دگیتو نہ ښکته ساتی کہ هفہ پرتوگک وی اوکہ لنګک څکہ چہ د
گیتو نہ ښکته ساتل دتکبر ښہ دہ او تکبر داللہ تعالیٰ دیر ناخوښہ دی دریم هفہ سړی چہ په دروغہ
قسمونو خپل سامان تجارت خرخوی چہ اخستونکی ی واخلی دی درې واره کسانو تہ بہ اللہ تعالیٰ د
رحمت پہ نظر اونہ گوری۔

بَاب مَا جَاءَ فِي التَّجَارَةِ بِالْجَارَةِ

عَنْ عُمَارَةَ بْنِ حَدِيدٍ عَنْ صَخْرٍ الْغَامِدي قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ بَارِكْ
لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا قَالَ وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ أَوَّلَ النَّهَارِ وَكَانَ صَخْرٌ رَجُلًا تَاجِرًا

وكان إذا بعث نخارة نعتهم أول النهار فأثرى وكثر ماله (۱۵)
 وحضرت صخر غامدی رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دا دعا کری
 ده چه ای الله زما دامت به سیا وختی وخت کنی برکت واجوه بیا ی او فرمائیل کله چه به رسول الله
 صلی الله علیه وسلم دروگی لبکر یالوی لبکر چرنه لبکر لونود ورخی به اوله حصه کنی به ی
 لبکره حضرت صخر غامدی رضی الله بو لوی سوداگر وو هغوی چه به کله خیل سوداگر د سامان
 تجارت سره لبکر نوسیا وختی به ی لبکر دی دوجه هغه دیر دولت مند شو او مال ی دیوزیات شود
 دی حدیث نه معلومه شوه چه د ورخی به اوله حصه کنی سودا کول د برکت سبب دی سوداگری
 پکار دی چه د ورخی به اوله حصه کنی کار شروع کوی نن سیا سوداگری ددی خلاف کار شروع کری
 دی به کراچی کنی خو د ورخی د پولسو بچو نه وړاندی بازار نه لگی ددی نتیجه دسترگود وړاندی
 ده چه به سوداگری از مال دواړو نه برکت نشته

باب ما جاء في الرخصة في الشراء إلى أجل

عن عائشة قالت كان علي رسول الله صلى الله عليه وسلم ثوبان قطريان غليظان فكان إذا قعد
 ففرق ثوباً غليظاً فقدم بر من الشام لفدان اليهودي فقلت لو بعثت إليه فاشترت منه ثوبين إلى
 الميسرة فأرسل إليه فقال قد غفشت ما يزيد لنا يزيد أن يذهب بمالي أو يذاهمي فقال رسول
 الله صلى الله عليه وسلم كذب قد علم الي من اتقاهم لله وأذاهم للأمانة (۱۶)
 حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی چه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به بدن مبارک باندی دوه
 غتی د قطر جامی وی به دی نسخه کنی

.. ثوبین قطریین .. به حالت نصبی کنی دی خو دا خلاف القیاس راغلی دی خکه چه د قیاس تقاضا
 دا ده چه دکان د اسم کیدو د وجه به حالت رفعی کنی وو لکه خنکه چه به بله نسخه کنی دی ددی
 وجه دا ده چه بعضی وخت عرب به خپلو خبرو کنی د نحوی قاعدی خلاف هم کوی خو د قاعدی د
 مخالفت د وجه نورو خلقو ته دهغوی تقلید کول نه دی پکار

خبر حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه کله به نسی علیه السلام هغه دپلي جامی واغوستلي او
 د گرمي د وجه به په کني نسی علیه السلام خوله شو نو دهغی اجول به ورته گران شو یو خل په مدينه
 کني یو یهودی ته څه کپري راغلي نو حضرت عائشې رضی الله عنها نسی علیه السلام ته عرض
 اوکړلواي دالله پیغمبره! تاسو څوک اولیرئ چه دهغی یهودی نه دوه جامی واخلي اوچه کله درسره
 پیسې اوسی او حالت ینه شی نو هغه پیسې به ورکړي . نو نسی علیه السلام هغی یهودی ته یوسري
 اولیرلو خو هغی کم بخت یهودی د نسی علیه السلام د پیغام په جواب کني اوونیل ماته پته ده چه هغه
 دا شواری چه زما په مال یا زما په روپو قبضه اوکړی کله چه نسی علیه السلام ته د دی خبر اوشونو
 نسی علیه السلام او فرمائیل هغه دروغ وئیلی دی خکه چه هغه ته پته ده چه زه به ټولو خلقو کني
 دالله تعالی نه زیات ویریدونکي یم او د ټولو نه زیات اماندار یم ددی علم باوجود چه هغه دا کوم
 الفاظ وئیلی دی دا ی صرف ماته د تکلیف رسولو دپاره وئیلی دی

قرض خرشول جائز دی

ددی حدیث نه دا هم معلومه شوه چه د قرضو بیع جائز ده په دی کني مشتری مبیعه فی الحال
 واخلي او پیسې بیا په یو خاص نیته باندی ورکړی ددی وجه امام ترمذی په حدیث باندی دا عنوان
 قائم کری دی ،، باب ما جاء في الرخصة في الشراء إلى أجل ،، خو په دی حدیث باندی دا اعتراض

در این حدیث چه به بیع موجل کنی و قیمت د ادا کولو دپاره وخت مقررول ضروری دی و وخت و جهالت به صورت کنی بیع جائز نه ده حالانکه به حدیث کنی حضرت عائشې رضی الله عنها د «میسره» الفاظ استعمال کړی دی ددی مطلب دا دی چه قیمت به هغه وخت کنی ادا کوی کله چه حالت ښه شی بنکاره خبره ده چه به دی کنی و وخت تعیین نشته نو پکار ده چه دا بیع تاجاز شی د دې اشکال جواب خودا کیدی شی چه دا الفاظ حضرت عائشې رضی الله تعالیٰ علیه السلام ته منوره ورکوله او ویلې ی وو خو بیا روستوجه کله ښی علیه السلام سره معامله کوله نوپه هغه وخت کنی به ښی علیه السلام د قیمت ادا کولو دپاره څه وخت مقرر نه وو

د بیع حال او بیع موجل په پیلخ کنی فرق
د بیع جواب دا دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیع موجل ته ده کړې بلکه بیع حال ی کړې و بلکه که مشتری یانغ ته اووانی چه اوس په دې وخت کنی ماسره پیسې نشته بیا به درکړم نو دا بیع موجل نه ده بلکه بیع حال ده د دې وجه دا ده چه په داسې بیع کنی یانغ ته هر وخت دا اختیار وی که هغه کوم وخت غواړی د مشتری نه د قیمت مطالبه کولی شی او په مشتری باندې فی الحال د بیع ادا کول واجب وی خو مشتری د یانغ نه مهلت واخلی مثلاً تا د دوکان نه څه خیز واخستلو او په جیب کنی دې پیسې نه وی دوکاندار ورته اوونیل خیر دې څه خبره نه ده بیا به را کړې اوس په ظاهره خو دا بیع فاسده بنکاری ځکه چه د قیمت ورکولو وخت معلوم نه دی خو به حقیقت کنی دا بیع موجل نه ده بلکه بیع حال ده صرف دومره خبره ده چه مشتری د پیسو ورکولو دپاره مهلت او غوښتلویا ورته یانغ مهلت ورکولو اوس ددې مهلت تعیین په شریعت کنی ضروری نه دی دا غیر متعین هم کیدی شی او په دې صورت کنی دوکاندار ته هر وخت د قیمت دمطالبې حق حاصل دی نو په حدیث الباب کنی ددې احتمال شته چه ښی علیه السلام بیع حال کړې وی

د استاد دهغوی تعظیم او تکریم
وَالَّذِي رَوَاهُ شُعْبَةُ أَيْضًا عَنْ غُمَارَةَ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ قَالَ وَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ فَرَّاسٍ الْبَصْرِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا ذَاؤُدَ الطَّيَالِسِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ شُعْبَةَ يَوْمًا عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَقَالَ لَسْتُ أَخَذْتُكُمْ حَتَّى تَقُولُوا إِلَى حَرَمِي بْنِ غُمَارَةَ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ فَتَقُولُوا رَأْسَهُ قَالَ وَ حَرَمِي لِي الْقَوْمُ
ددې حدیث یو راوی حضرت عماره بن ابی حفصه رضی الله عنه دی او حضرت شعبه دا روایت هم د هغوی ته اوریدلې دی یو ځل حضرت شعبه په یو مجلس کنی ناست وو چا ورته درخواست اوکړو چه دا حدیث مونږ ته بیان کړه اتفاقاً خبره وه په دغه مجلس کنی د حضرت عماره خوي حضرت حرمی بن عماره موجود وو حضرت شعبه او فرمائیل زه تاسو ته تر هغه وخته پورې دا حدیث نه بیانوم تر څو چه تاسو د حضرت حرمی بن عماره سر نه وی ټیکل کړې ځکه چه دا حدیث د حضرت عماره په واسطه ماته ورسیدلې دی او هغه زما استاذ دی او دې زما استاذ خوي دی د استاد د خوي د تعظیم او تکریم دپاره به تاسو ټول دده سره بنکلوی نو په مجلس کنی چه څومره خلق وو هغوی ټولو دهغه سربنکل کړلواو ددې نه پس حضرت شعبه رضی الله عنه دا حدیث بیان کړلو

ګانړه کښخودل جائز دی
عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ تَوَفَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدَرَعُهُ مَرْهُوَّةٌ بِعِشْرِينَ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَخَذَهُ لَأَخِيهِ (١٧)

د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه روایت دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات په داسې حالت کنی شوې وو چه دهغوی زغره د شلو صاعو غلې په عوض کنی ګانړه وه دا غله ښی

«یا ایها الذین آمنوا اذا تناقیتم بعضکم الی اجل حشمتی فلا یتکبروا» (البقرة: ۲۸۲)
 «یا ایها الذین آمنوا اذا تناقیتم بعضکم الی اجل حشمتی فلا یتکبروا»
 ددی آیت نه معلومه شوه چه فرض معافه لیکل منوروی دی دا معاملات به خجنگه لیکل شس ددی
 دیاره به فناوی عیالگیری کتبی بو مستقل کتاب . کتاب المعامره السجلات . . . بد نوم سره هوبه
 دی موضوع باندی موجود دینه ددی کتبی ددی بیار شوی دی که د دوو کسانو به منلیج کتبی خه
 معامله وی نو هغه به به داسی طریقه لیکل یکار دی چه دغه ابهام اواجمال گنجایش به کتبی نه
 وفاقه بیا دیاره دغه اختلاف اوجگیری ویره پاتی شس بن سیا معاملات لیکل بو مستقل فن دی دا
 قانون به تعلیم اهل ایل سی ددی بوو مستقل پرچه وی به دی کتبی دا خودش شس چه معاهده به
 خجنگه لیکل شس ددی طریقه کار به خه وی ددی اوی ددی اسلوب به خه وی

تلمح ما جده فی السیاق والبیان

عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تجلسوا على كسر من كسر
 ولستم آمنون فقلت قد ألتئم الساتر فليكن (۲۰)

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه روایت دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله او تول
 گوئکونه ارشاد فرمائیل و دیه بازار کتبی د ناپ تول دیاره بعضی مستقل کسان وی دهغوی کار
 دا وی چه کله باشه خه خیر خرگ کوی نووون کوی هغه خیر اولی او مشتری نه ی وری کوی اول تول
 کولو مزبور وی اخی نیس علیه السلام هغوی نه مخاطب شو او وی فرمائیل تا سونه داسی دوه کارونه
 حواله شوی دی بعضی ناپ تول چه ددی د وجه ستاسونه ورا ندی استونه هلال شوی دی به دی حدیث
 کتبی رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت شعیب علیه السلام قوم طرف ته اشاره او کر و دهغوی به
 به ناپ تول کتبی کس کوله دی دوجه به هغوی باندی عذاب نازل شوی و قرآن پاک هم دا خبر و به
 دی القاهر کتبی بیان کوی دی «فلیکنوا فاختلجتم عذاب یوم العذاب» (الشعراء: ۱۸۹) نو تا سوره به
 ناپ تول کتبی کس مه کوی هسی نه چه تا سوره عذاب نازل شس

تلمح ما جده فی فیق من لیل

عن ابي بن مالك ان رسول الله صلى الله عليه وسلم باع حلتا وقدا وقال من يشتري
 هذا الحلتا والقدا فقال رجل اخذتهما بدرهم فقال النبي صلى الله عليه وسلم من
 يشتري علي درهم من يري علي درهم فأخذهما رجل درهمين فباعتهم مئة

فباعتهم مئة

ابیح من یزید . نیلام ته وائی اودی ته . . بیع المایه . هم وائی د نیلام و جوان دیاره امام ترمذی
 هغه دا حدیث راویلو د حضرت انس رضی
 الله عنه نه روایت دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیزات او یوه بیالی خرخه کره او د خرخولو به
 وخت کتبی رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو رضی الله عنهم ته اووئیل خوک دا دیاره
 خیزونه اخی بو صحابی رضی الله عنه اووئیل زه دا به یوه روپی اخلم نیس علیه السلام او فرمائیل
 خوک ی دیو درهم نه زیات اخی بویل صحابی اووئیل زه ی به دوه روپی اخلم نیس علیه السلام هغه
 تان او بیالی به هغه صحابی باندی خرگ کرل به بعضی روایتو کتبی راخی چه نیس علیه السلام دا
 کار د هغه سړی دیاره کوی و دی چه دخلکو نه سوال کولو نو نیس علیه السلام ورته او فرمائیل د
 سوال کولو نه دا بهتره ده چه نه خواری مزه وری کوی او بیسی کتبی تا سوره چه به کور کتبی

وی هغه سامان راوړه هغه د کور نه دا تات اویالی راوړه او نښی علیه السلام دغه شان هغه د نیلام په
طریقه باندې خرڅ کړل.

نیلام په جواز کېني د فقهاو اختلاف *

ددې حدیث نه جمهور فقهاء کرام رحمهم الله د نیلام په جواز باندې استدلال کوی البته په متقدمینو
فقهاو کېني په دې باره کېني اختلاف دې حضرت ابراهیم نخعی رضی الله عنه په نزد نیلام مطلقا ناجائز
دې هغوی ددې حدیث نه استدلال کوی چه ((هی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن السوم علی
سوم أخیه)) یعنی که دوه کسان د یوڅیز په اخستلو کېني نرخ کوی نو د دریم سړی دپاره په مینځ
کېني رادانگل او نرخ لگول جائز نه دی په نیلام کېني هم داسې کیږی چه یو سړی د یوڅیز نرخ لگولی
وی خبره لا ختمه شوې نه وی چه بل کسر راشی او د هغې نه زیات قیمت اولگوی نو دا صورت په
سوم علی سوم أخیه، کېني د دخول د وجه جائز نه دی

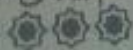
جمهور فقهاء کرام چه په هغوی کېني څلور واړه امامان هم شامل دی ددې استدلال نه دا جواب
کوی چه د ، ، سوم علی سوم أخیه، ممانعت په هغه صورت کېني دې چه بائع او مشتری سودا
کوی لا ی خبره ختمه کړې نه وی او د بائع په زړه کېني په دغه مشتری باندې د څیز خرڅولو رجحان
پیدا شوې وی خو که د بائع په زړه کېني میلان اورحجان نه وی پیدا شوې بلکه تراوسه پورې لا خبره
شروع وی او بیا خاص کر چه بائع په خپله نورو ته داخستلو دعوت ورکوی چه ددې نه په زیات قیمت
به ی څوک واخلي؟ نو په داسې صورت کېني دا په ، ، سوم علی سوم أخیه، کېني داخل نه
دی نوجائز شو.

په قسم مالونو کېني نیلام جائز دي *

بعضی فقهاء دا فرمائی چه په مال غنیمت او مال وراثت کېني نیلام جائز دي نو په نورو مالونو کېني
جائز نه دي په دې فقهاو کېني امام اوزاعی هم شامل دي د دوی دا وینا ده چه په کومو واقعو کېني
د نښی علیه السلام نه نیلام نقل شوي دي نو هغه صرف په مال غنیمت اومال وراثت کېني نقل شوي
دي په نورو مالونو کېني منقول نه دي ځکه په نورو مالونو کېني نیلام جائز نه دی جمهور فقهاء ددوی
د استدلال نه دا جواب کوی چه یو خو حدیث الباب دهغوی خلاف حجت دي ځکه چه په دې کېني د
کومو دوو مالونو نښی علیه السلام نیلام کړي دي هغه نه مال غنیمت دي او نه مال وراثت دویمه خبره
دا ده که بالفرض د نښی علیه السلام نه صرف په مال غنیمت اومال وراثت کېني نیلام ثابت وی نو بیا
هم د غنیمت او وراثت د خصوصیت څه دلیل نشته ځکه چه د فقه مسلمه اصول دی ((العبرة لعموم
اللفظ لا لخصوص السبب)) یعنی په شریعت کېني د الفاظو عموم ته اعتبار وی د سبب خصوصیت
ته اعتبار نه وی نو نیلام په هر قسم مال کېني جائز دي.

دا بعضی فقهاء د دارقطنی په یوحدیث باندې هم استدلال کوی چه ((هی رسول الله صلی الله علیه
وسلم عن بيع من يزيد إلا في الغنائم والموايرث)) (۲۲)

په دې حدیث کېني د مال غنیمت او مال وراثت نه علاوه په نورو مالونو کېني د نیلام کولو نه منع
شوي ده جمهور فقهاء ددې نه دا جواب کوی چه اول خودا حدیث ضعیف دي او که دا صحیح هم
اومنلې شی نو بیا هم د حدیث مطلب دا دي چه نیلام په دې دوو څیزونو کېني کیږی او دا مطلب نه
دي چه ددې نه علاوه په نورو څیزونو کېني نیلام بیخي منع دي (۲۳)

باب مَا جَاءَ فِي بَيْعِ الْمُدَبَّرِ

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ دَبَّرَ غُلَامًا لَهُ فَمَاتَ وَلَمْ يَتْرُكْ مَالًا غَيْرَ قِبَاعِهِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَشْتَرَاهُ نَعِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ التَّحَامِ قَالَ جَابِرٌ عَبْدًا قَبْطِيًّا مَاتَ عَامَ الْأَوَّلِ فِي إِمَارَةِ ابْنِ الزُّبَيْرِ (٢٤)

حضرت جابر رضی اللہ عنہ نہ روایت دی فرمائی یو انصاری خپل غلام مدبر جوړ کړلو ددې نه پس مالک وفات شو او د وفات په وخت کښې دغې مالک ددې غلام نه سوا بل څه مال نه وو پریځي نو رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه غلام خرڅ کړلو حضرت نعيم بن التحام هغه غلام واخستلو حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی هغه قبطنی غلام وو. حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د امارت په اولنی کال هغه وفات شو.

بَيِّنَاتُ الدَّلَالَةِ فِي مَدِيرِ خَرْخُولٍ جَائِزٌ نَهْ دِي

په دې حدیث باندې دا اشکال دي چه د مالک دوفات نه پس د مدبر خرخول د چا په نزد هم جائز نه دي. توبيا نبی علیه السلام دا غلام څنگه خرڅ کړلو په دې کښې شارحینو کافی بحث کړې دي او دیر جوابونه ی ورکړي دي. خود ټولو نه صحیح جواب دا دي. چه په دې حدیث کښې د یو صحابی نه غلطې شوې دي. په اصل روایت کښې د مالک د وفات ذکر نشته. د دارقطنی د یو روایت نه ددې غلطی سبب هم معلومېږي. د هغې روایت الفاظ دا دي.

((إِنْ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ دَبَّرَ غُلَامًا لَهُ، فَقَالَ هُوَ حُرٌّ إِنْ حَدَثَ بِهِ حَادِثٌ فَمَاتَ، فَبَاعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)) (٢٥) یعنی یو انصاری خپل غلام مدبر کولو او ورته ی اوونیل چه دې آزاد دي. که په څه حادثه کښې زه وفات شوم. لکه چه په اصل کښې د .. فمات،، تعلق د شرط سره دي. او لفظ .. فمات،، د مالک دهغې خبرې حصه ده. کومه چه هغه دغلام د مدبر کولو په وخت کښې کړې وه. خو یو وپوښکی په لفظ .. حادث،، باندې وقف کړې دي. او بیا ی .. فمات،، مستقله جمله مستانفه گڼلې ده. او داسې ی ونیلې ده. ((فمات فباعه النبي صلى الله عليه وسلم)) ددې نه دا غلطی پیدا شوه چه د مالک دوفات نه پس نبی علیه السلام هغه غلام خرڅ کړلو. حالانکه په حقیقت کښې نبی علیه السلام هغه د مالک په ژوند باندې خرڅ کړې وو.

د مالک په ژوند د مدبر بخرخولو حکم

د مدبر دوه قسمونه دي. (١) مدبر مطلق (٢) مدبر مقید

(١) مدبر مطلق دې ته وائی چه هغه ته مالک مطلقا دا اووائی. ((أنت حر عن دبر مني)) یعنی زما دمرگ نه پس ته آزاد ی. او مدبر مقید دې ته وائی. چه دهغه آزادول مالک د څه خاص مودې یا په څه خاص حادثې کښېد وفات سره مشروط کړی مثلاً مالک اووائی. ((إن مت في مرضي هذا فأنت حر))

یا داسې اووائی. ((إن مت في هذا الشهر فأنت حر))

د مدبر مقید بیع دټولو فقهاو په نزد جائز ده. خو د مدبر مطلق په بیع کښې د فقهاو اختلاف دي. دشوافع او حنابلوه په نزد جائز ده. او د احنافو او مالکیانو په نزد جائز نه ده. ددې وجه دا ده. چه مدبر مطلق په یقین سره د مالک د وفات نه پس آزادېږي. نو اوس د مالک په دې غلام باندې دومره حق شته چه د هغه نه په خپل ژوند کښې خدمت اخستلې شی. خودده په بل باندې د خرخولو حق ورسره

یانی پاتی نشو ددی وچه د مدبر مطلق بیع جائز نه ده او د مدبر مقید ازادی یقینی نه ده ځکه چه په کومې زمانې یا په کوم وخت پورې چه ې مرک راتلل ترې و. که په دغه موده یا په دغه حادثه کېنې مالک وفات نه شو نو غلام به هم هغه شان غلام پاتی شی. کېنې نبي علیه السلام مدبر غلام خرڅ کړې د شوافعو او حنابلو استدلال په حدیث الباب دي په دي کېنې چه دارقطنی د حضرت عبدالله بن عمر رضی ورو او احنافو او مالکیه په هغه حدیث استدلال کوي. کوم چه دارقطنی د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه نقل کړې دي ((لا یباع المدبر ولا یوهو و هو حر من ثلث المال)) (۲۶) داروایت مرفوع او موقوف په دواړو طریقو سره مروی دي او امام دارقطنی موقوف سنده ته هم صحیح وینلی دی او په دي باب کېنې موقوف هم د مرفوع په حکم کېنې دي ځکه چه دا امر غیر مدبرک بالقیاس دي.

تر کومې پورې چه د حدیث الباب تعلق دي احنافو ددي نه گټې جوابونه کړي دي (۱) یو جواب دا دي چه دا مقید مدبر وو او د مقید مدبر بیع احنافو په نزد هم جائز ده خو دا جواب صحیح نه دي ځکه چه د صحیح مسلم په یو روایت کېنې ښکاره دا راغلی دی چه دا مدبر مطلق وو مدبر مقید نه وو.

(۲) شیخ الاسلام ابن الهمام رحمه الله دا جواب ورکړې دي چه دا دابتداء داسلام واقعه وه په هغه وخت کېنې داصیل بیع هم جائز وه.

(۳) حضرت شیخ الهند رحمه الله ددي جواب دا ورکړې دي چه بیع د مدبر د نبي علیه السلام خصوصیت وو ځکه چه نبي علیه السلام ته د خپل ولایت عامه دوجه هغه اختیارات حاصل وو کوم چه د امت نورو افرادو نه حاصل نه وو نو ددي ولایت عامه د وجه نبي علیه السلام هغه تدبیر منسوخ کړلو او هغه ې خرڅ کړلو شاه ولی الله رحمه الله فرماني ددي تائید د ډیرو واقعاتو نه کېږي په ابوداود کېنې د سرق... واقعه راغلي ده په دي کېنې نبي علیه السلام د آزاد سړي د خرڅولو اجازت ورکړې وو د... سرق... واقعه دا وه چه هغه د یو باندیچی نه یو اوښ واخستلو کله چه ترې باندیچی پیسې اوغوستلې نو هغه ورته اووئیل: ته ماسره کور ته لاړ شه هلته به تاته پیسې درکړم کله چه کور ته اورسیدو نو هغه باندیچی ته ې اووئیل: ته دلته بهراودرېږه زه کورته ورځم چه تا ته پیسې راواخلم... سرق... کور ته دننه شو او د کور د شاه طرف ته دروازي نه ې اوښ اووئیل او اوختیدلو هغې باندیچی د ډیر انتظار نه پس چه کله دروازه اوټکوله نومعلومه شوه چه هغه تختیدلې دي هغه باندیچی مایوسه شو لاړلو چه اوښ هم لاړلو او پیسې هم ملاو نشوي خو ورځې پس باندیچی هغه چرته اولیدلو او وینیولو او نبي علیه السلام ته ې راوستلو او ټوله واقعه ې ورته بیان کړه نبي علیه السلام ورته او فرمانيل: ته دي زما په نگرانی کېنې بازار ته بوځه او خرڅ ې کړه او کومې پیسې چه درته ملاو شی هغه اوساته کله چه باندیچی دي بازار ته د خرڅ دپاره بوتلونو یو خریدار راغلو باندیچی ترې تیوس او کړلو ته دي دڅه دپاره اخلي هغه ورته جواب ورکړلو زه دي د آزادولو دپاره اخلم باندیچی په زړه کېنې سوچ او کړلو چه دا سړي دومره پیسې ورکوي او دي آزادی نو دي د آزادولو فضیلت حاصلول غواړي زه فضیلت دي زه ولې حاصل نکړم نو باندیچی دخرڅولو نه انکار او کړلو اویا ې پخپله آزاد کړلو گوري په دي واقعه کېنې نبي علیه السلام د یو آزاد سړي دخرڅولو حکم کړې وو دا کار نبي علیه السلام دخپل ولایت عامه د وجه کړې وو هم دغه شان په حدیث الباب کېنې هم نبي علیه السلام دخپل ولایت عامه دوجه مدبر خرڅ کړې وو.

(۴) زما په نزد دټولو نه بهتر جواب *

زما په نزد د ټولو نه بهتر جواب دا دي چه په اصل کېنې نبي علیه السلام د هغې غلام ذات نه وو خرڅ کړې بلکه د هغې خدمت ې خرڅ کړې وو لیکن راوی د هغې نه په بیع سره تعبیر او کړلو او د دي دلیل دا دي چه په سنن دارقطنی کېنې په کتاب المکاتب کېنې د ابو جعفر نه یو روایت نقل دي دهغې

الفاظ دا دی. (شهادت حدیث جابر انما باع رسول الله صلى الله عليه وسلم خدمة المدير لا عینه) (۲۷) ددی حدیث نه ښکاره معلومېږي، چه نبي عليه السلام دغلام ذات نه وو خرڅ کړي بلکه دهغه خدمت ي خرڅ کړي وو نو ددی حدیث په بنیاد باندې د مدیر د بیع جواز نه ثابتېږي (۲۸)

د وهم د وجه ټول حدیث نه مردود کېږي*
څنگه چه ما په اول کښې دا عرض کړي وو چه په دې حدیث کښې د راوی نه وهم شوې دي اوس سوال دا دي چه کله په یو روایت کښې د راوی نه وهم اوشی نوییا هغه روایت ناقابل اعتبار او مردود کول پکار دي؟

ددې جواب دا دي چه که د یو حدیث په یو جزء کښې د راوی نه وهم اوشی چه هغه د ټولې واقعې یوه حصه وي ټوله واقعه نه وي نو دغې وهم د وجه په ټول حدیث ناقابل استدلال او ناقابل اعتبار نه ګرځي بلکه اصل حدیث به بیا هم قابل اعتبار وي البته دومره ونیلي شی چه په دې خاص جزء کښې د راوی نه وهم شوې دي ددی وهم د پیدا کېدو وجه دا ده چه په اصل کښې راویانو به ددې زیات خیال ساتل چه د حدیث کوم مغز او جوهر دي او د دې د وجه ي د جزې تفصیلاتو د حفاظت دوسره خیال نه ساتلو نو په جزو تفصیلاتو کښې د راویانو په مینځ کښې اختلاف او تعارض هم راځي او وهم هم پیدا کېږي په صحیح بخاری او صحیح مسلم په ډیرو حدیثونو کښې د راوی نه وهم شوې دي لیکن د دې وهم د وجه دا نه دی شوې چه ټول حدیث ي رد کړي دي بلکه صرف هغې وهم ته وهم ونیلي شوي دي

بَابُ مَا جَاءَ فِي هَذِهِ تَلْقَى الْبُيُوعَ

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنْ تَلْقَى الْبُيُوعِ
دحضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ده تلقى البيوع نه منع فرمانيږي ده د بيوع لفظ يا خود اسم مفعول په معنی دي په دې صورت کښې به د تلقى البيوع معنی وي .. تلقى البيع .. يا به داسلم فاعل په معنی وي په دې صورت کښې به معنی دا وي .. تلقى البائع .. د .. تلقى البيوع .. مطلب دا دي چه یو سوداګر د بهر نه څه خیر ښار ته دتنه د خرڅ دپاره راوړي نو بل کس دهغه د ښارته د داخلیدو نه رواندي هغه سره ملاقات او کړی او سامان ترې واخلي دي ته .. تلقى البيوع .. وائی او ددی نه په راوان حدیث کښې په تلقى الجنب سره تعبیر شوې دي

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يَتَلَقَّى الْجَنْبُ فَإِنْ تَلَقَّاهُ الْإِنْسَانُ فَاتَّاعَهُ
فَصَاحِبُ السَّلْعَةِ فِيهَا بِالْخِيَارِ إِذَا وَزَدَ السُّوقَ
دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم دبهر نه راتلونکو قافلو سره د ملاویدو نه منع فرمانيږي ده او که څوک د هغوی سره ملاو شو او دهغوی نه ي سامان واخستل نو دسامان خاوند ته اختیار دي کله چه هغه پخپله بازار ته راوړسی .. جلب .. جمع د جلب ده او د جالب معنی ده رابښکونکې چونکه دا کس بهر سامان واخلي او په ښار کښې ي خرڅوی ځکه ورته جالب وائی

د تلقى الجلب دمهانعت وجه*
نبي عليه السلام د دوو وجوهاتو نه د تلقى الجلب نه منع فرمانيږي ده یو وجه .. ضرر .. دي چه کوم کس د ښار نه بهر لاړ شی او د راتلونکي سوداګر نه سامان واخلي نو هغه به یواځې ددغې مال مالک

او اجاره دار شی نو اول خویه هغه ذخیره اندوژی کوی او چه بیا کله دهغه سامان قیمت زیات شی نو بیا به ی هغه د خپلې خوینې په قیمت باندې په بازار کښې خرڅوی ددې په نتیجه کښې به گرانې راشی او خلق به نه هم په هغه قیمت باندې د مجبوری نه اخلی ځکه چه دغه سامان به نورو سره موجود نه وی ددې په خلاف که بهر ته راتلونکې سوداگر په خپله سامان د ښار منډی ته راوړی او هغه خرڅ کړی نو په دې صورت کښې به ترې ډیر خلق هغه سامان واخلی او بیا به وړاندې د نورو اخستلو دپاره دهغوی په مینځ کښې مقابلې وی دهغه په نتیجه کښې به عامو خلقو ته په ارزانه بیع سامان ملایپی او صرف د یو سوداگر اجاره داری به نه قانمیری

دمعانعت دویمه وجه .. غرر .. دې عام طور چه کوم کسان د ښار نه بهر ځی او د راتلونکې سوداگر نه سامان تجارت اخلی اکثر راتلونکې سوداگر ته د هوکه هم ورکوی ځکه چه راتلونکې سوداگر ته دا پته نه لگی چه په بازار کښې ددې څیز څه نرخ چلېږی مثلاً چه د یو څیز نرخ په بازار کښې پنځوس روپۍ وی او دې راتلونکې سوداگر ته دروغ اوواښی چه په بازار کښې ددې څیز نرخ څلوېښت روپۍ دې توهغه سوداگر پر دغه څیز په څلوېښت روپۍ خرڅ کړی او دهغه ته د هوکه ورکړه د پورتنو دوو وجوهاتو .. ضرر .. او غرر .. په بنا نښی علیه السلام د تلقی الجنب نه منع فرمایلی ده

د غرر او ضرر د معانعت علت *

احناف فقهاء کرام دغه فرمائی چه د تلقی الجلب دمعانعت چه کومې دوه خرابۍ بیان شوي یعنی غرر او ضرر .. دا ددې د معانعت علتونه دی حکمت نه دې نوبه کوم ځای کښې چه دا دواړه خرابۍ راځی هلته به معانعت موجود پیږی او په کوم ځای کښې چه دا دواړه خرابۍ نه راځی هلته به معانعت نه وی مثلاً یو سوداگر د ښار نه بهر داسې سامان تجارت راوړی چه دهغې په ښار کښې کمې ته وی نو اوس که بل سوداگر لاړ شی او هغه سامان تجارت دهغه نه بهر واخلی او هغه ذخیره کړی نو هم خلقو ته څه نقصان نه رسی او هغه سوداگر چه سامان اخلی راتلونکې سوداگر ته د هوکه هم نه ورکوی نوبه دې صورت کښې تلقی الجلب .. ممنوع نه دې البته دنورو فقهاء په نزد دا مطلقاً ممنوع دې که ضرر او غرر .. وی او که نه وی نو نن سبا چه کوم سول ایجتهان دی چه منډی ته د داخلیدو نه وړاندې بهر په بهر سامان واخلی او اجاره دار جوړ پیږی که هغوی د دغې سامان قیمت دومره اوچت کړی چه عامو خلقو ته نقصان رسی نو ناجائز به وی گنی ناجائز به نه وی

د داسې بیع حکم *

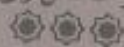
بیا په څو صورتونو کښې .. تلقی الجلب .. ممنوع دې که په دې کښې یو کس .. تلقی الجلب .. او کړلوتو په دې صورت کښې به بیع منعقد شوی که نه د احتافو په نزد بیع منعقد کیدی او مشتری به ددې مالک جوړ شی البته د نښی علیه السلام د ارشاد او معانعت خیال نه ساتلو دوجه گناه وی (۳۱)

د د هوکې په صورت کښې بائع ته څار شی *

یوه مسئله دا ده که یو کس د ښار نه بهر ته لاړلو او راتلونکې سوداگر ته ی د هوکه ورکړه او دهغه سامان غلط قیمت ی ورته اوخودلو او هغه سامان ی ترې په کم قیمت واخستلو مثلاً په بازار کښې د هغې قیمت پنځوس روپۍ وی او هغه ورته څلوېښت روپۍ اوخودلو او هغه سامان ی ترې د پنځوسو روپو په حساب باندې واخستل خو کله چه د بهر نه راتلونکې سوداگر ښار ته داخل شی او هغه ته پته ولگی چه مشتری راته دروغ و نیلی وو د هوکه ی راته را کړې ده او سامان ی رانه په کم قیمت اخستی دې نو آیا په دې صورت کښې به بائع ته د بیع د فسخ کولو اختیار حاصل وی که نه؟ په دې باره کښې د فقهاء اختلاف دې انسه ثلاثه فرمائی: چه په داسې صورت کښې بائع ته د بیعې

فسخ کولو اختیار حاصل دې نو بایع که او غواړي مشتری ته دا وونیلې شی چه زه هغه بیع فسخ کوم که دې خوښه وی په پنځوس روپۍ یې واخله ددې نه په کم قیمت یې زه نه خرڅوم. احنافو فقهاء په نزد بایع ته څیار فسخ حاصل نه دې ځکه چه زموږ په نزد ،، څیار مغبون ،، حاصل نه دې یعنی که یو کس په دھوکه سره یو څیز واخلي یا یو څیز په دھوکه سره خرڅ کړی نو په دې صورت کښې بل کس ته څیار فسخ حاصل نه دې او په عقد کښې دا قانون دې چه عقد لازم دې او څیار یو عارض دې نو د څیار داثبات دپاره د دلیل ضرورت دې او د ،، نافي څیار ،، دپاره د دلیل ضرورت نشته او په دې بیع کښې غلطی د بایع ده چه هغه ولې دھوکه او خورله او د مشتری په قول باندې هغه ولې اعتبار کولو دهغه دپاره تحقیق کول پکار دی چه دې دروغ وائی که رښتیا؟ نوچونکه غلطی د بایع ده نوهم بایع به ددې نقصان ډمه وار وی او هغه نه به څیار فسخ حاصل نه وی انمه ثلاثه ددې باب په دې حدیث باندې استدلال کوی کوم چه حضرت ابوهریره رضی الله عنه کړې دې په دې حدیث کښې ددې خبرې ښکاره صراحت موجود دې چه بایع ته د بیعې د فسخ کولو اختیار حاصل دې

احنافو فقهاء ددې حدیث په تاویل کښې ډیر تاویلات کړي دی خو یو تاویل په کښې هم د اطمینان قابل نه دې ځکه چه ددې حدیث الفاظ بالکل ښکاره او صریحی دی ځکه دانمه ثلاثه مذهب زیات قوی او مضبوط دې ترکوسی پورې چه ددې خبرې تعلق دې چه دامام اعظم رحمه الله مذهب ددې حدیث نه خلاف دې نوددې جواب دا دې چه اول خو دا خبره د تحقیق محتاجه ده چه دامام اعظم رحمه الله نه صراحتاً عدم څیار ثابت دې که نه دې؟ که چرته ثابت وی نو بیا غالب گمان دا دې چه په کوم حدیث کښې دا الفاظ دی نو هغه حدیث په امام اعظم رحمه الله ته نه وی رسیدلې ځکه صحیح خبره هم دا معلومیږي چه بایع ته د فسخ څیار حاصل دې ځکه خو امام ابن الهمام رحمه الله په فتح القدیر کښې هم دا موقف اختیار کړې دې چه بایع ته به اختیار حاصل وی (۳۲)

باب مَا جَاءَ لَا يَبِيعُ خَاصَرٌ لِبَاءِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَبِيعُ خَاصَرٌ لِبَاءِ (۳۳)

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی: چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی ښاري سړې دې د کلیوال مال نه خرڅوی د ،، حاضر ،، معنی ده ښاري او که ،، باد ،، معنی ده کلیوال ددې حدیث مطلب دا دې چه ښاري سړې دې د کلیوال دپاره وکیل او دلال نه جوړیږي مثلاً یو کلیوال د کلی نه څه څیز ښار ته د خرڅ دپاره راوړی او بازار طرف ته روان وی او ښاري ورته او وائی چه ته پخپله دا سامان بازار ته د خرڅ دپاره مه اوړه بلکه دا سامان ماته حواله کړه او ما خپل وکیل جوړ کړه اوچه په کوم وخت کښې ستا دپاره ددې سامان خرڅولو کښې زیاته گټه وی په هغه وخت کښې به یې زه خرڅ کړم که نه یې اوس پخپله په بازار کښې خرڅوی نو ډیره گټه به درته اوښی.

مقدم جواز وجه*

نبي عليه السلام ددې صورت ته ځکه منع او فرمائيله چه په دې کښې به د ښار خلقو ته نقصان وی ځکه چه دغه کلیوال خپل سامان پخپله بازار ته یوسی او هغه خرڅوی نو ښکاره خبره ده یوڅو به هغه کلی ته د واپس کیدو دپاره سامان زر خرڅوی بله دا چه هغه سره به د ذخیره اندوزی څه بندوبست نه وی نو هغه به دا غواړي چه زر سامان خرڅ کړم او کور ته واپس لاړ شم او دا هم ښکاره خبره ده چه هغه به خپل سامان په تاوان نه خرڅوی بلکه په گټه به یې خرڅوی خو صرف دومره خبره ده چه گټه به یې

لږه وی. ددې د وجه به په بازار کېنې ارزانی پیدا شی او گرانۍ به نه وی. او ددې په خلاف که ښاري د هکلی وال دلال جوړ شی او هغه دغه په خپل گودام کېنې ذخیره کړي او بیاچه کله په بازار کېنې ددې څیز کېنې راشي نو په هغه وخت کېنې به دغه غله راواخلي او په گران قیمت به یې خرڅه کړي. ددې دوجه به عامو خلکو ته نقصان وی. نوځکه نبي علیه السلام ددې نه منع او فرمائیده.

په دې مسئله کېنې هم احناف فقهاء کرام دا فرماني چه دلته کېنې هم ممانعت، معلول معلوم، دې او هغه علت د ضرر، دې نوجه په کوم ځای کېنې دا علت موجودېرې هلته به ممانعت متوجه کېږي اوچه په کوم ځای کېنې دا علت نه موجودېرې هلته به بیع الحاضر لباد، جائز وی. په پورتو دواړو مسئلو کېنې یعنی تللی الجلب، او بیع الحاضر لباد، کېنې د دواړو عاقلانوالغانو په مینځ کېنې ایجاب او قبول کېږي او په خپل مینځ کېنې په خوشحالی سره معامله کوي نو په دې کېنې اصل قاعده خودا ده. چه په دې کېنې چاته مداخلت کول نه دي پکار. لیکن ددې باوجود نبي علیه السلام د داسې معاملې نه منع فرمانيږي ده. دې وجه دا ده. چه په یوه معامله کېنې صرف د فریقینو رضامندی دهغې د جواز دپاره کافی نه دي. ځکه که د دغې دواړو په رضا مندی سره معاشري او ماحول یا ښار یا کلی ته نقصان رسي نو په دې صورت کېنې دهغوی د رضامندی باوجود هغه معامله ناجائزه ده.

هم دغه شان به بله معامله کېنې که اسلامی حکومت دا محسوسوي. چه په دې باندې به خلکو ته نقصان رسي نو اسلامی حکومت به هغې باندې پابندی لگولي شي. اگرکه هغه معامله في نفسه جائز وی او بیا په ټولو خلکو باندې دغه پابندی قبول او دهغې پابندی کول شرعا واجب ده.

د رسد او طلب ثبوت د حدیث نه*

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ دَعَاؤُا النَّاسِ يَرْزُقُ اللَّهُ بِفَضْلِهِمْ مِنْ بَعْضِ (۳۴)

دا ددې باب دویم حدیث دی. په دې کېنې د یوې جملې زیادت دي. دهغې ترجمه دا ده. چه خلق پرېږده. چه الله تعالی په دوی کېنې بعضو ته په بعضې نورو په ذریعه باندې رزق ورکوي. ددې جملې نه د اسلامی د معاشی نظام یو بینادی اصول طرف ته راښمائي ملاوېږي او اسلام د سرمایه دارانه او اشتراکي دواړو نظامونو نه جدا کوي. ددې تفصیل دا دي. چه د معاشی ماهرینو په نزد د هر یو ملک د معاشی نظام دپاره څلور بنیادی مسائل وی.

- ۱) په ملک کېنې څه پیدا کول پکار دی. دې ته د ترجیحاتو تعین، وانی.
- ۲) د پیداوار څومره وسائل په کومو کارونو کېنې لگول پکار دی. دې ته د وسائلو تقسیم وانی.
- ۳) کوم پیداوار چه حاصل شي. هغه په عوامو کېنې په کومه طریقه تقسیمول پکار دی. دې ته د آمدنی تقسیم وانی.
- ۴) په خپل پیداوار کېنې د تعداد او صفت په اعتبار سره څنگه ترقي کول پکار دی. دې ته د ترقي مسائل وانی.

سرمایه دارانه نظام*

په سرمایه دارانه نظام کېنې د دې څلورو مسئلو دپاره دا طریقه خودلې شوي ده. چه هر کس ته د خپل انفرادی ملکیت حاصلولو او په دې کېنې د زیاتو نه زیاته گټې کولو دپاره آزاد پریخودې شي. نو په دې باندې به په خپله څلور واړه مسئلې حل شي ځکه چه هر سړي د خپل ذاتی نفعې دپاره هغه څیز پیدا کوي. او خپل وسائل په هغه څیز کېنې لگوي. دکومو چه معاشري ته ضرورت وی. ځکه که هغه د معاشري د ضرورت نه زیاتې څیز پیدا

کړی. نو د هغه څیز قیمت به ورته کم ملاوېږي. او گټه به یې کمه وي. نو هغه به د دغې څیزونو پیداوار بند کړي. او ددې په خلاف د کومو څیزونو چۀ معاشرې ته ضرورت وي. نو دهغې په پیداوار کېنې به گټه زیاته وي. نو هغه به هم په هغه اندازه باندې پیدا کوي. چۀ په هغې ضرورت پوره شي. خو زیاتې نه وي. او دغه شان به د آمدنې تقسیم هم په دې طریقۀ اوشی. یعنی د کوم څیز په پیداوار کېنې چۀ د کوي وسیلې ضرورت زیات وي. نو هم هغه هومره به هغه ته معاوضه هم زیاته ملاوېږي. مثلاً په بازار کېنې د کپړو کېنې دې. او ددې خبرې ضرورت معلومېږي. چۀ د کپړو کارخانو ته د مزدورانو زیاته توجه شروع شي. او په دې صورت کېنې به په د کپړې د مزدورانو مزدوری زیاته کړې شي. نو مزدوران به د زیاتې گټې په لالچ کېنې د کپړې په کارخانه کېنې کار کول خوښوي. او دغه شان به هر کس د ذاتي گټې حاصلولو دپاره آزاد وي. او هغه به ددې کوښش کوي. چۀ هغه د ښه نه ښه څیز جوړ کړي. او هم داسې به د نړۍ مسئله پخپله حل شي.

انفرادي نظام*

ددې په خلاف اشتراکي نظام ددې پورتنو مسئلو دحل دپاره دا طریقۀ خودلې ده. چۀ ټول وسائل او پیداوار یعنی زمکې کارخانې وغیره دې د انفرادي ملکیت نه واخستې شي. او د حکومت په تحویل کېنې دې ورکړې شي. حکومت به د خلقو د ضرورت اندازه کوي. او په هغه اندازه به منصوبه بندي کوي. او د منصوبه بندي مطابق په زمکې او کارخانې په مختلف پیداوار کېنې په کار راولي.

د سرمایه دارانه نظام خرابي*

د سرمایه دارانه نظام تجاویز د خپلې فلسفې په نظر کېنې ټیک دی. خو دې نظری ددې په عملی تطبیق کېنې داسې خطرناکې غلطۍ پیدا کړې دي. چۀ په هغې سره ددې فلسفۀ بیکاره شوه. او دا خبره خو په خپل ځای ټیک ده. چۀ داسې قسم معاشي مسئلې چۀ د حکومت په منصوبه بندي سره اوشی. نو دا یو غیر فطري او منصوعي عمل دي. په دې باندې د سخت جبر او زورنې نه بغیر عمل کول گران دي. لکه څنګه چۀ اشتراکي نظام دا فلسفۀ وړاندې کړې ده. خو بل طرف ته سرمایه دارانه نظام هر سړي ته د هغه په انفرادي ملکیت کېنې هر قسمه آزادي ورکړې ده. او د هغه دپاره یې د زیاتې گټې حاصلولو دپاره هره طریقۀ جائز کړې ده. ددې په نتیجه کېنې نه د سود، جوارۍ، سته، ذخیره اندوزی او هر قسم ناجائزه آمدنې اجازت ورکړې دي. دپرو خلقو داسې قسم د آمدن ذرائع اختیار کړې دي. او د دولت په جمع کولو کېنې به لگیا شوی دی. او په بازارونو کېنې یې خپلې اجاره دارې جوړې کړې دي. او د پرو سوداګرو بازار ته راتګ یې بند کړې دي. او ددې په نتیجه کېنې د رسد او طلب قدرتي نظام خراب شوی دي. کوم کس چۀ یو ځل سرمایه دار جوړ شوی دي. نو اوس هغه ورځ په ورځ مالداريږي. او بل طرف ته د غریب سړي آمدنې کمېږي. او خرچ یې زیاتیږي. ددې په نتیجه کېنې دغه غریب ورځ په ورځ غریب کیږي.

د اسلام نظام معیشت*

ددې دواړو په خلاف د اسلام د معاشي نظام دا تعلیم دي. چۀ انفرادي ملکیت یې برقرار وي. چۀ یو طرف ته په بازار کېنې آزادي او مقابله وي. او په دې طریقۀ د رسد او طلب قدرتي نظام برقرار وي. ددې وجه اسلام په دې خبره باندې زور ورکړې دي. چۀ د کومو لارو نه اجاره داری پیدا کیږي. هغه دې ټولې بندي کړې شي. لکه سود، جوارۍ، سته، اکتناز، احتکار، او د سوداګرو په خپله مینځ کېنې یې د قیمت مقررولو معاهدې ناجائز ګرځولي دي. او بل طرف ته یې زکات، صدقات، میراث، او نفقات وغیره احکامو په ذریعۀ باندې یې دولت په یو ځای د جمع کیدو په ځای په مختلفو طریقو په معاشره کېنې خور کړې دي. په دې طریقۀ په بازار کېنې دخو کسانو اجاره داری نه قائمیږي. په حدیث الباب

کښي هم د... بيع الحاضر للباد... مقصد د ممانعت نه د اجاره دارۍ قائمولو بندیز دي. او د نبي عليه السلام اوشاد دي. «دعوا الناس يروى الله بعضهم بعضهم من بعض» دي طرف ته اشاره شوې ده چه په بازار کښي په آزاده مقابلې کښي د څه قسم رکاوټ پيدا کول جائز نه دي. حضرت انس رضی الله عنه په يو حديث کښي رسول الله صلى الله عليه وسلم د قيمت گرانولو تجويز رد کړې دي. اوارشاد دي فرمايلي دي. «ان الله هو القابض الباسط الرزاق» (۳۵) نو د اسلامي نظام معيشت پيښاد په دي باندې دي چه چ انفرادي ملکيت د سرمايه دارانه نظام پشان آزاد بې واگي نه وي بلکه دا دي په شرعي اوقانوني او اخلاقي پابندو کښي داسي اوگتړلې شي چه دهغي نه د اجاره دارۍ صورت پيدا نشي. والله اعلم

باب ما جاء في النهي عن المخالفة والمزانية

عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عن المخالفة والمزانية حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د محافلې او مزابتي نه منع فرمايلي ده... مزابته دي ته واني چه په کهجوره کښي کومي کهجوري لگيدلي وي هغه په هغه کهجورو باندې واخستې شي. کومي چه گټ شوې وي اوکه دا عمل د بتي په پيداوار کښي اوشي نو دي ته محافله واني او ممانعت وجهي دا ده چه د گټ شوې کهجورو او غنمو وزن کول ممکن دي اوچه کومي کهجوري په ونه کښي لگيدلي وي او کوم غنم چه په بتي کښي ولاړ وي دهغي وزن کول ممکن نه دي او مسئله دا ده چه کله دکهجوري خرول په کهجوره وي يا د غنمو خرخول په غنمو وي نو مساوات ضروري دي او تفاضل حرام دي او په اتکل او اندازه باندې دخرخولو په صورت کښي مساوات يقيني نه وي بلکه د کمي زياتي احتمال په کښي باقي وي او په اموال ربويه کښي د کمي زياتي د احتمال سره

بيع کول حرام دي ځکه نبي عليه السلام ددي دواړو نه منع او فرمايله.

عن عبد الله بن يزيد أن زيدا أبا عياش سأل سعداً عن البيضاء بالسلت فقال أيهما أفضل قال البيضاء فنهى عن ذلك وقال سعد سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يسأل عن اشتراء التمر بالرطب فقال لمن حوالة أتقص الرطب إذا يس قالوا نعم فنهى عن ذلك

حضرت عبدالله بن يزيد رضي الله عنه نه روايت دي چه حضرت ابو عياش د حضرت سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه نه تپوس او کړلو که سپين شوې اوريشي په هغه اوريشو باندې خرڅ کړي شي کوم چه په وري کښي وي نو ددي څه حکم دي... بيضاء... ساده اوريشو ته واني او... سلت... د وري اوريشو ته واني په بعضي نسخو کښي د... بيضاء... لاندې غنم ليکلي شوي دي دا نسخه غلطه ده حضرت سعد رضي الله عنه د ابو عياش نه تپوس او کړلو په دي دواړو کښي کوم افضل دي؟ په جواب کښي حضرت ابو عياش او ونيل: بيضاء افضل وي نو حضرت سعد بن ابى وقاص رضي الله عنه ددي بيع نه منع او فرمايله بيا حضرت سعد رضي الله عنه او فرمايل: ما اوريدلي وو چه يو ځل د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د تمر په بدله کښي د رطب دخرخولو په باره کښي چا تپوس او کړلو نو کميري که نه؟ صحابه کرامو رضي الله عنهم په جواب کښي او فرمايل: او نو نبي عليه السلام رطب په تمر باندې د خرخولو نه منع او کړه.

دائمه ثلاثه مسئلت*

ددې حديث د وجه اتمه ثلاثه رحمهم الله فرماني چه د رطب بيع په تمر باندي په هيڅ صورت کښي جائز نه ده ځکه که تمر په رطب باندي په پيمانه برابر واخستې شي مثلاً تا يو صاع د اوچوکه جوړو نه ډکه کړه او بله صاع دې د رطب که جوړو نه ډکه کړه نو په دې صورت کښي چه د کوم سړي په حصه کښي رطب راشي هغه په نقصان کښي دې ځکه چه خو ورځي پس به هغه رطب که جوړي اوچې شي او کښي به شي او د کوم کس په حصه کښي چه تمر راغلې وي دهغه څه نقصان نه کيږي ځکه چه اوچي که جوړي څنگه وي هم هغه شان به پاتې شي ددې په نتيجه کښي به روستو تفاضل واقع کيږي او د تفاضل صورت کښي تبادلې جائز نه ده.

او که داسي صورت اختيار کړې شي چه د تبادلې په وخت کښي دکمي زياتي سره تبادلې اوشي مثلاً يو باندي يو صاع او تمر پوره صاع ورکړې شي چه د اوچيدو نه پس دواړه برابر شي نو دا صورت هم جائز نه دې ځکه چه د عقد په وخت کښي د دواړو په مېنځ کښي تفاضل موجود پېږي او د تفاضل سره تبادلې جائز نه ده.

د عقد په وخت کښي تماثل کافی دي*

امام ابو حنيفه رحمه الله فرماني د عقد په وخت کښي تمر په رطب باندي اخستل په تماثل سره جائز دي او تفاضل سره جائز نه دي تر کومې پورې چه دائمه ثلاثه ددې دليل تعلق دې که في الحال تفاضل نشته خو روستو په تفاضل پيدا کيږي امام اعظم رحمه الله ددې دا جواب ورکوي چه په شريعت کښي د عقد په وخت کښي تماثل ته اعتبار دي روستو چه کوم کښي زياتي پيدا کيږي په شريعت کښي د هغه څه اعتبار نشته ځکه که دا اصول اومنلې شي چه تماثل دي هميشه دپاره وي نو څو که په يو کال پس هم د تفاضل پيدا کيدو امکان وو نو نن به د هغې بيع جائز نه وي حالانکه دا خبره په هيڅ صورت کښي ټيک نه ده نو روستو تفاضل راتلو سره د شريعت څه بحث نشته.

په دې مسئله کښي د امام صاحب شاهت*

ددې حديث دوجه د امام اعظم رحمه الله خلاف خلقو ډير شور جوړ کړې دي چه ښکاره حديث موجود دي چه د تمر بيع په رطب باندي جائز نه ده خو امام صاحب وائي چه جائز ده په هر ځاي کښي د قياس او عقل نه کار اخلي او قياس ته په حديث باندي ترجيح ورکوي د هدايي شارحينو يوه واقعه ليکلي ده چه يو ځل حضرت امام اعظم رحمه الله بغداد ته تشریف يوړلو نو دهغه ځاي عالمانو په دوی باندي څو سوالونه اوکړل په هغې کښي يو سوال دا هم وو چه د تمر بيع په رطب باندي جائز ده که نه ده؟ امام اعظم رحمه الله ورته او فرمائيل: تماثل سره جائز ده عالمانو ترې د جواز د دليل تپوس اوکړلو امام اعظم رحمه الله ورته دا مشهور حديث واورولو ((التمر بالتمر والفضل ربا)) يعنی تمر په تمر سره چه برابر وي خرڅول جائز دي او کښي زياتي سود دي.

بيا امام اعظم رحمه الله د هغې عالمانو نه تپوس اوکړلو چه تاسو دا اوبښايي چه تمر د رطب د جنس نه دي که خلاف جنس دي؟ که تاسو دا واي چه تمر د رطب د جنس نه دي نو بيا هم دا حديث ددې د جواز دليل دې ځکه چه په دې کښي نبي عليه السلام فرمائيلي دي .. التمر بالتمر، يعنی تمر په تمر باندي تماثل سره خرڅول جائز دي او که ستاسو جواب دا وي چه تمر د رطب د جنس نه دي بلکه خلاف جنس دي نو بيا ددې حديث په آخر باندي جواز ثابتيږي ځکه چه نبي عليه السلام ددې په آخر کښي فرمائيلي دي ((واذا اختلفت الأجناس، فبيها حيث شئتم إذا كان يدا يدا)) نو که تمر رطب وي نو د حديث په اولنۍ حصه جواز ثابتيږي او که تمر رطب نه وي نو بيا هم ددې حديث په آخری

حکم جواز ثابتی صرف دواړه فرق دي. چه په اول صورت کښي په تماثل سره بيع جائز ده. او په دويم صورت کښي په تفاضل سره بيع جائز ده نو د عدم جواز څه وجه نشته.

په رطب او تمر جنس يو دي *

پيا امام اعظم رحمته الله او فرمايل: دتمر او رطب جنس يو دي. نو د... التمر بالتمر... په حکم کښي داخل دي ددي دليل دا دي. چه يو ځل يو صحابي رسول الله صلى الله عليه ته دخيبر د رطبونه څه کهجوري راوړي. کله چه نبي عليه السلام هغه اوخوړلي. نو ډيري ي خوښي شوي. او د هغه صحابي ته ي تپوس اوکړلو. ((اکل تمر خيبر هکذا)) آيا د خيبر ټولي کهجوري داسي دي؟ گوري په دي حديث کښي رسول الله صلى الله عليه وسلم په رطب باندي د تمر اطلاق کړي دي. معلومه شوه. چه رطب او تمر دواړه يو څيز دي. نو د دي دواړو په خپل مينځ کښي په تماثل سره بيع جائز ده. او تفاضل سره ناجائز ده.

دحنطه مقلبه په غير مقلبه باندي خرڅول جائز نه دي *

دامام اعظم رحمته الله په پورتنی استدلال باندي يو اعتراض کيږي. چه تاسو څو داواي. چه د تمر بيع په رطب باندي جائز ده. نو تاسو دحنطه مقلبه په غير مقلبه باندي خرڅولو ته ولي ناجائز واي؟ حالانکه حنطه مقلبه او غير مقلبه دواړه يو جنس دي. نو ددي حديث په وجه پيا دا بيع هم جائز کيدل پکار ده. لکه څنگه چه تاسو ددي حديث په پيا باندي بيع دتمر په رطب باندي جائز گرځولي ده.

ددې اعتراض جواب دا دي. چه حنطه مقلبه هم د حنطه دجنس نه دي. او د... الحنطة بالحنطة... حديث کښي داخل دي. ليکن ددي په خپل مينځ کښي په يو باندي د خرڅولو شرط دا دي. چه... ان كان مثلاً بمثل... يعنی د حنطه بيع په حنطه باندي په هغه وخت کښي جائز ده. چه د عقد په وخت کښي تماثل موجود وي. نو که د حنطه مقلبه بيع په غير مقلبه باندي کوي. نو د عقد په وخت کښي تماثل نه وي. ځکه چه په حنطه مقلبه کښي تداخل پيدا کيږي. او په غير مقلبه کښي تداخل نه وي. نو په يو صاع کښي به مقلبه غنم کم راځي. او غير مقلبه زيات. ددي وجه د عقد په وخت کښي تماثل نشي راتلي. نو ځکه د دي بيع په خپل مينځ کښي ناجائز ده. او د تمر اورطب په مينځ کښي د بيع په وخت کښي تماثل موجوديږي. اگر چه د اوچيدو نه پس تماثل باقی نه پاتې کيږي. ځکه په خپل مينځ کښي ددي بيع جائز ده.

په رطب اوحنطه مقلبه کښي فرق *

يو سوال دا هم کيږي شي. چه د بيع التمر بالرطب په وخت کښي څو هم رطب په صاع کښي کم راځي. او تمر زياتي راځي. ځکه چه رطب غټي وي. او تمر اوچي وي. نو دحنطه مقلبه او غير مقلبه پشان دا هم حرام گرځول پکار دي. ددي جواب دا دي. چه په حنطه مقلبه او غير مقلبه کښي فرق دي. او هغه دا چه حنطه مقلبه چه پرسیدلې وي. نو په هغې کښي هوا وي. او هوا غير منتفع وي. البته روستو پرسیدلې وي. نو په هغې کښي هوا نه وي. بلکه په هغې کښي مغز وي. او هغه منتفع وي. البته روستو دا مغز اوچت شي. خو د عقد په وخت کښي په هغې کښي پرسیدل وي. او دا منتفع دي. نو دا په حنطه مقلبه باندي قياس کول ټيک نه دي. او د عقد په وخت کښي تفاضل نه دي موجود شوي. بلکه تماثل دي. ددي مثال داسې دي. چه غټي کهجوري په وړو کهجورو باندي خرڅ کړي شي. نو ښکاره خبره ده. چه په صاع کښي به غټي کهجوري کمی او وړي زياتي راځي. خو دا صورت ځکه جائز دي. چه په دي صورت کښي په غټو کهجورو کښي کومه کمی ده. هغه څه د غير منتفع څيز دوجه نه ده. حنطه

مقلبه او غیر مقلبه په خلاف څکه چه هلته په حنطه مقلبه کښې کوم کمې راځي هغه صرف د هوا د وچه وی او هغه غیر منتفع دي. (والله اعلم بالصواب)

مسئله باب جواب*

ترڅو پورې چه د حدیث الباب جواب دي نو ددې حدیث په ذریعه باندې رسول الله صلی علیه وسلم په ترڅو پورې چه د حدیث الباب جواب دي. چه د وطې بیع په تمر باندې جائز نه ده ددې په جواب کښې امام بیکاره الفاظو کښې منع کړي ده. چه د وطې بیع په تمر باندې جائز نه ده ددې په جواب کښې امام صاحب فرماني چه حضرت زید ابو عیاش چه ددې حدیث راوی دي هغه مجهول دي. څکه دا حدیث قابل استدلال پاتې نشو. څکه خو امام بخاری او امام مسلم په خپلو صحیحینو کښې نه دي راوړي او علامه بن حزم رحمه الله هم دي مجهول ګرځولي دي او امام حاکم رحمه الله هم په مستدرک کښې دا فرمانيلی دي چه ددوی روایت قابل استدلال نه دي او علامه ابن عبدالبر رحمه الله هم مجهول ګرځولي دي او حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله ته منقول دي چه هغوی د زید ابو عیاش په مجهول ګرځولي باندې دي او حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله ته منقول دي. تهذیب التهذیب، کښې او حافظ ذهبي په امام صاحب تعریف کړي دي. حافظ بن حجر رحمه الله په تهذیب التهذیب، کښې او حافظ ذهبي په

میزان الاعتدال، کښې د دوی هم دا قول ذکر کړي دي. او که دا حدیث ټیټ او قابل استدلال اومثلي شی نو په دې صورت کښې به مونږ د وایو چه په دې حدیث کښې کومه نفی شوي ده. نو دا قرض بیع نه نفی راغلي ده. څکه چه تمر د اموال ریویه نه دی او ددې په خپل مینځ د تبادلې په وخت کښې پدا بید کیدل ضروري دی. قرض جائز نه ده. دا بوداود او طحاوی په روایاتو کښې دا تصریح موجود ده. ((غمی عن بیع التمر بالرطب نسئة)) (۳۸) البته په دې باندې اشکال کیږي. که چرته نهی د قرض سره مخصوص وه. نو بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د خلقو نه ددې تبوس کولو څه ضرورت وو. چه ((ینقص الرطب إذا یس)) څکه چه په دې صورت کښې د اوچیدو نه پس که په رطب کښې کمې راځي او که نه راځي په دې باندې د مسئلې په صورت څه فرق ته غورځیږي. حضرت شاه ولی الله رحمه الله فرماني: چه ددې اشکال جواب په تلویح کښې یو محشی به اوالدین مرجانی رحمه الله درکړي دي. چه د نبی علیه السلام د سوال کولو نه مقصد دا وو. چه خلقو ته تنبییه ملاو شی. چه دا بیع یې فائدي ده. والله اعلم بالصواب (۳۹)

باب مَا جَاءَ فِي هَذِهِ تَبَيُّنَ الْحَدِّ هَلْ يَبْدُو مَلَا حَا

عن نافع عن ابن عمر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نهی عن بیع التخل حتی یزھو حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د کهجورود ګرځولو نه منع کړي ده. ترڅو چه ښه ښائسته شی. د زها یزھو زھوا، لفظی معنی دا ده. چه ښکلي شی او په کتلو ښه معلومیږي. مطلب دا دي چه هغه کهجورې پخې شی هم په دې سند سره د یو بل روایت الفاظ دا دي. ((أن النبي صلى الله عليه وسلم نهی عن بیع السنبل حتی یبيض وأمن العاهة، غمی البایع والمشری)) (۴۱)

یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم د وږي د ګرځولو نه منع کړي ده. ترڅو چه په کښې سپینوالي نه وي راغلي او د آفاتو نونه محفوظ شوي نه وي. بایع اومشری دواړه ی ددې نه منع کړي دي. د سپینوالی راتلونو مراد دا دي. چه پخې شی او د آفاتو نه د حفاظت مطلب دا دي. چه ترڅو پورې میوه کچه وي نو تر هغه وخته پورې ددې خبرې ویره موجود وي. چه چرته په دې باندې څه آفت رانشی چرته

په زول باندې راونه غورځېږي چرته په بيمارۍ لگيدو سره خرابي نشي خو چه كله هغه پخې شي نو دافغونونه محفوظ شي.

د تركاريانو او ميوو د بيعې په باره كښې دلته خو مباحث دي چه دهغې پيژندل ضروري دي اولنۍ خبره دا ده چه د رواياتو الفاظ مختلف دي مثلا د يوروايت الفاظ دا دي ((هې عن بيع النحل حتى ازهر)) (۴۲) بعضې خاي كښې دا الفاظ دي ((هې عن بيع السبل حتى يبض)) (۴۳) په يوروايت كښې دا الفاظ دي ((هې عن بيع الثمرة حتى يبدو صلاحها)) (۴۴)

ددې ټولو الفاظو نه امام شافعي دا نتيجه راويايې چه د بيعې نه وړاندې د ميوې پخيدل ضروري دي د پخيدو نه وړاندې ددې بيع جائز نه ده امام اعظم رحمه الله ددې الفاظو نه دا نتيجه راويايې چه ددې ميوې دافغو نه حفاظت كافي دي پوره پخيدل او په دې خوږوالي پيدا كيدل ضروري نه دي دا دواړه اقوال تقريبا نژدې نژدې دي ځكه چه د ميوې د مرض او افغونو نه حفاظت هله وي چه كله په هغې كښې د پخيدو اثار شروع شي نو په دې دواړو اقوالو كښې څه ډير لوي فرق نشته.

د ميوې ښكاره كېدو نه وړاندې خرڅول *

كه ميوه لا په ونه كښې ښكاره شوې نه وي نو ددې خرڅول په اتفاق حرام دي لكه نن صبا چه د ميوې ليريږي نو وړاندې ياغونه په ټيكه باندې وركولې شي او بائع مشتري ته واني زه ددې باغ هغه ميوه په تا باندې خرڅوم كومه چه به په دې كال كښې كيږي دا صورت ناجائز دي ځكه چه دا د يو داسې خيز بيع كيږي كه اوسه پورې موجود شوې نه دي بلكه معدوم دي ځكه د دې د جواز څه طريقه نه جوړيږي.

ددې يو بل بد صورت دا دي چه هغه باغ د څو كالو په ټيكه باندې وركړې شي مثلا درې يا پنځه يا لس كالو باندې باغ په ټيكه باندې وركړي او بائع د مشتري نه د راواړنو گلونو پيسې هم نن واخلي دا صورت بيعي نا جائز دي او د ښكاره نص نه خلاف دي په حديث شريف كښې دي ((هې رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيع الستين)) (۴۵) يعنې رسول الله صلى الله عليه وسلم د څو كالو د بيعي نه منع كړې ده نو دا صورت په هيڅ قيمت جائز نه دي.

بيع بشرط القطع *

او كه ميوه په ونه كښې ښكاره شوې وي ليكن پخ شوې نه وي نو دداسې ميوې د خرڅولو درې صورتونه دي (۱) اولنۍ صورت ته .. بيع بشرط القطع .. دي يعنې د ميوې د پخيدو نه پس بائع مشتري ته اوواني چه ميوه اوس اوشوكوه اوفي الحال د ميوې شوگول په عقد كښې مشروط شي د بيعي دا صورت په اتفاق سره جائز ده ددې په جواز كښې اختلاف نشته البته امام ابن ابي ليلى او سفيان ثوري رحمهما الله دې صورت ته هم ناجائز واني.

بيع بشرط الترك *

دويم صورت دا دي چه بائع او مشتري دواړه بيع اوس او كړي ليكن د عقد په بيع كښې دا شرط اولگوي چه دا ميوه دي په ونه باندې پريخودې شي او د پخيدو نه پس به مشتري دا كټ كوي داسې بيعي ته .. بيع بشرط الترك .. واني دا صورت په اتفاق سره جائز دي البته امام ابن منذر رحمه الله دې ته هم ناجائز واني.

مطلق عن الشرط *

درېم صورت دا دي چه بيع في الحال مكمل كړي او دترك يا قطع څه شرط په عقد كښې ذكر نكړي داسې بيعي ته .. مطلق عن شرط القطع والترك .. واني ددې قسم بيعي په جواز اوعدم

جواز کنبی د فقهاو اختلاف دی. د ائمه ثلاثه په نزد داسې قسم بیعی هم ناجائز ده. او د امام ابو حنیفه رحمه الله په نزد جائز ده. ائمه ثلاثه د حدیث باب نه استدلال کوی. چه په دې کنبی رسول الله صلی الله علیه وسلم د ... بدو صلاح. نه وړاندې د میوې خرخول منع کړی دی. امام طحاوی د احنافو د مذهب دپاره د نبی علیه السلام په دې ارشاد باندې استدلال کړې دي. چه «من باع غنلا بعد ان تویر فتمرها للبايع إلا ان يشترط المبتاع» (۴۶) په دې حدیث کنبی نبی علیه السلام د مشتری د شرط لگولو په صورت کنبی میوه په بیع کنبی داخل کړې ده. حالانکه چه په کوم وخت کنبی د کهجوري تاثیر کیری په هغه وخت کنبی په میوه کنبی ... بدو صلاح. نه وی. او په هغه وخت کنبی نبی علیه السلام ددې بیع جائز کړې ده. د دې نه معلومه شوه که په ونه باندې د پریخودو شرط او نه لگولې شي نو د ... بدو صلاح. نه وړاندې د میوې خرخول جائز دی.

په دې باندې دا اعتراض کیدې شي چه دلته کنبی رسول الله صلی الله علیه وسلم د میوې بیع د کهجوري د بیعی په ضمن کنبی جائز گرځولې ده. مستقل ی نه ده. داسې دیر خبرونه دی چه په هغې کنبی د یوخیز بیع ضمنا خو جائز وی. خو مستقلا جائز نه وی. مثلا د شرب طریق او مسیل بیع مستقلا جائز نه ده. لیکن د زمکې او مکان د بیعی په ضمن کنبی جائز ده. د دې اعتراض جواب دا دی چه په فقه کنبی کنبی دا خبره منلې شوې ده. چه کوم خیز په بیع کنبی د شرط لگولو نه بغیر داخلیری. نو دهغې بیع مستقلا هم جائز وی. او په حدیث کنبی رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره ښکاره کړې ده. چه د شرط نه بغیر میوه د ونه په بیع کنبی نه شاملیری. ددې نه معلومه شوه. ددې نه معلومه شوه. چه میوې بیع مستقلا بغیر د شرط لگولو نه د ونې په بیع کنبی داخل نه ده. دې نه معلومه شوه چه د میوې بیع مستقلا هم جائز ده.

حدیث باب جواب*

تر کومې پورې چه د حدیث باب تعلق دی. مونږ ددې جواب داسې ورکوو چه ... بدو صلاح. نه وړاندې ... بشرط القطع. خرخولو ته خو تاسو هم جائز وائی. نو حدیث په عموم باندې خوتاسو هم عمل نه دي کړې بلکه ددې عموم نه تاسو هغه صورت خاص کړې دي. چه ... بیع بشرط القطع. وی. نو دویم صورت چه مطلق عن الشرط وی. نه په کنبی د ترک شرط وی او نه په کنبی د قطعی. نو دا صورت هم په حقیقت کنبی بشرط القطع. کنبی شامل دي. ځکه په دې صورت کنبی بائع ته دا حق حاصل وی. چه هغه کله اغواری مشتری ته دي دا اوایی چه ته خپله میوه اوس کت کړه، او یوسه. نو په دې صورت کنبی هم څه فساد نه راځی. نو دا صورت په هم جائز وی. البته بشرط الترك والا صورت به ناجائز وی ځکه چه دا شرط د عقد دمقتضا نه خلاف دي. او په بیع کنبی داسې شرط لگول چه هغه د بیعی د مقتضا نه خلاف وی. مفسد د بیعی دي. نو ځکه به دا صورت ناجائز وی.

عدم جواز علت*

نبی علیه السلام چه د ... بدو صلاح. نه وړاندې د میوې د خرخولو د عدم جواز کوم شرط لگولې دي. د هغې نه هم دا علت معلومیږی. په یو حدیث کنبی نبی علیه السلام فرمائیلى دی. «أريت أن منع الثمرة ثم يستحل أحدكم مال أخيه» (۴۷) دا راته اوینایه. که الله تعالی ددې باغ میوه اونکړی. نو بیا په تا کنبی کوم کس دخپل رور مال څنگه د خان دپاره حلال کړی مطلب دا دي. چه تا خو د مشتری نه د میوې قیمت واخستلو. څوکه د څه آفت د وجه هغه میوه تباه شی. نو هغه ته به میوه ملاو نشی. ددې علت نه دا خبره ذهن ته راځی. چه دلته هغه صورت مراد دي. چه په هغې کنبی د میوې خرخولو په وخت دا شرط لگیدلې وی. چه دا به د پخیدو پورې په ونه

کنبی وی خکه احناف فرمائی چه د میوی خرخول ، بشرط الترك ، خو ناجائز ده او ، بشرط القطع ، او ، مطلق عن الترك والقطع ، جائز ده .

دا نسی تحریمی نه ده*

بعضی فقهاو ددی حدیث دا جواب ورکړي دي چه په دي حدیث کنبی رسول الله صلی الله علیه وسلم کومه نهی کړي ده دا نهی تحریمی نه ده بلکه دا نهی نبي علیه السلام د مشورې په طور کړي ده چه داسې بيع مه کوئ لیکن حرامه کړي نه ده ددی دلیل دا دي چه په صحیح بخاری کنبی د حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه نه یو حدیث نقل دي چه

عن زید بن ثابت رضي الله عنه قال كان الناس في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم يتبايعون الثمار فإذا جدد الناس وحضر تقاضيتهم قال المتبايع إنه أصاب الثمر الدمان أصابه مراض أصابه قشام عاهات يحتجون بما فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لما كثرت عنده الخصومة في ذلك فإما لا فلا يتبايعوا حتى يبدوا صلاح الثمر كالمشورة يشير بها لكثرة خصومتهم (۴۸)

یعنی د نبي علیه السلام په زمانه کنبی به خلقو خرخول او اخستل کولو . کله چه به د میوي شوکولو وخت راغی نو مشتری به اوونیل : په میوه خو دمان ، مراض ، او قشام لگیدلي دي . دا په میوو باندې لگیدونکې بیماری دي او په خپلو کنبی به ی جگړې شروع کړي . کله چه نبي علیه السلام ته داسې ویرې جگړې راغلې نو نبي علیه السلام او فرمائیل : که خرخول کوئ نو د ، بدو صلاح ، نه پس بيع کوئ او دا خبره نبي علیه السلام د مشورې په طور باندې اوکړه . خکه چه دهغوی جگړې زیاتې شوې ددی حدیث نه ښکاره معلومیږي . چه نبي علیه السلام د مشورې په طور دا ممانعت کړي وو .

د بدو صلاح نه پس بيع*

پورتني ټول کلام د بدو صلاح نه وړاندې سره متعلق وو او ترکومي پورې چه د بدو صلاح د بيعي تعلق دي نو د انسه ثلاثه په نزد د بدو صلاح نه پس په هر صورت کنبی بيع جائز ده او دامام صاحب په نزد د بدو صلاح نه پس هم په خرخولو کنبی هغه تفصیل دي کوم چه د بدو صلاح ته وړاندې وو یعنې د شرط قطع سره جائز او مطلق عن الشرط هم جائز او بشرط الترك ناجائز . امام محمد رحمه الله فرمائی که د میوي حجم یعنی ساتر برابر وی او دهغې د نورو غتیدو امکان نه وی نو په دي صورت کنبی بشرط الترك هم جائز ده خو که د نورو غتیدو امکان وی نو په دي صورت کنبی بشرط الترك ناجائز ده او وجه دا بیانوي چه کله چه میوي د غتیدو امکان شته نو ددی مطلب دا دي چه د میوي څه حصه لا تراوسه پورې معدوم ده او دهغې معدوم بيع کیږي او د معدوم بيع جائز نه ده .

شوافع فرمائی : چه په حدیث کنبی د میوو د خرخولو ممانعت راغلې دي نو هغه د بدو صلاح نه وړاندې ممانعت دي . خکه چه د ، قبل ، قید ورسره لگیدلي دي نو ددی قید فائده دا ده چه په کومو صورتونو کنبی د ، قبل بدو صلاح ، بيع ناجائز وه په هغې کنبی به بيع جائز وی . گنې بیا خو ددی قید څه فائده نشته .

امام ابوحنيفه رحمه الله فرمائی چه ، بعد بدو صلاح ، کنبی هم که د ترك القطع قید اولگولې شی نو دا دعقد د تقاضا نه خلاف ده او کوم شرط چه د عقد د تقاضا خلاف وی هغه عقد فاسد وی . نو خکه به دا بيع ناجائز وی . ترکومي پورې چه د شوافعو استدلال تعلق دي چه په حدیث کنبی د ، قبل ، قید لگیدلي دي نو ددی جواب دا دي چه دا قید احترازی نه دي بلکه قید اتفاقی دي یا واقعی دي . خکه چه په هغه زمانه کنبی عام طور د میوو بيع د ، بدو صلاح ، نه وړاندې وه . خکه هغوی ددی قید اضافه اوکړه . گنې دا قید احترازی نه دي نو دا استدلال ټیټ نه دي .

دویمه دا چه زمونی په نزد مفهوم مخالف حجت نه دي ځکه مونږ دا وئیلی شو چه په دي حدیث کښي رسول الله صلی الله علیه وسلم خاص طور باندې د .. بدو صلاح .. نه وړاندې حکم بیان کړې دي. د بدو صلاح نه پس حکم څه دي ؟ دا حدیث د دي نه خاموش دي نو دا حدیث په دي باره کښي حجت نه دي البته په دي مسکوت عنده مسئلې باندې د قواعدو په رنرا کښي حکم لگولې شي او هغه قاعده دا ده که د عقد د تقاضا نه خلاف څه شرط اولگولې شي نو په هغې باندې عقد فاسدېږي او چونکه د بدو صلاح نه پس هم .. شرط ترک .. د عقد د تقضا نه خلاف دي نو ځکه به ددي شرط د وجه عقد فاسدېږي.

کومه ميوه چه پوره ښکاره شوې نه وي . د هغې د بيع حکم *

او که ميوه پوره ښکاره شوې نه وي بلکه څه حصه لا پاتې وي نو په دي صورت کښي امام محمد بيع ناجائز کړې ده. لیکن متاخرينو احنافو دي ته جائز وئیلی دي. د جواز وجه ئې دا ده چه په دي صورت کښي ئې معدوم د موجود تابع کړې دي او دا بيع ئې جائز کړې ده ځکه چه بعضې وخت داسې کېږي چه د يو څيز بيع خو په اصل کښي جائز نه وي خو د بل څيز تابع شي او جائز شي دغه شان دلته کښي هم صورت دا دي چه کومه ميوه تراوسه پورې ښکاره شوې نه ده نو په اصل کښي دهغې بيع جائز نه ده. لیکن چه د موجود ميوې تابع جوړه کړې شي نو په دي ضمن کښي به د معدوم بيع هم جائز شي او په دي صورت کښي به هم هغه تفصيل وي کوم چه .. بشرط القطع .. او .. مطلق عن الشرط .. په صورت کښي وي او .. بشرط الترك .. به ناجائز وي.

المعروف کالمشروط *

د احنافو په نزد د .. مطلق عن شرط الترك والقطع .. په صورت کښي بيع جائز ده. لیکن دامام شامي رحمه الله په نزد که عاقدین د .. ترک .. شرط د عقد په مینځ کښي هم اونه لگوي بلکه مطلق بيع اوکړي لیکن د بائع او مشتری په مینځ کښي دا خبره مشهوره وي چه د بيعي نه پس ميوه د پخيدو پورې په ونه باندې پریځودې شي نو په دي صورت کښي د .. المعروف کالمشروط .. قاعدې مطابق به دا صورت هم ناجائز وي.

د دي زمانې د قضاو رايې *

لیکن ددي مسئلې يو طرف هغه دي کوم ته چه ددي زمانې فقهاو توجه کړې ده هغه دا چه کوم شرط د عقد د تقاضا خلاف وي که د هغې رواج عام شي نو بیا هغه مفسد د عقد نه وي فقها ددي مثال دا ورکوي چه بائع يو سړی ته اوونیل چه زه دا څپلې په دي شرط باندې خرڅوم چه ته به په دي څپلې کښي نعل لگوي ښکاره خبره ده چه د نعل لگولو شرط د مقتضاء عقد نه خلاف دي. لیکن ددي شرط رواج عام شوې دي نو دا شرط به جائز وي.

يو کال پورې د ملت نوکړی حکم *

په نن سبا دور کښي ددي آسان مثال دا دي چه مثلاً چه تا د بازار نه فرج واخستلو نو دوکاندار تا سره دا څیگره کوي چه هغه به تر يو کال پورې ستا نه د ټيک کولو پیسې نه اخلي او په يو کال کښي که په دي کښي څه خرابی راشي نو هغه به ټيک کوي اوس اصل قاعده خودا ده چه بائع يو څيز خرڅ کړلو نو ددي نه پس په هغې کښي مرمت کول يا دهغې سروس کول دهغه په ذمه واری کښي نه دي او دا شرط چه هغه به په يو کال کښي ددي سروس کوي یا به ي ټيک کوي دا د مقتضاء عقد خلاف ده. لیکن په عرف کښي ددي رواج عام شوي دي چه دفرج خرڅونکې څومره کمپنی دی هغه ټولې دا آسانتیا ورکوي او د احنافو په نزد چه د کوم شرط رواج عام شي اگر چه هغه د مقتضاء عقد خلاف وي خو چونکه مقضی الی النزاع نه وي نو ځکه هغه شرط مفسد د عقد نه ګرځي.

ددې قاعدې تقاضا دا ده چه د ترك علي الاشجار د شرط رواج چه عام شوي دي نو په دي وخت كښي كه ښكاره په عقد كښي د ترك شرط اولگوي نو بيا هم د احتياض په نزد دا عقد ټيك دي او ددي شرط د وجه هغه عقد نه فاسد يږي ځكه چه دا شرط مفضي الي النزاع نه دي.
په دي باندې دا اشكال دي چه بيا په ددي حديث د نهې محمل څه پاتې شي؟ چه په كښي ديدو صلاح نه وړاندې د بيعي نه ممانعت راغلي دي؟ ځكه چه دي خو ټول درې صورتونه وو تاسو اولني دوه صورته جائز كړي وو او اوس دريم صورت يعني بشرط الترك، هم جائز گرځوي او صرف د عرف د وجه په حديث باندې د عمل كولو ترك لازميږي حالانكه د عرف د وجه په حديث كښي تاويل يا تخصيص كول خو جائز دي خو د عرف د وجه پيښي په حديث باندې پريخودل جائز نه دي.

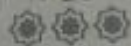
حديث باب په مشوره باندې محمول دي *

ددې اشكال جواب دا دي چه دا حديث په مشوره باندې محمول دي دلته كښي نص نشي پريخودلي بلكه دا حديث په د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه د حديث په رتړا كښي په مشوره باندې حمل كولي شي كوم چه په بخاري كښي دي او دا په ويلي شي چه دا نهې د تحريم دپاره نه ده بلكه مشوره ده.

عرف د وجه ترك حديث جائز نه دي *

يو اشكال دا كيږي چه تاسو د عرف د وجه د ترك، شرط جائز كړلو نو بيا خو نن صبا په ونو كښي لا ميوه لگيدلي نه وي او خرخولي شي او ددي هم عام رواج دي نو د عرف د وجه نه دي دا هم جائز شي؟

ددې اشكال جواب دا دي چه د عرف د وجه هر حرام څيز نه حلال يږي چه په يوه مسئله كښي ښكاره نص موجود وي او په هغه نص كښي د تاويل يا تخصيص گنجائش نه وي نو په دي صورت كښي خو نه صرف د عرف د وجه هغه نص پريخودې شي او نه تاجائز جائز گرځولي شي چونكه په احاديثو كښي د بيع المعدوم، څيز د خرخولو حرمت ښكاره د تاويل او تخصيص نه بغير راغلي دي او د معدوم څيز په خرخولو به حرمت باندې اجماع شوي ده نو صرف د عرف د وجه دا بيع نشي جائز كيدې.
د بيع الشرط، په خلاف په دي كښي خو اولني خبره دا ده چه په نهې باندې نص ښكاره نه دي ځكه چه په دي كښي كوم د نهې لفظ راغلي دي د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه د حديث په رتړا كښي دهغي تشرېح په مشوره سره شوي ده ددي وجه په نهې كښي هغه صريحې نه دي.
دويمه خبره دا ده چه كوم شرط د مقتضا عقد خلاف وي دهغي دوجه چه بيع فاسد يږي نو علت ي دا دي چه داسې عقد مفضي الي النزاع وي او چه كوم څيز په عرف كښي عام وي نو هغه شرط مفضي الي النزاع نه پاتې كيږي نو ځكه ددي علت وجود هلته كښي نه وي او چه كله علت نه وي نو هغه شرط به هم مفسد د عقد نه وي بلكه هغه عقد به ټيك وي (۴۹).

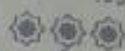

باب مَا جَاءَ فِي بَيْعِ حَبْلِ الْحَبَلَةِ

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهِيَ عَنْ بَيْعِ حَبْلِ الْحَبَلَةِ (۵۰)

ددې دوه مطلبه كيدې شي يو دا چه د حاملې غوا مالك دا اوواني چه ددي غوا په خيټه كښي كوم بچي دي ددي بچي بچي اخلم ښكاره خبره ده چه دا يوه فضول خبره ده ځكه چه پته نه لري چه ددي غوا بچي به كيږي كه نه؟ بيا دا هم معلومه نه ده چه هغه به نر وي كه ښځه؟ او كه ښځه وي نو دا پته نه لري چه هغه به اميدواره كيږي كه نه؟ كه او ميدواره شي نو هغه به ژوندي پيدا شي كه نه؟ نو چونكه په دي كښي بيشميره احتمالات دي او د جاهليت په زمانه كښي به داسې بيعي كيدلي نو.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې نه منع او کړه. د دې حدیث دویم مطلب دا دی چې بیع خو د بل خیز اوشی خو د قیمت د ادا کولو دپاره د حمل قیمت مقرر شوې وی. مثلاً مشتری بایع ته دا اووایی چې زه ستا ته دا اس اخلی او د دې قیمت به هغه وخت درکوم کله چې د دې امیدواری یې پیدا شی چوکه په دې صورت کښې د قیمت ادا کولو وخت مجهول او نامعلوم دی نو ځکه دا بیع جائز نه ده.

بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ بَيْعِ الْغَرَرِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ وَبَيْعِ الْخَصَاةِ (۵۱)

د .. بیع الغرر، مطلب دا دی چې داسې بیع چې په هغې غرر او د هوک وې او د .. خصاۃ، معنی ده .. گټکې، دا د جاهلیت د زمانې یوه بیعه وه په دې کښې به بایع ډیر خیزونه د خرڅولو دپاره واخستل او کیناسل به چې مشتری به راغلو نو دا به نې اوونیل: زه به د لرې نه یو گټکې غورځوم کوم خیز چې په دې گټکې باندې اولگیدلو. هغه به په دومره قیمت زما وی نو چې په هغه گټکې به کوم خیز اولگیدو مشتری به په هغه دومره قیمت هغه خیز واخستلو که دهغې قیمت به کم وو او که زیات. لکه چې .. بیع الخصاۃ، هم د بیع الغرر، یو قسم وو.

۱- غرر، حقیقت

د .. غرر، لفظی معنی ده غیر یقیني حالت. کله د دې ترجمه په د هوکې سره هم کولې شی لیکن دا معنی دومره صحیح نه ده په اصل کښې .. غرر، یوه اصطلاح ده او د فقه بیشمیره مسئلې په باندې پنا دی نوڅومره مسئلې چې په .. غرر، کښې شاملې شوې دی دهغه نه د لتولو نه به معلومه شی چې په کوم عقد کښې د دېو خبرو ته یوه خبره موجود شی په هغې کښې .. غرر، موجود یږي.

۲- غرر، د تحقق درې صورتونه

۱) چې مبیع یا ثمن مجهول وی یعنی په بیع کښې دا معلومه نه وی چې د کوم خیز بیع کیږي لکه .. بیع الخصاۃ، که تاسو اوکتلو چې په هغې کښې هم دا صورت وې ځکه چې معلومه نه ده چې گټکې په کوم خیز باندې پریوخی نو په دې کښې مبیع مجهوله ده یا ثمن او قیمت معلوم نه وی چې د دې خیز به څه قیمت وې دا هم په .. غرر، کښې داخل ده.

۲) د غرر دویم صورت دا دی چې مبیع غیر مقدور التسليم وی یعنی بایع چې کوم خیز خرڅوی هغه بالفعل مشتری ته د هغې خیز په ورکولو قادر نه وی لکه چې تاسو په .. بیع جبل الحبلی، کښې اوکتلو چې د حمل د یې بیع کیږي او بایع په دې خبره باندې قدرت نه لري چې هغه مبیع فی الفور مشتری ته حواله کړي یا مثلاً په اوبو کښې د ماهی بیع کول چوکه بایع مشتری ته د دې په حواله کولو باندې قادر نه دی نو ځکه دا بیع ناجائز ده البته دا عدم جواز په هغه وخت کښې دی چې هغه اوبه ډبل چاپه ملکیت کښې وی او که اوبه د بایع په ملکیت کښې وی مثلاً هغه ماهی دهغه ذاتی حوض کښې وی نو چوکه په دې صورت کښې بایع مشتری ته د ماهی په ورکولو باندې قادر دی نو ځکه په دې صورت کښې بیع جائز ده یا په هوا کښې د هلوتلې مرغی بیع کول دا هم غیر مقدور التسليم ده د دې وجه ناجائز ده.

۳) د غرر دریم صورت دا دی .. تعلق التملیک علی الخطر، یعنی تملیک د داسې واقعه سره معلق کول چې دهغې د وجود او عدم وجود دواړه احتمالات وې مثلاً بایع مشتری ته اووایی چې ته ماته

پیسې اوس راځه خوچه کله فلان واقعې اوشې نو زه به مبيع تاته حواله کوم. نو په دې صورت کېنې
نې د مبيعې سپارل د داسې واقعې سره معلق کړه. چه ددې د وجود او عدم وجود دواړه احتمالات
موجود دي. نوځکه دا معامله نیک نه ده. دې ته .. تعلیق التعلیق علی الخطر .. وائی او دې ته قمار
هم وویلې شي. ځکه چه په .. قمار .. کېنې هم د یو طرف نه د پیسو ادا کول یقینې وی. او بل طرف نه
ددې عوض یقینې نه ده بلکه احتمال وی. نوځکه .. قمار .. هم په .. غرر .. کېنې داخل دی.

په انشورنس کېنې هم غرر، ښه

نن سبا ډیرې معاملي په دې غرر کېنې داخل دي مثلاً بیمې شوه. په انگریزې
کېنې ورته .. انشورنس .. او په عربی کېنې ورته .. تامين .. وائی. په دې کېنې
هم غرر شته. ددې درې صورتونه دي (۱) د زندگي بیمه (۲) د دځیزونو و سامان بیمه (۳)
د مسؤلینو بیمه

د زندگي بیمه

د زندگي بیمه دا ده چه کله یو کس د خپلې زندگي بیمه کول غواړي. نو هغه د خان بیمه کولو دپاره
بیمه کمپنۍ ته ورشي. کمپنۍ دهغه سره دا معامله اوکړي. چه ته به مونږ ته د لسو کالو پورې مثلاً په
میاشت کېنې زر روپۍ قسط وار راکوې. که په دې لس کاله کېنې دننه ته مړ شوي. نو مونږ به ستا
وارثانو ته لس لک په روپۍ ورکوو. او که په دې موده کېنې ته مړ نشوي. نو بعضې کمپنیاې خو دا
وائې چه مونږ به ستا جمع شوي روپوسره سود یوځایي کړو. او هغه به تاته درکوو. او بعضې کمپنیاې
ددې مودې په تیریدو باندې هیڅ هم نه واپس کوي. او دغه شان اصل روپۍ هم دلاس ته لارې شي. دې
ته .. د ژوند بیمه وائی. په دې کېنې تاسو اوکتلو چه د یو طرف نه د روپو ادا کول یقینې دي. یعنی
هغه سړي چه د کمپنۍ سره ئې خپل خان بیمه کړي. دې هغه خو به په هر صورت په هره میاشت کېنې
خپل قسط جمع کوي. او بل طرف ته لس لک په روپۍ وارثانو ته ملاویدل احتمالی خبره ده. ځکه که په
دې موده کېنې مړ شونو. ملاویري به ورته گني نه به ملاویري. چونکه په دې کېنې .. غرر .. موجود
دي. ځکه دا معامله جائز نه ده.

د ځیزونو او سامان بیمه

د بیمې دویم قسم دي. د ځیزونو او سامان بیمه. مثلاً یو سړی د خپل کور یا خپل دوکان یا گاړې بیمه
اوکړه. نو بیمه کمپنۍ ورته اووائې. ته به قسط وار په هره میاشت کېنې دومره روپۍ جمع کوي. که ستا
کور یا دوکان یا گاړې ته څه نقصان اورسیدو. نو دهغې نقصان پوره وائی. به مونږ کوو. مثلاً ته د اوبو
په جهاز کېنې خپل سامان تجارت بل ملک ته لیږي. لیکن دا ویره وی. چه هسې نه دا جهاز په لاره
کېنې غرق نشي. نو خپل بیمې کمپنۍ ته لار شي. او دا دهغوی سره بیمه کوي. نو بیمه کمپنۍ به تاته
اووائې. چه ته به

دومره قسطونه ادا کوي. که جهاز ډوب شونو چه ستا څومره تاوان شوې وی. هغه به مونږ پوره
کوو. او که صحیح سالم راورسیدو. نو کومې روپۍ چه تا ادا کړې دي. هغه به ضبط شي. یا مثلاً په گودام
کېنې ته مالوچ اخستې دي. او ایخي دي. خو دا ویره ده. چه هسې نه اور پرې اولگي. نو تا بیمه اوکړه. او
بیمه کمپنۍ ستا ته د روپو مطالبه اوکړه. او د تاوان په صورت کېنې ئې تاسره د تاوان پوره کولو وعده
اوکړه. دې ته د ځیزونو بیمه وائی. چونکه په دې ټولو صورتونو کېنې چه کوم سړي بیمه کوي. دهغه د
طرف نه د قسطونو ادا کول یقینې دي. خو د کمپنۍ د طرف نه د روپو ادا کول په نقصان او حادثې
پورې موقوف دي. نو چونکه د یو طرف نه ادا کول یقینې او د بل طرف نه احتمالی دي. نوځکه په دې
کېنې هم .. غرر .. راغلو. او ددې د وجه دا معامله ناجائز او حرامه شوه.

مسئولیت بیمه

د بیمې دریم صورت دې د... مسئولیت... بیمه دې ته تن سبا... تهره پارټی انشورنس... د درې فریقو بیمه ددې صورت دا وی چه یو سړې بیمه کمپنی ته ورشی او هغې ته اووایی ددې خبره احتمال شته چه په څه وخت کېنې زما نه داسې کار اوشی چه زه د دریم کس قرض داری شم که په کوم وخت کېنې داسې اوشونو تاسو به دریم فریق ته هغه قرض ورکوی نو بیمه کمپنی دا خبره اومنی او په هغه باندې په هره میاشت کېنې قسط وار څه روپۍ کیږدی چه ته به ضرور دا ادا کوی مثلاً نن سبا قانوناً د گاړې چلولو دپاره... تهره پارټی انشورنس... لازمی اوضروړی ده یو سړی خپل گاړې تر هغه وخته د گاړې چلولو باندې نشی چلولې تر څو چه نې هغه... تهره پارټی انشورنس... کړې نه وی په دې کېنې پورې په سړک باندې نشی چلولې تر څو چه نې هغه... تهره پارټی انشورنس... کړې نه وی په دې کېنې د گاړې مالک بیمه کمپنی ته وائی که د گاړې چلولو په دوران کېنې څه حادثه پېښه شوه او ددې د گاړې مالک بیمه کمپنی د یوانسان جان یا مال ته نقصان اورسیدو نو هغه به زما خلاف دتاوان مقدمه حادثې په نتیجه کېنې د یوانسان جان یا مال ته نقصان اورسیدو نو هغه به زما خلاف دتاوان مقدمه درج کوی نو په داسې صورت کېنې به هغې سړی ته بیمه کمپنی پیسې ورکوی په دې صورت کېنې چه په بیمه کونکي سړی باندې کوم مسئولیت راځی نو هغه دغه مسئولیت بیمه کمپنی ته منتقل کوی ځکه ورته د مسئولیت بیمه وائی چونکه په دې صورت کېنې د بیمه کونکي سړی د طرف نه د روپو ادا کول یقیني دی او لیکن د بیمه کمپنی د طرف نه... دریم کس ته ادا کول یقیني نه دی بلکه احتمالی خبره ده که دحادثې راتلو په صورت کېنې ناوان اوشونو تاوان به ورکوی گنی نه به ورکوی ځکه په دې کېنې... غور... دې اودا معامله ناجائز ده.

په خپل مینځ کېنې یو بل سره د مدد کولو صورت جائز دې

خو دا بیمه په هغه وخت کېنې ناجائز ده چه عقد د معاوضې صورت اختیار کړی لیکن د بیمې یو داسې صورت هم شته چه په هغې کېنې د عقد معاوضې صورت نه وی بلکه په خپل مینځ کېنې دیو بل سره د مدد کولو صورت وی ددې طریقې دا ده چه مثلاً لس کسان د کپړې تجارت کوی هغوی په خپل مینځ کېنې په شریکه یو فنډ مقرر کړلو او په خپل مینځ کېنې دا فیصله اوکړی چه په مونږ کېنې به هر کس دومره روپۍ په هره میاشت کېنې په دې کېنې جمع کوی که د کال په دوران کېنې په مونږ کېنې یو کس ته په کاروبار کېنې تاوان اوشونو د هغه امداد به ددې فنډ نه کولې شی او د کال په آخر کېنې به حساب کوو چه ددې فنډ نه یو کس ته څومره روپۍ ملاو شوی دی او د هغه نه څومره روپۍ کېنې به حساب کوو چه ددې فنډ نه یو کس ته کومې روپۍ ورکړې شوې وی که دغه روپۍ د هغه د چندی نه کسې وصول شوی دی که یو کس ته کومې روپۍ ورکړې شوې وی که دغه روپۍ د هغه د چندی نه کسې ویشو د کال په آخر کېنې به د هغه پاتې شوې روپۍ هغه ته واپس کولې شی او که ورکړې شوې روپۍ د هغه د چندی نه زیاتې وی نو بیا به زیاتې روپۍ د هغه نه اخستلې شی دا په خپل مینځ کېنې د امداد کولو یوه طریقې ده دې ته په عربی کېنې... التامین التعاونی... وائی او په انگریزی کېنې ورته... میچورل انشورنس... وائی چونکه دا څه تجارت یا عقد معاوضه نه وی بلکه په خپل مینځ کېنې د مدد کولو یوه طریقې ده او په دې کېنې د عدم جواز څه وجه نشته نو ځکه په شریعت کېنې دا جائز ده.

که قانوناً بیمه کیدل ضروری وی نو بیا؟

لکه چه څنگه درته ما اوخودله چه په بعضې مواقعو کېنې د دریم کس بیمه کول قانوناً ضروری وی لکه په سړک باندې د گاړې چلولو دپاره د... تهره پارټی انشورنس... ضروری دی چونکه گاړې چلول دهر کس حق دې نو اوس دقانونی مېجورۍ دوجه دا بیمه کیدل جائز دی لیکن که بالفرض څه حادثه پېښه شوه چه د هغې دوجه د چا نقصان اوشونو په هغه وخت کېنې به د انشورنس کمپنی نه صرف دومره روپۍ اخستل جائز وی څومره چه ده قسط وار جمع کړې وی ددې نه زیاتې رقم اخستل جائز نه دی.

باب ما جاء في النسي من بيعتين في بيعة

عن أبي هريرة قال نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيعتين في بيعة
 به دي حديث مبارك كنيي نبي عليه السلام به يوه بيعة كنيي د دوو بيعو ته منع فرمايلى ده ددي
 حديث مطلب څه دي به دي ياره كنيي د لقهوار مختلف اقوال دي. بعضي ققها دا فرمايلى چه ددي
 حديث مطلب دا دي چه به يو عقد كنيي د بل عقد شرط اولگوي مثلاً چه داسي اوواني زه دا سودا به
 دي شرط كوم چه ته ماسره فلائي سودا او كړي يا مثلاً داسي اوواني چه ((ايحك دارى هذه بكذا
 بشرط أن تبعتي غلامك بكذا)) يعنى زه به تاباندي خپل دار كور به دومره روپو خرخوم به دي شرط
 چه ته به به ما باندي خپل غلام به دومره روپو خرخوي به دي كنيي چونكه د كور بيع د غلام د بيعي
 سره مشروط شوي ده ځكه دا «بيعتين في بيع» كنيي داخل ده او نبي عليه السلام ددي نه منع
 فرمايلى ده ددي د عدم جواز وجه دا ده چه به دي كنيي د عقد سره داسي شرط لگولي شوي دي چه
 عقد د مقتضا عقد خلاف دي او كوم شرط چه د عقد د مقتضا ته خلاف وي هغه عقد فاسدوي
 د متردد لمن سره عقد جائز نه دي*

بعضي نورو ققهاو د «بيعتين في بيع» تفسير دا كړي دي چه عقد خو يو وي خو دهغي عقد په مينځ
 كنيي لمن متردد وي مثلاً يو سړي بل ته اوواني كه دا كتاب په نقدو اخلي نو په لس روپي نې
 خرخوم او كه په قرض نې اخلي نو په پنځلس روپي نې خرخوم مشري ورته اوواني زه دا قبلوم او ددي
 تعين او نسي چه هغه دا په نقدو واخستله كه به قرضو به دي صورت كنيي لمن متردد شو ځكه دا بيع
 تيا نه ده البته كه هم به دغه مجلس كنيي مشري اوواني چه زه نې په نقدو اخلم يا په قرضو اخلم نو
 به دي صورت كنيي چونكه لمن متردد پاتي نشو بلكه متعين شو نو ځكه دا بيع جائز ده
 په قرض بيع كنيي دقيمت اضافه جائز ده*

د بعضي خلقو خيال دي چه كوم خيز نقد په لس روپي خرخيري هغه قرض په پنځلس روپي خرخول سود
 دي ځكه چه په قيمت كنيي د پنځو روپو كومه اضافه كيږي هغه د مودي په مقابل كنيي كيږي دا
 خيال صحيح نه دي په انمه اړيحه كنيي چا هم دي ته سود نه دي ونيلي ځكه چه سود په هغه وخت
 كنيي وي چه په معامله كنيي دواړو طرفونو ته نقد وي روپي وي ليكن كه په يوه معامله كنيي
 يوطرف ته نقدي وي او بل طرف ته عين وي سامان وي نو په دي كنيي سود نشته
 اولكه څنگه چه د مبيعې قيمت په مختلفو وختونو كنيي او په مختلفو حالاتو كنيي بدلېږي
 رابديږي نو دغه شان كه د قرض د وجه د مبيعې په قيمت كنيي زياتي اوشي نو شرعا په دي كنيي څه
 ممانعت نشته ځكه چه قيمت خو د عين خيز دي البته چه كله ددي قيمت په بيع كنيي متعين شي نو
 بيا به روستو په دغه قيمت كنيي كمي زياتي نه وي
 ژور فرق*

په دي مسئله او سودي لين دين كنيي ژور فرق دي گوري يو صورت خو دا دي چه بائع مشري ته
 اوواني زه دا كتاب په تا باندي په پنځوس روپي خرخوم ځوكه ته دا پنځوس روپي يو مياشت پس
 راكړي نو ته به دوه روپي زياتي نورې راكوي دا معامله سود دي ځكه چه قيمت ي پنځوس روپي
 متعين كړلو او اوس چه دوه روپي كومي زياتي اخلي هغه سود دي ځكه هغه پنځوس روپي د مشري
 په ذمه قرض شو او اوس د هغي قرض په ايساريدو باندي دوه روپي اخستي شي نو ځكه دا معامله
 جائز نه ده دويم صورت دا دي چه بائع اوواني چه يو مياشت پس د قيمت راكولو په صورت كنيي به

دې قيمت هم دوه پنځوس روپۍ وې. دا معامله ځکه جائز ده، چه په دې صورت کېنې ټولې دوه پنځوس روپۍ کتاب طرف ته منسوب دي او د کتاب عوض دې او په اولنۍ صورت کېنې د کتاب قيمت خو پنځوس روپۍ مقرر شوي وو، ليکن قرض په روستو والي باندې دوه روپۍ زياتې اخلي او دا سود دې.

په قيمت کېنې زياتې کول جائز نه دي*

البته دا ياد ساتنې، چه کله د کتاب قيمت يو ځل دوه پنځوس روپۍ مقرر شوي نو اوس په دې کېنې کې زياتې نشي راتلې، که مشتري يو مياشت پس قيمت ورنکړلو او دوه مياشتې يا درې مياشتې تېرې شوې نو په دې صورت کېنې به د کتاب په قيمت کېنې څه زياتې نه کېږي. ددې په عکس دسود والا په صورت کېنې چه بائع اوواني، ددې کتاب اصل قيمت خو پنځوس روپۍ دې او يو مياشت پس به دوه روپۍ ورسره دسود يوځانې کړي او دوه پنځوس روپۍ به درنه اخلم. ددې نه پس که مشتري په يو مياشت پس دوه پنځوس روپۍ ورنکړي نو په سود کېنې به دوه روپۍ نوره اضافه اوشي او که دوه مياشتې پس ي هم ورنکړي نو دوه روپۍ به ورسره نورې د سود زياتې شي او شپږ پنځوس روپۍ به ورکوي دا سودی سودا ده او ناجائز او حرام ده.

قط وار خرڅولو کېنې قيمت زياتول جائز دي*

تاسو به کتلي وي چه کوم دوکانداران په قسطو باندې څيزونه خرڅوي هغوی يې د عام بازار ته په زيات قيمت باندې خرڅوي مثلاً د يو موټر سانکل په عام بازار کېنې ديرش زره روپۍ دي، ليکن په قسطونو باندې خرڅونکې دهغې قيمت پنځه ديرش زره روپۍ لگوي نو که دهغې قيمت مقرر کړي شي او قسطونه هم معلوم شي چه په دومره قسطونو کېنې به دا پوره کوي نو دا جائز دي البته که مشتري يو قسط په مقرر وخت باندې ادا نکړلو نو دهغې په قيمت کېنې به زياتې نشي کولې ځکه چه يو ځل قيمت مقرر شو نو روستو په هغې کېنې زياتې کول جائز نه دي.

بَابُ مَا جَاءَ فِي هَرَاهِيَةِ بَيْعِ

مَا لَيْسَ بِمِلْكِهِ

عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ قَالَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ الرَّجُلُ يَسْأَلُنِي مِنَ الْبَيْعِ مَا لَيْسَ عِنْدِي أَتَأْخُذُ لَهُ مِنَ السُّوقِ ثُمَّ أَيْعُهُ قَالَ لَا تَبِيعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ (۵۳)

حضرت حکیم بن حزام رضی الله عنه فرماني چه يو ځل ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه تپوس او کړلو چه بعضې وخت ماته يو کس راشي او زما نه د داسې څيز د اخستلو تپوس او کړي چه ما سره نه وي نو زه داسې کوم چه اول هغه څيز د بازار نه واخلم او بياني په هغه باندې خرڅ کړم ددې صحابي د سوال کولو منشاء دا وه، اگر چه هغه څيز ما سره نه وي خو زه يې په بازار کېنې واخلم او په هغه باندې يې خرڅ کړم نو د زما داخستلو نه وړاندې زما مشتري ته سره سودا کول جائز دي که نه؟ نبي عليه السلام ورته او فرمايل: کوم څيز چه تا سره نه وي هغه څيز مه خرڅوه. ددې حديث نه معلومه شوه چه کوم څيز د انسان په ملکيت کېنې نه وي د هغې خرڅول جائز نه دی.

د غير ملوک څيز په خرڅولو کېنې خرابي*

نن سبا چه په بازارونو کېنې کوم سټه روانه ده، په دې کېنې هم دا کېږي، چه سړي سره سامان موجود نه وي خو په دې اميد باندې د وړاندې نه خرڅول کوي چه کله د ورکولو وخت راشي په هغه وخت به يې د بازار نه راواخلم خو نبي عليه السلام ددې نه منع او کړله اوس په ظاهره خو په دې کېنې څه

خرابی نه ښکاري ځکه چه کوم څيز دې خرڅوی. اگر چه هغه اوس ده سره موجود نه دي، خو په مخامخ دوکان کې شته به دوه منته کېږي به ي دهغه نه واخلی او ده ته به نې ورکړی. لیکن ددې باوجود حکم دا دي چه هغه څيز اوس مه خرڅوه، بلکه اول لار شه. د هغې ځای نه دغه څيز واخله او بیا نې خرڅ کړه.

اگر چه به ښکاره دغیر مملوک څيز خرڅولو کېږي څه خرابی نشته. لیکن خبره د اصولو ده ځکه که یو څل دا اجازت ورکړي شی چه انسان غیر مملوک څيز خرڅولې شی نو دي سره به د سټه دروازه پرانستې شی ځکه چه به جوارې کېږي هم داسې وی چه د یو انسان په لاس کېږي او دهغه په ملکیت کېږي د یوې پیسې مال نه وی. لیکن هغه د کروړونو روپو کاروبار کوی. که ددې تماشه کتل غواړئ نو د کراچي استاک مارکېټ ته لار شی او گورئ. هلته کېږي خلکو سره واره واره کیښنه وی او په هغې کېږي نې تېلفون ایڅي وی نور څه نشته هغه صرف په تېلفون باندې د کروړونو روپو کاروبار کوی او لین دین کوی.

پته څه څيز دي؟ *

د سټه طريقه دا وی چه مثلاً زید دا حساب لگولې وی چه نن په بازار کېږي د غنمو قیمت یوه روپۍ د پنځوس پیسې في کلو دي او نن صبا ددې قیمت کمیږي او څو ورځې پس به ددې قیمت یوه روپۍ د پنځوشت پیسې في کلو شی. خو یو میاشت پس به ددې قیمت بیا اوچتیی او یوه روپۍ او پنځه اويا پیسې في کلو ته اوسې نو زید دا سوچ اوکړی چه اوس به زه غنم خرڅ کړم او بیا چه کله قیمت کم شی بیا به نې واخلم نو دې خالد ته اووانی زه یو من غنم په یوه روپۍ د پنځوس پیسې في کلو باندې خرڅوم او په حقیقت کېږي هغه سره هیڅ نه وی نو سودا اوشی بل طرف ته خالد سوچ اوکړی که زه دا غنم په یوه روپۍ او دوه پنځوس پیسې في کلو خرڅ کړم نو ماته به دومره گټه اوشی نو خالد په عاید باندې په یوه روپۍ دوه پنځوس پیسې في کلو حساب باندې خرڅ کړل بیا عاید حساب اولگول او مخکینی نې په زاهد باندې د یوې روپۍ څلور پنځوس روپو د في کلو په حساب باندې خرڅ کړل نو داسې دا څلور پنځه سوداګانې اوشوي کله چه د ورکولو وخت راشی نو دوی کینی او په شریک مشوره اوکړی چه څوک به څی اوپه بازار کېږي به لس منه غنم اخلی او بل ته به نې سپاری. مونږ به په خپل مینځ کېږي دا حساب اوکړو چه د چا څومره گټه اوشوه او څومره تاوان؟ او بیا په خپلو کېږي د پیسو لین دین اوکړی دې ته نن صبا .. دفرنس برابرول، وائی یعنی فرق برابرول مثلاً د خالد او عاید په سودا کېږي چه د دوو پیسو في کلو فرق وو. د هغې حساب کتاب اوکړی باقی څه اونکړی نه غنم واخلی او نه ورکړی دې ته سټه وائی.

ددي باب دویم حدیث *

عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَبِيعَ مَا لَيْسَ عِنْدِي (٥٤)

په دې حدیث کېږي رسول الله صلی الله علیه وسلم څلور حکمونه بیان کړی دی اولنې حکم نې دا بیان کړې دي .. لا یحل سلف وبيع، یعنی قرض او بیع یو ځانې کول حلال نه دی. ددې گټه معانی بیا شوي دي یوه معنی داده چه یو کس په بیع کېږي د قرض شرط اولگوي مثلاً دا اووانی چه زه ستا بیع کړی داسې شرط اولگولې شو چه هغه د مقتضاء د عقد نه خلاف دي.

،، بیع العینة،، جائز نه ده *

دویمه معنی دا ده چه یو سړی ته د قرض ضرورت وی او هغه د بل چانه قرض او غواړی نو هغه بل که

ورته او وئیل: چه زه تر هغه وخته پورې قرض نه درکوم ترخوپورې چه ته زما نه فلانې خیز په دومره قیمت باندې وانخلي مثلا د یو کتاب په بازار کېنې په پنځوس روپۍ دې او قرض درکونکې تا ته اوواڼې چه ته دا کتاب زما نه په سل روپۍ واخله نو زه به تاته قرض درکوم نو هغه په دې قرض باندې براه راست د سود مطالبه نه کوی. لیکن هغه د دې سره یوه بیعه لازمه کړې ده او په هغې کېنې نې زیات قیمت واخستلو نو ده بالواسطه سود واخستلو دې ته، بیع العینه، وائی او دا د سود اخستلو دپاره یوه حيله ده. نو ځکه حرام او ناجائز دی (۵۵)

۵۵. لا یحل سلف وبيع .. دریمه معنی *

دریمه معنی دا ده چه یو کس بل سره، بیع سلم، کوی او اوواڼې چه ته سل روپۍ واخله او یو میاشت پس په ماته یو من غنم راکونې او ورسره دا هم اوواڼې که یو میاشت پس دې ماته یو من غنم رانکړلو نو دغه غنم به زه په تا باندې لس دپاسه په سل روپۍ خرڅوم ددې مطلب دا دې چه په دې صورت کېنې به یو میاشت پس ته لس دپاسه سل روپۍ راکونې دا هم ناجائز دې ځکه چه دا هم د سود اخستلو یوه حيله ده. غنم د مینځ ته ختم شو او د سلو په ځانې لس دپاسه سل روپۍ نې وصول کړې د لا یحل سلف وبيع، درې معانی ذکر شو.

۵۶. مقتضاء عقد خلاف شرط لکول نیک نه دې *

ولا شرطان فی بیع، په یوه بیعه کېنې دوه شرطونه نشي لکولې د احنافو او د ټولو جمهورو په نزد ددې مطلب دا دې چه یو شرط خو په عقد کېنې د مقتضاء عقد مطابق وی مثلا دا چه بائع به نې مشتری ته حواله کوی دا شرط خو ټیک دې لیکن ددې سره بل داسې شرط لکول چه هغه د مقتضاء عقد نه خلاف وی ټیک نه ده. ددې حدیث په بنیاد باندې احناف فقهاء فرمائی که په بیع کېنې د مقتضاء عقد نه خلاف څه شرط وی نویه دې سره د هغه عقد فاسدېږي او شرط هم فاسد شو. البته احناف دا هم وائی چه کوم شرط د عقد د مقتضاء نه خلاف وی او عقد پرې فاسدېږي. چه هغه شرط وی چه په هغې کېنې یو د متعاقدینو گټه وی یا د معقود علیه گټه وی مثلا بائع ورته اوواڼې چه زه دا خیز خرڅوم خو په دې شرط باندې چه ته به روزانه زما باغ ته د یوې میاشتي پورې اوبه ورکوي ټیکاره خبره ده چه په دې شرط کېنې دبائع گټه ده. هم دغه شان که مشتری دا شرط اولگوي نو په دې صورت کېنې د مشتری گټه ده. نو ځکه دا شرط مفسد د عقد دې دریم صورت دا دې چه د دې شرط په وجه معقود علیه ته گټه وی مثلا معقود علیه یو غلام وی او بائع اوواڼې زه دا غلام په دې شرط باندې خرڅوم چه ته به روزانه ده ته پلاؤ او قورمه ورکوي نو په دې شرط کېنې د معقود علیه گټه ده. نو ځکه دا شرط هم مفسد د عقد دې.

۵۷. عقد مناسب شرط لکول جائز دې *

لیکن که داسې شرط په عقد کېنې اولگولې شی چه هغه په مقتضاء د عقد کېنې داخل خو نه وی. خود هغې سره مناسب وی. اود هغې عقد د کلك والی دپاره مناسب وی. نو داسې شرط لکول د احنافو په نزد جائز دې. او دې په وجه عقد نه فاسدېږي. مثلا د بیعه په وخت کېنې مشتری اوواڼې زه په ددې قیمت یو میاشت پس درکوم. بائع ورته اوواڼې ټیک ده. خو په دې شرط چه یو میاشت پس ته پیسې راکوي. نوماته به کفیل راکوي چه هغه ددې خبره ذمه واری واخلې. که یو میاشت پس ته پیسې رانکړې نو هغه به راته راکوي. په دې کېنې د کفیل شرط د بائع د طرف نه د عقد مناسب دې. نو ځکه ددې دوجه عقد نه فاسدېږي. یا بائع دا شرط اولگوي چه ددې پیسوپه بدله کېنې به ته د یوې میاشتي پورې ماسره څه خیز گانړه اړدې. نود گانړې شرط چونکه د عقد مناسب دې. ځکه داسې شرط لکول جائز دې.

متعارف شرط لگول جائز دی*

دغه شان که داسې شرط په عقد کېږي اولگولې شي چه هغه د مقتضاء عقد نه خلاف وي خو د سوداگرو په مینځ کېږي هغه شرط په عقد کېږي شمارلي شي نو په دې صورت کېږي گویا چه هغه شرط په مقتضاء عقد کېږي داخل دي او دا شرط لگول جائز دي لکه فقهاء لیکلي دي چه مشتری دا اوډانۍ زه دا خپلې ستا نه په دې شرط باندې اخلم چه ته په دې کېږي نعل اولگوي نو چونکه د نعل لگول داسې شرط دي چه په عرف کېږي متعارف دي نو ځکه داسې شرط په عقد کېږي جائز دي مثلاً تن سبا په بازار کېږي ډیر خیزونه داسې خرڅیږي چه په هغې کېږي بائع دا وانی چه زه به د یو کاله پورې دا مفت تیک کوم اوس ښکاره خبره ده چه دیو کاله پورې مفت تیک کول په مقتضاء عقد کېږي شامل نه دي لیکن د متعارف کیدو د وجه دا شرط لگول جائز دي نو که مشتری نې په دې شرط واخلې چه یو کاله پورې به ته دا مفت تیک کوي نو ددې شرط د وجه به دا عقد فاسد نه وي دا تفصیل خو د احقاق په نزد دي چه کوم شرط مفسد د عقد دي او کوم شرط مفسد نه دي.

علامه شبرمه مذهب*

البته په دې مسئله کېږي د نورو فقهاء څه اختلاف هم شته په متقدمینو په نزد په بیع کېږي څه شرط لگول مفسد د عقد نه دي نو که دعاقدینو په رضا سره په عقد کېږي څه شرط اولگولې شي نو بیع تیک ده نو شرط فاسدیږي او نه بیع او حضرت جابر رضی الله عنه په مشهوره واقعه باندې استدلال کوي چه نبی علیه السلام کله دغزوه بنی مصطلق ته واپس تشریف راوړلو حضرت جابر رضی الله عنه ورسره هم وو هغه سره یو ناراسته او هرې کونکې اوښ وو چه نه تلو کله چه نبی علیه السلام دا اوکتلو نو یوه لخته نې راوشو کوله او هغه اوښ نې پرته اوهلو نو هغه منده کړله او د ټولو نه وړاندې شونې نبی علیه السلام ورته او فرمائیل: ستا اوښ خو ډیر تیز رفتار شو دا اوښ په ما باندې خرڅ کړه حضرت جابر رضی الله عنه ورته عرض اوکړو یا رسول الله! تاسو دا اوښ زما دطرف نه مفت واخلې: نبی علیه السلام ورته او فرمائیل: مفت خو نې نه اخلم بلکه په قیمت نې اخلم حضرت جابر رضی الله عنه ورته عرض اوکړلو تاسو به دا په خومره قیمت اخلې: نبی علیه السلام ورته او فرمائیل: زرو په یوه اوقیه باندې خرڅوم: نبی علیه السلام ورته او فرمائیل: په یوه اوقیه سپینو زرو خو ډیر اوښان کیږي دا خبره نبی علیه السلام په توقو کېږي اوکړله او بیا نبی علیه السلام هغه اوښ د جابر سورلي ته سوا بله سورلي نشته زه به په دې باندې مدینې منورې پورې څم چه هلته کېږي اورسم نو بیا به نې درکړم نبی علیه السلام دا شرط اومتلو ددې واقعه نه حضرت ابن شبرمه ~~رحمته الله علیه~~ استدلال کوي چه حضرت جابر رضی الله عنه په نبی علیه السلام باندې اوښ خرڅ کړلو خو دا شرط نې ورسره هم اولگولو چه د مدینې منورې پورې به پرې زه سورلي کوم اگر چه دا شرط د مقتضاء عقد نه خلاف دي لیکن ددې باوجود نبی علیه السلام دا عقد او دا شرط باقی پریخودلو ددې نه معلومه شوه چه په شرط لگولو بیع نه فاسدیږي.

دامام ابن ابی لیلی مذهب*

دویم مذهب د ابن ابی لیلی دي هغوی فرمائی: که په بیع کېږي داسې شرط اولگولې شي چه د عقد د مقتضاء نه خلاف وي نو هغه شرط فاسدیږي او بیع نه فاسدیږي نو ددې شرط پوره کول واجب نه دي دامام ابن ابی لیلی د حضرت بریره رضی الله عنها په واقعه باندې استدلال کوي چه حضرت بریره رضی الله عنها دبل چا وینزه وه کله چه حضرت عائشې رضی الله عنها هغه اخستله نو د هغې مالک

او وکیل زه په دیر شرط باندې دا خرڅوم چه ددې .. ولاء .. به زما وی. د شریعت مسئله دا ده چه کوم سړي یو غلام آزاد کړی نو چه کله غلام وفات کیږی دهغه د مال وارث به هغه کس وی کوم چه آزاد کړی وی دې مال ته .. ولاء .. وانی. خیر حضرت عائشې رضی الله عنها د نبی علیه السلام نه تېوس او کولو چه زه اوس څه او کړم؟ ځکه چه خرڅونکې خو نې په دې شرط باندې خرڅوی نبی علیه السلام ورته او فرمایلی: ته هم ددې شرط سره بیع او کړه. ځکه چه ددې شرط څه فائده نشته. ځکه چه د شریعت مسئله ده چه آزادونکې ته به .. ولاء .. ملاوېږی بل چاته به نه ملاوېږی. هغه شرط به بیکاره شی نو حضرت عائشې رضی الله عنها په دې شرط باندې هغه واخستله. خو بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا فیصله او کړه چه بیع ټیک ده. او شرط فاسد دی. په دې فیصله باندې امام ابن ابی لیلی استدلال کوی او فرمائی چه ددې نه معلومه شوه. که په بیع کېږی یو شرط د مقتضاء عقد نه خلاف وی نو په خپله به هغه شرط فاسد یري. او بیع نه فاسد یري.

مجموعه فقهاء مذهب*

امام ابوحنیفه امام شافعی او امام مالک رحمهم الله فرمائی چه په شرط لگولو سره بیع هم فاسد یري. او په حدیث باب باندې استدلال کوی چه په دې کېږی نې په بیع کېږی د شرط لگولو نه منع فرمایلی ده البته ددې درې واړه امامانو دموقف کېږی په خپل مینځ کېږی معمولی غونډې فرق دي. مونږ وړاندې وضاحت او کولو. که هغه شرط د عقد سره مناسب وی یا هغه شرط متعارف وی نو دا حنا فو په نزد داسې شرط لگول جائز دي. او د شوافعو په نزد متعارف شرط لگول هم جائز نه دي. مالکیان فرمائی چه صرف په دې باندې بیع نه فاسد یري چه شرط د مقتضاء عقد خلاف وی. ترڅو چه هغه شرط مناقض د عقد نه وی. مثلاً یو سړي په بیع کېږی دا شرط اولگوی چه زه دا څیز خرڅوم. خو په دې شرط چه یو کاله پورې به ددې څیز ملکیت تاته نه منتقل کیږی. چونکه دا شرط مناقض عقد دي ځکه چه د عقد تقاضا دا ده چه ملکیت منتقل شی. ځکه به ددې شرط د وجه عقد هم فاسد شی. خیر ددې درې واړه امامانو په خپل مینځ کېږی د معمولی معمولی اختلاف باوجود په دې خبره اتفاق دي چه د شرط په وجه عقد هم فاسد یري. او شرط هم فاسد یري.

امام احمد بن حنبل مذهب*

امام احمد بن حنبل رحمه الله مذهب دا دي. که په عقد کېږی یو شرط اولگوی نو دا جائز دي. خو دوه شرطونه لگول جائز نه دي. ددې وجه به عقد فاسد یري. مثلاً مشتری او وکیل چه زه ستا نه دا کېږه په دې شرط باندې اخلم چه ته به دا گنړي. نو امام احمد بن حنبل رحمه الله په نزد دا بیع ټیک ده. ځکه مشتری دوه شرطونه اولگول چه زه ستا نه دا کېږه په دې شرط باندې اخلم چه ته به دا کېږه گنړي هم او په هره هغه کېږی به نې وینځي. نو په دې صورت کېږی په یو عقد کېږی د دوو شرطونو د وجه عقد فاسد شو. هغوی د حدیث باب په ظاهري الفاظو باندې استدلال کوی چه .. لا شرطان فی بیع .. په دې کېږی شرطان د تشبیه صیغه ده. ددې مطلب دا دي چه دوه شرطونه لگول جائز نه دي. او یو شرط لگول جائز دي.

امام ابوحنیفه رحمه الله استدلال*

امام ابوحنیفه په هغه حدیث باندې استدلال کوی. کوم چه هغوی په خپل کتاب .. جامع المسانید .. یعنی مسند امام اعظم رحمه الله کېږی نقل کړې دي. دهغې الفاظ دا دي. ((لھی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیع و شرط)) په دې کېږی لفظ د .. شرط .. مفرد دي. ددې نه معلومه شوه. چه یو شرط لگول هم ناجائز دي. او ترکومی چه د حدیث باب د .. شرطان، د لفظ تعلق دي. نو ددې جواب دا

دې چه يو شرط خو پخپله په عقد كښې موجود وي او هغه دا چه بائع مبيع مشري ته اوسپاري ددې نه سوا كه بل څه شرط اولگوي نو بيا دوه شرطونه شو او هغه ئې په دې حديث كښې ناجائز كړي دي.

علامه ابن شبرمه د استدلال جواب*

تر كومي پورې چه د حضرت جابر رضي الله عنه د واقعي تعلق دې په كومه چه علامه ابن شبرمه استدلال كوي نو ددې جواب دا دي چه په اصل كښې خو بيع مطلقا شوي وه خو د بيعي نه پس حضرت جابر رضي الله عنه ئې عليه السلام ته درخواست او كړلو چه يا رسول الله! ما سره خو بله سورلي نشته نو ماته د مديني منوري پورې په دې سورلي باندې د سوريډو اجازت او كړه نو ئې عليه السلام ورته اجازت وركړلو.

ددې دليل دا دي چه په مسند احمد كښې يو روايت دي چه كله حضرت جابر رضي الله عنه او بن خرق كړلو نو د اوښ نه كوز شو او خان ته اوږيدو ئې عليه السلام ترې تپوس او كړلو ته ولي د اوښ نه كوز شوي او خان ته اوږيدې حضرت جابر رضي الله عنه ورته عرض او كړو يا رسول الله! اوس دا اوښ ستاسو دي تاسو ي واخلي ئې عليه السلام ورته او فرمائيل نه د مديني منوري پورې پرې ته سورلي كوه ددې نه معلومه شوه چه حضرت جابر رضي الله عنه دا شرط نه وو لگولي بلكه ئې عليه السلام ورته په خپله خوشحالي باندې مديني پورې د سوريډو اجازت كړې وو.

امام بخاري رحمه الله په خپل صحيح كښې فرمائي چه په دې كښې روايتونه مختلف دي په بعضي كښې د شرط لگولو ذكر شته او په بعضي كښې ذكر نشته پخپله امام بخاري هغه احاديثو ته ترجيح وركړې ده په كوم كښې چه د شرط لگولو ذكر شته البته په كومو روايتونو كښې چه د شرط لگولو ذكر نشته هغه هم د سند په اعتبار سره صحيح دي نو ځكه په دواړو كښې تطبيق دا دي چه كومو روايتونو د شرط ذكر كړې دي هغوي روايت بالمعنى كړې دي چونكه صورت ئې د شرط وو نو ځكه ترې هغوي تعبير په شرط سره كړې دي گنې په حقيقت كښې هغه شرط نه وو.

دامام طحاوي رحمه الله د طرف نه دويم جواب*

امام طحاوي رحمه الله ددې دويم جواب دا وركړې دي چه د حضرت جابر رضي الله عنه د نبى عليه السلام سره كوم عقد شوي وو د هغې صورت صرف د عقد وو په حقيقت كښې بيع مقصود نه وه ځكه چه په دې واقعه كښې دا هم شته چه كله حضرت جابر رضي الله عنه مديني منوري ته راوړسيدو نو ئې عليه السلام هغه راوغوښتلو چه راشه د اوښ قيمت واخله نو حضرت جابر رضي الله عنه د نبى عليه السلام په خدمت كښې حاضر شو ئې عليه السلام ورته روڼ وركړې او څه زياتي ئې ورته وركړې او كړلو چرته څي هغه عرض او كړلو يا رسول الله! روڼ راته ملاو شوې اوس كور ته ځم ئې عليه السلام ورته او فرمائيل: ستا اوښ دا دي ولاړ دي دي هم خان سره بوزه دغه شان نبى عليه السلام پيسې هم وركړې او اوښ ئې هم واپس كړلو ددې نه ښكاره معلومېږي چه د نبى عليه السلام مقصد بيع نه وه بلكه په حقيقت كښې ئې حضرت جابر رضي الله عنه سره امداد كول غوښتلو او ددې دپاره ئې دا يوه بهانه جوړه كړه چه ددې په وجه يوه خوش طبعي پيدا شى نو چه په حقيقت كښې بيع نه دي كښې څه حرج دي؟ نو په دې باندې په داسې بيوع كښې استدلال نشي كولي په كومو كښې چه مقصود خرڅول او اخستل وي گويا هغه يوه استثنايى واقعه وه چه حضرت جابر رضي الله عنه سره پيښه شوې وه.

دامام ابن ابي ليلى د استدلال نه جواب*

او ترکومي پورې چه دحضرت بریري رضي الله عنها دواقعہ تعلق دي په کومه چه امام ابن ابی لیلی استدلال کړي دي د هغې ډیر جوابونه ورکړي شوي دي خو زما په نزد صحيح جواب دا دي چه دشرط دوه قسمونه دي يو شرط دا چه د هغې پوره کول دانسان په اختيار کښي وي که په بيع کښي داسي شرط اولگولي شي نو داسې شرط مفسد دعتقد وي او بل قسم داسې شرط وي چه د هغې پوره کول دانسان په اختيار کښي نه وي که داسې شرط په عقد کښي اولگولي شي نو په دي باندې عقد نه فاسد يږي بلکه شرط په خپله فاسد گرځي مثلاً بائع مشتري ته اوواني زه دا کتاب په تا باندې په دي شرط خرڅوم چه ته آسمان ته اوخيژي اوس ښکاره خبره ده چه آسمان ته ختل د انسان په اختيار کښي نه دي نو دا شرط عقد نه فاسدوي بلکه په خپله فاسد يږي يا بائع دا اوواني چه زه دا کتاب په تا باندې په دي شرط خرڅوم چه ستا خوي په ددي کتاب وارث ته جوړيږي نو د خامنو وارثان جوړيدل او نه جوړيدل دانسان په اختيار کښي نه دي دا خويو شرعي حکم دي چه کوم خيز دانسان په ملکيت کښي وي خامن به د هغې وارثان وي نو ځکه به دا شرط په خپله فاسد گرځي او عقد نه فاسدوي د .. ولا .. معامله هم داسې ده ځکه چه د .. ولا .. په باره کښي شريعت دا حکم مقرر کړي دي چه .. ولا .. په هغه کس ته ملاويږي څوک چه غلام آزاد کړي چاته .. ولا .. ورکول او نه ورکول دانسان په اختيار کښي نه دي نو هرکله چه د حضرت بریري رضي الله عنها بائع داسې شرط لگوي چه د هغې پوره کول دحضرت عائشي رضي الله عنها په اختيار کښي نه دي نو هغه شرط پخپله فاسد شو او عقد په خپل ځاي ټيک دي (۵۶)

ولا ربح مالم يضمن*

دا يوه ډيره لويه قاعده کليه ده کومه چه رسول الله صلى الله عليه وسلم بيان کړي ده او په دي باندې پيشماره مسئلې متفرعي کيږي د دي مطلب دا دي چه کوم خيز دانسان په ضمان کښي نه وي په هغې باندې فائده اخستل جائز نه دي ددي يو ساده غوندي مثال دا دي مثلاً يو سړی چيلی واخستله ليکن تراوسه پورې هغه لا چيلی په خپله قبضه کښي نه ده اخستي بلکه د بائع په قبضه کښي ده که په دي حالت کښي چيلی مړه شوه نو تاوان به ئې په بائع وي هغه ته به قيمت نه ملاويږي او که قيمت ئې اخستي وي نو مشتري ته به قيمت واپس کول ضروري وي او که مشتري هغه چيلی واخستله او خپل کور ته ئې راوستله او مړه شوه نو اوس به تاوان د مشتري وي نو داسې به اوواني چه ترکومي پورې چيلی د بائع په قبضه کښي وه نو هغه تر هغه وخته پورې د بائع په ضمان کښي وه او کله چه مشتري واخستله او دهغه په قبضه کښي راغله نو ضمان به هم په هغه باندې وي نو د حديث د الفاظو نه دا قاعده ثابتيږي چه ترڅو پورې مبيع د مشتري په ضمان کښي ته وي راغلي نو تر هغه وخته پورې هغه دا مبيع مخکښي په بل چا خرڅولې نشي نو که مشتري دغه چيلی لا قبض کړي نه وي او په دريم سړی باندې ئې خرڅه کړه مثلاً په لس روپۍ ئې اخستي وه او په دولس روپۍ ئې خرڅه کړه نو په دي عقد کښي چه ده کومي دوه روپۍ اوگتلي دي ته .. ربيع مالم يضمن .. وائي ځکه چه مشتري د يو داسې خيز گټه اخلي چه دهغه په ضمان کښي نه ده خو که مشتري د چيلی د قبض کولو نه پس په دريم کس باندې په دولس روپۍ خرڅه کړه نو په هغه وخت کښي به دا ونيلی شي چه مشتري د يو داسې خيز گټه اخلي چه دهغه په ضمان کښي دي ددي حاصل دا دي چه په يو خيز باندې گټه کول په هغه وخت کښي جائز گرځي چه انسان د هغې دهلاکت خطر په ځان باندې اخستي وي او که د هلاکت خطر نه ئې په ځان نه وي اخستي نو په هغې باندې گټه اخستل هم ناجائز ده

.. بيع ما لم يقبض ..

او د... بیع سالم بقض... دعدم جواز هم دا علت دي ځکه چې ترڅو پورې مشتری هغه خیر په خپله قبضه کړي نه وي اخستي نو ترهغه وخته پورې هغه خیر دهغه په ضمان کېږي نه راځي دي ته...
الغرم بالغرم... وټیلي شی یعنی د یو خیر گټه سړي هغه وخت اخستي شی چې هغه د هغې خیر تاوان هم برداشت کوي دي ته... الخراج بالضمان... وایی یعنی گټه او آمدنی هغه وخت حاصلیدی شی کله چې انسان دهغې ذمه واری هم واخلی نو که انسان ذمه واری نه قبلوی خو د گټې اخستو ته تیار دي نو دا صورت په شریعت کېږي جائز نه دي.

دا اصول د زندگی په بشماره شعبو کېږي جاری دی مثلاً سود هم ددې وجه حرام دي چې په دې کېږي سړي د داسې خیر گټه اخلی چې دهغې تاوان په ده باندې نشته مثلاً یو سړي بل ته زر روپۍ قرض ورکړي اوس ددې زر روپو تاوان په ورکونکي باندې نه دي بلکه په اخستونکي دي ځکه چې مقروض په هر حالت کېږي د دې پابند دي چې هغه قرض څو ته پېسي واپس کړي نو هرکله چې په ورکونکي تاوان نشته نو هغه څنګه ددې گټه اخلی ځکه سود حرام دي.

په سود او کرائی کې فرق نشته*

بعضي خلق وایی چې په سود او کرائی کې فرق نشته مثلاً یو کس بل ته قرض ورکړي نو په دې باندې د گټې حاصلولو ته تاسو منع کوئ خو که یو کس خپل کور په کرائی باندې ورکړي نو ددې کرائی اخستل تاسو جائز گڼئ حالانکه په کور او روپو کېږي څه فرق نشته ددې جواب دا دي چې د دې دواړو کې فرق دي او هغه دا چې کوم کس بل ته قرض روپۍ ورکړي نو هغه روپۍ د ورکونکي د ضمان نه اووتلي او د اخستونکي په ضمان کېږي شاملې شوي که یو کس زر روپۍ قرض واخلی او د کور نه بهر اووتل په لاره کې ترې ډاکوانو هغه واخستلې نو په دې صورت کېږي به تاوان د قرض اخستونکي وي د ورکونکي دي نو هغه پرې گټه نشي اخستي په کور کېږي دا خبره نشته مثلاً خپل کور په کرائی باندې ورکړلو نو هغه کور زما په ضمان کېږي دي فرض کړه که په هغه کور باندې بم راوغورځېږي او کور تباه شی نو په دې صورت کېږي به نقصان زما وي د کرایه دار به نه وي نو ځکه د دغې کور کرائی اخستل زما دپاره جائز ده.

په نکاح او زنا کې فرق*

د زندگی په هره شعبه کېږي شریعت د دې اصولو خیال ساتلې دي تردې چې په نکاح او زنا کېږي کوم فرق دي هغه هم ددې اصولو دوجه دي گوري په زنا کېږي یو سړي او یوه ښځه په خپل مینځ کېږي یو ځای ژوند تیروي او د یو بل نه خوندونه اخلی لیکن د یو بل ذمه داری نه قبلوی نو دا زنا شوه او حرامه شوه لیکن چې یو سړي او ښځه باقاعدې په ایجاب او قبول سره نکاح او تری او ددې نه پس ژوند تیروي نو جائز او حلاله ده او س په ظاهره باندې په دې دواړو کېږي څه دومره لوڼې فرق نه ښکاري لیکن په دواړو کېږي فرق دا دي چې په اول صورت کېږي خو سړي په ښځه باندې خوندونه اخلی خو څه ذمه واری نه قبلوی او په نکاح کېږي چې کله ده د... قبلت... لفظ او وټیلي نو په دې صورت کېږي په ده باندې هغه ټولې ذمه واری راغلي کومې چې د خاوند په ذمه وي مثلاً مهر واجبیې نان نفقه واجبیې بچی به دده وي ددې به شمیر کیدی شي وغیره نو ددې زمه وارو د قبلولو د وجه شریعت اجازت ورکړي دي چې اوس ته ددې نه فائده اخستي شي شریعت ددې اصولو په ډیر ځایونو کېږي خیال ساتلې دي ددې خیال نه ساتلو د وجه ډیر عقودونه فاسدیږي او د ظلم بازار گرم دي.

جمهور وفتهاو استدلال*

جمهور فقهاء چې په حقو کېږي احناف هم شامل دي د حدیث ددې جملې نه استدلال کوي.

مقدمه ٤
 او فرمائی چه ، بیع مالم یقبض ، به صورت کنبی ناجائز ده که مبیعه د مکيلات یا موزوناتو نه
 وی یا د عددیاتو نه وی که د مثلیاتو نه وی او که د قیمیاتو نه وی البته امام احمد او امام اسحاق
 رحمهما الله فرمائی چه ، بیع ما لم یقبض ، صرف د خوارک په خیزونو کنبی ناجائز ده او بعضی
 فقهاء کرام فرمائی چه صرف په مکيلاتو او موزوناتو کنبی ناجائز ده په عددیاتو کنبی جائز ده دا
 فقهاء کرام او امام احمد رحمهم الله په دې حدیث باندې استدلال کوی په کوم کنبی چه د طعام ذکر
 دی « فی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیع الطعام حتی یستوفیه » (٥٨) یعنی نبی علیه
 السلام د قبض کولو نه وړاندې د طعام خرڅولو نه منع فرمائیلی ده او په بعضی روایاتو کنبی د ،
 وکذلك کل ما یکال ویوزن ، زیادت هم راغلی دی او په دې باندې هغه عالمان استدلال کوی څوک
 چه د مکيلي او موزونو خیزونو نه علاوه په نورو خیزونو کنبی بیع قبل القبض جائز گرځوی
 جمهور فقهاء کرام په حدیث باب استدلال کوی چه ، لا ربح ما لم یضمن ، ددې جملې نه
 معلومیږی چه دغیر مقبوض دعدم جواز د بیعی علت هم دا دی چه انسان د داسې خیز گټه اخلی کوم
 چه تر اوسه پورې دده په قبضه کنبی نه دی راغلی او دا علت چه لکه څنگه په میلالت او موزوناتو
 کنبی راځی هم دغه شان په عددیاتو کنبی هم راتلې شی ددې نه معلومه شوه چه په ټولو خیزونو کنبی
 دغیر مقبوض خیز بیع جائز نه ده که هغه کیلی او وزنی وی یا عددی وی که هغه طعام وی او که غیر
 طعام وی

زمکي بیع قبل القبض جائز ده*

البته احناف رحمهم الله فرمائی چه زمکه ددې حکم ته مستثنی ده نو د زمکې بیع د قبل نه وړاندې
 جائز ده ددې وجه دا ده چه دعدم جواز علت دا دی چه کوم خیز اول دې خیز په ضمان کنبی راشی او
 بیا دې دهغې بیع کولی شی خو دا علت صرف په هغه خیزونو کنبی موجودیږی کوم چه هلاکیدې
 شی او که کوم خیز چه قابل د هلاکت نه وی نو په هغې کنبی د ضمان سوال نه پیدا کیږی او زمکه
 داسې خیز دی چه دا هلاکيږی نه فرض کړه که په دې زمکه باندې بم راوغرځیږی خو بیا به هم دا
 زمکه برقراره وی څوکه داسې زمکه وه چه هغه قابله د هلاکت وه مثلاً هغه زمکه د دریاب په غاړه
 وی او ددې خبره ویره وی چه دریاب به پرې راشی نو په داسې صورت کنبی د زمکې بیعه هم قبل
 القبض جائز نه ده بلکه دا په ضمان کنبی راتلل ضروری دی

معنی قبض یا په ضمان کنبی راتلل هم کافی دی*

دویمه خبره دا هم معلومه شوه چه ترڅو پورې مبیعه د سرې په قبضه کنبی نه وی راغلی نو تر هغه
 وخته پورې هغه دغه مبیعه په بل چا نشی خرڅولی ددې قاعدې د پوره کولو دپاره حسی قبضه
 ضروری نه ده بلکه که معنی قبضی راشی نو هم کافی ده مثلاً ما سل بورئ غنم واخستل او هغه ما په
 خپل گودام کنبی تشو خانه ولې بلکه یو دریم کس خپل وکیل جوړ کړم چه ته زما په ځانې هغه سل
 بورئ د باع نه واخله چه کله دغه غنم زما د وکیل په قبضه کنبی راشی نو حسی طور خو هغه زما په
 قبضه کنبی نه دی لیکن د وکیل په قبضه کنبی راتلو سره د هغې ضمان زما طرف ته منتقل شو نو
 ځکه زما دپاره په بل چا باندې د هغې خرڅول جائز دی یا مثلاً ما سل بورئ غنم واخستل او هغه
 تراوسه پورې د باع په گودام کنبی پراته دی لیکن باع خبره خلاصه کړه چه دا ستا غنم زما په گودام
 کنبی پراته دی چه ستا کله خوښه وی دا اوږې شی د نن نه پس زه ددې ذمه وار نه یم که دا غنم تباه
 شی یا خراب شی نو تاوان به نې په تا وی په دې صورت کنبی اگرچه ما حسی طور په هغې باندې
 قبضه نه ده راوستی لیکن هغه زما په ضمان کنبی راغلل او د هغې تاوان ما خپل سر اوخستلو نو
 ځکه زما دپاره په بل چا باندې د هغې خرڅول جائز دی ځکه که چرته دا شرط ضروری او گټرلی

شی چه مشتری دی اول حسی طور مبیع په خپله قبضه کښې اخلی او بیا دې هغه په بل چا خرڅوی نو په دې کښې به ډیر تکلیف وی ځکه چه بعضي وخت چه مبیع د یانغ د گودام نه د مشتری گودام ته منتقل کولې شی نو په زرگونو بلکه په لاکهونو روپۍ خرڅه پرې راځی نو ځکه چه کله هغه مبیعه د مشتری په ضمان کښې راشی او په ضمان کښې د راتلو نه پس نه هغه په بل چا خرڅه کړی او هغه خپل مشتری ته اووانی چه لار شه د زما د یانغ د گودام نه ئې راواخله نو په دا صورت جائز دي (۵۹)

باب ما جاء في كراهية بيع الولاء وهبته

عن ابن عمر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع الولاء وهبته (۶۰)
نهی علیه السلام د... ولای... د خرڅولو او بېلو نه منع فرمایلي ده.

د ولای دوه قسمونه*

دولای دوه قسمونه دی یوه... ولای العتاقه... او بله... ولای الموالاة... ولای العتاقه... دې ته وائی چه یو سړی غلام واخلی او آزاد ئې کړی نو دا سړی د دغې غلام عصبه او گرځیدلو کله چه غلام وفات شی او دهغه نور وارثان او عصبات نه وی نو په دې صورت کښې به د دغې غلام میراث هغه کس ته ملاوېږی چا چه آزاد کړې وی او آزادونکی ته... مولی العتاقه... ونیلي شی او دې په عصباتو کښې آخری دې نو د میراث اخستو کوم حق چه ده ته ملاوېږی دې ته... حق ولای العتاقه... وائی

د... عقد مولات... تعریف*

... عقد مولات... دې ته وائی چه یو سړی مسلمان شی او په مسلمانانو کښې د هغه څوک خپل نه وی نو هغه د مسلمانیدو نه پس د بل مسلمان سره یوه معاهده او کړی او دوی په خپل مینځ کښې دا معاهده او کړی چه زه مخکښې مړ شوم نو ته به میراث اوړې... او که ته مخکښې مړ شوی نو زه به میراث اوړم... دغه شان که زما نه څه جرم اوشی مثلاً ما څوک قتل کړلویا مې د چا یو اندام بیکاره کړلویا نه به زما د طرف نه دیت ورکوي... او که ستا نه څه جرم اوشی مثلاً ما څوک قتل کړلویا دې د چا اندام بیکاره کړلویا نه به ستا د طرف نه دیت ورکوم... دې ته... عقد مولات... وائی او دکوم سړی سره چه دا معاهده شوې وی نو هغه ته... مولی المولات... وائی او په دې کښې دیوپه مرگ چه بل ته میراث ملاوېږی نو هغې میراث ته... ولای المولات... وائی

د... ولای د بیعی یا هبسی د عدم جواز وجه*

د... ولای المولات... او ولای العتاقه... بیع د دوو وجوهاتو نه ناجائز ده... اولنی وجه خودا ده چه دا داسې شرعی حقونه دی چه هغه قابل انتقال نه دی... دویمه وجه دا ده چه په دې بیعه کښې... غرر... راځی او هغه داسې چه د مشتری د طرف نه د ثمن ملاویدل یقینی دی لیکن د بل طرف نه معلومه نه ده چه مشتری ته به څه ملاو شی که نه؟ ځکه چه ممکنه ده چه دې د... ولای... د ولای د ملاویدو نه وړاندې مړ شی... او که مشتری ته... ولای... ملاو هم شی نو بیا هم پته نه لگی چه څومره به ملاوېږی نو د مشتری د طرف ته د پیسو ملاویدل یقینی دی او بل طرف ته د عوض ملاویدل ضروری نه دی بلکه متوهم دی او هم دا... غرر... دې او د... موالاة... په هبه کښې صرف اولنی وجه موجودیږی او هغه دا چه دا قابل انتقال نه ده... البته په دې کښې د... غرر... وجه نشته ځکه چه... غرر... خو په عقود معاوضه کښې حرام دې په عقود تبرع کښې... غرر... حرام او ناجائز نه دي

په مولی العتاقه او مولی المولات کښې فرق*

په مولی العتاقه او مولی المولات کښې فرق دا دي چه مولی العتاقه په عصباتو کښې داخلېږی او

آخری عصبه وی نو که د آزادولو ته پس غلام مړ شو او د غلام ذوی الفروض او نور عصبات نه وی نو به دې صورت کښې به مولى العتاقه وارث وی او په ذوی الارحام باندې په مقدم وی او مولى الموالاة د ذوی الارحام نه وی او که وی نه بیا دې وارث نشی جوړېدې دې دواړه قسمه حقونو ته .. ولاء .. وائی په الارحام باندې کښې نسی علیه السلام د دواړه قسم .. ولاء .. خرڅولو او هبه کولو ته منع فرمائیلې ده نو حدیث باب کښې نسی چه ماته د فلانی .. حق ولاء .. حاصل دې زه دا .. حق ولاء .. په تا باندې په که یو کس دا اووانی چه ماته د فلانی .. حق ولاء .. حاصل دې زه دا .. حق ولاء .. په تا باندې په دومره روپو خرڅوم کله چه هغه مړ شی نو ته به د هغه وارث ټی نو داسې سودا کول جائز نه دی

د .. حق الارث .. بیع *

ددې حدیث نه فقهاو دا مسئله هم مستنبطه کړې ده چه حقوق شرعیه یعنی هغه حقونه کوم چه شریعت یو کس ته ورکړی وی او هغه حقونه قابل د انتقال نه وی نو د دغې حقونو خرڅول او اخستل جائز نه دی لکه حق الارث ددې بیع جائز نه ده مثلاً یو سړی داسې اووانی چه زه د خپل پلار د مال وارث یم زه حق الارث په تا باندې په دومره روپو خرڅوم نو دا سودا جائز نه ده ځکه چه حق الارث یو شرعی حق دې چه قابل انتقال نه دې

حقوق غیر شرعیه *

دلته کښې یوه مسئله دا هم ده چه کوم حقونه شرعی نه وی یعنی شریعت هغه یو خاص کس ته نه وی ورکړې او هغه قابل انتقال وی نو د داسې حقونو خرڅول او اخستل جائز دی یا نه دی؟ مثلاً حق تصنیف شو یو سړی یو کتاب تصنیف کړې وی ددغې کتاب د چاپ کولو حق هغه ته حاصل دې اوس هغه کس خپل حق تصنیف په بل چا باندې خرڅ کړی چه زه خپل حق تصنیف په تا باندې په دومره روپو خرڅوم دې ته حق طباعت هم وائی یا مثلاً یو کس څه څیز ایجاد کړې وی او اوس هغه خپل حق ایجاد په بل چا باندې خرڅوی چه زه خپل حق ایجاد په تا باندې په دومره روپو باندې خرڅوم یا مثلاً تن سبا د تجارتی نومونو بیع کړې دا داسې چه یو څیز په یو نوم باندې مشهور شی چه خلق صرف هغه نوم واورى نو هغه اخلی اوس دا نوم په بل چا باندې خرڅ کړې شی لکه .. باتا .. خپلې شوې د دې نوم خپلې او چپل په هر ځانې کښې مشهور دی چه خلق د باتا نوم واورى نو خپلې اخلی اوس د باتا کمپنی خپل دا نوم په بل چا باندې خرڅ کړی چه زه خپل د باتا نوم په دومره روپو خرڅوم یعنی تاته دا اجازت درکوم چه ته د باتا په نوم باندې خپلې جوړې کړې دغه شان تجارتی ټښه وی هغه ته .. تریډ مارک .. او .. العلامة التجارية .. وائی بعضې کمپنیاڼې دخپل ځان دپاره .. تریډ مارک .. مقرر کړی او بیا په خپلو جوړ شوو څیزونو هغه ټښه لگوی په هغې سره خلق پیژندی چه دا د فلانی کمپنی مصنوعات دی دا علامت هم رجسټر وی او بل چاته د هغې ټښې د لگولو اجازت نه وی بعضې وخت کمپنۍ خپل دا ټښه په بل چا باندې خرڅه کړی د هغه نه پیسې واخلی داسې ډیر حقونه دی چه نن سبا ټی اخستل او خرڅول کړې اوس مسئله دا ده چه د کومو حقونو خرڅول جائز دی او که د کومو ناجائز دی؟

د حقونو بیع *

دا یوه گرانه مسئله ده ځکه چه بعضې وخت فقهاء دا فرمائی چه بیع د عین کړې د حق بیع نه وی ځکه چه دا د حق اعیان او اموال د قبیلې نه نه دی بعضې فقهاو د بعضې حقونو بیع جائز کړې هم ده مثلاً د حق المرور بیع بعضې فقهاء جائز کړې ده صاحب د هدائی دې ته ترجیح ورکړې ده چه د حق المرور بیع جائز ده بعضې فقهاء د حق الشرب بیع جائز کړې ده یعنی په پټی کښې د اوبو د وار حق په بل چا باندې خرڅ جائز دی اوس سوال دا دې چه د حقونو په بیع کښې کوم اصول دی چه دهغې نه پته

لکي چه د کومو حقونو بيع جائز او د کومو ناجائز ده. ۱۰. بيع الحقوق. په نوم باندې زما يوه رساله ده. چه هغه زما کتاب، بحث في قضايا فقهية معاصرة، کښي شائع شوي ده. او د حقوق مجردې په نوم باندې ئې په اردو کښي شائع شوي ده. د هغې خلاصه وړاندې کوم

د حقونو السام*

اول خو د حقونو دوه قسمونه دي. (۱) حقوق شرعيه (۲) حقوق عرفيه
حقوق شرعيه هغې حقونو ته وائي کوم چه شريعت يو خاص کس ته ورکړې وي. او چه هغه قابل انتقال نه وي لکه حق الارث، حق الولاء، حق شفعه وغيره ددې بيع جائز نه ده. او حقوق عرفيه دي ته وائي چه هغه د عرف د وجه يو کس ته حاصل شوي وي شريعت براه راست هغه ته حق نه دي ورکړي البته شريعت دغه حق مني بيا ددې حقوق عرفيه خو قسمونه دي بعضي حقونه هغه دي چه د هغې تعلق د عين سره وي او په هغې کښي معين ته د فائدي اخستلو حق چاته حاصل وي. لکه حق المرور ددې حق بيع جائز ده خو په دي شرط چه جهالت نه وي. بعضي حقوق شرعيه هغه دي چه د هغې تعلق د عين سره نه وي بلکه هغه حقوق مجردې وي. دداسي حقونو بيع جائز ده که ناجائز؟

بيع جائز نه ده. تنازل جائز دي*

زه دي نتيجې ته رسيدلي يم چه دوه خيزونه خان خان له دي يوه بيع دويمه صلحه د بيعي مطلب دا دي. چه يانچ خپل حقونو مشري ته منتقل کړل او د صلحي مطلب دا دي. چه مصلح خپل حقونه خو منتقل کړي نه وي البته هغه د خپل حق نه دسپرداره شي. دي ته د فقه يه اصطلاح کښي، تنازل، وائي. زما په زړه د حقوق مجردې نه تنازل جائز دي.

نزول عن الوظائف بمال*

ددې نظير د فقهاو په کتابونو کښي، نزول عن الوظائف بمال، دي مثلاً يو کس ته مستقل ملازمت ملاو شوي وي په پخواني زمانه کښي به ددې صورت دا سي وو چه کوم اوقاف به د حکومت ماتحت وو. دهغې نگران چه به کوم سړي جوړيدو نو هغه منصب به هغه ته مستقل طور ملاويدل او هغه ته به حکومت دا ونيل چه تر مرگه پوري به ته ددې متولي او نگران ئې. د هغې په وجه به هغه ته ټول عمر د نوکري حق حاصل وو مثلاً اوس يو کس چه د اوقاف نگران وي. دهغه پنځه زره روپي تنخواه ده. او يو بل کس راشي هغې نگران ته وائي چه ته په خپل خاني ما نوکر کړه. او ما نگران جوړ کړه. نو هغه نگران ورته اووا ئې چه زه به تا په خپل خاني باندې ملازم جوړ کړم. خو په دي شرط چه ددې په بدله کښي به ته ماته پنځوس زره روپي راکوي. او کله چه ته دا رقم ماته راکړي. زه به ستا په حق کښي دسپردار اخلي نو دخپل حق نه د دسپرداره کيدو اخلي. دي ته فقهاء گرام، نزول عن الوظائف بمال، سره تعبیر کوي. يعني دغه سړي د مال په بدله کښي د خپل حق نه دسپرداره کيږي. متاخرينو فقهاو دي ته جائز ونيلى دي.

حضرت حسن رضی الله عنه د خلافت نه دستبرداره کيدل*

د دي د جواز دليل هغه معامله ده. کومه چه حضرت حسن رضی الله عنه دحضرت معاويه رضی الله عنه سره کړې وه. هغه دا وه چه حضرت حسن رضی الله عنه خليفه جوړ شوي وو. او د حضرت معاويه رضی الله عنه د حضرت علي رضی الله عنه سره د وړاندې نه جگړه راروانه وه. او دا جگړه د حضرت معاويه رضی الله عنه په خلافت کښي هم باقی وه. په هغه وخت کښي حضرت حسن رضی الله عنه د حضرت معاويه رضی الله عنه سره صلح اوکړه. او دا ئې ورته اوونيل: چه زه ستا په حق کښي د خلافت نه دستبرداره کيږم. ته دي خليفه شي. خو ماته به دومره مال راکوي. اوس بشکاره خبره ده. چه دا بيع نه

و هڅه چې دخلافت بيع نه کيږي بلکه دخلافت نه دستبرداري کيدې شي او صلح بالمال کيدې شي نو داسې حقونه چې د اعيانو سره متعلق نه وي په هغې کښې په ډيرو ځايونو کښې د هغې نه دستبرداره کيدل او ددې دستبرداره کيدو په بدله کښې څه مالي معاوضه اخستل جائز کيږي (۶۱)

په حق اسبقيت .. باندې تنازل بېمال جائز دي *

د حنابلہ فقهاو په کتابونو کښې د .. حق اسبقيت .. په باره کښې يوه مسئله ملاويږي حق اسبقيت دې ته وائي چې يو مباح ځاني وي هغه ځاني ته چې کوم کس وړاندې اورسي نو هغه د هغې ځاني حق دار جوړيږي مثلاً په جمات کښې د يو کس دپاره ځاني مقرر نه وي بلکه په کوم ځاني باندې چې اول کښي نو هغه ځاني به دهغه حق شي دې ته .. حق الاسبقية .. وائي حنابلہ فقهاء کرام فرمائي د حق اسبقيت نه تنازل بېمال جائز دي مثلاً يو کس په اول صف کښې په امام پسي روستو کښي دويم کس راشي او هغه ته اوواښي ته دومره پسي واخله او دا ځاني ماته پريږده د حنابلہ فقهاو په نزد ددې سري دپاره پسي اخستل جائز دي ځکه چې دې کس ته د حق حاصل شوي دي چې په دغه ځاني کښي نو کله چې هغه دخپل دغي حق نه دستبرداره کيږي نو په دې باندې هغه دپاره معاوضه اخستل جائز دي.

حق تصنيف يا حق طباعت *

حق تصنيف يا حق طباعت هم حق اسبقيت دي ځکه چې ددې کتاب خورولو اولني حق دار هغه کس دي چاچه ليکلي دي نو ځکه ورته حق اسبقيت حاصل دي نو که دا سري خپل دا حق په بل چا باندې خرڅوي نو ددې مطلب دا دي چې دې د خپل دي حق نه دستبرداره کيږي او په دې باندې معاوضه اخلي او دحق نه په دستبرداره باندې معاوضه اخستل جائز ده.

د مبيعي عین .. کيدل جائز نه دي *

او ددې د جواز دپاره د دليل په طور دا هم ونيلى شي چې دا ضروري نه ده چې مبيعه دي .. عين .. وي ځکه چې ډير څيزونه داسې دي چې هغه د .. عين .. په تعريف کښې داخل نه دي ليکن د هغې خرڅول او اخستل جائز دي مثلاً بچلي عين نه دي ځکه چې قائم بالذات نه ده بلکه يو قوت دي او يو عرض دي او ددې خرڅول او اخستل کيږي نکه دا اووئيلى شي چې .. بچلي .. عين نه دي نو ځکه چې خرڅول او اخستل جائز نه دي نو دا خبره بيښي د نفس الامر نه خلاف ده ځکه چې په نن دور کښې بچلي ډير قيمتي مال دي ددې نه معلومه شوه چې د مبيعي دپاره دا ضروري نه ده چې هغه دي خامخا عين وي.

دا حقونه د مال په تعريف کښې راځي *

البته د مبيعي دپاره دا خبره ضروري ده چې مبيعه مال وي او دمال په باره کښې علامه ابن عابدين رحمه الله فرمائي ((المالية تثبت بتمول الناس)) يعنى ماليت د خلقو په تمول سره ثابتيږي يعنى طور چې خلق کوم څيز ته مال وائي نو هغه مال دي د هغې .. عين .. کيدل ضروري نه دي او د قرآن او حديث يو نفس داسې نشته چې هغه دا ضروري گرځوي چې مبيعه دي خامخا .. عين .. وي نو دا ونيلى شي چې د عرف دوجه نه اوس دا څيزونه دمال درجه لري نو ځکه ددې خرڅول او اخستل جائز دي.

د اسم التجارى .. او علامه تجاريه .. بيع *

البته د اسم التجارى يا د .. علامه تجاريه .. د مبيعي د جواز دپاره شرط دا دي چې په دې کښې خلقو سره د هوکه نه وي که د هوکه وي نو بيا دا بيع جائز نه ده مثلاً د باتا خپلې مشهورې دي ځکه چې مضبوطي وي او خلق نې ښه گنري اوس يو کس د باتا نوم واخستلو او په دې باندې نې خرابې خپلې

جوړې کړې او په بازار کېنې شي هغه خرڅول شروع کړلو چه يو اخستونکې د بایا نوم اووینې هغه به واخلې چه د خپلې په مضبوطې وی حالاتکه په حقیقت کېنې اوس د هغې جوړونکې بدل شوې دي نو په دې کېنې اخستونکې ته د هوکړه ورکول دي نو د اسم التجاری .. د خرڅولو نه پس دا اعلان ضروری دي چه ددې جوړونکې بدل شو کېنې شي بدله شوې ده گنې ددې بیع به جائز نه وی

کاینه*

گاندې هم یو حق دي او دا د کرانې جاری ساتلو حق دي ددې حق خرڅول او او اخستل جائز نه دي ځکه چه دا یو داسې حق دي چه شریعت نه دي منلي ددې تفصیل زما په کتاب .. بحوث فی قضایا فقهیه معاصره، کېنې موجود دي که ضرورت وی نو هغه او گوري

په بیع او نزول کېنې فرق*

په بیع او نزول .. دستبرداری، کېنې دا فرق دي چه په بیع کېنې هغه حق بعینه مشتری ته منتقل شي او د نزول په صورت کېنې حق نه منتقل کېږي بلکه د صاحب حق مزاحمت ختمیږي او هغه دا اووینې چه ته کوشش او کړه داخل کړه، لکه څنگه چه پخوا زمانه کېنې .. نزول عن الوظائف بمال، کیدله چه د اوقافو متولی او نگران به بل کس ته وئیل که مثلاً ته ماته پنځوس زره روپۍ را کړې نو زه به دستبردار شم او دا خاتې به خالی کړم ته پخپله درخواست ورکړه او خپل خان ملازم کړه زه ددې ذمه وار نه یم چه ته به خامخا په دې خاتې کېنې مقرر کېږي

بَاب مَا جَاءَ فِي كَيْفِيَّةِ بَيْعِ

الْحَيَوَانَ بِالْحَيَوَانَ تَبِيْعَةً

عَنْ سَمُرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَ عَنْ بَيْعِ الْحَيَوَانَ بِالْحَيَوَانَ تَبِيْعَةً (۶۲) حضرت سمره رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دیو حیوان په بدله کېنې بل حیوان په قرضو خرڅول منع کړې ده ددې حدیث مطلب دا دي چه د حیوان په بیع کېنې تفاضل حو جائز دي چه د یو حیوان په بدله کېنې دوه حیوانه خرڅ کړي خو په دې شرط چه نقد وی قرض نه وی (۶۳)

په اموال ربویه کېنې د حرمت ربا علت*

ددې اصول دا دی چه کوم اموال ربویه دی په هغې کېنې د حرمت علت زموږ په نزد د .. قدر، او .. جنس، موجود والي دي که قدر، او .. جنس، دواړه وی نو ددې په خپل مینځ کېنې تفاضل سره هم خرڅول او اخستل ناجائز دي او قرض هم ناجائز دي او که په دې کېنې صرف یو څیز موجود وی یا صرف .. قدر، وی یا صرف .. جنس، وی نو په دې صورت کېنې تفاضل جائز دي لیکن قرض حرام دي مثلاً د حنطې بیعه په شعیر باندې کېږي نو په دې صورت کېنې یو څیز موجود دي یعنی .. قدر، ځکه چه دواړه کیلی څیزونه دی لیکن جنس مختلف دي نو ځکه په دې صورت کېنې یو څیز موجود دي یعنی .. جنس، په عوضینو باندې قبضه کول ضروری دی دغه شان که یو طرف ته صرف جنس وی او .. قدر، ونه وی لکه د حیوان بیع په حیوان شوه په دې کېنې قدر نشته ځکه چه حیوان نه کیلی دي او نه ورنه البته دواړو طرف ته جنس یو دي نو یوه چیلې په دوو چیلو باندې خرڅول جائز دی لیکن ددې حدیث په بنیاد قرض جائز نه ده (۶۴)

د امام شافعی رحمه الله فرمائی

اگر که اتحاد د جنس وی خوبیا هم په قرض جائز ده ځکه چه هغوی

امام شافعی رحمه الله فرمائی اگر که اتحاد د جنس وی خوبیا هم په قرض جائز ده ځکه چه هغوی

فرمانی د حیوان بیع په حیوان په قرض هم جائز ده. حدیث باب زمونی دلیل او د شافعی رحمہ اللہ خلاف حجت دی. دامام شافعی رحمہ اللہ په حدیث باب دا اعتراض دی. چه ددی سند کمزوری دی. ځکه چه ددی حدیث روایت حسن بصری رحمہ اللہ د حضرت سمره رضی اللہ عنہ نه کوی او په محدثینو کښې دا خبره مشهوره ده چه حضرت حسن بصری د حضرت سمره رضی اللہ عنہ نه صرف یو حدیث چه د عقیقی ده. هغه اوریدلي دي. نو دا حدیث منقطع دی. او قابل استدلال نه دی.

په حدیث باب باندي دا اعتراض نه جواب*

ددې اعتراض جواب دا دی. چه امام ترمذی په څو مقاماتو کښې دا بحث کړې دی. چه د حضرت حسن بصری رحمہ اللہ سماع د حضرت سمره رضی اللہ عنہ نه ثابت ده. که نه ده؟ خو ترجیح ئې دی ته ورکړې ده. چه د حضرت حسن بصری سماع د حضرت سمره رضی اللہ عنہ نه صرف د عقیقی په حدیث کښې نه بلکه په نورو احادیثو کښې هم ثابت ده. دامام ترمذی او علی بن مدینی رحمهما اللہ هم دا موقف دی. نو صرف ددی وجه حدیث رد کول ټیګ نه دی. ددی نه علاوه حافظ زیلعی رحمہ اللہ په نصب الرایه کښې فرمانیلې دی. چه دا حدیث په گنرو اسانیدو سره منقول دی. او په دغه اسانید کښې بعضي ډیر قوی دی. په مسند بزار کښې چه کوم سند دی. د هغې په باره کښې امام بزار رحمہ اللہ پخپله اعتراف کوی. ((ليس في هذا الباب حديث أجل أسنادا من هذا)) چه په دې باب کښې د سند په اعتبار سره ددی نه قوی حدیث نشته. نو دا حدیث په خپل ځاني صحیح دی. او دا اعتراض ټیګ نه دی.

داضافو په تائید کښې دویم حدیث*

ددې باب راویان حدیث کوم چه د حضرت جابر رضی اللہ عنہ نه منقول دی.
عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَيَوَانُ اثنان يَؤَاجِدُ لَّا يَصْلُحُ لِنِسَاءٍ وَلَا بَأْسَ بِهِ يَدَا بَيْد (۶۵)

یعنی نبی علیه السلام فرمانیلې دی چه د یو حیوان خرڅول په بل باندې ،، لښته،، ټیګ نه دی. او که لا من په لاس وی. نو بیا په کښې څه خرج نشته. دا حدیث د حضرت سمره رضی اللہ عنہ د حدیث تائید کوی. او دا حدیث د هغې نه زیات واضح او ښکاره دی. په دې حدیث باندي دا اعتراض شوی دی. چه ددی حدیث مدار په حجاج بن ارطاة، باندې دی. ددی جواب دا دی. چه چه حجاج به ارطاة، مختلف فیه راوی دی. لیکن دده په باره کښې فیصله کن قول دا دی. که دې منفرد نه وی. نو دغه حدیث مقبول دی. ځکه امام ترمذی د حدیث باب د ذکر کولو نه پس او فرمانیل: ،، هذا حدیث حسن،، نو ځکه ئې دا حدیث د اولنی حدیث په تائید کښې راوړلو.

دامام شافعی رحمہ اللہ استدلال او د هغې رد*

امام شافعی رحمہ اللہ خو یو د حضرت ابورافع په واقعه باندي استدلال کوی. چه یو ځل په غزا کښې د اویانو ضرورت پېښ شو. او اویان نه وو. فرمانی چه رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم ماته اوونیل: چه لا دخلقو نه اویان واخذه. ((فكنت آخذ بالبعير بالبعيرين إلى أجل)) نو ما به یو اوین په ددو اویانو باندې قرض اخستلو. یعنی ما خلقو ته وئیل: چه تاسو ماته یو اوین اوس را کړئ. د هغې په بدله به درته دومره موده پس زه دوه اویان در کړم. او دا سودا د نبی علیه السلام په زمانه کښې شوې وه. ددی ته دا ثابت شوه. چه د یو حیوان بیع په ددو حیوانو لښته، جائز ده. ددی استدلال نه جواب دا دی. چه دا واقع د تحریم ریا نه وړاندې ده. ځکه چه د ریا حرمت بالکل په آخری زمانه کښې راغلې وو. او نبی علیه السلام د ریا د حرمت اعلان د حجت الوداع په خطبه کښې فرمانیلې وو. او د حجت الوداع نه پس

داسې غرانه ده شوي چه په هغې کښې نبي عليه السلام په خپله شريک شوي وي ددې نه ښکاره شوې ده چې دا واقعې د ربا د حرمت نه وړاندې وه نو ځکه دا حجت نه دي.

دويم استدلال د هغې نه جواب

امام شافعي رحمه الله دويم استدلال دحضرت ابن عمر رضي الله عنهما په واقعې سره کوي چه يو ځل هغه يو اس په بل اس په بدله کښې خرڅ کړلو او دا نې ورته اوونيل چه زه به خپل اس تاته د .. رېده .. په مقام باندې درکوم او په هغه وخت نې ورته ورکړلو ښکاره ده چه دا بيع نسته، شوي وه ددې نه معلومه شوه چه د حيوان بيع په حيوان باندې نسته، جائز ده.

دا بيع الغائب يا الناجز ده او دا جائز ده

ددې استدلال نه جواب دا دي چه بيع بالنسيه، خونجائز ده ليکن بيع الغائب بالناجز .. جائز دواړو کښې فرق دا دي چه په بيع نسيه، کښې يوه نيټه مقرر وي او هغه نيټه په عقد کښې شرط وي چه ترڅو پورې هغه نيټه نه وي راغلې نومشتری ته د مطالبې حق نشته او په .. بيع الغائب بالناجز .. کښې په عقد کښې د نيتي شرط نه وي بلکه چه څنگه بيع پوره شي نو مشتری ته د مبيع د مطالبې حق حاصل شي او کله چه مشتری مطالبه اوکړي نوپه پانچ باندې دالزامه ده چه هغه مبيع ورته ورکړي ځوکه پانچ دا اوواني چه سودا اوشوه خوزما اس په فلانې ځانې کښې ترلې شوي دي چه هلته لاړ شم نو تاته به نې درکړم دا .. بيع الغائب بالناجز .. ده دا .. بيع نسته، نه ده ځکه چه په دې کښې د عقد په مبيع کښې د نيتي څه شرط نشته بلکه چه څنگه عقد اوشي نومشتری ته د مطالبې حق حاصل شي او دا جائز ده مثلاً ته بازار ته ديو دوکاندار نه د څه خيز اخستلو دپاره لاړلې هغه دوکاندار ته پېژندې تا دهغه ته سودا اوکړه کله چه دې د پيسو ورکولو دپاره جيب ته لاړ کړې نوم معلومه شوه چه په جيب کښې پيسې نشته نو دوکاندار تاته اوواني ته سودا يوه پيسې به يې راوړي دا څنگه بيع ده که دې ته .. بيع نسته، او ونيلي شي نو دا بيع باطله ده ځکه چه روستو پيسو ورکولو څه نيټه مقرر نه ده اوچه په .. بيع نسته، کښې د نيتي تعين نه وي نو په دې باندې عقد فاسديږي خو په مذکور صورت کښې دا بيع صحيح ده ځکه چه د بيعي په وخت کښې د نيتي شرط نشته بلکه بيع حال ده او پانچ ته هر وخت دا حق حاصل دي چه هغه په زور باندې د مشتری نه پيسې واخلي ليکن پانچ د چشم پوشي ته کار واخستلو او خپل دا حق نې پريخودلو او مشتری ته نې اوونيل پيسې به بيا راکړي دي ته .. بيع الغائب بالناجز .. واني که په دې طريقه د حيوان بيع په حيوان باندې کيږي نو دا بيع جائز ده او بيع نسته، جائز نه ده او دحضرت ابن عمر رضي الله عنهما په واقعې کښې بيع الغائب بالناجز .. وبيع نسته، نه وه نو ځکه په دې واقعې باندې استدلال کول تېک نه دي.

باب ما جاء في شراء الغائب بالنسيئة

عن جابر قال جاء عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فقال النبي صلى الله عليه وسلم على الهجرة ولا يشترع النبي صلى الله عليه وسلم ثم لم يتابع اخذاً بقوله حتى يسأله عنه هو (٦٦)

حضرت جابر رضي الله عنه فرماني چه يو غلام د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کښې حاضر شو او د نبي عليه السلام سره نې په هجرت کولو باندې بيعت اوکړلو چه زه به تاسو سره هجرت

کوم نبی علیه السلام نه معلومه نه وه. چه دا غلام دې دوستو دهغې غلام مالک دهغه په لتون کېږي
راغلو په ظاهره باندې دا معلومیدله چه هغه مالک ئې کافر وو نو نبی علیه السلام دا مناسب اوته
گټور چه مسلمان غلام کافر ته حواله کړی نبی علیه السلام هغې مالک ته اوونیل. ته دا غلام په ما
باندې خرڅ کړه نو نبی علیه السلام هغه غلام په دوو تورو حیثانو غلامانو باندې واخستلو. ددې
واقعې نه پس به نبی علیه السلام د چا نه ترهغه وخته پورې بیعت نه اخستلو چه تر کومې پورې به ئې
دا نه وه معلومه کړې. چه هغه غلام خو نه دې؟ په دې حدیث کېږي نبی علیه السلام یو غلام په دوو
غلامانو باندې واخستلو. ددې نه معلومه شوه چه یو غلام په دوو غلامانو باندې اخستلې شی او دا په
اتفاق سره جائز ده. لکه چه وړاندې مې ددې بیان کړې دې چه کله د حیوان بیع په حیوان باندې وی نو
تفاضل جائز دي البته د احنافو په نزد باندې «نسیئة»، ناجائز ده. د شوافع په نزد جائز ده.

بَاب مَا جَاءَ أَنَّ الْمِلْطَةَ بِالْمِلْطَةِ وَمَثَلُ بِمِثْلِ

كَزَاهِيَةِ التَّفَاضُلِ فِيهِ

عَنْ عُرْفَةَ بْنِ الصَّامِتِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ مِثْلًا بِمِثْلِ وَالْفِضَّةُ
بِالْفِضَّةِ مِثْلًا بِمِثْلِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ مِثْلًا بِمِثْلِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ مِثْلًا بِمِثْلِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلِ وَالشَّعِيرُ
بِالشَّعِيرِ مِثْلًا بِمِثْلِ فَمَنْ زَادَ أَوْ أَزَادَ فَقَدْ آتَى بِغَوَا الذَّهَبَ بِالْفِضَّةِ كَيْفَ شِئْتُمْ يَدَا يَدٍ وَيَبْعُوا الْبُرَّ
بِالتَّمْرِ كَيْفَ شِئْتُمْ يَدَا يَدٍ وَيَبْعُوا الشَّعِيرَ بِالتَّمْرِ كَيْفَ شِئْتُمْ يَدَا يَدٍ (٦٧)

په دې حدیث مبارک کېږي نبی علیه السلام دا شپږ څیزونه په خپل مینځ کېږي
تبادلې ته تفاضل سره وی او که قرض وو. ناجائز کړې ده. چه یو جنس وی او که
هم جنس نه وی. نو بیا په کېږي تفاضل سره تبادلې جائز ده او نسیئة، ناجائز ده.

د ربو الفضل د حرمت وجه *

ددې حدیث پس منظر دا دی چه دا حدیث د ربا د تحریم دنزول نه پس فرمایلي دي اصلی ربا هغه
وه کومه چه قرآن پاک حرامه کړې وه. الله تعالی فرمائی: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ
مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ)) (البقرة ، ۲۷۸) یعنی کوم قرض چه ورکړې شی په هغې باندې د زیادت
مطالبه مه کوئ دا د ربا حقیقت وو. کومه چه قرآن کریم حرامه کړې ده ځکه دې ته «ربا» وایي. هم
ونیلی شی لیکن د «ربا» قرآن .. د سد باب دپاره نبی علیه السلام ددې شپږو څیزونو په خپل مینځ
کېږي د تبادلې په صورت کېږي «تفاضل او نسیئة»، ناجائز او ګرځولو او تمائل او یو بید ئې ضروری
او ګرځولو. ددې منع کولو حکمت نبی علیه السلام په یو بل حدیث کېږي بیان کړې دي. «ان خاف
عليكم الربوا» (٦٨) یعنی زه ددې وجه دا منع کوم چه په تاسو باندې د سود نه ویرېږم ځکه که
داسې معاملات تاسو کوئ. نو کیدې شی. په څه وخت کېږي په سود کېږي اخته شی. ددې نه ټیکاره
شوه چه به یې شپږو څیزونو کېږي د تفاضل او نسیئة، د حرمت حکمت د سود سد باب دې ځکه چه په
کومه زمانه کېږي نبی علیه السلام دا حدیث بیان کړې وو. په هغه زمانه کېږي به خلقو او بیا خاص کر
د کلو خلقو سره نقدې پیسې کمې وې او هغوی به عام طور د څیزونو په بدله کېږي څیزونه ورکول مثلا
که د جامو ضرورت به ورته وو. نو د غنمو په بدله کېږي به ئې کېږي واخستل. د وروړو په بدله کېږي به
ئې غنم اخستل. د کله جوړ په بدله کېږي به ئې اوریشي اخستل. گویا چه په هغه زمانه کېږي به دا

خیزونه د ثمن په طور استعمالیدل، که په هغه وخت کېنې دا خیزونه تفاضل سره بدلول جائز گرځولې شوی وو، نو خلکو به د سود حاصلولو دپاره دا حيله استعمالوله. او د یو صاع غنمو په بدله کېنې به یې دوه صاعه غنم اخستل او دغه شان به په دې طریقه د سود دروازه پرانستې شوې وه. نو ځکه نښی علیه السلام په دې شپږو خیزونو کېنې تفاضل منع کړلو.

آیا حرمت د شپږو خیزونو سره مخصوص دي؟

نښی علیه السلام صرف د شپږو خیزونو ذکر کړې دي. غنم، اوربشي، مالګه، کجهوري، سره زړ، سپین زړ، اوس دا سوال دې چې د حرمت دا حکم صرف ددې شپږو خیزونو سره مخصوص دي. او که د حرمت دا حکم عام دي، که چرته عام وی، نو بیا په کومو خیزونو کېنې دا حکم جاری کیږي. او په کومو کېنې نه جاری کیږي. په دې باره کېنې په فقهاو کېنې اختلاف دي. د بعضې تابعینو دا مسلک دي چې دا حکم صرف ددې شپږو خیزونو سره مخصوص دي، که ددې نه علاوه سرې په نورو خیزونو کېنې تبادله کوي، نو که یو جنس وی، نو هم په کېنې تفاضل او نسیته، حرام نه ده. مثلاً په دې حدیث کېنې د اوربشو ذکر شته، نو که د اوربشو تبادله په جوارو سره وی، نو تفاضل او نسیته، په کېنې هم جائز ده. دا د حضرت قتاده رضی الله عنه مسلک دي.

د امام ابوحنیفه رضی الله عنه په نزد د حرمت علت؟

فقهاء کرام فرماني چې دا حکم صرف په دې شپږو خیزونو پورې خاص نه دي، بلکه دا معلول بعلة دي، یعنی یو علت دي چې هغه په دې شپږو خیزونو کېنې مشترک دي. اوس چې هغه علت په کوم څانګې کېنې موجود شي، د حرمت حکم به په هغې باندې لګي. او تفاضل او نسیته، به حرام وی. بیا ددې علت په تعیین کېنې د فقهاو اختلاف دي. د امام ابوحنیفه رضی الله عنه هغه علت، قدر او، جنس دي. د قدر، مطلب دا دي چې یو خیز کېلی یا وزن وی، نوچه کوم خیز چې په پیمانۀ یا په وزن په ذریعۀ تللی شي، دهغې په باره کېنې دا وئیلی شي، چې په دې کېنې، قدر، موجود دي. او د جنس، مطلب دا دي چې د یو خیز تبادله دخپل هم جنس سره کولې شي، نو په کوم څانګې کېنې چې دا دواړه خیزونو موجود شي، هلته به د حرمت تفاضل او نسیته، حکم راځي. ټولګه څنګه چې غنم په غنمو خرڅولو کېنې تفاضل او نسیته، حرام ده. دغه شان چې د اوربشو په جوارو خرڅولې شي، نو په دې کېنې به هم تفاضل تبادله په سبزو کېنې نو بیا هم دا حکم دي. که د عام په بدله کېنې آم خرڅولې شي، نو بیا هم دا حکم دي. ددې امام صاحب فرماني چې په دې حدیث کېنې نښی علیه السلام د کومو شپږو خیزونو حکم کړې دي. نو په کوم څانګې کېنې چې پیمانۀ یا وزن وی، او دجنس تبادله په جنس باندې کیږي، نو هغې ته به د حرمت تفاضل او حرمت نسیته، حکم متوجه کیږي.

د امام شافعي رضی الله عنه په نزد د حرمت علت؟

امام شافعي رضی الله عنه فرماني چې د حرمت علت طعم او ثمنیت دي. اوچه د جنس تبادله په جنس باندې وي، ځکه چې په دې شپږو خیزونو کېنې څلور د خوراک دي. هغه څلور دا دي: حنظل، شعیر، تمر، ملح، او په دوه خیزونو کېنې ثمنیت دي. یعنی ذهب او فضه، نو کوم خیز چې د خوراک قابل وي، په هغې کېنې به هم د حرمت علت وي. اوچه کوم خیز کېنې ثمنیت وي، په هغې کېنې به هم د حرمت علت وي. نوچه په

کومو خیزونو کنبی طعم یا شمیت وی هلته به به هم جنس سره د تبادلې په صورت کنبی تفاضل جانز نه دی.

دامام مالک رحمه الله علیه په نزد د حرمت علت*

امام مالک رحمه الله علیه فرماتی، چه د حرمت علت،، اقیایه،، او،، ادخار،، مع الشمیت وی د،، اقیایه،، مطلب دا دی، چه هغه خیز د غذا قابل وی او د،، ادخار،، مطلب دا دی، چه هغه ذخیره کیدی شی او هغه خیز خرابیږی نه نو په کومو خیزونو کنبی چه دا علت موجود وی هلته به د حرمت حکم موجود یږی.

دامام اعظم رحمه الله علیه دلائل*

تر کومې پورې چه دامام شافعی او امام مالک رحمه الله علیه د خبره ده نو هغوی چه د حرمت کوم علت بیان کړي دي، په هغې ورسره څه نص نشته بلکه هغوی دا علت په خپل اجتهاد او استنباط سره راویستی دي او امام اعظم رحمه الله علیه الله چه کوم علت بیان کړي دي یعنی،، قدر،، او،، جنس،، د هغې په تائید کنبی دوه حدیثونه موجود دي یو حدیث په مسلم کنبی باب بیع الطعام مثلاً بمثل،، کنبی دي په دي کنبی نبی علیه السلام ددې شپږو خیزونو د بیانولو ته پس فرمائی دی،، وكذلك المیزان،، ددې مطلب دا دی، چه هم دا حکم دهغه خیزونو دي چه هغه وزن وی په دي کنبی نبی علیه السلام پخپله مطلب دا دی، چه هم دا د تفاضل د حرمت علت دی، هم دغه شان په مستدرک حاکم جلد اوخودله چه یو خیزو وزن وی نو دا د تفاضل د حرمت علت دی، هم دغه شان په مستدرک حاکم جلد ۲ صفحه ۴۲ کنبی باب التهی عن عصب الفحل،، کنبی هم دا حدیث راغلي دي او هلته به آخر کنبی دا الفاظ دی،، وكذلك ما یکال و یوزن،، یعنی دا حکم په هغه خیزونو کنبی دي چه هغه پیمانته کولی شی یا وزن کولی شی ددې حدیث نه ښکاره معلومیږی چه د اشیاء سته نه علاوه په کومو خیزونو کنبی د حرمت دا حکم جاری کولی شی هغه به د کیل او وزن په بنیاد باندې وی البته د مستدرک حاکم په روایت باندې امام ذهبی رحمه الله علیه دا اعتراض کړي دي چه ددې راوی،، حیان،، ضعیف دي لیکن په،، تکمله فتح الملهم،، کنبی په دي باندې تفصیلی بیان کړي دي دهغې ته دا نتیجه راوخی چه دا حدیث قابل استدلال دی او ددې تائید د صحیح مسلم او صحیح بخاری په روایاتو سره کیږی په صحیح بخاری ((کتاب الوکالة باب الوکالة فی الصرف والمیزان)) کنبی چه کوم حدیث دی د هغې حدیث په آخر کنبی دا الفاظ دی،، وقال فی المیزان مثل ذلك،، بهر حال د دې احادیثو په وجه احتافو،، کیل او وزن علت گرځولی دي.

دامام مالک رحمه الله علیه عقلی دلیل*

تر کومې پورې چه د عقلی دلائلو تعلق دي نو امام مالک رحمه الله علیه،، اقیایه او،، ادخار،، مع الشمیت علت گرځولی دي او هغه ددې په باره کنبی فرماتی چه زمونږ بیان شوی علت د ریا د تحریم علت سره زیات نژدې دي ځکه چه ربوالفضل نبی علیه السلام د سد باب په طور باندې حرام کړي ده چه سړي ربالقرآن کنبی اخته نشی نو کوم خیزونه چه خلق د ثمن په طور استعمالوی نو هغې ته هم هغه حکم ورکول پکار دي کوم حکم چه د سرو او سپینو زرو دي یعنی په دي کنبی هم تفاضل حرام کیدل پکار دی او د ثمن په طور چه کوم خیزونه استعمالیږی نو هغه عام طور داسې خیزونه وی کوم چه غذا په کار راخی او یا داسې وی چه هغه ذخیره کیدی شی نو ځکه هغوی،، اقیایه،، او ادخار،، د حرمت علت او گرځولی.

دامام شافعی رحمه الله علیه عقلی دلیل*

امام شافعی رحمه الله علیه فرماتی، چه نبی علیه السلام په حدیث کنبی د کومو شپږو خیزونو ذکر کړي دي په

هغې کښې څلور څيزونه د خوراک دى غنم، اوريشي، مالگه او کهجوري او د خوراک څيزونه په څلور قسمه وي. يو قسم هغه دي چې کوم ښه مالدار کسان خوري دويم قسم هغه وي چې هغه غريبانان ځينې خوري دريم قسم هغه وي چې هغه د مصالحې په طور استعمالېږي پخپله مقصود بالذات نه وي او څلورم قسم هغه وي کوم چې .. تنگه .. دپاره خوري شي چې د خوراک نه پس د خولې خوند بدل شي نيسي عليه السلام د خوراک څلور څيزونه بيان کړل او د خوراک په دې څلورو قسمونو کښې ښه هر يو قسم ته يو يو فرد بيان کړلو نو شتم مالدارو څلور خوراک دي او اوريشي د غريبانانو څلور خوراک دي او مالگه د مصالحې يو فرد دي او کهجوري د .. تنگه .. يو فرد دي او دوه څيزونه سره اوسپنې زو دا دپاره د نښت نماندگي کوي نو ځکه امام شافعي رحمه الله طعم او نښت علت او گرځولو.

د احتافو علتى دليل*

احتافو چې .. قدر او .. جنس .. دوه علتونه گرځولي دي ددې د ترجيح دوه وجوهات دي يو دا چې د نورو فقهاو سره نص موجود نه دي او د احتافو سره نص موجود دي دويمه وجه دا ده چې د جمهور فقهاو په نزد په اتفاق سره دا خبره منلې شوې ده چې د حرمت تفاضل دا حکم صرف په دې شېبو څيزونو سره خاص نه دي بلکه معلول بعله، دي نو د احتياط تقاضا دا ده چې داسې څيز علت مقرر کړي شي چې د هغې د وجه د تفاضل حرمت زيات او عام وي ځکه چې نيسي عليه السلام خو په خپله علت نه دي بيان کړي نو په هر څيز کښې دا احتمال شته چې کيدې شي دا هم د حرمت تفاضل په علت کښې شامل وي چې په احتياط باندې عمل اوشې ځکه چې په کوم ځانې کښې د حلت او حرمت احتمال وي نو هلته د احتياط تقاضا دا ده چې د حرمت طرف ته ترجيح ورکړي شي نو علت هم داسې کيدل پکار دي چې هغه زيات وسيع او عام وي چې د هغې د وجه په زياتو څيزونو کښې تفاضل حرام شي که .. طعم يا .. الفتية، علت جوړ کړي شي نو دې دائره ډيره تنگه ده او چې .. کيل او وزن، .. علت مقرر کړي شي نو د حرمت دائره به کولو شي او د احتياط تقاضا هم دا ده حضرت عمر فاروق رضی الله عنه فرمائيلې دي ((قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم ولم يبين لنا أبواب الربا، فلدعوا الربوا والريه)) (۶۹)

يعني نيسي عليه السلام د دنيا نه په داسې حالت کښې رخصت شو چې د سود تول بابتونه ښې نه وو کړي او د ربا نه مراد ربا الفضل دي يعني نيسي عليه السلام دا بيان نه دي کړي چې ددې شېبو څيزونو سوا په نورو کومو څيزونو کښې ربا الفضل حرام ده نو سود پرېږدئ او په شک باندې هم عمل پرېږدئ يعني په کوم ځانې کښې چې د سود ويره وي هغه هم پرېږدئ نو ځکه احتافو په احتياط عمل او کړلو او .. قدر او .. جنس .. ښې علت مقرر کړلو.

ددې علت دوجه په احتافو اولن اعتراض*

اگرچه احتافو .. قدر او جنس .. علت او گرځولو نويه دوى باندې خو اعتراضات کولى شي ځکه چې دا علت او گرځولې شي نو ددې تقاضا دا ده چې بيا خوځومره موزونات دي په هغې کښې په يو کښې هم بيع سلم .. جائز نه ده ځکه چې د .. بيع سلم .. مطلب هم دا دي چې په پېدې کښې درهم او دينار في درهم او دينار چې سره اوسپنې زر دي نو وزنې دي او کوم څيز چې اخستلې شي هغه هم وزنې دي اگرچه د تبادلې په وخت کښې پکار ده چې تفاضل جائز شي ليکن پکار ده چې قرض حرام شي نو په موزوناتو کښې .. بيع سلم .. کول ناجائزه گرځول پکار دي حالانکه تعامل دا دي چې د احتافو په نزد هم په موزوناتو کښې .. بيع سلم .. جائز گڼلې شي.

بندی اعتراض دوه جوابونه*

افاضل ددې اعتراض یو جواب دا ورکوی، چه په اصل کېنې ددې علت تقاضا خو دا وه چه مونږ په موزونانو کېنې بیع سلم ناجائز کړې وه خو د دې په جواز باندې اجماع شوي ده نو ځکه مونږ په موزونانو کېنې بیع سلم کول ددې حکم نه مستثنی کړله. دویم جواب دا دی چه که دا دراهم او دنانیر هم وزنې وی او نور موزون څیزونه هم وزنې وی. لیکن د دواړو دتللو اوزار مختلف دی. سره او سپین زره په دودولو تلو کېنې تللی شی او نور څیزونه په غټوغټو تلو کېنې تللی شی. نو اگرچه په دې کېنې دواړه متحد دی چه وزنې دی. لیکن ددواړو د وزن آلات مختلف دی نوځکه په حکم کېنې دا مختلف قدر شو. او په دې کېنې بیع سلم جائز ده.

په احنافو باندې دویم اشکال*

یو دویم اشکال دا کولې شی چه دراهم او دنانیر وزنې وو. ددې په باره کېنې دا وینا کول آسان وو چه ددې په خپل مینځ کېنې د تبادلې په وخت کېنې تفاضل جائز نه دی. خو کله چه سکې رائجې شوې او دا د سرو او سپینو زرو نه وې. بلکه د تانبې او پیتلو نه به جوړې وې. اوددې قیمت اصلی ددې ذاتی قیمت سره برابر نه وو. بلکه کمې زیاتې به په کېنې وو. بلکه دلته زموږ په ملک پاکستان کېنې د اته اتې سکه رائج ده. او دا د اوسپنې نه جوړه شوې ده. اوس کومه اوسپنه چه په دې کېنې استعمال شوې ده. دا ضروری نه ده چه د اته اتو دې وی کیدې چه هغه د دوو اتو وی خو ددې قیمت اسمیه اته اتې دی او عام طور داسې وی چه ددې قیمت اسمیه ددې د ذاتی قیمت نه زیات وی او دا سکې نه کیلی دی او نه وزنې دی. بلکه .. عددی .. دی. نوهر کله چه دي سکو کېنې د وزن صفت نشته نو بیا خویه دې کېنې د حرمت علت کوم چه احنافو گرځولې دي. هغه هم نشته. یعنی قدر په کېنې نشته. اوچه کله د حرمت علت نشته نو بیا ددې سکو په خپل مینځ کېنې تفاضل هم جائز کیدل پکار دی. او دغه د تن سبب رائج شوې کاغذی نوټ هم دی. اودا جائز ده چه د یو روپۍ نوټ د دوو یا پنځو روپو په نوټ باندې بدل کړې شی ځکه چه په دې کېنې .. کیل او وزن .. نشته. نو د تحریم ربا علت مفقود دی.

د اشکال جواب*

په اصل کېنې خبره دا ده چه .. قدر او جنس .. د حرمت ربا علت گرځولو په باره کېنې کومې کیږي. دا .. ربا الفضل .. په باره کېنې دی. یعنی دکوم سود چه د حدیث نه ثابت دي. لیکن هغه سود دکوم ذکر چه په قرآن پاک موجود دي. او هغې ته .. رباالنسیئة .. وائی. نو هغه دا ده چه په قرباندې هر قسمه زیادت چه دعوض نه خالی وی چه دهغې په مقابله کېنې څه عوض نه وی. نو هغه سود دي. ددې .. رباالنسیئة .. او .. رباالقرآن .. دپاره د قدر او جنس موجودوالې ضروری نه دي. بلکه چه په کوم خانې کېنې هم فضل خالی عن العوض وی. نو د سود دا قسم به متحقق وی البته په .. رباالفضل .. کېنې د قدر او جنس موجود والې ضروری دی.

کښ په متعین کولو سره نه متعین کیږي*

سکې د ثمن په ځانې استعمالیږي. او په ثمن کېنې دا قاعده ده چه دا په متعین کولو سره نه متعین کیږي مثلاً ما یو دوکان ته د لسو روپو نوټ اوځودلو چه ددې په بدله کېنې فلانې کتاب راکړه. هغه ماته هغه کتاب راکړلو. ما هغه نوټ واپس په جیب کېنې کیځودلو. او بیل نوټ مې راویستلو. او هغه ته مې ورکړلو. دوکاندار ته دا حق نه دی حاصل چه هغه او وائی. زه خو به هم هغه نوټ اخلم. کوم چه تا ما ته په اول ځل خودلې وو. ځکه چه مقصود ثمنیت دي. او ثمنیت په دواړو کېنې برابر دي. نو ځکه په ثمن

کښي تعین نشي راتلې.

په ثمن کښي اوصافو ته څه اعتبار نه وي*

دریمه خبره دا ده. چه په ثمن کښي اوصاف هدر وي. یعنی د یو شمار چه خومره نوټونه او سکې وی هغه ټولې د یو قیمت تصور کولې شي. او په دې کښي که په یو کښي څه صفت زیات وي. نو هغه دهې به قیمت کښي د زیاتې سبب نشي جوړېدې او په وصف کښي کمې دهغې په قیمت کښي د کمې سبب نشي جوړېدې مثلاً یو نوټ بیښي نوې وي او بل نوټ شلیدې او زوړ وي چه د څو کالو نه چلېږي د قیمت په اعتبار سره دا دواړه برابر دی ځکه چه په ثمن کښي صفتونه هدر وي ځکه بعضې فقهاء و ثمن په باره کښي فرماني: « أمثال متساوية قطعاً »، د ثمن نه علاوه په نورو څیزونو کښي اوصاف معتبر دي. مثلاً که د یو کتاب په بدله کښي دوه کتابونه بدل کړې شي. نو دا وئیلی شي. چه یو کتاب د کتاب په بدله کښي شو او دویم کتاب د وصف په عوض کښي شو. کوم چه په دې یو کتاب کښي موجود دې نودلته کښي فضل خالي عن الصفت نه دې لیکن په ائمانو کښي چه کوم زیادت وی. هغه د صفت په مقابله کښي نه وي بلکه هغه زیادت خالی عن العوض وي.

د یو روپۍ په دوو روپو باندې د خرڅولو د حرمت دوه وجوهات*

ددې یوه وجه دا هم ده. چه دا ثمن عرفی دې او په تعین سره نه متعین کیږي. مثلاً چه زید عمر ته یوه روپۍ ورکړي او دهغه نه دوه روپۍ واخلي. نو زید چه

عمر ته کومه یوه روپۍ خوله وه. هم هغه ضروري نه ده. بلکه دویمه روپۍ هم ورکولې شي. که زید عمر ته یوه روپۍ اوخوله. او بیا هغه د عمر نه دوه روپۍ واخستلې. او بطور ثمن هغه ته د دوو روپو نه یوه روپۍ واپس عمر ته ورکړي. نو اوس ته په حقیقت کښي د بیع روح یعنی تبادله نشته ځکه چه د زید د جیب نه خو یوه روپۍ هم لا نره بلکه هغه د عمر د دوو روپو نه یوه روپۍ هغه ته واپس کړه. نو د تبادلې د نه موجود والی دوجه دا بیعه نشوه. په خلاف ددې. چه یو قلم په دوو قلمونو باندې خرڅولې شي. نو دا جائز ده. ځکه چه قلم متعین کیږي شي. نو که زید د عمر نه دوه قلمونه واخلي. او هغه ته یو قلم ورکړي. نو هغه به خامخا هغه قلم ورکوي. کوم چه ورته هغه د عقد په وخت کښي خولې وو. داسې نشي کیږي. چه د عمر د ورکړې شوې دوو قلمونو نه یو قلم عمر ته واپس کړي. نو په دې صورت کښي تبادله موجودیږي. او بیع به ټیټ وي. (والله اعلم)

نو که یوه روپۍ په دوو روپو باندې خرڅولې شي. نو د یوې روپۍ په مقابله کښي به یوه روپۍ راشي او دویمه روپۍ به خالی عن العوض وي. نو په دې صورت کښي د سود رومېني قسم کوم چه قرآن خولې ده. هغه متحقق شو. او په دې کښي د کیلي یا وزنی څه قید نشته. نو یوه روپۍ په دوو روپو یا یو نوټ په دوو نوټونو خرڅول د « ربوالقرآن » دوجه حرام او ناجائز ده.

لیکن دا حکم ترهغه وخته پورې دې چه تر څو پورې د دې روپو او نوټونو ثمنیت باقی وي. او هغه په متعین کولو سره نه متعین کیږي ځکه چه د نه متعین کیدو نتیجه دا راوځي. چه صفتونو هدر شي دا دواړه په خپل مینځ کښي لازم او ملزوم دی ځکه چه دعدم تعین فائده ده. د صفتونو هدر کیدل. او د تعین فائده ده. د صفتونو اعتبار. نو ترکومي پورې چه متعین وي. ترهغه وخته پورې به ددې صفتونو هدر وي.

د ثمنیت په ابطال کښي د امام محمد او شیخینو اختلاف*

البته شیخین دا فرماني. چه دا سکې او روپۍ خلقي ثمن نه دي. بلکه اصطلاحی ثمن دی. ځکه متعاقدينو ته اختیار دې. چه هغوی په خپل مینځ کښي دا اصطلاح ختمه کړي. او ددې سکود تعین په ذریعه ددې ثمنیت باطل کړي. نو په دې صورت کښي به دا سکې او روپۍ د عروض او سامان په

حکم کتبی شی او پیا په دې کتبی دکمی زیاتی سره معامله کول جائز دی. لیکن امام محمد رحمته الله علیه فرمائی چه کله دا روپی او نوټونه لمن اصطلاحی جوړې شی او رائجې شی. نو ترکومي پورې چه ټول خلق ددې ثمنیت باطل نکړی. نو تر هغه وخته پورې صرف د متعاقدينو په ابطال سره ددې ثمنیت نه باطلیږي او چه کله ثمنیت نه باطلیږي نو په تعیین کولو سره نه متعین کیږي. نو د یوې روپۍ په دوو روپو یا د یو نوټ په دوو نوټونو تبادله کول د امام محمد رحمته الله علیه په نزد جائز نه ده. زما په راتې کتبی د روپو او کرنسي نوټونو په مسئله کتبی د امام محمد رحمته الله علیه قول اختیارول مناسب دی. ځکه چه د شیخینو مسلك اختیارولو سره به د سود دروازه پرانستې شی البته که په یوه موقعه کتبی په بیع الفلوس بالفلسین کتبی ثمنیت حاصلول مقصود نه وی. بلکه د روپو ذات مقصود وی. مثلاً یو روپی د ۱۹۹۶ عیسوی ده او دوه روپی د ۱۹۵۰ عیسوی دی. یوکس د شوق د وجه زړې روپی جمع کول غواړی او هغه د ۹۶ عیسوی دوه روپی ورکول غواړی او دهغې په بدله کتبی ۵۰ عیسوی یوه روپی حاصلول غواړی. نو دلته په دې روپو کتبی ثمنیت مقصود نه دی. بلکه ددې ذات مقصود دې نو په دلته د شیخینو په مسلك باندې غور کولې شی. که دا روپی متعین کوی. نو متعین کیږي. په او ددې ثمنیت په باطل شی اوس به ددې حیثیت صرف د یوې اسپني پاتې شی. نو ځکه په کتبی تفاضل جائز دي. (۷۰)

باب ما جاء في الصرف

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ أَخْبَرَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ نَافِعٍ قَالَ الطَّلَقُ أَمَّا وَابْنُ عُمَرَ إِلَى أَبِي سَعِيدٍ فَحَدَّثَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَمِعْتُهُ أَذْنَايَ هَاتَانِ يَقُولُ لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَالْفِضَّةَ بِالْفِضَّةِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ لَا يُشَفُّ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ وَلَا تَبِيعُوا مَنَةً غَائِبًا بِنَاجِزٍ (۷۱)

حضرت نافع رضی الله عنه فرمائی. یوخل زه او حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه ته ورغلو. هغوی مونږ ته دا حدیث بیان کړلو. چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی دی. اوبیا ئې د تاکید دپاره اوفرمانیل: د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا حدیث زما دواړو غوږونو اوریدلې دي. مطلب دا دي. چه ددې حدیث په نقل کولو کتبی زما معمولی شک هم نشته. د نحوی قاعدې مطابق دا عبارت داسې پکار وو. چه ،، سمعته اذنای هاتان،، لفظ دهاتان د فاعلیت یا بدلیت دوجه په حالت رفعی کتبی کیدل پکار وو. لیکن هاتین چه په حالت نصبی کتبی راغلو په دې کتبی دوه تاویلونه کیدي شی. یو دا چه دا منصوب علی سبیل الاختصاص ،، دي. یا منصوب علی سبیل المدح دي. دویم تاویل دا دي. چه دهاتین د نحوی قاعدې خلاف وئیلې شوي دي. او اهل عرب بعضې وخت په جلتی کتبی د نحوی قاعدې مخالف یوه کلمه اوواښی. دلته کتبی هم داسې شوي دي. خیر نبی علیه السلام فرمائی دی. چه سره زر په سرو زرو مه خرڅوی. مگر چه دواړه برابر وی او سپین زر په سپینوزرو مه خرڅوی. مگر چه دواړه برابر وی چه یو عوض د بل عوض نه ریاتی نه وی. او غائب په ناجز باندې مه خرڅوی. ،، غائب ،، چه د عقد په مجلس کتبی موجود نه وی. او ،، ناجز ،، چه د عقد په مجلس کتبی موجود وی.

په بیع صرف کتبی تفاضل في المجلس ضروری دي

په دې حدیث کتبی ئې یو حکم زیاتی بیان کړې دي. هغه دا چه ،، لا تبیعوا منة غائبا بناجز،، په دې جمله کتبی ئې د شپږو څیزونو سره زر او سپین زر د باقی څلورو څیزونو نه جدا کړل او په دې کتبی ئې فرق بیان کړلو. چه په اشیاء اریعه کتبی کله تبادله په یو جنس سره وی. نو تفاضل حرام دي. قرص هم

حرام دی. اوکه تفاضل نه وی او قرض هم نه وی بلکه بیع حال وی لیکن احدالعوضین په مجلس کښې موجود نه وی نو بیا هم بیع جائز ده، ځکه چه په دې څلورو څیزونو کښې تقابض فی المجلس ضروری نه دی لیکن د سرو او سپینو زرو د تبادلې په کښې تفاضل هم حرام دی قرض هم حرام دی او تقابض فی المجلس هم ضروری دی نو د عوضین د عقد په مجلس کښې موجودوالې ضروری دی ځکه چه بیع صرف کښې د عقد په مجلس کښې په عوضینو باندې قبضه ضروری ده. گڼی بیع به ټولک نه وی.

په . اتمان. کښې بیع الغائب بالناجز. جائز نه ده*

ددې فرق وجه دا ده چه سره او سپین زرو په متعین کولو سره نه متعین کیږی او ترکومي پورې چه یو څیز په تعین سره متعین شوی نه وی نو تر هغه وخته پورې هغه څیز په ذمه باندې قر وی. البته په قبض کولو سره متعین کیږی په خلاف د غیر اتمان هغه په تعین کولو سره متعین کولې شی او د تعین کولو دپاره قبضه ضروری نه ده نوکه د اتمانو په خپل مینځ کښې تبادلې وی او په احدالعوضین باندې په مجلس کښې قبضه راشی او دویم عوض په مجلس کښې موجود نه وو نو په دې صورت کښې عوض ثانی متعین نشو او دا . بیع العین بالدين، شوه او، بیع العین بالدين . قرض بیع شوه او د اتمانو په تبادلې کښې قرض حرام دی د دې وجه د سرو او سپینو زرو د تبادلې په وخت کښې . بیع الغائب بالناجز. جائز نه ده په خلاف د اشیاء اریعه نه چونکه هغه په متعین کولو سره متعین کیږی نو په هغې بیع الغائب بالناجز. جائز ده.

د ذهب او فضة دوه حیثیتونه*

احناف رحمهم الله فرمائی چه د ذهب او فضة دوه حیثیتونه دی. په یو حیثیت دا موزون دی نو دا په اموال ربویه کښې شامل دی نو لکه څنگه چه د نورو موزون څیزونو کښې دهم جنس والی په صورت کښې تفاضل او قرض حرام دی نو دغه شان په ذهب او فضة کښې تفاضل او قرض حرام دی او ددې دویم حیثیت د ثمن دی نو په دې لحاظ به په دې باندې د بیع الغائب بالناجز. حکم لگی نوکله چه جانبینو ته ثمن وی هلته به تقابض فی المجلس ضروری وی چونکه د سود د حرمت دپاره صرف ثمنیت داحتافو په نزد علت نه دی ځکه احناف . قدر او جنس. علت گرځوی. لیکن تقابض فی المجلس چه شرط گرځوی نو ددوی په نزد هم ثمنیت علت دی.

د ثمن خلقی او ثمن عرفی تعریف*

اوس خبره په دې کښې ده چه د تقابض فی المجلس د شرط دپاره چه ثمنیت علت گرځولې شی نو ددې ثمن نه ثمن خلقیه مراد دی که ثمن عرفیه هم په دې کښې داخل دی؟ ثمن خلقی هغې ته وائی چه د هغې پیدائش د ثمنیت دپاره شوې وی او شریعت هم هغه د ثمنیت په حیثیت سره تسلیم کړې وی لکه سره او سپین زر شو دې دواړو ته اتمان خلقیه وائی. ثمن عرفی دې ته وائی چه هغه په اصل کښې د ثمنیت دپاره نه وی مقرر شوې خو خلقو په خپله اصطلاح کښې هغه ثمن گرځولې وی لکه روپۍ او سکې دې ته ثمن عرفی وائی که حکومت یا ټول خلق ددې ثمنیت باطل کړی نو ددې ثمنیت به ختم شی ځکه چه ددې ثمنیت په عرف او اصطلاح او قانون باندې موقوف دی دې ته ثمن اعتباری هم وئیلي شی.

په ثمن عرفی کښې په تقابض فی المجلس کښې اختلاف*

سوال دا دی چه د تقابض فی المجلس شرط په ثمن خلقی کښې خاص دی اوکه په ثمن عرفی کښې هم موجودوالې ضروری دی امام شافعی رحمه الله فرمائی چه دا شرط دثمن خلقی سره خاص دی نو په ثمن عرفی کښې تقابض فی المجلس ضروری نه دی احناف هم دا فرمائی البته د احتافو په نزد په احدالعوضین باندې په مجلس کښې قبضه ضروری ده یعنی یو فریق به د عقد په مجلس کښې ضرور

قبض کوی که دویم فریق کوی او که نه کوی خکه که یو فریق هم په احدالعوضین باندې په مجلس کښې قبض اونکړی نو په دې صورت کښې د دواړو طرفونو نه بدلین متعین نشو او چه متعین نشو نو دیو بل په ذمه باندې قرض شو نو دا بیع الدین بالدين شوه دې ته بیع الکالی بالکالی هم وئیلی شی نو ددې د جواز طریقه دا ده چه د یو طرف نه قبض اوشی نو په دې صورت کښې به بیع الکالی بالکالی نه شی بلکه بیع الدین بالعين به شی.

امام مالک رحمه الله مذهب

امام مالک رحمه الله فرمائی اثمان ټول برابر دی که خلقي وی او که عرفی وی د دواړو حکم یو دی نو په دواړو صورتونو کښې د جانیینو تقابض ضروری دې د یو طرف نه قبض کول کافی نه دی دا تفصیل خو د اثمان عرفیه په باره کښې وو کوم چه د روپواود سکې په شکل کښې وی

موجوده کرنسی د نوټونه ده

ترکومې پورې چه د موجوده رائج کرنسی نوټونو تعلق دې نو ددې سره متعلق دا مسئله پیدا شوي ده چه په دې باندې دا عبارت لیکلې شوې وی چه ،، چه چاسره دا وائی نو په غوښتلو به ئې ادا کوی ، البته اوس دا عبارت په نوټونو باندې لکيا دې ختمیږي مثلاً ریال ، دالر ، پاونډ ، غیره باندې دا عبارت نشته زمونږ په پاکستانی نوټونو باندې دا عبارت شته ددې عبارت په مطلب پوهیدو نه وړاندې ددې کرنسی نوټونو حقیقت پېژندل ضروری دی ددې حقیقت دا دې چه دا نوټونه پخپله څه مال او روپۍ نه وې بلکه دا د روپۍ رسید وو چه په سټیټ بینک کښې به جمع وو خکه په اول کښې د دیویند عالمانو فرمائیلی وو چه دا نوټونه دخپل ذات په اعتبار سره مال نه دي بلکه دا د مال رسید دی نو په دې نوټ باندې قبضه کول په مال باندې قبضه نه ده نوکه یوکس د بل سړی نه څه خیز اخلی او هغه ورته دا نوټ ورکوی نو هغه خپل قرض هغه ته حواله کوی چه زما دا روپۍ په سټیټ بینک کښې قرض پرته دی دا د هغې رسید دې ته چه کله غواړي دهغلته نه ئې راواخله په دې صورت کښې دا ورکول ته دی بلکه حواله کول دی ددې وجه د تیرې شوې صدق ډیرو عالمانو دا فتوی ورکړې وه چه دا نوټونه چونکه د قرض سند دي نو په دې باندې سره زر اخستل جائز نه دی خکه چه د سرو او سپینو زرو د خرڅ په وخت کښې په عوضینو باندې په مجلس کښې قبضه کول ضروری دی او په نوټ باندې د سرو او سپینو زر اخستلو په وخت کښې په احدالعوضین یعنی سرو او سپینو زرو خو قبضه اوشوه لیکن بل طرفته د سرو په رسید او کاغذ باندې قبضه اوشوه په سرو زرو قبضه نه ده نو په هغه وخت کښې به د سرو او سپینو زرو په اخستلو باندې ډیر مشکل پېښیدلو په هغه وخت کښې ددې دجواز ډیرې خیلې هم رائج وې مثلاً دا که د سلو روپو سره زر به ئې اخستل نو دهغې سره به ئې یوه روپۍ هم ورکوله او دا به ئې وئیل چه دا سره زر د یوې روپۍ دی او په دې کښې چه کوم غمي وغیره دی دا د سلو روپو دی په سپین زر به د یوې روپۍ تابع نه وو بلکه یوه روپۍ به د سپینو زرو تابع وه ،، بیع الفضة بالذهب ،، یا بیع الفضة بالفضة ،، صورت جوړولو او دا به ئې جائز گرځولو او دا صورت دومره مشهور وو چه هندوانو زرگرانو ته هم دا خبره معلومه وه چه یو مسلمان به هندو زرگر ته لارلو نو هغه به ورته دا خودلو چه ستاسو په مذهب کښې دا بیع دا سی ده.

نوټ په دریغه د زکات ورکول

هم دغه شان په نوټ زکات نه ادا کیږي ترڅو پورې چه فقیر د هغې نوټ په بدله کښې د سټیټ بینک نه سره زر وانخلي یا فقیر دغه نوټ په خپلو ضروریاتو کښې خرچ نکړي زمونږ د دیویند د عالمانو چه څومره د فتو کتابونه او کورې ، مثلاً امداد الفتاوی ، فتاوی دارالعلوم دیویند ، وغیره وغیره کښې به دا مسئلې هم داسې لیکلې شوی وی

د کافې نوب ته اوس لمن عرفې جوړ شوې دي*

دا هغه وخت خبره ده چه د روپۍ په شاه په سپين زر دوو اوس صورت حال بدل شوې دي. اوس نه د دي نوب په شاه باندې سره زر شته او نه سپين زر. نو ځکه اوس ددې حکم هم بدل شوې دي. نو اوس دا نوب رسيد نه دي. بلکه بذات خود لمن عرفې دي او د لمن عرفې دوجه په مجلس دعقد کښې په احدالعوضين باندې قبضه کول کافي دي. د جانيينو نه قبضه ضروري نه ده. او که دا اتمان عرفيه يو جنس وي مثلاً دپاکستاني روپو په بدله کښې پاکستانی روپۍ بدلولى شي. نو په هغه وخت کښې په تفاضل حرام وي. ځکه چه دا اتمان عرفيه دي په متعين کولو سره نه متعين کيږي. او د تفاضل په صورت کښې په فضل خالي عن المعوض وي ځکه چه اتمانو کښې صفتونه هدر وي. نو ځکه تفاضل حرام دي مقصد دا چه نن سبا په تبادلې کښې د نوبونو حکم د .. بيع الفلوس بالفلوس .. پشان دي چه دا بيع صرف نه ده. نو په احدالعوضين باندې قبضه کافي ده. ليکن د لمن عرفې د وجه نه په کښې تفاضل حرام دي.

دمختلنو ملکونو د کرنو په خپل مينځ کښې تبادلې*

البته که دا نوب مختلف الجنس وي. لکه پاکستانی روپۍ، سعودي ريال، ایرانی تومان، امریکي ډالر، دا ټول په خپلو کښې مختلف اجناس دي. ځکه د دې نومونه، ددې پيماني او ددې نه جوړېدونکي اکاناتي هم مختلف وي. نو ځکه په دې سره دتبادلې په صورت کښې تفاضل جائز دي. نو يو ريال په اتو روپو باندې اخستل جائز دی يو ډالر په يوديرش روپو باندې اخستل جائز دی. او چونکه دا کيلی او وزنی هم نه دي بلکه عددی دي. نو ځکه قرض هم حرام نه دی بلکه جائز دی. ځکه چه قرض په هغه وخت کښې حرام وي چه په .. قدر او جنس، کښې يو صفت موجود وي. او په کوم ځاني کښې چه .. قدر او جنس، يو هم نه وي. نو هلته قرض حرام نه وي. نو که په عاقدينو کښې يو کس په مجلس کښې پاکستانی روپۍ ورکړي او بل کس ورته اوونيل: يو مياشت پس به درته دومره ريال درکوم. نو دا صورت جائز دي.

دهنډۍ مسئله*

ددې نه ځاني نه د .. هنډۍ، مسئله هم معلومه شوه. او هغه داسې چه مثلاً يوسړې په سعودی عرب کښې دي. هغه ته يو سړې اووانی. زه تاته دومره ريال رکوم. ته ددې په ځاني په کراچۍ کښې دومره پاکستانی روپۍ فلانې ته ورکړه. دې ته نن سبا د .. هنډۍ، کاروبار وانۍ. دا کاروبار جائز دي. ليکن دا کاروبار د سود دشروع کولو حيله جوړيدې شي. نو ځکه د قيمت مثل سره جائز دي. دقيمت مثل نه په زيادت سره جائز نه دي. گنی د سود دروازه په پرانستې شي. مثلاً د يو ريال قيمت اته روپۍ دي. او ما يو سړی ته لس ريال ورکړل او هغه ته مې اوښل: چه ته به يومياشت پس ماته سل روپۍ راگوې. چونکه د لسو ريالو هم مثل قيمت اتيا روپۍ دي. او زه دهغه نه سل روپۍ اخلم. نو دا يو قسم سود شو. که چرته دا جائز کړې شي. نو بياچه څومره سود خواره دي. هغوی ټول به په دې طريقه باندې سود کوي. نو اگرچه تفاضل جائز دي. خود قيمت مثل سره يو شان کيدل ضروري دي. دا يو موقف دي. کوم چه زه اوسه پورې حق گنيم. والله سبحانه اعلم.

د قيمت مثل مطلب دا نه دي. چه دهغې هغه اصلی قيمت کوم چه حکومت مقرر کړې دي. په هغې باندې خرڅول او اخستل کوي بلکه د قيمت مثل مطلب دا دي. چه په بازار کښې په کوم قيمت باندې تبادلې کيږي. هم هغه شان سودا اوکړې شي. مثلاً ديو ډالر اصل قيمت چه حکومت مقرر کړې وي. هغه ۳۴ روپۍ وي. ليکن په بازار کښې دهغې قيمت ۳۸ روپۍ وي. نو د هنډۍ په کاروبار کښې ته د يو ډالر

یه مقابلہ کنی ۳۸ روپیہ اخستی شي خكه چه دا قيمت مثل دي او ددي نه زياتي اخستل جائز نه دي

د عربو د عالمانو موقف*

د عربو د دپرو عالمانو اوس دا موقف دي چه د نوبت كرنسي اوس ائمان عرفيه نه دي بلكه دا اوس د ذهب او فضه قائم مقام دي نو ددي نوټونو په كرنسي به هم هغه احكام جاري كيږي كوم چه په ذهب او فضه باندې جاري كيږي نو په بدليټو به په مجلس كنبي قبضه كول ضروري وي او قرض هم حرام دي او ددي عالمانو په نزد د هندو، كاروبار هم ناجائز دي لكين زما رجحان دا دي چه دا ائمان عرفيه نه دي نو په دي كنبي، صرف، احكام نه جاري كيږي (۷۲)

د سركارۍ قيمت نه د نوټونوپه كس زياتي تبادلې كول*

يوه مسئله دا ده چه د هرې كرنسي يو خپل سركارۍ قيمت وي د بينك ملازمين هم د هغې سركارۍ قيمت په حساب سره لين دين كوي مثلاً تن سبا د ډالر سركارۍ قيمت ديرش روپي دي ليكن په عام بازار كنبي د ډالر قيمت مختلف چلېږي مثلاً په بازار كنبي د يو ډالر قيمت دوه ديرش روپي دي د بعضي عالمانو دا رائي ده چه ډالر د سركارۍ قيمت نه كم يا زيات خرڅول سود دي هغوي دا فرماني چه كله حكومت د يو ډالر قيمت ديرش روپي مقرر كړي دي نو هغه يو ډالر داسي ټولكه ديرش روپي ټولكه څنگه چه ديرش روپي په دوه ديرش روپي نشي خرڅولي دغه شان يو ډالر په دوه ديرش روپي نشي خرڅولي زما په نزد دا رائي ټيك نه ده خكه چه د حكومت دطرف نه قيمت مقررول د تسعير، دي نو په دي باندې به د تسعير احكام جاري كيږي نوكه فريقين په خپل مينځ كنبي په رضا مندي سره په بل قيمت باندې تبادلې كوي نو زيات ته زيات دا وټيلي شي چه هغوي د تسعير خلاف ورزي او كړه او د تسعير، حكم دا دي چه د حكومت دطرف نه د مقرر شوې قيمت حتى الوسع پابندي او كړې شي د هغې خلاف ورزي كول گناه ده او دا د مخالفت اولوالامر، د مخالفت گناه ده ليكن دي ته سود نشي وټيلي او په دي باندې د سود گناه نه مرتب كيږي نوكه په يو ملك كنبي قانونا د كرنسو د خرڅولو او اخستلو اجازت نه وي نو هلته صرف د حاكمانو د مخالفت گناه ده او په كومو ملكونو كنبي چه د كرنسو په خرڅولو اخستلو قانونا پابندي ته وي مثلاً سعودي عرب پاكستان شونو په دي صورت كنبي نه سود دي او نه د حاكمانو د مخالفت گناه شته.

تفاضل په جواز باندې د حضرت عبدالله بن عباس صلت*

((وروى عن ابن عباس رضى الله عنهما انه كان لا يرى بأساً أن يباع الذهب بالذهب متفاضلاً والقضة بالقضة متفاضلاً إذا كان يدا بيد وقال: إنما الربوا في النسيئة))
حضرت عبدالله بن عباس رضى الله عنهما په بيع صرف كنبي تفاضل جائز گڼي او قرض ته حرام وي هغوي فرماني ((إنما الربوا في النسيئة)) يعنى سود خو په قرض كنبي دي او كه لاس په لاس سودا وي نو په دي كنبي سود نشته او دا د يو حديث الفاظ هم دي ((إنما الربوا في النسيئة))

ليكن جمهور فقهاء كرام دا فرماني چه دا حكم په هغه وخت كنبي دي چه د مختلفو اجناسو په خپل مينځ كنبي تبادلې كيږي او د هم جنس خيزونوپه تبادلې كنبي دا اصول نه دي چه په هغې كنبي دي تفاضل جائز شي د رواياتو نه معلوميږي چه حضرت عبدالله بن عباس رضى الله عنهما روستو د خپل قول نه رجوع كړي ده په مستدرك او معجم طبراني كنبي دا روايات موجود دي.

دهي باب دويم حديث*

عَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنْتُ أَيْعُ الْإِبِلَ بِالْبَيْعِ فَأَبْعُ بِالذَّكَائِرِ فَأَخَذُ مَكَائِهَا الْوَرَقَ وَأَبْعُ بِالْوَرَقِ فَأَخَذُ

مَكَالِهَا الدَّائِمُ فَأَثَبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدْتُهُ خَارِجًا مِنْ بَيْتِ حَفْصَةَ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ لَا بَأْسَ بِهِ بِالْقِيَمَةِ (۷۳)

حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ ما بہ د بقیع یہ مقام باندی اوینان خرخول بعضی وخت کنبی بہ می یہ یو دینار خرخول یعنی د اوبن قیمت بہ می یو دینار مقرر کری وولیکن د اخستونکی سرہ بہ دینار نہ ووتو ما بہ ترے د دینار بہ خانی سپین زر واخستلو اوبعضی وخت بہ ددی بہ عکس ووبعضی قیمت بہ یہ دراهمو کنبی مقرر شولیکن اخستونکی سرہ بہ درہم نہ وونوہغہ بہ د هغی بہ خانی دینار را کرل زہ د نبی علیہ السلام یہ خدمت کنبی حاضر شوم هغوی بہ هغہ وخت کنبی د حضرت حفصہ رضی اللہ عنہا د کور نہ بہر تہ تشریف را ورلو ما ترے ددی طریقہ بہ بارہ کنبی تیوس او کرلو چہ داسی کول جائز دی کہ ناجائز ؟ نبی علیہ السلام اوفرمائیل کہ دا سودا د قیمت بہ اعتبار سرہ وی نو بیا بہ کنبی خہ حرج نشہ س

د دینار بہ خانی درہم ورکول جائز دی*

د نبی علیہ السلام د حدیث مطلب دا دی کہ تا مثلا بہ لس دینارہ باندی اوبن خرخ کرلو او مع مشتری د دینار بہ خانی درہم درکوی نو یہ دی صورت کنبی یہ کتلی شی چہ یہ دغہ ورخ د لسو دینارو د دراهمو بہ اعتبار سرہ خہ قیمت دی نو هغہ قیمت بہ د دراهم بہ صورت کنبی ورکری مثلا بہ هغہ ورخ د لسو دینارو قیمت سل درہمہ ووتو کہ مشتری د لسو دینارو بہ خانی سل درہمہ ورکری دا جائز دی او کہ بہ سل درہمو ئی اوبن اخستی وواو مشتری سرہ دیناروتہ وی درہم نہ وی نو کہ مشتری د سلو درہمو بہ خانی سل دینارہ ورکری نو دا جائز دی

د یوم الاداء د قیمت اعتبار بہ وی*

بہ بعضی روایاتو کنبی دا صراحت ہم شتہ چہ دیوم الاداء قیمت بہ معتبر وی د یوم الوجوب قیمت بہ معتبر نہ وی مثلا د خالی پہ ورخ سود اوشوہ او لس دینارہ مقرر شو او د هغی پہ ورخ د دینار قیمت سل روئی وولیکن مشتری د خالی پہ ورخ قیمت ورنکرلو بلکہ د زیارت پہ ورخ ورتہ قیمت ورکوی او د زیارت پہ د لسو دینارو قیمت یو سل لس روئی دی نو یہ دی صورت کنبی بہ د یوم الاداء قیمت معتبر وی نو اوس بہ مشتری بایع نہ د یو سل لس روئی ورکوی

د یوم الاداء د قیمت اعتبار وجہ*

دیوم الاداء د قیمت د اعتبار وجہ دا دہ چہ د بیعی مقتضا دا دہ چہ بہ کومہ کرنسی کنبی بیع شوی وی کہ مشتری ورتہ پہ هغہ وخت کنبی ادا نکری نو هغہ کرنسی د هغہ پہ ذمہ قرض شو مثلا بہ لس دینارہ باندی بیع شوی وواو مشتری د بیعی پہ وخت کنبی لس دینارہ ورنکرل نو دا لس دینارہ د مشتری پہ ذمہ واجب شو او ترخو پوری چہ ئی تہ وی ورکری نو تر هغہ وختہ پوری بہ ہم دینار واجب وی اوس مثلا کہ مشتری هغہ د زیارت پہ ورخ ورکوی نو د زیارت پہ ورخ بہ ہم دینار ددہ بہ ذمہ زیارت پہ ورخ د لسو دینارو قیمت یو سل لس روئی ورتہ ورخ د دیناروتو پہ ورخ دراهم ورکوی او د دغہ ورخ د دینار قیمت ہم دغہ دی

کرنسی نویت د قیمت خرید نہ عبارت دی*

بہ دی مقام کنبی زمونی پہ ذہن کنبی یو سوال راتلو د هغی جواب ہم حل شو هغہ سوال دا چہ د کوم وخت نہ نویت چلیری نو د هغی وخت نہ دا مسئلہ را روانہ دہ چہ اوس ددی کاغذی نویتونو پہ شان باندی دسو او سپینو زرو ہیچ خیزموجود نشہ نو اوس د نویت خہ حقیقت

شو؟ نو ددې جواب دا دی چې اوس دا حقیقت شو چې دا چې دا صرف د قوت خرید ته عبارت شو، یعنی نو د خیزونو د اخستلو قوت لری او د نن سبا په معاشی اصطلاح کښې کله د خیزونو دې یعنی زیات شی نو دا وئیلی شی چې د روپۍ قیمت کم شو. مثلاً اوس په دوه روپۍ یو سیر اوږه قیمتونه زیات او اوس په څلور روپۍ یو سیر اوږه ملاوړی نو ددې مطلب دا شو چې اول د دوو روپو قوت ملاوړیدل او اوس ددې قیمت کم شو او د ورو روپو قوت خرید نیم کلو شو او دغه د وړاندې خرید یو کلو اوږه وو او اوس ددې قیمت نیم شو. نو څومره چې د خیزونو قیمتونه زیاتېږي، د روپۍ قیمت خرید په نسبت ددې قوت خرید نیم شو. نو څومره چې د خیزونو قیمتونه زیاتېږي، د روپۍ قیمت خرید کمیږي او د خیزونو په قیمتونه کښې مسلسل زیاتې کېږي. ددې مطلب دا دی چې په کال ۱۹۹۰ عیسوی کښې د سلو روپو قیمت زیات وو او نن په کال ۱۹۹۵ عیسوی کښې د د سلو روپو قیمت دهغې ته کم دی.

د افراط زر او تفريط زر وضاحت*

په دې سره د نن دور د یوې اصطلاح، افراط زر او تفريط زر، وضاحت هم کېږي. د افراط زر مطلب دا دی چې په بازار کښې او خلقو سره روپۍ زیاتې شوی دی لیکن خیزونه او خدمتونه هم هغه هومره دی د هغې په رسیدو کښې اضافه نه ده شوې. نو دوکاندار چې کله اوگوری چې د خلقو سره پیسې زیاتې دی او د خیزونو په غوښتلو کښې اضافه شوي ده لیکن په د خیزونو په رسولو کښې اضافه نه ده شوې. نو هغوی د خیزونو په قیمتونو کښې زیاتوالي او کړۍ او په هغې سره د روپۍ په قیمت خرید کښې کمی راشي او گرانۍ شی. دې ته افراط زر وائی او دا داسې خیز وی لکه د کرنسۍ په چباتي کښې چې یو رکاوټ جوړ شی. یعنی په حکومت باندې قانونی طور څه پابندی نه وی چې هغوی څومره نوټونه چاپ کوي دهغه خوښه ده. دهغې څه حد نشته لیکن حکومت ته معلومه وی که هغه زیاته کرنسۍ چاپ کړه نو خلقو سره به پیسې زیاتې شی او افراط زر به شی او په دې سره به گرانۍ زیاته شی او عوام به د حکومت خلاف شی. نو ځکه حکومت د افراط زر د بندیز دپاره په خاص اندازه باندې کرنسۍ چاپ کوي.

آیا د روپۍ د قیمت اعتبار به کولی شي؟*

نن سبا دا سوال ډیر کولی شي چې یو کس په کال ۱۹۹۰ عیسوی کښې بل کس ته سل روپۍ قرض ورکړي وي او نن په کال ۱۹۹۵ عیسوی کښې هغه قرضداري هغه سل روپۍ واپس کوي نو د دائن سره ظلم دي ځکه چې دائن چې هغه ته کومې سل روپۍ قرض ورکړې وې په هغې باندې مثلاً یو من اوږه اخستي شو او اوس چې ورته مدیون کومې سل روپۍ واپس کوي نو په دې باندې شل سیر اوږه اخستي شی. ددې مطلب دا شو چې دائن کوم قرض ورکړي وو مدیون اوس د هغې نیمه حصه واپس کوي. نو قرضداري ته پکار دی چې هغه ددې قیمت دکمی پوره والي اوکړي او دائن ته قرض واپس کوي. یعنی اوس دي د سلو په ځانې دوه سوه روپۍ واپس کړي ځکه چې نن د دوو سوو روپو قوت خرید هغه دی کوم چې په کال ۱۹۹۰ عیسوی کښې د سلو روپو وو. نو ځکه ډیر خلق دا باربار وائی چې په دې زمانه کښې هم تاسو په دې باندې زور ورکوئ چې څومره روپۍ دائن ورکړې وی هم هغه هومره دي مدیون واپس کړي نو په دې کښې په دائن باندې ظلم دي. نو ځکه د واپسۍ په وخت کښې د شمار لحاظ نه دی ساتل پکار. بلکه د قیمت اعتبار پکار دي.

د روپۍ قیمت معلومولو طریقہ*

او د روپۍ قیمت معلومولو طریقہ دا ده چې په څنګه تیزی سره گرانوالي راغلې وی هم په هغه اندازه باندې د روپۍ په شمار کښې هم زیادت اوشی مثلاً که پنځه فیصده گرانۍ شوې وی نو مدیون دي هم په هغه اندازه باندې پنځه فیصده زیاتې روپۍ واپس کړي نن سبا دا تجویز ډیر په زور او شور سره

وړاندې کولې شی او په کومه طریقه چه دوی استدلال کوی ددوی دا خیال دې چه دا استدلال ناقابل تردید دې.

په ورځنی اعتبار سره د روپین د قیمت عدم اعتبار نقلی دلیل *

پورتنی تجویز په شرعی لحاظ سره ټیټ نه دې او ددې د تردید دپاره یو نقلی دلیل بیانوم نقلی دلیل دا دې چه د شریعت اصول دی .. الدین نقضی بامثالها، چه د قرض واپس کول به په مثل سره وی نو شریعت مماثلت فی قضاء الدین ضروری گرځولې دې او د شریعت په ټولو اصولو کېنې د مماثلت نه مراد مماثلت فی المقدار کېنې وی مماثلت فی القیمت کېنې نه وی په اموال ربویه کېنې که یو طرف ته به غنم وی او بل طرف ته خراب غنم وی نو که د دواړو په خپل مینځ کېنې تبادلې کولې شی نو کېنې زیاتې په کېنې جاتو نه دې ځکه چه دا اموال ربویه دې په دې کېنې مماثلت ضروری دې او مماثلت فی المقدار ضروری دې مماثلت فی القیمت ته ضرورت نشته هم دا خبره د حدیث باب نه ثابتېږي په دې کېنې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرماني چه د ادا کولو د ورځنی د قیمت اعتبار به وی د یوم الوجوب د قیمت اعتبار نه وی که د قرضونو په ادا کولو کېنې د مثلیت اعتبار په قیمت سره ونې نویه دې صورت کېنې به د یوم الوجوب د قیمت اعتبار وو نوچه کله نې ادا کولو نو د یوم الوجوب په قیمت به نې ادا کولو لیکن شی علیه السلام فرماني دې چه دیوم الاداء د قیمت اعتبار به وی ددې مطلب دا دې چه په زمه به نې صرف لس دینار واجب وی د خالی د ورځنی نه د زیارت د ورځنی پورې به صرف لس دیناره واجب وی البته د زیارت په ورځ چه کله مشتری د ادا کولو اراده اوکړی نو هغه اوواتی چه ماسره دینار نشته اود نن ورځنی د قیمت په حساب سره درهم واخله ددې نه معلومه شوه چه په شریعت کېنې اعتبار مثلیت فی العدد ته دې مثلیت فی القیمت ته نشته

عقلی دلیل *

عقلی دلیل دا دې چه کوم ونیلی شی چه د روپین قیمت اوغورځیدو او د شمار په لحاظ سره قرض واپس کول ظلم دې ددې د پوهیدو دپاره اول دا خبره زړه کړې چه کله یو سړي بل سړی ته قرض ورکوی نو هغه ته پکار دې چه اول دا فیصله اوکړی چه ددې قرض په ذریعه دې دهغه امداد کول غواړی او که هغه سره په گټه کېنې حصه دار جوړېږي که هغه په گټه کېنې حصه دار جوړېدل یا مضاربت معامله اوکړی او که هغه ورسره صرف امداد کول غواړی نو بیا دې دا سوچ اوکړی چه دا قرض ورکول داسې دې لکه چه څوک خپلې پیسې په صندوق یا الماری کېنې کیږدی او تاله ورته اولگوي او په دغه پيسو باندې هم په صندوق او الماری کېنې پنځه کاله تیر شی نو په دې دوران کېنې به د هغې پیسو قیمت کمېږي او د هغې په وجه به د پیسو ایڅودونکی تاوان وی دغه شان چه ته چاته قرض ورکړې نو هغه هم داسې دې لکه څنگه چه تا په صندوق یا الماری کېنې کیڅودونو چه ته چاته نشته نو ځکه دا خبره ټیټ نه ده چه په ادا کولو کېنې به .. قوت خرید .. اعتبار کولې څه طریقه که د سکې قیمت د غین فاحش دنده پورې کم شی ؟ *

البته یوه خبره دا هم ضروری ده که د روپین په قیمت کېنې تبدیلی غین فاحش ته اورسی لکه څنگه چه د .. لبنان .. په سکه .. الیرا .. کېنې شوې وو چه دیو دالر قیمت درې .. لیرې .. ووبیا یو دالر د دولس سوه روپو برابر ش .. نویه داسې صورت کېنې پیڅیدو کېنې به غور کولې شی چه دا د .. کساد .. د مسئلې سره یوځای کړې شی او داسې دې اوگنړلې شی چه دا نقود او سکې .. کاسدي .. شوي او کاسد کیدو په صورت کېنې د فقهاو په نزد ددې سکود قیمت اعتبار هم کولې شی نویه دې

صورت کښې چه دهغي څه قيمت جوړېږي هغه به ورکوي ددې په باره کښې ما په خپل کتاب ، احکام الأوراق النقدية ، کښې په تفصيل سره بحث کړې دي هلته کښې دي او کتلې شي .

په اشياء اربعه کښې صرف تعين کافي دي *

ما وړاندې ذکر کړې وو چه د سود په حديث کښې چه د کومر شپږو څيزونو ذکر شوي دي په هغې کښې په څلورو کښې تقابض في المجلس شرط نه دي صرف تعين کافي دي البته په ذهب او فضة کښې تقابض هم شرط دي حالانکه په حديث کښې د .. يدا بيد ، قيد د شپږو وارو څيزونو سره راغلي دي نو په شپږو څيزونو کښې تقابض في المجلس ضروري کيدل پکار دي نو ددې جواب دا دي چه د صحيح مسلم په يو حديث کښې د .. يدا بيد ..

په ځانې د .. عينا يعين .. الفاظ راغلي دي او اصول دا دي چه ((الاحاديث بعضها بفسريعضا)) نو د .. عينا يعين .. حديث دا خبره ثابته کړه چه مقصود اصلي تعين دي او په اشياء اربعه کښې چونکه د تقابض نه بغير هم تعين کيږي نو ځکه په دې کښې تقابض في المجلس شرط نه دي او په ذهب او فضة کښې چونکه بغير د تقابض نه تعين نه راځي نو ځکه په دې کښې تقابض في المجلس ضروري او گرځولې شو .

باب ما جاء في ابتاع النخل بفضة التابير والعتب وانه مائل

عن سالم عن أبيه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من ابتاع نخلاً بعد أن تؤبر فمروئها للذي باعها إلا أن يشترط المبتاع ومن ابتاع عتداً وله مال فمأله للذي باعها إلا أن يشترط المبتاع (۷۴)

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه روایت دي فرماني ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوریدلي دي چه فرمانيل ئي کوم سړی چه د تابیر نه پس ونه واخستله نو په دې صورت کښې په ونه کښې کومې کچه جوړې وي هغه به د بائع وی مگر دا چه مشتری ددې په خلاف شرط اولگوي يعنی دا اوواني چه زه ونه اوميوه دواړه اخلم نو په دې صورت کښې په هغه ميوه د مشتری وی

د ونې په بيع کښې به ميوه نه وي داخله *

په دې حديث کښې رسول الله صلى الله عليه وسلم يو اصول بيان کړلو چه د ونې د بيعي په صورت کښې هغه ميوه په بيعه کښې په خپله نه داخليږي کومه چه په ونه وی البته که مشتری ښکاره باره دا اوواني چه زه ونه اوميوه دواړه اخلم نو په دې صورت کښې به ميوه په بيع کښې داخل شو ددې حديث په ذريعه نبي عليه السلام دا هم اوخودلو چه کومه ميوه په ونه کښې لگيدلي وي هغه دونې حصه نه ده بلکه هغه څان ته مستقل حيثيت لري دهغي بيع به څان له وی .

په دې مسئله کښې دشوافعو اوحانفو اختلاف *

په دې مسئله کښې دحانفو او شوافعو معمولی غوندي اختلاف دي امام شافعی رحمه الله فرماني چه په حديث کښې د .. بعد أن تؤبر ، قيد لگيدلي دي چه دا قيد احترازی دي نو که د تابیر نه وړاندې د ونه بيع اوشي نو ميوه به په خپله په بيع کښې داخله وی ځکه چه مفهوم مخالف حجت دي ځوکه بائع ميوه مستثنی کړی نو بيا به ميوه په بيع کښې داخله نه وی امام اعظم رحمه الله فرماني چه په قبل آ لتابیر او بعد التابیر کښې څه فرق نشته نو د قبل التابیر په صورت کښې به هم ميوه د بائع وی او ترکومي پورې چه ددې قيد تعلق دي چه په حديث کښې د .. بعد أن تؤبر ، قيد لگيدلي دي نو ددې

سره دا نه لازمیږي چه دا حکم قبل التاییر نه دي ځکه چه زموږ په نزد مفهوم مخالف حجت نه دي نو قبل التاییر هم دا حکم دي (۷۵)

دا نزاع لفظي ده حقيقي نه ده *

لیکن حضرت علامه انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ فرماني چه دا نزاع لفظي ده حقيقي نه ده ځکه چه د شوافع په کتابونو کښي دا ښکاره موجود دي که د کلهچورو مالک په خپله تاییر نه وي کړي بلکه په خپله په ونه کښي ميوه پیدا شوه نو بیا دا حکم دي چه ميوه به په بيع کښي داخله نه وي ددي مطلب دا دي چه دامام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد باندي د « بعد ان تویر » مفهوم « بعد ان تظہر » دي يعنی چه ميوه ښکاره شوې وي او دهغي نه پس بيع شوی وي نو په دي صورت کښي به ميوه د بائع وي البته چه د مشتری شي نو ددي دپاره بوضورت دي چه په کوم وخت کښي بائع ونه خرڅوله په هغه وخت کښي ميوه نه وه ښکاره شوې نو چه د بيعي نه پس په ونه ميوه اولگيدله نو هغه به د مشتری وي نو حقيقي اختلاف پاتي نشو بلکه دا نزاع لفظي ده.

د غلام په بيع کښي به هغه مال داخل نه وي *

د حديث دوم جز دا دي « وَمَنْ اقْتاعَ عَبْدًا وَهُوَ مَالٌ فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ الْمُبْتَاعَةَ » يعنی چه يوکس يو غلام خرڅ کړلو او دهغه غلام سره مال وي نو هغه مال به د بائع وي ځکه چه د غلام خپل څه ملکيت نه وي هغه د مالک وي نو هغه به هم د بائع ملکيت شمارلي شي البته که مشتری دا شرط اولگوي چه زه غلام هم اخلم او ده سره چه څومره مال دي هغه هم اخلم نو هغه سره چه کوم مال وي هغه به په بيع کښي داخل وي او په دي صورت کښي به هغه مال د مشتری وي (۷۶)

په شرط لگولو سره کوم مال په بيع کښي داخلېږي؟ *

تر کومې پورې چه ددي خبرې تعلق دي چه د غلام سره کوم مال وي هغه د بائع ملکيت تصور کولي شي نو په دي کښي څه اختلاف نشته البته که مشتری دا شرط اولگوي چه د غلام سره کوم مال دي هغه به هم زما وي نو په دي صورت کښي به هغه مال ده ته ملاوېږي په دي باره کښي د فقهاء معمولی غوندي اختلاف دي امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ دا مطلق گرځوي چه هر قسم مال وي چه مشتری شرط اولگوي نو د بيعي نه پس به هغه د مشتری وي امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرماني که مال د سامان په صورت کښي وي مثلاً کپړا، لوښی، سامان تجارت وغيره نو په شرط لگولو سره دا مال په بيع کښي داخلېږي لیکن که د غلام سره د نقد په صورت کښي مال وي مثلاً دهغه سره دراهم وي او غلام هم په نقدو باندي اخلي نو په دي صورت کښي به دا اهتمام کولي شي چه د نقدو تبادلې په نقدو کولي شي چه سود په کښي راشي مثلاً غلام مې په زر روپۍ اخستي وي او د غلام سره يونيم زر روپۍ موجود دي نو اوس که دا اوونيلي شي چه د زر روپو په بدله کښي غلام هم واخستي شو او يونيم زر روپۍ هم واخستي شوي نو په دي صورت کښي يونيم زر روپۍ د زر روپو په مقابلې کښي راغلي او ضروري ده چه د قيمت نقدي دهغي نقدو نه زیاتي وي کومې چه د غلام سره وي چه د نقدو په عوض کښي نقدو شي او زیاتي نقدو د غلام په بدله کښي شي دا حنافو هم دا مسلک دي کوم چه دامام مالک رحمۃ اللہ علیہ دي ددي مسئلې نور تفصیل په انشاء الله د « مدعجوة » په مسئله کښي رواندي راشي.

بَاب مَا جَاءَ فِي الْبَيْعِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا

عَنْ لُطَيْعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا أَوْ يَخْتَارَا قَالَ فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا ابْتَاعَ بَيْعًا وَهُوَ قَاعِدٌ قَامَ لِيَجِبَ لَهُ الْبَيْعُ (۷۷)

حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی: جب ما د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ اوریدلی دی جب فرمائیل نہی، بائع او مشتری تہ د بیعی خمولی اختیار شتہ ترخو چہ هغوی جدا شوی نہ وی۔

محدث باب نہ د خیار مجلس.. پہ ثبوت باندی استدلال*

وامام شافعی او احمد بن حنبل رحمہما اللہ فرمائی: چہ ددی حدیث پہ ذریعہ بائع او مشتری دوارو تہ .. خیار مجلس .. حاصل دی. د خیار مجلس مطلب دا دی: چہ کلہ بائع او مشتری پہ خپل مینخ کنبی ایجاب او قبول او کری. نوا اگر چہ عقد پورہ شو لیکن ترکومی پوری چہ مجلس باقی وی. نو تر هغه وختہ پوری پہ فریقینو کنبی ہر یوکس تہ اختیار دی. چہ د یو طرف نہ بیع فسخ کری. خو کہ مجلس ختم شونو دا اختیار ہم ختم شو. دی تہ .. خیار مجلس .. وائی. شوافع او حنابلہ د حدیث باب نہ داسی استدلال کوی. چہ متعاقدینو تہ د بیعی فسخ کولو اختیار دی. ترکومی پوری چہ هغه دوارہ جدا شوی نہ وی. او کہ دوارہ جدا شو. یا هغه بیع خویشہ کری. نو پہ دی صورت کنبی .. خیار مجلس .. ختم شو.

د .. او اختیار .. مطلب*

او د حدیث پہ آخر کنبی چہ د .. او اختیار .. لفظ دی. ددی مطلب دی .. خیار شرط .. یعنی پہ تفرق بالاقوال (ایجاب او قبول) باندی چہ بیع لازمی پوی. البتہ کہ پہ دوارو کنبی بود خپل خان دیارہ خیار شرط حاصل کری وی. او دا نہی ونیلی وی. چہ زہ خو بیع کوم لیکن دري ورخو پوری بہ مائہ د فسخ اختیار وی. نو دی تہ .. خیار شرط .. وائی. او د .. اختیار .. نہ ہم دا خیار شرط مراد دی. دامام ابو حنیفہ او امام مالک رحمہما اللہ ہم دا قول دی.

د قرآن آیتونہ د احنافو دمطلب تائید*

چہ د تفرق نہ تفرق بالاقوال مراد دی. احنافو پہ گنرو آیاتونو باندی ددی تائید کوی. چہ پہ مغی کنبی د تفرق لفظ د تفرق بالاقوال دیارہ استعمال شوی دی. مثلاً د قرآن کریم دا آیت شو. ((وَمَا تَفَرَّقَ الدِّينُ اَوْثَرُ الْكِتَابِ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ)) (البقرة، ۴) یعنی اهل کتابو تفرق نہ وو کری مگر د واضحو دلائلو راتلو نہ پس پہ دی آیت کنبی د تفرق نہ تفرق بالایدان نہ بلکه تفرق بالاقوال مراد دی. پہ بل خانہ کنبی ارشاد دی. ((وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا)) (آل عمران، ۱۰۳) پہ دی آیت کنبی ہم د تفرق نہ تفرق بالاقوال مراد دی. یعنی د دین پہ بارہ کنبی مختلف اقوال مہ اختیاروی.

محدث باب یوہ بلہ عجیبہ توجیہ*

امام ابو یوسف رحمہ اللہ د حدیث باب یوہ بلہ توجیح کری دہ. چہ هغه د اولنی توجیہ پہ مقابلہ کنبی عجیبہ دہ. هغوی فرمائی: چہ د تفرق نہ تفرق بالاقوال تہ بلکه ہم تفرق بالایدان مراد دی. خو د خیار نہ مراد خیار مجلس مراد نہ دی. بلکه خیار قبول دی. او د حدیث مطلب دا دی: چہ متابعینو تہ د قبول اختیار باقی دی. ترخو پوری چہ دوی پہ بدن سرہ د یو بل نہ جدا شوی نہ وی. یعنی چہ بائع د ایجاب پہ وخت کنبی داسی ونیلی وی .. بعت .. او ددی نہ پس مشتری .. اشتریت .. نہ وی ونیلی. نو پہ هغه وخت کنبی بائع تہ اختیار دی. چہ د مشتری د قبول نہ وړاندی وړاندی خپل ایجاب واپس واخلی. او دا

اوواتی چه زه بیع نه کوم او بل طرف ته به مشتری ته د قبول اختیار تر هغه وخته پورې باقی وی چه ترکومې پورې مجلس باقی وی او دواړه په بدن سره دیو بل ته جدا شوی نه وی نوکه مشتری د اشتريت، ونیلو نه بغیر دمجلس نه پاسیدونو مجلس بدل شو اوس د قبولولو اختیار ختم شوه حدیث حاصل دا شو چه د تفرق نه تفرق بالابدان مراد دي لیکن دخیار نه اختیار مجلس مراد نه دي بلکه خیار قبول مراد دي یعنی یانح ته د ایجاب واپس اخستلو او مشتری ته د قبول اختیار تر هغه وخته پورې باقی پاتې کیږی چه ترکومې پورې مجلس باقی وی او کله چه مجلس ختم شی نو خیار قبول هم ختم شو.

د احنافو د توجیهاتو په تائید کښې اولنې دلیل *

ددې پورتنو دوو توجیهاتو په تائید کښې احنافو دوو دلیلونه هم خودلی دی یو دا چه په دې حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «البیعان» لفظ استعمال کړې دي او په بعضې روایاتو کښې د المتبیاعان، لفظ راغلي دي او دا اسم فاعل صیغه ده او داسم فاعل صیغه په هغه وخت کښې استعمالیږی چه کله فعل صادریږی ځکه چه صیغه داسم فاعل په حدوث باندې دلالت کوی په دوام او استمرار باندې دلالت نه کوی او په دې حدیث کښې بایعینو ته خیار ورکړې شوې دي او بایعینو په هغه وخت کښې بایعین وی په کوم وخت کښې چه هغوی ایجاب او قبول کوی او د ایجاب او قبول نه پس هغه دواړه متبیاعین نه پاتې کیږی ددې نه معلومه شوه چه خیار به په هغه وخت کښې وی چه کله ایجاب او قبول کیږی او چه ایجاب او قبول پوره شوې نه وی البته د ایجاب او قبول پوره کیدو نه پس به خیار ختمیږی.

دویم دلیل *

دویم دلیل ئې دا خودلی دي چه هم په دې باب کښې د حضرت عبدالله بن عمرو بن شعیب رضی الله عنهما حدیث راځی په هغې کښې رسول الله صلی الله

علیه وسلم یوه بله جمع فرماتلی ده: «الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَفَقَةً خِيَارٍ وَلَا يَجِلُّ لَهُ أَنْ يَفَارَقَا صَاحِبَهُ خَشْيَةً أَنْ يَسْتَقْبِلَهُ» یعنی د یو کس دپاره جائز نه دی چه هغه د بل فریق ته ددې ویرې جدا شی چه هسې نه هغه زما سره اقاله اونکړی.

په دې حدیث مبارک کښې نبی علیه السلام د بیعې دفسخې نه په «اقاله» سره تعبیر کړې دي او نه وه نو نبی علیه السلام به د بیعې دفسخې نه په اقالې سره تعبیر نه کولو نو د «ان یستقبله» لفظ په دې باندې دلالت کوی چه بیعه وړاندې لازمه او پوره شوې ده حالانکه مجلس لا ختم شوې نه دي ددې نه معلومه شوه چه خیار مجلس څه حیثیت نه لری.

دامام شافعی د طرف نه په دې دلیل باندې اعتراض *

امام شافعی رحمه الله په دې باندې دا اعتراض کوی چه دا خو زمونږ دلیل وو تاسو ددې نه خپل دلیل جوړ کړلو ځکه چه په دې حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرماتی چه ترکومې پورې مجلس باقی وی نو عاقدینو ته به خیار مجلس حاصل وی نوځکه دې یو فریق ددې ویرې دوجه نه پاسی چه بل کس بیع فسخ نکړی که خیار مجلس څه حیثیت نه لرو نو بیا ددې حکم ورکولو څه ضرورت وو دا حدیث په دې خبره باندې دلالت کوی چه د بل طلب د بیعې په فسخ کولو موثر دي که موثر نه وو نو بیا خو ددې ونیلو څه ضرورت نه وو چه ددې ویرې دې د مجلس نه نه پاسی چه دبل نه دفسخې د طلبولو اختیار ختم شی نو دا حدیث زمونږ دلیل دي چه خیار مجلس ثابت دي.

اعتراض جواب *

اعتراض ددی اعتراض نه دا جواب کوی. چه ددی حدیث نه وجوبی طور خیار مجلس نه ثابتیږی ځکه چه نی علیه السلام چه دا فرمائیلی دی. چه د اقالی دوجه د مجلس نه مه پاسی. دا ئی ددی دپاره فرمائیلی دی. چه خیار مجلس په شریعت کښی معتبر نه دی. لیکن د مروت د تقاضا دوجه انسان یو دوه محسوبوی. نو اگر چه د ایجاب او قبول نه پس بیع لازم شوه. لیکن د بیعی لازمیدو نه پس عاقدین د مجلس کښی ناست دی. که په دغه وخت کښی بائع او وانی. چه زما نه غلطی شوی ده. دا خیز ماته د مجلس کښی ناست دی. صورت کښی اگر چه په مشتری باندی شرعا دهغی خیز واپس کول ضروری نه وایس. را کره نو په دې صورت کښی اگر چه په مشتری باندی شرعا دهغی خیز واپس کول ضروری نه دی. لیکن چه مشتری د فسخ کولو نه انکار کوی. نو دا د مروت نه خلاف ده. ځکه د مروت تقاضا دا دی. لیکن چه مشتری هغه خیز بائع ته واپس کړی. نو یو کس ددی په دې خیال باندی د مجلس نه نه پاسی. چه دوجه مشتری په مجلس کښی بیع فسخ کوی. نو د مروت دوجه به زه بیع فسخ کوم. نو ځکه نبی علیه السلام منع او فرمائیله. چه داسی مه کوئ. او په باندی ئی د اقالی ډیر فضیلت هم بیان کړې دي. ((من قال نادعاً اقال الله عثراته يوم القيامة)) (۷۸) کوم کس چه د پیښیمانه کس د پیښیمانتیا دوجه هغه سره اقاله او کړی. نو الله تعالی به د قیامت په ورځ دهغه گناهونه معاف کړی. نو د اقالی نه د ویریدو دوجه د مجلس نه تخیدل ښه خبره نه ده. ددی حدیث مطلب دا دی.

د حدیث باب یوه بله توجیح *

د حدیث باب دوه توجیحات خو وړاندې بیان شوي. بعضی احتافو یوه دریمه توجیح هم کړې ده. چه په حدیث باب کښی د تفرق نه هم تفرق بالابدان مراد دی. او دخیار نه هم خیار مجلس مراد دی. خیار قبول ترې نه دی مراد. لیکن دا حکم استحبابی دی. وجوبی نه دی. یعنی د متبایعینو دپاره په مجلس کښی دننه استحباب دا اختیار دی. که دویم فریق عقد ختمول غواړی. نو دهغه دپاره مستحب ده. چه دهغه خبره اومتی او عقد ختم کړی. خو په دې باندی دا اعتراض کیږی. چه د عقد اقاله خو د مجلس د ختمیدو نه پس هم کیږی. نو بیا د مجلس قید په کښی ولې راوړلې شوی دی. ددی جواب دا دی. اگر چه دا استحباب د مجلس نه پس هم کیدي شی. لیکن په مجلس کښی دا استحباب زیات موکد دی. ددی تاکید نه ئی په حدیث کښی په .. خیار .. سره تعبیر او کړلو.

شوافعو او حنابلو مذهب د حدیث سره زیات موافق دي *

پهر حال د پورتنی ټول بحث حاصل دا دی. چه د احتافو قول بې بنیاده نه دی. ددی هم دلائل شته. لیکن تر کومې پورې چه د شوافعو او حنابلو د مذهب تعلق دی. نو هغه د حدیث د ظاهر سره زیات موافق دی. او د احتافو او مالکیانو مذهب ددی حدیث د ظاهر نه لږ غوندې لرې دی. اگر چه د قرآن او حدیثو دلائل نه زیات نژدې دي. دهغوی مذهب د حدیث سره ځکه زیات موافق دی. چه دوه صحابه کرام رضی الله عنهم چه په هغی کښی یو ددی حدیث راوی دی. هغوی ددی حدیث هم هغه مطلب اخستی دی. کوم چه شوافعو او حنابلو بیان کړې دي. یعنی حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما او بل صحابی حضرت ابوبکره اسلمی رضی الله عنه دهغوی واقعه په بخاری کښی مذکور ده.

داسی چه دوه کسان په کښتی کښی سفر کوی. هغی دواړه په بیړی کښی سودا او کره. او دواړه په خپل خپل خاتمی ناست وو. او بیړی روانه وو. لږ وخت پس په دې دواړو کښی یو کس اووئیل. زه بیع ختموم او بل انکار او کړلو. نو اولنی کس ورته اووئیل. ته به دا بیع ختموی. ځکه چه رسول الله صلی الله

علیه وسلم فرمائیلی دی ((بیعان بالخیار)) عنی خیار مجلس بایعینو ته حاصل دی.

دویم کس ورته جواب ورکړلو چه مجلس بدل شو ځکه چه بیرئ روانه ده او په کوم خاښ کښې چه ایجاب او قبول شوي وو بیرئ د هغې نه وړاندې راغلې ده ځکه مجلس بدل شوي دي او د مجلس بدلیدو دوجه خیار مجلس ختم شوي دي اولنی کس ورته اوونیل: زمونږ مجلس خو نه دي بدل شوي ځکه چه مونږ دواړه په خپل مجلس کښې ناست یو بهر حال دا معامله حضرت ابوزره اسلمی رضی الله عنه ته راغله نو هغوی جواب ورکړلو ((أراکما إفتراقتما)) زما راښې دا ده چه ستاسو دواړه جدا شوي نه ئې یعنی د بیرئ په روانیدو مجلس بدل شوي نه دي بلکه ستاسو دواړو مجلس باقی دي ددې واقعي ته معلومه شوه چه هغه دواړه صاحبان چه جگړه ئې راغلې وه هغوی د خیار مجلس قائل وو او حضرت ابوزره اسلمی چه کومه فیصله اوکړه په هغې کښې هغوی دا اونه فرمائیل: چه خیار مجلس ته څه اعتبار نشته بلکه دا فیصله ئې اوکړه چه ستاسو مجلس ته دي بدل شوي ددې نه معلومه شوه چه حضرت ابوزره اسلمی د حدیث نه هم دغه مطلب اخستی دي چه خیار مجلس شته نو د حدیث مطلب چه دوو صحابه کرامو کوم اخستی دي دهغې قبول بهتر دی ددې نه معلومه شوه چه د شوافعو او حنابلو مذهب د حدیث د ظاهر سره اوفقی دي خو د احتافو مسلک اوفقی بالا اصول العامة او اوفقی پالایات ،، دي او په عملی اعتبار سره هم د احتافو مسلک زیات بهتر او راجح دي.

په خیار مجلس باندې په نوی تجارت کښې مشکلات*

ځکه چه د عقد مطلب دا دي چه یو څل سړي عقد اوکړی او ژبه اوکړی نو د هغې نه به نه اوړی که خیار مجلس عاقدینو ته ورکړې شی نو په دې صورت کښې په عامو بیوعو کښې او تیز رفتار تجارت کښې ډیر مشکلات پېښی او په سوداگری کښې به غیر یقینی صورت حال باقی وی او د سوداگری فائده په دې کښې ده چه په دې کښې غیر یقینی صورت حال نه وی چه څه سوداگری کښې چه څومره کار په تېلفون تېلکس او فیکس په ذریعه کیږی په دې کښې متابعین په یو خاښ کښې موجود نه وی او تفرق یا لابدان داوول نه موجود وی په تېلفون باندې تجارت کیږی یو په قبول اوشی اوس که دا قول واخستی شی چه خیار مجلس دي دواړو ته حاصل دي نو دا مجلس په ترکومې پورې حاصل وی نو څوک چه د خیار مجلس قائلین دی دا دهغوی دپاره یوه نوی مسئله پیدا شوه نو بعضي فقهاو فرمائیلی دي چه ترکومې پورې ئې دتېلفون ریسپور اوچت کړې وی نو ترهغه وخته پورې خیار مجلس باقی دي کله چه ریسپور کیږدی نو مجلس ختم شولیکن د خط په ذریعه یا دتېلکس او فیکس په ذریعه د بیعې په صورت کښې به خیار مجلس ترکومې پورې وی که دا اوونیلی شی چه په کوم مجلس کښې ورته خط یا تېلکس او فیکس اورسیدو نو دهغې مجلس پورې به ورته خیار باقی وی نو په دې صورت کښې چونکه دویم عاقد موجود نه دي نو په خپل مینځ کښې به جگړه پیدا کیږی

خیار مجلس د نزاع سبب دي*

مثلا فرض کړه چه بائع د تېلکس په ذریعه ایجاب اوکړلو او مشتری د تېلکس په ذریعه هم په هغه مجلس کښې قبول اوکړلو اوس لا مجلس بدل شوی نه وی او هغه په ژبه باندې خیار مجلس استعمال کړلو او دا بیعه ئې فسخ کړه بل طرف ته بائع د قبول والی د وجه مال راوولېدل کله چه مال مشتری ته اورسیدل نو هغه اووانی ما هم په هغه مجلس کښې خیار مجلس استعمال کړې وو او بیع مې فسخ

کری و ددی په نتیجه کښې به د فریقینو په مینځ کښې نه ختمیدونکې جگړه شروع شی. نو ددې جگړو نه د بیع کیدو دپاره ددې سوا بله لاره نشته چه کله بیع اوشی او ایجاب او قبول اوشی نو د نسخ کولو اختیار ختم شو. البتہ که د دویم فریق په رضا سره وی او شریعت هم خائې په خائې ددې خیال ساتلې دې چه د عاقدینو په مینځ کښې داسې څه خبره نه وی چه هغه مفضی الی النزاع وی او خیال مجلس مفضی النزاع جوړیدې شی. نو ځکه عملاً د احنافو قول زیات قابل عمل دې. (۷۹)

باب بلاوجه

عن أبي هريرة عن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَتَفَرَّقُنْ عَنْ بَيْعٍ إِلَّا عَنْ قَرَأَضٍ (۸۰) یعنی سابعین دې د بیعې نه پس نه جدا کیږي مگر چه راضی وی. دا نه چه یو راضی وی او بل پریشان وی. دا حکم استحبابی دې. که تا دبیعې نه پس او کتلو چه بل فریق په بیعه خفه دې. نو بهتره ده چه ته بیع فسخ کړي.

نبی علیه السلام یو بانديچی ته اختیار ورکول*

عن جابر أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيَّرَ أَعْرَابِيًّا بَعْدَ الْبَيْعِ (۸۱) حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی. چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یو بانديچی ته د بیعې نه پس اختیار ورکړې وو. په بل روایت کښې دا واقعه په تفصیل سره راغلې ده. چه یو بانديچی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیع اوکړه. او د بیعې نه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه ته او فرمائیل: که روستو په څه وخت کښې تا ته دا خیال راغلو چه دا بیع ټیک نه ده. نو تاته اختیار دې چه کله هم رالږی دغه بیع فسخ کړه. نو په دیره موده پس هغه بانديچی نبی علیه السلام ته راغلو. او وئې وئیل: هغه بیع فسخ کړه. نو نبی علیه السلام هغه بیع فسخ کړه.

د قاعده کلیه نه ده*

دا واقعه په اصل کښې د نبی علیه السلام په سخاوت اوفیاضی او لوې زړه باندې دلالت کوي. چه نبی علیه السلام یو بانديچی ته پوره اختیار ورکړلو چه کله دې هم خوښه وی. راشه او بیع فسخ کړه. په دې کښې نبی علیه السلام څه قاعده کلیه یا عام قانون نه دې بیان کړې. دا حدیث په دې باب کښې د احنافو دلیل دې چه لکه څنگه د نبی علیه السلام په اختیار ورکولو باندې دا نه لازمیږي. چه په هره بیع کښې په هر انسان باندې واجب دی. چه کله هم دویم فریق د بیعې د فسخ کولو مطالبه اوکړی. نو دا کس به ضرور بیع فسخ کوي. نو لکه څنگه چه ددې حدیث نه دا قاعده کلیه نشی راویستی. نو دغه شان چه د خیال مجلس کوم اختیار ورکړې شوي دې. هغه هم څه قاعده کلیه نه ده. بلکه استحبابی خبره ده.

باب مَا جَاءَ فِيمَنْ يُفْخَخُ فِي الْبَيْعِ

عن أبي هريرة أن رجلاً كان في عَقْدَتِهِ ضَعْفٌ وَكَانَ يَبَايِعُ وَأَنَّ أَهْلَهُ أَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ اخْجُرْ عَلَيْهِ فِدْعَاهُ لَيْيَ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَهَاةً فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي خُجِرْتُ عَنْ الْبَيْعِ فَقَالَ إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ هَاءَ وَهَاءَ وَلَا خِلَابَةَ (۸۳) حضرت انس رضی الله عنه فرمائی. چه دیو سړی په عقد کښې ضعف وو. یعنی بیع کښې به د هوکه کیدلو په بعضې روایاتو کښې دی. چه د هغه صحابی نوم حضرت حیان رضی الله عنه وو. څه کله کله د دې سړي نه پرېخودله یو ځل د هغه

کور والا د نبی علیه السلام په خدمت کښې حاضره شوه او عرض ئې او کړ لو یا رسول الله تاسو په هغه باندې پابندی اولگوي چه بیا بیع نه کوي. ځکه چه په بیع کښې نقصان کوي رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راوغوښتلو او ورته ئې او فرمائیل بیا څه څیز مه اخله هغه عرض او کړ و یا رسول الله زه بغیر د بیعی نه صبریم نو نبی علیه السلام ورته او فرمائیل کله چه ته بیع کوي نو داسې کوو چه ، ، ها ، ، وها ، ، یعنی نقده بیع ده قرض نه ده قرض مه کوو دویم دا وایه چه ، ، لا خلافة ، ، ددې معنی دا ده چه د هوکد به په کښې نه وی یعنی زه خو بیع کوم خو ددې خبرې خیال ساته چه د هوکد به په کښې نه وی که د هوکد به کښې راوخته نو ماته به د واپس کولو اختیار وی.

د خیار مغبون دپاره ددې حدیث نه استدلال *

د دې حدیث نه امام مالک رحمه الله د خیار مغبون دپاره استدلال کړې دې بلکه دهغوی په نزد د خیار دوه ځان ځان ته قسمونه دی یو خیار مغبون او بل خیار مسترسل ، مسترسل هغه کس ته وائی چه دهغه په عقل کښې څه نقصان وی بالکل پاگل او دیوانه نه وی بلکه دهغه عقل کم وی داسې کس ته مسترسل وائی او مغبون هغه چاته وائی چه د هوکد کښې که پوهیږي او که نه د هغوی په نزد دواړو ته خیار حاصل دي نو که روستو حقیقت ښکاره شی او پته اولگي چه په کوم قیمت باندې مشتری مال اخستی دي او تلي دي هغه قیمت ډیر کم وی نو په داسې صورت کښې به هغه ته اختیار وی که خوښه ئې وی دغه بیع دي باقی اوساتی او که خوښه ئې وی نو هغه دي فسخ کړي.

د جمهور و فقهاء په نزد خیار مغبون ثابت نه دي *

د جمهور فقهاء په نزد خیار مغبون ثابت نه دي د احنافو په نزد هم هغوی دا فرمائی چه کله عقد کوي نو ښه سوچ او فکر کوي او په هغه وخت کښې تحقیق کول پکار دي لیکن چه یو خل عقد او کړي نو هغه عقد لازم شو که د هوکد شوې یې خواستا تاوان او که د هوکد شوې نه ئې نو سنا گته په دي باندې هغه مسئله مبنی ده کومه چه وړاندې تیره شوه هغه دا چه یو سری ، ، تلقی الجلب ، ، او کړي او د ښار نه بهر اوځي او راتلونکي قافلي د هوکد ورکړي او غلط قیمت ورته اویسانی او په کم قیمت ترې سامان واخلي او بایع ته روستو معلومه شی چه هغه راسره د هوکد کړې ده او په کم قیمت ئې راته اخستی دي نو بیا هم بایع ته د فسخ اختیار نشته ځکه چه په دې صورت کښې بایع مغبون دي او د احنافو په نزد خیار مغبون څه حیثیت نه لري.

د متاخرینو شوی د مالکیانو په قول ده *

احنافو د حدیث باب مختلف جوابونه ورکړي دي بعضي حضرات فرمائی دا حدیث جابین بن منقذر رضی الله عنه خصوصیت وو ځکه دا حکم عام نه دي لیکن زما په نزد د حدیث باب صحیح جواب دا دي چه نبی علیه السلام هغه ته کوم خیار ورکړي وو هغه خیار مغبون نه وو بلکه خیار شرط وو ددې دلیل دا دي چه په مستدرک حاکم کښې دا روایت ددې الفاظو په زیادت سره راغلې دي ((قل لا خلافة و قل لی الخیار ثلاثة أيام)) یعنی دیبعي کولو نه پس داسې وایه چه ماته به درې ورځې اختیار وی که مې خوښه شی بیع به باقی پاتې کړم او که مې خوښه شی نو فسخ به کړم دا خیار ، خیار شرط ، ، و لیکن متاخرینو احنافو عالمانو د حضرت امام مالک رحمه الله په قول باندې فتوی ورکړې ده ځکه چه نن سبا زمونږ په دور کښې د هوکد او فریب عام دي نو د هوکد بازو ته دومره مراعات ورکول نه دي پکار چه هغوی کله غواړي د هوکد دي ورکوي نو که د هوکد ورکړي او یوکس ئې په کم قیمت خرڅ کړي یا ئې په گران قیمت واخلي نو کوم کس ته چه د هوکد ورکړي شوې وی نو هغه ته خیار فسخ ملاویدل پکار دی لکه څنگه چه دامام مالک رحمه الله مذهب دي نو

... حاصل نه دي. (۸۳)

نن سبا فتوی هم په دې باندې ده. نود هو که خوړونکی ته .. خیار مغیون .. حاصل نه دي. (۸۳)

ایا فکرم عقلی دوجه. حجر. مقرر کولی شی؟
د دې لفظ نه چه .. اجر علیه، ته امام احمد رحمته الله علیه په دې خبره استدلال کوی چه په اصیل او بالغ باندې د کم عقلی دوجه حجر لگولی شی. د جمهورو فقهاو په نزد پندیز جائز نه دي. امام احمد رحمته الله علیه د حدیث باب نه دا استدلال کوی. او فرمائی. چه نبی علیه السلام په هغه باندې پندیز لگولی وو. او هغه ئې بیعی نه منع کړې وو. جمهور فقهاء هم د دې حدیث نه استدلال کوی. او فرمائی. چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په هغه باندې قانونی پندیز نه وو لگولی. بلکه د بیعی نه کولو یوه ذاتی مشوره وه. هم دا وجه وه چه کله هغوی دا عذر بیان کړلو چه د بیعی نه بغیر زما گزاره نه کیږی. نو نبی علیه السلام هغه ته د بیعی کولو اجازت ورکړې وو. که قانونی پندیز ئې پرې لگولی وو. نو بیا خود اجازت غوښتلو بوال نه پیدا کیږی.

باب مَا جَاءَ فِي الْمَصْرَاءِ

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اشْتَرَى مَصْرَاءَ فَهُوَ بِالْخِيَارِ إِذَا حَلَّهَا إِنْ شَاءَ رَدَّهَا وَرَدَّ مَعَهَا صَاعًا مِنْ تَمْرٍ (۸۴)

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی. چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرماتیلی دی. چاچه مصراة، چیلی. واخستله. مصراة، د اسم مفعول صیغه ده. او د تصریه نه ماخوژ دي. د تصریه معنی دا ده چه یو سړې خو روخو پورې د چیلی پښ اونه لوشی. بلکه په علانخه کښې ئې ورته پرېږدی. دې کار ته تصریه او دغې چیلی ته. مصراة، وائی. که کار د اوښې سره اوشی. نو دې ته. تحفیل، وائی. او که اوښې ته. محفله، وائی.

شاة مصراة. اختونکی ته د درې ورخو اختیار

بعضی وخت به د چیلی یا د اوښې خرخونکی دا کار کولو چه خو ورخو پورې به ئې دهغې ته پښ ته لوشل تر دې چه د هغې غولانخه به ډکه شوه. او چه چاچه ورته اوکتل. نو دا گمان به ئې کولو چه دا چیلی ډیره ښه ده. ځکه چه پښ زیات ورکوی. د دې کار په کولو به ئې اختونکې اخستلو ته راغب کولو. مشتری چه دهغې غولانخه اووښی. نو واخلي ئې. کله چه ترې په اولنۍ ورځ پښ اولوشی. نو ډیر پښ ډرکړی او په بله ورځ ترې ډیر لږ غوندې پښ حاصل شی. نو دداسې مشتری په باره کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی. چه په درې ورځې کښې دننه دې هغه واپس کړی. البته چه په دې دریو ورځو کښې مشتری د هغې چیلی نه کوم پښ لوشلې وی. هغه ئې استعمال کړې وی. دهغې په بدله کښې دې بانه ته یو صاع کهجورې واپس کړی.

ما نمه ثلاثه مذهب

انته ثلاثه ددې حدیث په ظاهر باندې عمل کوی. او فرمائی. چه د مصرای چیلی یا محفله اوښې اختونکی مشتری ته به د دریو ورخو اختیار ملاوړی. که خوښه ئې وی. نو خان سره دې اوسانی او یا دې ورته واپس کړی. او ورسره دې یو صاع کهجورې هم ورکړی. بیا فقهاء کرام دا فرمائی. چه یو صاع کهجورې واپس کول ضروری دي. خو نور فقهاء کرام دا فرمائی. چه د یو صاع کهجورو ذکر اتفاق دي. گڼی اصلی خبره دا ده. چه څومره پښ ئې لوشلې وی. او څکلی وی. دهغې قیمت

به ورگري دا د درې وادر امامانو مذهب دي

د احنافو مسلك*

د احنافو او اهل كوفه دا مذهب دي چه په دې صورت كښې مشري ته دا اختيار نشته چه مشري ته چيلې واپس كړي البته مشري ترې تاوان اخستي شي او هغه داسې چه اوبه كتلې شي چه په هغه كښې په بازار كښې د داسې چيلې څه قيمت دي او مشري چه غولانڅه ډكه اوليده نو هغه ئې په څومره قيمت اخستي ده نو د دواړو قيمتونو په مينځ كښې چه كوم فرق دي هغه به بائع مشري ته ادا كړي دا د امام اعظم رحمه الله مسلك دي چونكه دا حديث ياب سره ښكاره معارض په نظر راځي ځكه په دې مسئله كښې د احنافو خلاف ډير په زور او شور سره آوازونه راوچت شوي دي دا دهغه مسائلونه يوه مسئله ده د كومو دوجه ته چه احنافو باندې تهمت لگيدلې دي دا قياس ته په صحيح حديث باندې ترجيح ده.

د اختلاف خلاصه*

ددې حديث دوه حصې دي يو خپار رد او بل د رد په صورت كښې يو صاع كهجوري واپس كول دي شوايع ددې په ظاهر باندې عمل كوي دواړو اجزاء باندې عمل كوي امام ابو حنيفه او امام محمد د دواړو جزونو خلاف عمل كوي نه د رد كولو اختيار وركوي او نه د يو صاع كهجورو د وركولو حكم وركوي امام ابو يوسف او امام مالك رحمهما الله حديث په اولنۍ حصه باندې عمل كوي مشري ته خو د واپس كولو اختيار وركوي ليكن د حديث په دويم جزء يعنې د مبيعي سره يو صاع كهجوري واپس كول هم ضروري دي نو دا نه مني البته امام مالك رحمه الله فرماني چه د صاع واپس كول ضروري نه دي ليكن په ښار كښې چه كوم غالب صاع رانج وي دهغې واپس كول ضروري دي كه هغه صاع د كهجورو وي يا د بل جنس وي ځكه چه د نبې عليه السلام په زمانه كښې د مدينې منورې په ښار كښې غالب صاع د كهجورو وو ځكه نبې عليه السلام ددې حكم وركړې وو زمونږ په ښار كښې كوم قوت غالب وي نو دلته به دهغې واپس كول ضروري وو.

امام ابو يوسف رحمه الله فرماني چه څومره پي مشري د دې شاة مصراة ،، نه لوشلې وي دهغې قيمت واپس كول ضروري دي ځكه چه تاوان د پيو دي نو دهغې قيمت به واجب وي او په عامو حالاتو كښې د نبې عليه السلام په زمانه كښې د هغې پيو قيمت يو صاع جوړيدو ځكه نبې عليه السلام هغې د وركولو حكم كړې وو يانې د مصلحت دپاره دا حكم كړې وو.

امام ابو حنيفه رحمه الله دا حديث ځكه پرېځي دي چه دا حديث د ډيرو شرعي اصولو سره معارض دي مثلاً يو اصول دا دي ((فَمَنْ اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ)) (البقرة ۱۹۴)

ددې نه معلومه شوه چه ضمان به د تاوان په اندازه وي په دواړو كښې به مساوات وي كه په حديث باندې عمل كولي شي نو به ضمان او تاوان كښې مساوات ممكن نه دي ددې علاوه دا حديث د نورو ډيرو شرعي اصولونو خلاف دي.

د احنافو استدلال*

امام ابو حنيفه رحمه الله فرماني په دې مسئله كښې بائع ته د چيلې واپس كولو څه صورت نشته ځكه چه په كوم وخت كښې بائع هغه چيلې وركوله نو په هغه وخت كښې د چيلې په غولانڅه كښې چه كوم پي وو هغه ئې پرې هم خرڅ كړې وو نو هغه پي هم د مشري په ملكيت كښې راغلي وو او هغه پي هم د مبيعي يوه حصه وه نو كه په يو وخت كښې هغه چيلې واپس وركوي نو هغه پي وركول به هم ضروري وي كوم چه د بيعې په وخت په غولانڅه كښې وو ليكن كله چه مشري هغه

چیلن و اخسته او هغه ئې اولوشله نو په هغې کښې نور یې پیدا شو او دا یې د مشتری په ملکیت او دهغه په ضمان کښې راغلو او دا اصولی قاعده ده،، الخراج بالضمان،، یعنی که یو څیز د چاپه ضمان کښې وی او هغه څیز دهغه د ضمان په دوران کښې څه فائده او کړې نو هغه به دهغه کس ملکیت وی چه د چاپه په ضمان کښې وی نو ځکه په هغه موده کښې چه کوم یې پیدا شوی دی هغه هم دهغه ملکیت دی دهغې واپس کول لازمی نه دی په دې صورت کښې په مشتری باندې صرف د اولنو په ملکیت دی ضروری دی یعنی هغه یې کوم چه د بیعې په وخت کښې د چیلن په غولانځه کښې یو واپس کول ضروری قسم یې کوم چه روستو پیدا شوی دی دهغې واپس کول لازم نه دی نو که مونږ په موجود وو او دویم قسم یې کوم چه روستو پیدا شوی دی دهغې واپس کول لازم کړو نو په دې کښې د مشتری تاوان دې ځکه چه په مشتری باندې د ټولو پیو قیمت واپس کول لازم کړو نو په دې کښې د مشتری تاوان دې ځکه چه په دې پې کښې هغه پیو هم وو کوم چه د بائع په خپل ضمان کښې پیدا شوی وو او که مونږ مشتری د قیمت واپس کولو نه بالکل ازاد کړو نو په دې کښې د بائع تاوان دې ځکه چه د عقد په وخت کښې چه کوم یې په غولانځه کښې وو هغه د بائع په ملکیت کښې پیدا شوی وو او که مونږ دا اووایو چه په مشتری دهغې پیو قیمت لازم دې کوم چه د عقد په وخت کښې وو او کوم یې چه د عقد نه پس د مشتری په ملکیت کښې پیدا شوی وی دهغې قیمت ورکول پرې واجب نه دی نو دا صورت بالکل صحیح دی لیکن مونږ ته به دا څنگه معلومیږي چه د عقد په وخت کښې څومره یې وو او روستو څومره پیدا شوی وو نو دا معلومول ممکن نه دی نو د پیو واپس کولو څه طریقه نشته او کله چه د پیو د واپس کولو څه صورت نشته نو ددې نه بغیر چه صرف شاة مصراة،، ورکړی هم څه صورت نشته بلکه هغه طریقه کیدې شی کومه چه احتاقو خودلې ده چه تاوان دې ورکړی.

امام طحاوی رحمه الله د طرف نه د حدیث باب جواب*

امام طحاوی په شرح معانی الآثار کښې فرماني چه دا حدیث د هغې اصولو نه خلاف دي،، الخراج بالضمان،، ددې نه علاوه نور ډیر جوابونه ورکړي شوي دی لیکن یو جواب هم صحیح نه معلومیږي.

د امام طحاوی د جواب رد*

تر کومې پورې چه ددې اصولو تعلق دې نو دا اصول اصل دي د،، زیادة متولدة غیر منفصلة،، په سلسله کښې وارد شوي دي نو ددې اصولو دوجه حدیث باب پریخودل ټیک نه دی زیات نه زیات د پیو په باره کښې ددې اصولو نه استدلال کولې شی چه کوم یې د بیعې نه پس د مشتری په ملکیت کښې پیدا شوی دی دهغې قیمت ادا کول پرې ځکه نشته چه دهغې ضمان په مشتری وو صحیح جواب دا دي چه دا حدیث په مصالحت باندې حمل دي.

صرف د کججورو د صاع ادا کولو حکم خلاف القیاس دي

په حدیث کښې چه کومه خبره کولې شی نو هغه دا ده چه کوم کس د هوکه باز دي تاسو ته د هوکه ورکړی او چیلن درباندي خرڅه کړی ددې لائق دي چه دهغه بیع فسخ کړي شی او دا خبره داسې ده چه په دې کښې نه د قیاس مخالفت دي او نه د اصول کلیه مخالفت شته زیات نه زیات دا ونیلي شی چه د کججورو د صاع واپس کولو کوم شوي دي نو دا په عقل کښې نه راځی ځکه چه د پیو مقدار کم هم کیدي شی او زیات هم او د پیو قیمت د یو صاع کججورو نه کم هم کیدي شی او زیات هم نو په هر حالت کښې چه په مشتری باندې د یو صاع کججورو واپس کولو ضمان اولگولې شی بیشکه دا خبره د قیاس نه خلاف ده.

امام ابویوسف او امام محمد د حدیث باب په باره کښې معقوله توجیه*

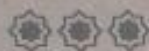
ځکه امام ابویوسف رحمه الله داوړه خبرې جمع کړی دی او فرمانيلې ئې دي چه د حدیث باب دوجه نه

مشتري ته د واپس کولو اختيار شته لیکن په ضمان کښي د یو صاع تمر واپس ضروري نه دی بلکه خومره پی چه مشتري لوشلې دی دهغي قیمت دي بانه ورکړي او په حدیث کښي چه د صاع التمر کوم ذکر راغلی دي دا .. علی سبیل التخیل .. دي یا .. علی سبیل المصالحه .. دي یعنی پوره پوره پته لگول گران وو چه مشتري خومره پی لوشلی دی نو ځکه دي بانه ته اوواښی چه یو صاع تمر واخله ستا حق به پوره شی او بیا د یو بل حق معاف کړی د حدیث باب دا مطلب دي دا مطلب ته دي که مشتري ترې نیم سیر پی لوشلی وی یا لس سیره پی لوشلی وی په هر حالت کښي پرې یو صاع تمر ورکول واجب دی ځکه چه دا خبره دظاهر نه خلاف ده نو د صاع التمر تضمین ابدی شرعی قانون نه دي بلکه علی .. سبیل المصالحه ته بیان کړي دي د امام ابو یوسف دا قول ډیر معقول دي (۸۵)

باب مَا جَاءَ فِي اشْرَاطِ ظَهْرِ الظَّاهِرَةِ مِنْهُ النَّبِيعِ

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ بَاعَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعِيرًا وَاشْتَرَطَ ظَهْرَهُ إِلَى أَهْلِهِ (۸۶)
د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دي چه ما په نبی علیه السلام باندې یو اوبښ خرغ کړي وو او دا شرط مې ورسره لگولي وو چه زه به په دي باندې تر مدينې منورې پورې سورلی کوم د حضرت جابر رضی الله عنه دا واقعه وړاندې په .. باب عاجاء في كراهية بيع ما ليس عنده .. کښي تیره شوي ده هلته کښي ما دا بیان کړی وو که یو شرط د مقتضاء عقد ته خلاف اولگولي شی نو په دي باره کښي د فقهاو څه اختلاف دي او ددوی دلائل څه دي؟ ځکه دلته کښي دهغي د دوباره ذکر کولو څه ضرورت نشته.

باب مَا جَاءَ فِي الْإِنْتِفَاعِ بِالْأَرْضِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظَّهْرُ يُرَكَّبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا وَلَكِنَّ النَّارَ يُشْرَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا وَعَلَى الَّذِي يُرَكَّبُ وَيَشْرَبُ نَفَقَتُهُ (۸۷)
د حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه روایت دي چه څاروی باندې دهغه د رهن په حالت کښي سورلی کولي شی او چه کوم څاروي رهن شوي وی دهغي پی څکلي شی او کوم کس چه په هغه څاروي باندې سورلی کوي یا دهغي پی څکی نو په هغه باندې د هغي څاروي خوراک واجب دي
د مړهون نه د ښاندي اخستوي په باره کښي د نقضاو اختلاف *

ددې حدیث نه امام احمد بن حنبل رحمته الله استدلال کوي که یو کس بل چا سره څاروي رهن اودرولو او نو د مرتهن دپاره جائز ده که هغه څاروي د سورلۍ وی چه په هغي سورلي اوکړي او که هغه د پيو وی چه دهغي نه پی اوڅکی خو په دي شرط ددي څاروي گياه وغيره مصارف هم مرتهن برداشت کوي او هسي دعامو فقهاو رحمهم الله دا راني ده چه د داسې مرتهن دپاره د رهن نه فائده اخستل داخل ده ځکه چه رهن مرتهن ته قرض شوی څيز نه فائده اخلي نو په .. کل قرض جر نفعا فهو ربا .. کښي څه څيز رهن ايځي دي نو اوس که مرتهن د هغي څيز نه فائده اخلي نو د قرض د توثيق دپاره د مرتهن سره راځي او دا په .. کل قرض جر نفعا فهو ربا .. کښي داخل دي او حرام دي او سود دي نو په عامو حالاتو کښي انتفاع بالمرهون جائز نه ده لیکن امام محمد دا صورت د انتفاع بالمرهون د حکم نه صورت نه مستثنی کړي دي او فرماني کله چه مرتهن په هغي باندې خپله گياه خوري او نور مصارف نه برداشت کوي نو ځکه هغه ته د څاروي نه د نفعې اخستوي په هغي باندې سورلي کول یا دهغي نه

په لوشل جائز دی او حدیث باب دهغوی دلیل دی هغوی فرمائی چې ((و علی الذي یو کب و یشر ب
لفظ)) ددی نه مرتهن مراد دی.

جمهور و قضاو په نزد انتفاع بالمرهون جائز نه ده*

جمهور فقهاء چه اختلاف په کښي هم شامل دی فرمائی چې دمرتهن دپاره د
انتفاع بالمرهون په هېڅ حالت کښي جائز نه ده که څاروی رهن وی نو د مرتهن دپاره په هغې باندې
سورلی کول یاد هغې پې اخستل جائز نه دی ځکه چه دا په ۱۱ کل قرض جر نفعا فهو ربا ۱۱ کښي
شامل شی البته دهغې څاروی خرجه په مرتهن نه بلکه په رهن باندې واجب ده لیکن که مرتهن په هغه
څاروی باندې خرجه اوکړی نو د مرتهن دپاره دهغې خرچي په اندازه په مرهونه باندې سورلی کول او
د هغې نه پې اخستل جائز دی مثلا مرتهن په هغې څاروی باندې په یوه ورځ کښي د لسو روپو خرجه
اوکړه نو هغه دڅاروی نه د لسو روپو پې لوشلی شی دغه شان د لسو روپو سورلی پرې کولی
شی لیکن که مرتهن په مرهونه باندې لس روپي خرجه اوکړه او دهغې نه پې د شلو روپو پې لوشل یا
پې په هغې باندې د شلو روپو سورلی اوکړه نو دا جائز نه دی.

جمهور و قضاو دلیل*

جمهور یو دلیل خو هغه عام احادیث دی په کومو کښي چه دانن د مدیون دهر قسم فاندې اخستلو نه
منع شوي دي لکه د ۱۱ کل قرض جر نفعا فهو ربا ۱۱ حدیث شواو یو حدیث په مستدرک حاکم کښي
د حضرت سمره رضی الله عنه نه منقول دي ((لا یعلق الرهن من الرهن له غنمه وعلیه غرمه)) رهن
په د رهن نه نشي بندولی یعنی مرتهن رهن په مرهونوي باندې د فاندې اخستلو نه نشي منع
کولی ځکه چه دهغې رهن فاندې د رهن دپاره دی او دهغې زمه داری او خرجه هم په رهن باندې
دیده دی حدیث کښي ۱۱ له ۱۱ خبر مقدم دي او ۱۱ غنمه ۱۱ مبتداء موخره ده او دا قاعده ده چه ۱۱
لقدیم ماحقه تاخیر ۱۱ د حصر تقاضا کوی نو په دي رهن کښي حصر پیدا شو چه ددی رهن فاندې په
صرف د رهن دپاره وی او ددی خرجه په هم رهن برداشت کوی نو نه خو ددی فاندې مرتهن اخستي
شی او نه دهغې خرجه په مرتهن ده.

جمهور و قضاو دطرف نه د حدیث باب نه جواب*

ترکومي پوري چه حدیث باب تعلق دي نو جمهور ددی نه دوه جواونه کوی یو جواب خو دا دي چه په
ترکومي پوري چه حدیث باب تعلق دي نو جمهور ددی نه دوه جواونه کوی یو جواب خو دا دي چه په
دي حدیث کښي چرته هم د مرتهن د لفظ صراحت موجود نه دي بلکه صرف دا وئیلی شوی دی ((
الظهر یو کب اذا کان مرهونا)) یعنی د سورلی په څاروی سورلی کولی شی چه هغه مرهون وی لیکن
څوک پرې سورلی کولی شی ددی ذکر په حدیث کښي نشته دغه شان په دویمه جمله کښي دا دی چه د
پې وړکونکی څاروی پې ځکلی شی لیکن څوک پې ځکلی شی دا ذکر په کښي نشته ځکه مونږ دا
وئیلی شو چه دلته کښي فاعل مرتهن نه دي بلکه رهن دي یعنی رهن په خپل مرهون څاروی باندې
سورلی کولی شی او رهن د خپل مرهون څاروی پې لوشلی شی او مخکښي پې دا فرمائی ۱۱ چه
څوک سورلی کوی یا پې ځکی په هغه باندې د څاروی خرجه واجب ده دلته کښي هم مونږ دا وئیلی
شو چه ددی نه مراد رهن دي نو یو جواب خو داشو چه په دي حدیث کښي مرتهن مراد نه دي بلکه
رهن مراد دي.

حدیث باب دویم جواب*

دویم جواب دا دي که بالفرض په حدیث کښي هم مرتهن مراد وی نو بیا د حدیث مطلب دا دي چه دا
سورلی او پې به د خرچي په مقابله کښي وی نو مرتهن چه څومره خرجه کوی هم هغه څومره سورلی دي

گوی او پښتو دې لوستی گویا چه دا اجازت د خرچې د مقدار په اندازه دې مطلقا نه دې ددې دلیل دا دې چه په حدیث کښې ئې انتفاع د خرچې سره تړلې ده نو مرتھن چه خورمه خرچه کوی په هغه مقدار به سورلی کوی او پښتو به لوستی ددې زیانی سورلی کول او پښتو استعمالول به جائز نه وی (۸۸)

په رهن باندې د مرتھن قبضه ضروری ده*

جمهور و فقهاو چه د حدیث باب نه کوم اولنې جواب کړې وو چه په حدیث باب کښې د سورلی کولې اویست استعمالولو نه مراد رهن دې ددې نه یوه مسئله دا معلومه شوه چه په رهن کښې اصل دا دې چه په دې باندې به د مرتھن قبضه وی ځکه چه د رهن نه مقصود د قرض توثیق دې نو د رهن رکن اعظم د مرتھن قبضه ده ځکه په قرآن کریم کښې الله تعالی فرمائی ((فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ)) (البقره ۲۸۳)

نو د مرتھن دپاره ضروری دی چه هغه په مرهونه باندې قبضه اوکړی او په حدیث باب کښې چه رهن ته د شی مرهون نه د نفعی اخستو اجازت ورکولې شی او دا ښکاره خبره ده چه انتفاع تر هغه وخته پورې نشی اخستې چه ترڅو پورې مرهون خیز د مرتھن د قبضې نه راونه ویستې شی او په خپله قبضه کښې وانه خستې شی نو ددې نه دا مسئله معلومه شوه چه کله مرتھن په مرهون خیز باندې قبضه اوکړه نو رهن صحیح شونو اوس د رهن دپاره په خیز باندې عاریبی . قبضه کول جائز دی زمونږ احتافو فقهاو هم ددې تصریح کړې ده چه رهن عاریت په مرهون خیز قبضه کولې شی لیکن د عاریت قبضې باوجود به هغه خیز رهن گنرلې شی که هلاک شی نو هم هغه حکم به وی کوم چه د مرهون خیزد هلاکیدو وی

د رهن یونوی صورت .. الرهن السائل*

په دې باندې زمونږ د موجوده دور یوه نوې مسئله هم معلومه شوه. د رهن مشهور صورت خو دا دې چه مرهون خیز باندې د مرتھن قبضه اوشی لیکن نن سبا د سوداگرو په مینځ کښې یو نوې صورت راوتلې دې هغې ته په عربی کښې .. الرهن السائل . یعنی بهیدونکی رهن وائی ددې صورت دا وی چه په دې کښې مرهون خیز د مرتھن په قبضه کښې نشی ورکولې بلکه هم دغه شان د رهن په قبضه کښې وی او هغه ئې په خپل استعمال کښې راولی لیکن په سرکاری کاغذاتو کښې دا اولیکلی شی چه فلانی خیز د مرتھن سره رهن دې ددې نتیجه دا وی که مرتھن ته په مقرر وخت کښې خپله قرضه ملاو نشی نو هغه ته به دا حق حاصل وی چه دغه مرهون خیز په بازار کښې خرڅ کړی او خپله قرضه وصول کړی

مثلا رهن خپل گارې رهن کړلو د رهن اصلی صورت خو دا وو چه هغه گارې د مرتھن په قبضه کښې راغلې وو او مرتھن هغه خان سره ساتلې وو ترکومې پورې چه ئې قرضه نه وه ورکړې نو هغه ئې په گیراج کښې تاله کړې بند ساتلو لیکن په دې صورت کښې د دواړو نقصان دې د رهن نقصان دا دې چه دهغه گارې بند شو دهغې نه فائده نشی اخستلې او د مرتھن تاوان دا دې چه هغه به د گارې حفاظت کوی او د گارې اودرولو دپاره به د یو خان له گیراج ضرورت وی که هغه سره خپل گیراج نه وی نو په کرایه به ئې اخلی او په هغې کښې به گارې ساتی په دې صورت کښې د رهن او مرتھن دواړو تاوان دې

د ملکیت د کاغذونو رهن کول*

ددې مشکل دا حل راویستې شوې دې چه ددې گارې کوم کاغذونو او د رجسټریشن کتاب وغیره وی مرتھن هغه کاغذونه او د رجسټریشن کتاب خان سره کیږدی او په یوه سرکای اداره کښې دا اولیکی چه دا گارې د مرتھن سره رهن دې که مرتھن په د فلانی وخته پورې خپله قرضه ملاو نشوونو

هغه به دا گاري په بازار کښې خرڅوی او خپله قرضه به اخلی او ترکومي پورې چه د مرتهن قرضه هغه به دا گاري نه وی نو راهن به دا گاري په بل کس باندې نشی خرڅولی البته راهن ئې په خپله خلاص شوي نو هغه گاري هم د راهن په قبضه کښې وی داسې گاري ته په نن سبا اصطلاح کښې استعمالولی شی چه په دې گاري باندې ،، چارج ،، دې یعنی بوج او زمه داری ده چه ترکومي پورې قرض دا ونیلي شی چه په دې مالک دا به بل چا باندې نشی خرڅولی او مرتهن ته دا حق حاصل دې که نه وی خلاص شوي ددې مالک دا به کار خرڅولی شی او داسې رهن ته په عربی کښې ،، الرهن السائل هغه ته خپله قرض ملاو نشوه نو دا کار خرڅولی رهن ځکه چه دا رهن په یو ځاني ایسار نه وی ،، ونیلي شی یعنی چلیدونکې رهن ځکه چه دا رهن په یو ځاني ایسار نه وی

د رهن دا صورت جائز کیدل پکار دی*

نن سبا د رهن دا صورت ډیر زیات رائج دې داسې ښکاري چه دا صورت د رهن د مشهورې طریقې ته نن سبا د رهن دا صورت ډیر زیات رائج دې داسې ښکاري چه دا صورت د رهن د مشهورې طریقې ته خلاف دې ځکه چه په رهن کښې دا ضروری وی چه په مرهون څیز به د مرتهن قبضه وی لیکن د حدیث باب ته دا خبره معلومیږي چه په مرهون څیز باندې د مرتهن مستقله قبضه ضروری نه ده بلکه چه یو ځل مرتهن په هغې باندې قبضه او کړی نو بیا هغه مرهون څیز راهن ته ورکولی شی دغه شان په دې صورت کښې هم مرتهن د گاري په کاغذونو قبضه او کړه نو یو طرف ته د مرتهن په دې باندې یو قسم قبضه شوه او ددې ته پس هغه دغه گاري راهن ته عاریت د چلولو دپاره ورکړل شو د ،، الرهن السائل ،، دا صورت پکار ده چه جائز شی والله سبحانه اعلم

البته چه ترکومي پورې دا گاري راهن استعمالوی دهغه په ضمان کښې به وی نوکه دا گاري او جنگیږي نو مرتهن په دې صورت کښې د رهن په حیثیت د بل څیز مطالبه کولی شی دحضرت فضاله بن عبید رضی الله عنه نه روایت دې چه ما د خیبر په ورځ یو ښار په دولس روپۍ واخستلو په هغه ښار کښې سره زر وو او غمی وو روستو چه کله ما دهغې سره زر خان له کړل نوڅه گورم چه دهغې صرف سره زر د دولسو دینارو ته د زیات وزن وو ما دا واقعه نبی علیه السلام ته بیان کړه نو نبی علیه السلام راته او فرمائیل چه ددې خرڅول تر هغه وخته پورې جائز نه دی چه ترڅو دې ددې سره زر خان له خان له کړي نه وی په ذهب او غیر ذهب کښې د مرکب څیز په خرڅولو

کښې د امام شافعی مسکت*

ددې حدیث په بنا باندې امام شافعی رحمه الله فرمائی چه کله یو څیز د ذهب او غیر ذهب نه جوړ شوي وی نو د هغې بیعه د ذهبو په مقابله کښې جائز نه ده ترڅو چه ذهب د فضه ته جدا شوی نه وی ځکه چه په دې صورت کښې د سود راتلو احتمال دې چه کله ذهب د فضه نه جدا شی نو بیا ذهب مثلاً بشل خرڅ کړه او غیر ذهب چه دې څنگه خوښ وی خرڅ کړه چه یو ځاني وی خرڅول ئې جائز نه دی

د احنافو مسکت*

امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی د جدا کولو ضرورت نشته که د جدا کولو نه بغیر معلومیږي شی چه د سرو زرو څومره مقدرا دې نو بیا جدا کولو ته ضرورت نشته البته دغه مرکب څیز چه په کومو سرو زرو باندې خرڅولی شی دا ضروری ده چه هغه سره زرد دې سرو نه زیات وی کوم چه په دې مرکب څیز کښې لگیدلی دی چه د سرو زرو په مقابله کښې سره زر راشی او زیاتی سره زر د دویم څیز په عوض کښې شی نو که سره زر برابر وی یا کم وی نو په دې صورت کښې بیع جائز نه ده مثلاً یو ښار د ذهب او فضه نه جوړ شوي دې او په دغه هار کښې پنځه تولي سره زر دی نو دغه هار په شپږ یا پنځه نیمې او فضه نه جوړ شوي دې او په دغه هار کښې پنځه تولي سره زر د پنځو تولو سرو زرو په عوض کښې تولي سرو زرو باندې خرڅول جائز دی چه پنځه تولي سره زر د پنځو تولو سرو زرو په عوض کښې شی او په ثمن کښې چه کومه یوه یا نیمه توله ده هغه د غیر ذهب په مقابله کښې شی نو په دې طریق به دا سودا تیک شی او که دا هار په څلور نیمې تولو یا پنځه تولو سرو زرو په مقابله کښې خرڅ کړي

شیء نو دا جائز نه دي ځکه چه په دې صورت کښې خو يا د خلور نيسو ټولو سرو زرو مقابله د پتخو ټولو سره کيږي ددې وجه تماثل نه پاتې کيږي بلکه تفاضل شو او تفاضل حرام دي او په کوم صورت کښې چه پتخه ټولې سره زر مقرر شي نو دا صورت هم ناجائز دي ځکه چه په هار کښې کوم خيز د سرو زرو نه علاوه ده هغه خالي عن العوض شو او چه خالي عن العوض وي نو دا هم سود دي ځکه چه په دې صورت کښې دا ونيلى شي چه يو کم پتخه ټولې سره زر خو د پتخه ټولې سرو زرو په مقابله کښې شو او يو يوه سره زر د غير ذهب په مقابله کښې شو او دا سود هم چونکه سود دي نو حرام دي ځکه احتاف دا فرماني چه کوم سره زر په دې هار کښې لگيدلي دي که بغير د جدا کولو نه د هغې وزن معلوميدې شي نو د جدا کولو ضرورت نشته بلکه چه خومره سره زره په دغه هار کښې دي هغې نه لږ غوښتي زيات قيمت دي ورکړي شي نو دا بيع به جائز شي

د اموال ربويه او غير ربويه باندې مرکب خيزونه خرڅول*

دا اختلاف صرف په سرو زرو کښې نه دي بلکه په سپينو زر کښې هم دي. په سيف محلي، کښې هم دا اختلاف دي يعنې هغه توره چه په اصل کښې خو د اوسپنې وي ليکن په هغې باندې سره زر يا سپين زر هم لگيدلي وي نو دداسې توري په خرڅولو کښې هم دا اختلاف دي. دغه شان دا اختلاف د منطقه مقوضه، کښې هم دي يعنې هغه کمر بند او پتي چه په هغې باندې سپين زر لگيدلي وي او دهغې قيمت په سپينو زرو لگولي شي لکه چه دا اختلاف به هر هغه مرکب خيز کښې دي چه هغه د ذهب او غير ذهب ته جوړ شوي وي او دهغې قيمت په سرو زرو سره لگولي شي يا هغه خيز د فضه او غير فضه نه جوړ شوي وي او دهغې قيمت به فضه باندې لگولي شي.

دغه شان دا اختلاف به په هر هغه مبيع کښې جاري کيږي چه د مال ربويه او غير ربويه نه جوړ شوي وي مثلاً په يوه ټوکرې کښې غنم او کهجوري گډې وډې دي او دهغې قيمت د کهجورو په صورت کښې مقررولې شي نو دامام شافعي رحمه الله په نزد دهغې بيعه ترهغه وخته پورې جائز نه ده ترڅو چه غنم او کهجوري جدا جدا شوي نه وي امام ابوحنيفه رحمه الله فرماني دا بيع جائز ده خو په دې شرط چه د ټوکرې کهجوري کمې وي او کومې کهجوري چه د ثمن په حيثيت ورکولې شي هغه زياتي وي چه کهجوري د کهجورو په مقابله کښې شي او زياتي کهجوري د غنمو په عوض کښې شي.

مسئله د مدعجوة، *

په اصل کښې دا مسئله او اختلاف د کهجوري نه پيدا شوي دي ځکه چه په هغه وخت کښې به يوه پيمانته د کهجورو او غير کهجورو نه جوړه شوې وه او هغه به په کهجورو خرڅولې شول په هغه وخت کښې دا اختلاف پيدا شو امام شافعي رحمه الله او فرمانيل: چه دا بيع جائز نه ده امام اعظم رحمه الله او فرمانيل: دا بيع جائز ده که په زياتي کهجورو باندې خرڅ کړې شي ددې وجه ددې مسئلې نوم، مدعجوة، کيځودې شونو پورتنی ټول اختلافی مسئلې په دې کښې شامل دي او دې ټولو ته، مسئله مدعجوة، ونيلى شي.

په مسئله، مدعجوة، کښې دا صورت هم داخليږي که ذهب مصوغ څه خيز ترې جوړ شوي وي او هغه په ذهب باندې خرڅولې شي کوم چه غير مصوغ يعنې خالص او خان له وي نو دا احتاف او جمهور په نزد ددې هم هغه حکم دي کوم چه د سيف محلي دي چه ذهب غير مصوغ دي زياتي وي د ذهب غير مصوغ نه ليکن حضرت معاويه رضی الله عنه فرماني چه په دې صورت کښې که ذهب غير مصوغ د ذهب مصوغ نه کم وي نو هم بيع جائز ده هغوی د ذهب مصوغ مرکب جوړول او دهغې محنت منقوم شماری او دهغې محنت په مقابله کښې هم ذهب غير مصوغ مفرد يوه حصه گنري ليکن

د هغوی په دې مسئله باندې صحابه کرامو رضی الله عنهم اجمعین هم اعتراض کړې دي او ددې نه چې انکار کړي دي تردې چې حضرت ابودرداء رضی الله عنه ورته فرمائیلې وو: زه په هغه زمکه اوسیدل نه غواړم چې ته په هغې کښې تې (۹۰)

د نواضو استدلال او د هغې نه جواب*

امام شافعی رحمه الله د خپلې مسئلې په تائید کښې حدیث باب بیانوي چې په دې حدیث مبارک کښې نبی علیه السلام ښکاره بیان کړې دي چې ((لا تباع حتی تفصل)) د احتافو د طرف نه ددې استدلال چې په دې حدیث کښې دا خبره ښکاره موجود ده چې حضرت فضاله رضی الله عنه جواب دا دي چې هم په دې حدیث کښې دا خبره ښکاره موجود ده چې حضرت فضاله رضی الله عنه دغه څه په دولس دیناره باندې اخستی وو او په هغې کښې سره زر د دولسو دینارو نه زیاته راووتله. ددې نه معلومه شوه چې اصلې وجه دا وه چې قیمت کم وو او په هار کښې چې کوم سره زر ووهغه زیات وو. ددې دوجه تفاضل راتلو ځکه دا بیع جائز نه وه او ځکه نبی علیه السلام دا ناجائز وگرځوله او بیا یې ورته د مشورې په طور او فرمائیل: چې بیا داسې بیع مه کوه چې ترڅو دې سره زر ځان له کړې نه وی چې صحیح پته اولگي چې سره زر څومره دی او غیر د سرو زرو نه څومره دی او چې څیز مرکب وی نو صحیح صحیح پته لگول گران وی چې په دې کښې سره زر څومره دی او غیر د سرو زرو نه څومره دی ځکه نبی علیه السلام او فرمائیل: چې کله داسې صورت پېښ شي نو صرف د اندازې او تخمینې نه کار مه اخلئ بلکه سره زر ځان له کړې او بیا یې خرڅوی اود سرو زرو نه ځان له کوی او خرڅوی تې.

د احتافو استدلال*

ددې دلیل دا دي چې د صحابه کرامو او تابعینو ډیر آثار موجود دي هغوی هم هغه خبره کړې ده کومه چې امام اعظم رحمه الله کړې ده یعنې په دې اثارو کښې هغوی علی الاطلاق دا بیع ناجائز کړې نه ده بلکه دا یې فرمائیلې دي که که ثمن د ذهب مرکب نه زیات وی نو بیع جائز ده. دا قول آثار ما په تکمله فتح المہلم کښې ذکر کړې دي هلته دې اوکتلې شي هسې هم ددې بیعې دعدم جواز علت تفاضل دي او ددې حدیث په بعضې راویانو کښې راغلی دی چې کله نبی علیه السلام ته د هار مسئله راغله نو نبی علیه السلام ددې نه منع اوکړه او دانې هم او فرمائیل: ((لا، الذهب بالذهب مثلاً))

ددې نه معلومه شوه چې دمعانعت اصل علت د تفاضل موجودوالې دي نو د تماثل وجود ضروري دي او چې په کوم ځانې کښې تماثل نه وي نو هلته به بیع ناجائز وي او احناف چې دا فرمائي چې په داسې بیع کښې به د ثمن طرف ته چې کوم سره زر وي هغه د ذهب مرکب نه زیات وي ددې وجه دا ده چې په دې صورت کښې به یقین سره تماثل موجود دي او چې تماثل موجود شو نو بیع جائز شوه که هغه سره زر ترې جدا کوی او که نه جدا کوی.

البته په اموال ربویه کښې اټکل جائز نه دي نو چې کله په یقین سره دا معلومه وي چې په دې کښې سره زر دومره دی او غیر د سرو زرو نه دومره دی نو هلته به بیع جائز وي او په کوم ځانې کښې چې صرف په اټکل او اندازه سره معلومولې شي او د یقیني مقدار معلومولو څه صورت نه وي نو هلته د احتافو په تړه هم بغیر ددې نه بیع نه جائز کیږي چې ذهب یې د غیر ذهب نه لرې کړې نه وي.

د اختلاف په هغه وخت کښې دي چې جنس یو وي*

لیکن دا اختلاف په هغه صورت کښې دي چې کله مبیع دهغې په جنس سره اخستلې شي مثلاً چې هار د ذهب او غیر ذهب نه جوړ شوي وي او هغه په ذهب باندې اخلی نو بیا دا اختلاف دي او که مبیع په هغه څیز اخستلې شي چې د جنس دمبیعې نه وي نو په دې صورت په جواز کښې د چا اختلاف

نشسته لکه سیف محلی بالذهب په سپینو زرو سره اخستل جائز دی. په دې کښې څه اشکال نشته. ځکه چې جنس بدل شو. او چه جنس بدل شی نو تفاضل جائز دی (۹۱)

د کمپنیانو شیرز حقیقت*

ددې مسئلې ته د موجوده دور یوه مسئله هم معلومیږي. هغه د کمپنیانو د شیرز خرڅول او اخستل دي. لیکن اول دا پېژندل ضروري دي چه شیر، څه څیز دی. شیر، په حقیقت کښې د کمپنۍ په سامان کښې د یو کس کښې په سهم، سره تعبیر کولای شی. دا شیر، په حقیقت کښې د کمپنۍ په سامان کښې د یو کس د ملکیت نمائندګی کوي. مثلاً که زه د یو کمپنۍ شیر اخلم نو هغه شیر، سند چه یو کاغذ وی. هغه به په دغه کمپنۍ کښې زما د ملکیت نمائندګی کوي. نو د کمپنۍ چه څومره سامان او املاک دي نو د شیر، د اخستلو د وجه به زه په هغې ټولو کښې دخپلې حصې مناسب حصه دار یم.

د ثوابو په نړه د شیرز، خرڅول او اخستل جائز نه دی*

بل طرف ته د کمپنۍ شیرز په املاک نقدو، قرضو، او عروض ټولونه شامل دي. اوس که یو کس ددغې کمپنۍ شیر، اخلي نو هغه به د شیر، مناسب حصه دار وی. کوم چه د نقدو او دیونو او عروضو په صورت کښې موجود وی لکه چه د هرې کمپنۍ شیر، په مال ربوي او غیر ربوي نه جوي شوي دي. ځکه چه نقدو ا دموال ربويه نه دی او عروض غیر ربويه دی. نو د امام شافعي رحمه الله په نزد ددې شیرز، خرڅول او اخستل تر هغه وخته پورې ناجائز دی چه ترڅو اموال ربويه دغیر ربويه نه جدا شوی نه وی. او جدا کول ممکن نه دی. نو ځکه دهغوی په نزد د شیرز، خرڅول او اخستل ناجائز دی.

د اضافويه نړه د شیرز په خرڅولو او اخستلو کښې تفصیل*

دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد د شیرز خرڅول او اخستل جائز دی. خو په دې شرط چه د کمپنۍ د شیر قیمت دهغې حصې د نقدو او قرضونو نه زیات وی او که قیمت یې دهغې سره برابر یا کم وی. نو جائز شپېته روپۍ وی. او باقی څلوېښت روپۍ د نقدو او دیونو وی.

نو اوس که دا شیر، چه قیمت یې سل روپۍ دی. په څلوېښت روپۍ خرڅ کړي شی. یا ددې نه په زیاتو روپو خرڅ کړي شی. نو دا صورت جائز دي. ځکه چه څلوېښت روپۍ خو د څلوېښتو نقدو او دیونو په مقابل کښې شوي. او باقی یوه روپۍ به د نورو ټولو عروضو په مقابل کښې شی. لیکن دا شیر، په څلوېښت یا یو کم څلوېښت روپۍ باندې خرڅول جائز نه دی. ځکه که په څلوېښت روپۍ خرڅ کړي شو. نو ځکه دا صورت جائز نه دی. او که په یو کم څلوېښت روپۍ خرڅ کړي شی. نو دا خو په طریق اولی عن العوض شونو ځکه دا صورت جائز نه دی. نو دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد د شیرز، بیع به هغه وخت کښې جائز وی چه کوم نقدو او دیون د شیرز په قیمت کښې راځي. هغه به د ثمن نه کم وی او ثمن به د هغې په مقابل کښې زیات وی.

چه د کومې کمپنۍ منجمدي انانې نه وی. دهغې شیرز خرڅول*

ددې مسئلې ته د شیرز یوه بله مسئله هم معلومیږي. هغه دا چه کله یوه کمپنۍ نوې اوځي. نو هغه دخپلې کمپنۍ شیرز جاری کړي او خلکو ته د هغې د اخستلو دعوت ورکوي. چه تاسو دا واخلي. او په کمپنۍ کښې شریکوال شی. نو کمپنۍ د یو کروړ شیرز في کس د لسو روپو په حساب سره جاری کړي. او خلکو هغه شیرز واخستل او ددې په نتیجه کښې کمپنۍ ته یو کروړ روپۍ جمع شوي. او تراوسه پورې کمپنۍ په هغه روپو باندې څه عمارت یا ماشینری وغیره نه وی اخستې. بلکه هغه رقم کمپنۍ

سره د نقوده په صورت کېښي موجود وي. په هغه وخت کېښي دهغي کېښي د شیرز په استاک مارګیت کېښي څرخېدل او اخستل شروع شي. نو سوال دا دي. چه په دغه وخت کېښي د دهغي کېښي د

سره د خړخول او اخستلو جاز دى؟
 كښې خړخول او اخستلو جاز دى؟
 دې جواب دا دى چه په دغه وخت كښې ددغې كښې شيرز په خپل اصلې قيمت باندې خړخول جاز د
 دى ليكن په كښې زياتې سره خړخول جاز نه دى. ځكه چه هغه لس روپۍ شير، ددغې كښې سره د
 لسو روپو موجودو نمائندگۍ كوي. نوكه يو كس د لسو روپو شير، په يوولس روپۍ خړخ كړى نو داسې
 كول ناچاز دى. ځكه چه دا خو داسې ده. لكه چه ده په لس روپۍ باندې يوولس روپۍ واخستلې. ځكه
 چه كښې په دغه رقم باندې اوسه پورې څه څيز نه دې اخستې. بلكه تراوسه پورې دغه رقم هغه سره د
 نقد په شكل كښې پروت دى.
 ددغه په نښه شيرز بخرخولو او اخستلو جواز

چې کښې پرېوت دي،
نقوده په شکل کښې پرېوت دي،
بناخريزو ثوابو په نزد د شیرز خرڅولو او اخستلو جواز*
لکه چې مادرتنه خودلی وو چې د شوافعو په نزد د شیرز خرڅول او اخستل په هېڅ صورت کښې جائز نه
دی لیکن د موجوده دور شوافع عالمان فرماني، که د شیرز په خرڅول او اخستلو باندې بیښی د عدم
جواز حکم اولگولې شی نو دا به خلکو ته ډیره گرانه شی او تنگی به پرې راشی ځکه چې دا د موجوده
دور د تجارت یو لازمی حصه جوړه شوې ده نو ځکه ددې دمعانعت قول اختیارول گران دی نو هغوی
په مېنځ کښې د جواز یو صورت راویستی دي، او هغه دا که د یوې کمپنۍ په اثاثو او املاک کښې
نقود او دیون زیات وی مثلاً یو پنځوس فیصده عروض وی او یو کم پنځوس فیصده نقود او دیون وی نو
د شیرز بیع جائز ده... لږن لږه کشر حکم الکمل، او که صورت حال ددې په عکس وی یعنی یو پنځوس
فیصده نقود او دیون دی او یو کم پنځوس فیصده عروض دی نو بیا د هغوی په نزد د شیرز بیع ناجائز

تَابَ مَا جَاءَ فِي اشْرَاطِ النُّوَارِ وَالْأَجْرُ مِنْ ذَلِكَ

باب مَا جَاءَ فِي اشْتِرَاءِ الْوَلَاءِ وَالْإِجَارَةِ
عَنْ غَائِثَةَ أَنَّهَا أَرَادَتْ أَنْ تَشْتَرِيَ بَرِيرَةَ فَاشْتَرَطُوا الْوَلَاءَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرِيهَا
بِأَنْ تَقُولِي أَعْلَمُ الْقَوْمَ أَوْ لِمَنْ وَلِيَ النِّعْمَةُ (٩٢)

فَالْيَا أَوْلَاءَ لِمَنْ أَغْطَى الثَّمَنُ أَوْ لِمَنْ وَلِيَ النِّعْمَةُ (۹۲)
حضرت عائشې رضی اللہ عنہا تہ روایت دے چہ دوی د حضرت بریرې رضی اللہ عنہ د اخستلو ارادہ
او کړہ نو دهغې مالک دا شرط اولگولو چہ ددې ،، ولاء،، به زما وی. حضرت عائشې رضی اللہ عنہا په
دې باره کبې د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ تپوس او کړلو نو هغوی ورته او فرمائیل: دا
راخله څکه چہ ،، ولاء،، خو به په هر صورت باندې هغه چاته ملاوېږی. څوک چہ قیمت ورکړی. یا نبی
علیه السلام او فرمائیل: چہ ،، ولاء،، خو به هغه کس ته ملاوېږی. چہ هغه احسان کونکې وی. یعنی ازاد
نې کړی. نو دهغوی دا شرط لگول باطل دې

نې کړې نو دهغوی دا شرط لگول باطل دي
 دا هغه حدیث دي چه حضرت امام ابن ابی لیلی پرې استدلال کوی او فرمائی که د بیع په عقد کښې
 فاسد شرط اولگولې شی نو شرط به فاسد وی او بیع به په خپل ځانې صحیح وی ځکه چه په دي
 حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم بیع صحیح کړه او شرط نې باطل کړلو احناف ددي
 جواب دا کوی چه مونږ دا کوم وایو چه د مقتضاء عقد خلاف کوم شرط وی په هغې سره بیع
 فاسد پوی دا حکم په هغه وخت کښې دي چه په عقد کښې داسې شرط اولگولې شی چه د هغې پوره
 کول د بنده په اختیار کښې وی او که داسې شرط اولگولې شی چه د هغې پوره کول د بنده په اختیار
 کښې نه وی نو په داسې صورت کښې به شرط فاسد شی او بیع به ټیټک شی چونکه دلته کښې هم د
 ... ملاویدل او نه ملاویدل د بنده په اختیار کښې نه دی بلکه دا خو شریعت په خپله فیصله کړې

ده چه هغه... ولا به چاته ملاویږی نو په دې کښې د بنده څه اختیار نشته. نو ځکه ددې شرط په لگولو بیع نه باطلیږی بلکه شرط به په خپله باطلیږی

باب بلاوجه

عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ حَكِيمَ بْنَ حَزَامٍ يَشْتَرِي لَهُ أَضْحِيَّةً بِدِينَارٍ فَاشْتَرَى أَضْحِيَّةً فَأَرْبَحَ فِيهَا دِينَارًا فَاشْتَرَى أُخْرَى مِثْلَهَا فَجَاءَ بِالْأَضْحِيَّةِ وَالْدِينَارِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ ضَحُّ بِالْشَّاةِ وَتَصَدَّقْ بِالْدِينَارِ (۹۳)

حضرت حکیم بن حزام رضی الله عنه فرمائی چه یو ځل رسول الله صلی الله علیه وسلم زه په یو دینار باندې د قربانی د څاروی اخستلو دپاره اولېږم ما په یو دینار یو څاروی واخستلو. روستو ماته په هغې کښې یو دینار گټه اوشوه. هغه داسې چه په لار کښې ماته یو کس ملاو شو. نو هغه زما ته تېوس او کړلو چه دا څاروی په څو خرڅوې (ماورته او وریل په دوه دیناره. هغې سړی راته څاروی په دوه دیناره واخستلو. اوما ته یوه روپۍ گټه اوشوه بیا ما یو بل څاروی په یو دینار باندې واخستلو. او د نبی علیه السلام په خدمت کښې حاضر شوم. او هغه څاروی اویو دینار مې ورته ورکړلو. نو نبی علیه السلام راته او فرمایل د چیلۍ قربانی او کړه. او دینار صدقه کړه.

د قربانی څاروی په اخستلو سره متعین کیږی که نه؟ *

ددینار د صدقه کولو حکم چه رسول الله صلی الله علیه وسلم کړې وو. د احتافو په نزد هغې دوه وجوهات کیږی شی. یوه دا چه د احتافو په نزد اصول دا دی. که یو سړی غنی او مالدار وی. او په هغه قربانی واجب وی. نو که هغه د قربانی دپاره څاروی واخلي. هغه د قربانی دپاره نه متعین کیږی. تر دې که روستو هغه مالدار او غواری. نو دهغې څاروی په ځانې بل څاروی قربانی کولې شی. نو که مالدار سړی هغه څاروی خرڅ کړی او بل واخلي. هم جائز ده. خو که یو داسې سړی د قربانی دپاره څاروی واخلي چه په هغه باندې قربانی واجب نه وی. یا یو مالدار سړی د نفلی قربانی په نیت څاروی واخلي. نو په دې دواړو صورتونو کښې داخستلو ته پس دغه څاروی د قربانی دپاره متعین شونو. دغه څاروی خرڅول یا دهغې په ځانې بل څاروی قربانی کول جائز نه دی. دغه شان په دې حدیث مبارک کښې ونیلی شی چه په اصل کښې په نبی علیه السلام قربانی واجب نه وه. نبی علیه السلام به نفلی قربانی کوله. نو هغه څاروی خرڅول جائز نه وو. ځکه نبی علیه السلام دهغې په عوض کښې چه کوم دینار راغلي وو. دهغې د صدقه کولو حکم ورکړلو.

دویمه توجیه دا ده. که په نبی علیه السلام باندې قربانی واجب وه. نو په دې صورت کښې اگر چه څاروی خرڅول جائز نه وو. لیکن نبی علیه السلام د الله تعالی په لار کښې دهغې د خرڅ کولو اراده کړې وه. نو کله چه هغه دینار واپس راغلو. نو نبی علیه السلام هغه صدقه کول مناسب او گټورلو. خلاصه دا چه په اول صورت کښې دینار صدقه کول په وجوب باندې محمول وی. او په دویم صورت کښې په تبرع باندې محمول وی.

ددې باب دویم حدیث *

عَنْ أَبِي لَيْدٍ عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ قَالَ دَفَعَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِينَارًا لَأَشْتَرِيَ لَهُ شَاةً فَاشْتَرَيْتُ لَهُ شَاتَيْنِ فَبَعَثَ أَخَذَهُمَا بِدِينَارٍ وَبَعَثَ بِالْشَّاةِ وَالْدِينَارِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ فَقَالَ لَهُ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي صَفْقَةِ يَمِينِكَ فَكَانَ يَخْرُجُ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى كُنَاسَةِ الْكُوفَةِ لِمَرْبُوعِ الرِّيحِ الْعَظِيمِ فَكَانَ مِنْ أَكْثَرِ أَهْلِ الْكُوفَةِ مَالًا (۹۴)

حضرت عروه البارقی بل صحابی دی. هغه ته هم داسې واقعې پیښې شوې وه. هغه فرمائی چې یو ځل رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته اور فرمائیل: چې زه ستا دپاره یوه چیلۍ اخلم ما په یو دینار باندې دوا چیلۍ واخستلې او بیا مې په یو دینار باندې یوه چیلۍ خرڅه کړه. او یوه چیلۍ او یو دینار مې رسول الله صلی الله علیه ته ورکولو او ټوله قصه مې ورته بیان کړه. نو نبی علیه السلام اور فرمائیل: الله تعالی دې ستا د لاس په سودا کښې برکت واچوی. د دې دعا برکت وو. چې دا صحابی به روستو په کور کې مقام کناسه ته تلو او دیره گټه به یې کوله. نو هغه د کوفې په خلقو کښې د ټولو نه زیات مالدار شو.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْمَكَاتِبِ إِذَا هَانَ عِلْفُهُ مَا يُؤَدِّي

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ النَّبَّازُ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَصَابَ الْمَكَاتِبُ حَذًا أَوْ مِيرَاثًا وَارِثٌ بِحِصَابٍ مَا عَقَى مِنْهُ وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤَدِّي الْمَكَاتِبُ بِحِصَّةٍ مَا أَدَّى دِيَّةَ خُرٍّ وَمَا بَقِيَ دِيَّةَ عُنْدَ (٩٥)

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما نه روایت دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی چې که مکاتب ته څه حد او رسی یعنی هغه څه جرم او کړی چې دهغې په نتیجه کښې په هغه باندې حد واجب شي یا هغه ته د چا میراث حاصل شي نو په دې صورت کښې به هغه دخپلې آزاد شوې حصې په تناسب سره وارث وی. مکاتب غلام چې څومره بدل کتابت ادا کړې وی.

بَابُ فِي إِنْدَاذِهِ بِهِ أَزَادِيرِي

دا حدیث په دې باندې بتا دی چې مکاتب غلام څومره بدل کتابت ورکوی په هغه اندازه به آزادېږي مثلاً یو مالک خپل غلام په یو زر روپۍ باندې مکاتب جوړ کړې وی. که هغې غلام پنځه سوه روپۍ ورکړي او د دې مطلب دا دی چې دهغې غلام نیمه حصه آزاده شوه. که په دغه وخت کښې مکاتب داسې جرم او کړلو چې دهغې په سزا کښې په هغه باندې حد جاری کیږي مثلاً هغه شراب اوڅکي نو د شرابو حد د آزاد دپاره اتیا دورې دی او د غلام دپاره څلوېښت دورې دی. نو په دې غلام به نیم حد د آزاد او نیم حد د غلام جاری کیږي. یعنی شپيته کورې به ورته ورکولې شي ځکه چې د آزاد دحد نیمه حصه څلوېښت کورې دی او د غلام د حد نیمه حصه شل کورې دی او چې دواړه جمع کړي نو شپيته شوي. دا ځکه چې دا مکاتب نیم آزاد دی او نیم غلام دی. دغه شان په عامو حالاتو کښې غلام وارث نه وی لیکن که دا مکاتب غلام وارث شونو د نیم آزادیدو دوجه به په خپل حصه کښې د نیم میراث مستحق دي.

بَابُ فِي مَنَسُوحِ دِي

دا حدیث د چا په نزد هم معمول به نه دی. ځکه چې ددې باب په نورو احادیثو کښې نبی علیه السلام چکاره فرمائی دی. ((المکاتب عبد ما بقى عليه درهم))

یعنی مکاتب به ترهغه وخته پورې غلام وی ترڅو چې په هغه باندې یوه روپۍ هم باقی وي. د صحابه کرامو عمل هم په دې باندې پاتې شوې دی. نو دحدیث باب په باره کښې ددې ته بغیر بله څه لاره نشته چې دا اووئیلې شي. دا حدیث منسوخ دی ځکه چې د امت په فقهاو کښې چا هم په دې باندې عمل نه دي کړې. دا ددې خبرې نښه ده چې دامت فقهاو دا حدیث منسوخ گنرلي دي. او دویم حدیث یعنی ((المکاتب عبد ما بقى عليه درهم)) نه ناسخ گرځولې دي.

مکاتیب به د یول رشم ادا کولو پورې غلام وی
 عَنْ غُرَيْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ
 مَنْ كَاتَبَ عَبْدَهُ عَلَى مِائَةِ أَوْفِقَةٍ فَأَذَاهَا إِلَا عَشْرَ أَوْاقٍ أَوْ قَالَ عَشْرَةَ ذَرَاهِمَ ثُمَّ عَجَزَ فَهُوَ رَقِيقٌ (۹۶)
 حضرت عمرو بن شعیب د خپل پلار نه اوهغه دخپل نیکه نه روایت کوی چه ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی وو چه دا ئی فرمائیل چا چه خپل غلام په سل اوقیه سپینو زرو باندې مکاتیب
 کولو بیا هغې غلام په بدل کتابت کبې لس کم سل اوقی ادا کولې او صرف لس اوقی باقی پاتې
 شوی بیا هغه مکاتیب د بدل کتابت د ادا کولو نه عاجز شونو داوړ پشان به غلام گنړلې شی ددې
 حدیث نه هم ددې خبرې تائید کیږی چه پورتنی حدیث منسوخ دې
 عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ عِنْدَ مُكَاتِبٍ إِحْدَاكُنْ مَا يُؤَدِّي
 فَلْتَحْتَجِبْ مِنْهُ (۹۷)

حضرت ام سلمه رضی الله عنها فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمائیلې دې چه کله
 په تاسو کبې د یوې ښځې د مکاتیب غلام سره دومره رویی وی کومې چه هغه په بدل کتابت کبې
 ورکولې شی نو هغې ښځې ته پکار دې چه دهغې غلام نه پرده کوی دا حکم په تقوی او احتیاط باندې
 معمول دې ځکه چه دغه غلام به لږ وخت پس روپې ادا کړی او آزاد به شی او ددې ته پس به دهغه نه
 ستاسو پرده لارمی شی ددې تیاري کوی او دهغه نه پرده شروع کړی

بَابُ مَا جَاءَ إِذَا أَفْلَسَ لِلرَّجُلِ غَرِيمٌ

فَبَعْدَ مَلَقَةٍ مَكَاتِبُهُ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ أَيُّمَا امْرِئٍ أَفْلَسَ وَوَجَدَ رَجُلًا سَلَقَهُ
 عَبْدُهُ بَعْتَهَا فَهُوَ أَوْلَى بِهَا مِنْ غَيْرِهِ (۹۸)

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې دې کله چه
 یو سړی مفلس او دیوالیه شی او بل کس دهغه سره هم خپل مال اوموسی نو هغه کس دنورو
 قرضخواه په نسبت ددغې مال زیات حقدار دې

مفلس تعریف او دهغه حکم

ددې صورت دا دې چه بعضې وخت په یو کس باندې د دیرو خلقو قرضونه پورې شی مثلاً هغه دخلقو
 نه قرضونه اخلی تردې چه هغه قرضې ډیرې زیاتې شی او روستو هغه ددغې قرضونو د ورکولو نه
 عاجز شی او دهغه ټول مال د ټولو قرضو د ادا کولو دپاره کافی نه وی نو په دغه وخت کبې قاضی د
 دغې کس د افراس حکم اوکړی دې عمل ته ،، تفلیس ،، وائی او په پښتو کبې ورته دیوالیه وائی او
 قبضه کبې واخلی ددې نه پس چه کوم څیزونه دهغه د سختو ضروریاتو نه وی مثلاً د خوراک څکاک
 څیزونه او داغوستلو جامې وغیره دا څیزونه پریږدی او ددې نه علاوه چه څومره څیزونه وی هغه ټول
 خرڅ کړی او دهغې قیمت دهغه په قرضخواه باندې د قرضونو په تناسب باندې تقسیم کړی په دې
 صورت کبې هېڅ یو کس ته خپله قرضه پوره په پوره نه ملاویږی بلکه هر یو ته څه ناڅه حصه
 ملاویږی ددې نه پس دغه قرضخواه د هغې مفلس نه دخپلو قرضونو مطالبه نشی کولې مگر دا چه
 هغه دویاره مالدار شی دمالداریدو نه پس دهغه نه مطالبه کولې شی

په دې مسئله کېني د ائمه ثلاثه او احنافو اختلاف*

په دې صورت کېني ټول قرض خواه د حق په اعتبار سره برابر دي. یو ته په بل باندې ترجیح حاصل نه ده. لیکن په یو صورت کېني به د ائمه ثلاثه په نزد یو غریم ته په نورو باندې ترجیح حاصله وی او هغه به داسې دی چه دغه مفلس کس د افلاس نه یو خو ورځي وړاندې د زید نه اس اخستی وو او اوسه پورې داسې قیمت نه وو ورکړې چه په دې دوران کېني قاضی دهغه د افلاس حکم او کړلو او په دغه وخت کېني هغه اس د ده سره موجود وو. نو زید د نورو غرماو په نسبت دهغې اس زیات مستحق دي. نو زید ته په هغه اس د ده سره موجود وو. داسې به نه کیږي چه هغه اس هم په نورو څیزونو کېني شامل کړې شي او هغه هم خرڅ کړې شي. اوزید هم د نورو غرماو سره په حق کېني برابر شي. دا د ائمه ثلاثه یعنی امام شافعی امام مالک او امام احمد بن حنبل رحمهم الله مسئلک دي. امام ابوحنیفه رحمه الله فرماني چه د اس خرڅولو نه پس دغه اس د مشتری په ملکیت کېني راغلې ده. او په هغې کېني د زید ملکیت باقی پاتې نه دي. نو اوس به زید هم د نورو غرماو سره برابر شریک وی. زید ته په نورو غرماو باندې څه فوقیت او برتری نه ده حاصل. ټولکه څنگه چه قاضی دهغه نور څیزونه په نیلام کېني خرڅوی. دغه شان به دا اس هم خرڅوی او دهغې قیمت به په زید او نورو غرماو کېني د قرض د حصو په مناسبت تقسیموی.

د ائمه ثلاثه او احنافو استدلال*

د ائمه ثلاثه د حدیث باب نه استدلال کوی. ځکه په دې کېني نبی علیه السلام ښکاره دا فرمانيلی دی چه یو کس مفلس شي او بل کس دهغه سره خپل څیز بعینه بیا اومومی نو د نورو غرماو په نسبت دغه کس دهغې زیات حقدار دي. ددې په مقابل کېني بعضي احناف یو حدیث وړاندې کوی. هغه دا دي چه

((أما إمرة أفلس ووجد رجل سلعة عنده بعينها فهو أسوة للغرماء))

علامه ابن حزم رحمه الله په محلی کېني ددې روایت کړې دي. لیکن ددې حدیث سند ډیر کمزوري او ضعیف دي ځکه چه ددې حدیث مدار په نوح بن ابی مریم باندې دي او هغه د غلطو روایاتو په نقل کولو کېني مشهور دي. نو ځکه دا روایت قابل استدلال نه دي.

د احنافو په تائید کېني د یو حدیث نه استیناس*

د احنافو اصل استدلال خو په اصولو کلیه باندې دي لیکن زه په دې کېني د استیناس دپاره د یو بل حدیث اضافه کوم. دا حدیث د ترمذی په کتاب الزکات کېني تیر شوي دي. هغه دا چه په کس باندې د میوو اخستلو د وجه ډیر قرضونه جمع شوي وو او د میوو اخستلو ته پس ئې پیسې نه وې ورکړې. کله چه نبی علیه السلام ته دهغه خبر اورسیدو نو هغوی او فرمائیل: ((خذوا ما وجدتم لیس لکم إلا ذلك)) یعنی څه دهغه سره وی. هغه ترې واخلي. ستاسو دپاره دي نه نور څه نشته. ددې حدیث نه د استدلال په طور نه بلکه د استیناس په طور وایم چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دا نه فرمانيلی چه کوم کس ته خپله میوه بعینه ملاو شي. نو دهغې میوې مالک دي هغه واخلي او باقی مال دي نور غرما په خپل مینځ کېني تقسیم کړی. ددې نه معلومه شوه چه ټول غرما په مال کېني برابر دي. یو ته په بل باندې ترجیح نشته.

د حدیث باب جواب*

تر کومې پورې چه د حدیث باب تعلق دي. نو احناف ددې په جواب کېني فرماني. چه په دې کېني خو دبعي هډو ذکر نشته بلکه نبی علیه السلام دا فرمانيلی دی. کوم کس چه د مفلس سره خپل څیز

بعينه بيا مومى نو هغه د نورو په مقابلې كښې زيات حقدار دي او دا خبره خو مونږ هم منو مثلاً مفلس كس د بل نه يو خيز په استعاره سره اخستي دي نو اوس معير ته دا حق حاصل دي چه هغه خيز د اوجت كړي اولارښي خكه چه هغه دا ويلي شي چه دا خيز زما ملكيت دي د نورو غرماو په دي كښې خه حق نشته يا مثلاً يو كس دغه مفلس سره يو خيز امانت اېخودي وي نو اوس د افلاس ته پس هغه سړي ددي امانت زيات حقدار دي خكه دغه خيز هم دهغه ملكيت دي يا مثلاً مفلس دجا ته يو خيز غصب كړي نو مقصوب عنه ددغي خيز زيات حقدار دي خكه دغه خيز هم دهغه ملكيت دي نو احناف حديث باب په عاريت امانت او غصب باندې حمل كوي خكه چه په دي صورتونو كښې مفلس ملكيت په دي خيزونه راغلي نه دي بلكه دا هم هغه شان د خپلو مالكانو په ملكيت كښې دي نوهم هغوى ددي حقدار دي

داضافو تائيد ديو بل حديث نه*

ددې تائيد د مسند احمد ددي حديث نه هم كيږي كوم چه حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه نقل كړې دي ((من سرق له متاعه ووجدته عند مفلس بعينه فهو احق به من غيره)) (۹۹) يعنى كه د يو سړي مال غلا كړې شي بيا هغه د مفلس سره بعينه ملاو شي نو هغه د نورو په مقابلې كښې د هغې زيات حقدار دي ددي روايت ته د احنافو د قول تائيد كيږي

دحديث باب د الفاظو نه داضافو تائيد*

دويم تائيد ددي نه كيږي چه د حديث باب الفاظ دا دي ((وجد رجل سلعة عنده بعينها)) په دي كښې چه په لفظ د... سلعه كوم ضمير دي هغه رجل ته راجع كيږي يعنى چه هغه كس خپل سامان دهغه سره اومومي كه دلته كښې بيع شوي وي نو ديعني ته پس هغه سامان دهغه نه كيږي بلكه دهغه دملكيت نه اوځي ددي نه معلومه شوه چه هغه سامان اوسه پوري دهغه په ملكيت كښې دي او دهغه په ملكيت كښې په هغه صورت كښې كيږي شي چه هغه سامان دعاريت يا وديعت يا غصب يا سرقې په ذريعه مفلس ته رارسيدلي وي

دغه شان په دي حديث كښې دويم لفظ راغلي دي... بعينها... ددي نه هم دا معلومېږي چه دلته كښې بيع نه ده شوي خكه چه په بيع كښې ملكيت بدليږي او دملك په تبديلي باندې تبديلي دغير راځي په حديث كښې چه د... بعينها... لفظ استعمال شونو ددي نه دا معلومه شوه چه ملك لا بدل شوي نه دي بلكه هغه هم هغه شان د مالك په ملكيت كښې دي دمفلس په ملكيت كښې نه دي

دنامه ثلثه نور استدالات او ددشې نه جوابونه*

داضافو په جواب كښې انسه ثلثه بعضې داسې روايات وړاندې كوي په كومو كښې چه د بيع لفظ ښكاره موجود دي نو خكه په هغې كښې د عاريت يا وديعت يا غصب يا سرقې تاويلات نشي كيږي ليكن په په تكملة فتح الملهم كښې دهغې ټولو رواياتو جمع كړي ده په كومو كښې چه د بيع لفظ موجود دي هلته كښې ما د تحقيق نه پس ليكلي دي چه په حقيقت كښې دا د راوي تصور كړي بعضې راوي دا كترلي دي چه دا د بيع په معني كښې زياتو د... بيع... لفظ نه دي ذكر كړي... د لفظ زيادت نې كړي دي البته دوه حديثونه چه بالكل صحيح دي او په هغې كښې ديعني لفظ راغلي دي هغه په صحيح سند منقول دي هغې ته ضعيف يا شاذ يا روايت بالمعنى نشي ويلي (۱۰۰)

دنامه مجتهدينو اختلاف حقيقت*

پهر حال په مسانلو مجتهد فيها كښې يو طرف بالكل صحيح ثابتول چه په هغې كښې دبل طرف د

احتمال هم باقی پاتی نشی تا مسکنه خبره ده. که داسی کیدی شوه نو بیا به د انچه مجتهدینو به
 اختلاف دلی وو خکه چه دلائل دواړو طرفونو ته دی. البته د احنافو مذهب اصولو کلیه ته
 صحیح کښی احادیثو ته هم ښکاره مخالف نه دي په دې کښی د احنافو د بیان شوی مذهب احتمال
 پاتی دی او د احادیثو وجه اختلاف ملائمه کول چه دوی صحیح احادیث پر پردي دا خبره صحیح نه ده.

بَاب مَا جَاءَ فِي الْخَمْرِ لِلْمُسْلِمِ أَنْ يَخْفِضَ إِلَى الدُّمِيِّ الْخَمْرَ يَبْطُلُ لَهُ

په دې معنی قال كَانَ عِنْدَنَا خَمْرٌ لَيْتِمُ فَلَمَّا نَزَلَتْ الْمَائِدَةُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 مَا أَقْلَتْهُ إِلَهُ لَيْتِمُ فَقَالَ أَهْرِيقُوهُ (۱۰۱)

ما اقلته ای سغید خدری رضی الله عنه فرمائی چه مونږ سره د یو یتیم ماشوم شراب کیخوډي شوی
 وروسته د هغه وخت واقع ده چه په کوم وخت کښی شراب نه وو حرام شوی لکه چه سورت مائده نازل
 شوه یعنې د شرابو د حرمت آیت نازل شو. نو ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ټپوس او کړلو یا
 رسول الله ماسره د فلانی یتیم شراب پراته دی زه ورسره څه او کړم نبی علیه السلام او فرمائیل هغه
 اهریقوا، اهریقوا، دیاب افعال نه د امر صیغه ده په اصل کښی اریقو وه... اراق یریق اراقی... په
 دې کښی خلاف القیاس... ها... زیادت اوشو.

د توافقه په تړه د شرابونه سرکه جوړول جائز نه دی

په دې حدیث نه امام شافعی رحمه الله دا مسئله راویستی ده. که یو مسلمان سره چه په کومه طریقه هم
 شراب راښی نو دهغی صرف یو علاج دي چه هغه اوبیوی او ضائع نې کړی دهغی نه سرکه جوړول
 مجرب او په استعمال کښی راوستل که جائز وو. نو نبی علیه السلام به په دې موقع ضرور دهغی
 اجازت ورکړي وو ځکه چه دا د یو یتیم مال وو او د یتیم په مال کښی د ټولو زیات احتیاط کولې
 شی چه هغه نه تاوان اونه رسی لیکن نبی علیه السلام او فرمائیل چه دا اوبیوه معلومه شوه چه سرکه
 جوړول ترې جائز نه دی.

د توافقه په تړه ترې سرکه جوړول جائز دی

امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه د شرابو حرمت ددې وجه دي چه په دې کښی نشه وی که یو کس ددې
 مالیت بدل کړی او ددې نه سرکه جوړه کړی نو د هغی استعمال جائز دي ځه گناه په کښی نشته ددې
 په تائید کښی احنافو یو حدیث هم بیان کړي دي کوم چه امام زیلعی رحمه الله په نصب الرایه کښی ذکر
 کړي دي هغه دا دي ((خیر الخلل حل الحمر)) یعنې د ټولو نه بهترینه سرکه هغه ده چه د شرابو نه جوړه
 شوی دی ترکومي پوري چه د حدیث باب تعلق دي نو ددې په باره کښی احناف فرمائی چه دا بالکل د
 اسلامی دور خبره وه په هغه وخت کښی د نبی علیه السلام مقصد دا وو چه د شراب، خرابوالی او بدي
 اخلاقو په زړونو کښی مضبوطه شی چه دا چا په زړه کښی دي طرف ته معمولی میلان هم پاتي
 نشم دا وجه وه چه په ابتدائی دور کښی د شرابو د لوښو ماتولو حکم شوی وو نو ځکه نبی علیه
 السلام دهغی د بیولو حکم او کړلو لیکن روستو چه کله د شرابو قباحت د خلقو په زړونو کښی
 مضبوط شول لکه څنگه چه نور ډیر حکمونه منسوخ شو په هغی کښی د شرابو د تویولو او دهغی د
 لوښو د ماتولو حکم هم منسوخ شو. نو اوس ددې نه د سرکې جوړولو اجازت شته (۱۰۲)

بَاب بَلَا تَرْجَمَةُ

په دې معنی عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذْ أَلَمَانَةٌ إِلَى مَنْ أَلَمْتِكَ وَلَا

تَحْنُ مِنْ خَانَكَ (۱۰۳)

حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمائی: چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمائی: دی ہر کس ته امانت ورکړه چا چه تاسره یو څیز امانت اویځي وی او چا چه تاسره خیانت کړي وی هغه سره خیانت مه کوه یعنی که یو کس تاسره په مال کښي خیانت کړي وی نو ته د بدلي اخستلو دپاره دا سوچ مه کوه چه ده ما سره خیانت کړي دي زه به ورسره هم خیانت کوم بلکه دا سوچ اوکړه چه دهغه د عمل په دهغه نه تپوس کیږي او ستا د عمل به ستا ته تپوس کیږي هغه ته به د خیانت سزا ملاتړ شي او ته ورسره د امانت معامله کوه خیانت مه کوه.

په مسئله د ظفر کښي د امام مالک مسکت*

ددې حدیث دویم جزء دي یعنی، «ولا تحن من خانك»، ددې نه امام مالک رحمته الله په مسئله د... ظفر کښي دخپل مسلك دپاره استدلال کوي مسئله الظفر، د یوې داسې مسئلې لقب دي چه د یو سړي په بل سړي باندې څه واجب وي او هغه مدیون دغه قرض نه خلاصوي نو که دې دائن ته د مدیون څه غس مال په هره طریقه باندې راغي نو اوس سوال دا دي چه آیا ددائن دپاره دا جائز دی چه د مدیون کوم مال ته په لاس راغلي وي د هغې ن خپل حق واخلی دې ته مسئله الظفر، وائی وجه د تسمیې نې ده چه په دې کښي دائن په کومه طریقه هم د مدیون باندې کامیابي اوموسی په دې مسئله کښي د فقهاء گرامو اختلاف دي امام مالک رحمته الله فرمائی: که د مدیون مال په کومه طریقه هم دائن په لاس ورغلو نو د دائن دپاره دا جائز نه دی چه دهغې مال ته خپل حق واخلی بلکه په دغه دائن باندې واجب ده چه دهغه سره دمدیون کوم مال راشی هغه به د مدیون امانت وي هغه به واپس کوي اویا به د هغه نه د خپل قرض مطالبه کوي لیکن دهغه دپاره دا خپل خان سره ساتل جائز نه دی بیا دې دهغه د دخپل قرض مطالبه اوکړي لیکن دخپل طرف نه هغه دخان سره کیخودل جائز نه دی او د حدیث باب د دویمې جملې نه استدلال کوي چه نبی علیه السلام ارشاد فرمائی: دي ((ولا تحن من خانك)) یعنی څوک چه تاسره خیانت کوي هغه سره خیانت مه کوه چه هغه قرض نه درکوي هغه تاسره خیانت کوي لیکن ته هغه سره خیانت مه کوه.

دامام شافعی مسکت او استدلال*

امام شافعی رحمته الله مسلك دا دي که دائن ته د مدیون مال په کومه طریقه هم اورسیدو نو دائن دهغې نه خپل قرض اخستلي شي که هغه مال د دې قرض د جنس نه وو کوم چه په مدیون باندې واجب دي په دهغې د جنس نه خلاف وو په دواړو صورتونو کښي د امام شافعی رحمته الله په نزد هغه ته دا حق حاصل دي امام شافعی رحمته الله د حضرت هنده چه د ابوسفیان ښځه وه په واقعه باندې استدلال کوي چه یو ورځ هغه د نبی علیه السلام په مجلس کښي حاضر شو او عرض ئې اوکړ لو یا رسول الله زما خاوند بخیل دي ددې وجه زما او زما بچو کفالت په صحیح طریقه سره نه کوي آیا زما دپاره دا جائز دی چه دهغه د مال نه د نقیې دپاره څه واخلیم نبی علیه السلام ورته په جواب کښي وفرمائی: ((خذی ما یکفیک وولک بالمعروف)) (۱۰۴) یعنی په ښه طریقه چه څومره ستا او ستا د بال بیچ دپاره کافی وي هغه هومره واخلی په دې حدیث کښي نبی علیه السلام هندی ته دا اجازت ورکړي وو چه هغه خپله نفقه د خاوند د مال نه واخلی ددې نه معلومه شوه چه دائن خپل حق دمدیون مال نه اخستلي شي.

دامام اعظم مسکت*

دامام اعظم رحمته الله د دواړو په مینځ کښي دي هغه دا چه د داسره په قبضه کشر

را بنی کی هغه دده دقرض دجنس نه وی نو بیا خو ددائن دپاره دهغې نه خپله حصه اخستل
جانودی مثلا قرض د نقدو په صورت کښې وو او دائن په څه ذریعه د مدیون زر روپۍ راوړسیدی
نو دهغې زر روپو نه خپل قرض واخلې لیکن هغه قرض چه دائن ته راوړسې د قرض دجنس نه نه
وی بلکه دبل جنس ته وی مثلا قرض زر روپۍ وی او دائن ته د مدیون د زر روپو کپړې راوړسیدی نو
په دې صورت کښې دامام اعظم رحمۃ الله علیه په نزد د غیر جنس نه خپل قرض اخستل جائز نه دی هغه کپړې
به مدیون ته واپس کوی او بیا به د هغه نه د خپل قرض مطالبه کوی

امام ابوحنیفه رحمۃ الله علیه استدلال

امام ابوحنیفه دجنس داتحاد په صورت کښې د قرض داخستلو د جواز دپاره دحضرت هنده زوجه ابی
سفیان رضی الله عنهما په واقعه باندې استدلال کوی چه په دې کښې نبی علیه السلام دگور دخرچې
اخذولو اجازت ورکړلو ځکه چه نفقه هم دتقدو په صورت کښې وه او هغه روپۍ کومې چه دهغه سره
وی هغه هم د تقدو په صورت کښې وی ځکه ورته نبی علیه السلام دهغې نه د نفقې اخستلو اجازت
ورکړلو او غیر جنس نه قرض وصول ځکه جائز نه ده چه که مثلا قرض نقد وو او هغه ته کپړې په لاس
کپړې خړخې کړې نه وی او په دې صورت کښې دائن خپل قرض ترهغه وخته پورې نشی اخستلې ترڅوچه نې هغه
ترڅو پورې مالک اجازت نه وی ورکړې نو هغه وخته پورې خړخول جائز نه دی نوځکه د غیر جنس نه
قرض نشی وصولولی

محدث باب نه جواب

ترکومې پورې چه حدیث باب د الفاظو تعلق دې چه ،، ولاتخن من خالك ،، په کوم باندې چه امام مالک
رحمۃ الله علیه استدلال کوی نو ددې جواب دا دواړه حضرات دا ورکوی چه د حدیث باب نه دا استدلال تیک نه
دې ځکه چه څوک خپل قرض اخلې هغه خیانت نه کوی او په حدیث باب کښې ممانعت د خیانت
راغلي نوځکه په ،، لاتخن من خالك ،، کښې داخل نه دې ددې حدیث صحیح محمل دا دې چه مدیون
دائن د قرض په ورکولو کښې ډیر تنگه کړې آخرنې ورته ورکړلو ددې نه پس دائن ته په څه ذریعه د
مدیون مال راغلو نو اوس نې هم دخپل انتقام اخستلو دپاره تنگوی نبی علیه السلام ددې نه منع
اوغرمائیل

متاخرینو احنافو فتوی د احنافو په قول باندې ده

داحنافو اصل مسلک هم هغه دې کوم چه ما وړاندې بیان کړلو چه جنس موافق وی نو قرض وصولولی
شی او که غیر موافق وی نو قرض وصولول جائز نه دی لیکن متاخرین احناف دحضرت امام شافعی
رحمۃ الله علیه په مذهب باندې فتوی ورکوی ځکه چه په دې زمانه کښې خلقو خیانتونه ډیر شروع کړی
دی دنور خلقو په حقونو باندې قبضه کوی ددې وجه خلق خپل حق ډیر په گرانه حاصلوی په پخوانی
زمانه کښې خو به د قاضی عدالت ته لارلو او مقدمه به نې درج کړه او پوره حق به نې حاصل
کړلو لیکن نن سبا دعدالت په ذریعه خپل حق اخستل د شرمخ د پچۍ راوستو برابر خبره ده ځکه
دخلقو دحقونو ضائع کیدو ویره ده ددې ضرورت د وجه متاخرین احناف د حضرت امام شافعی رحمۃ الله علیه
په قول باندې فتوی ورکوی او فرمائی چه اوس هر قسم قرض ورته د مدیون په لاس ورشی دهغې نه د
دائن دپاره خپل قرض اخستل جائز دی (۱۰۵)

باب ما جاء في أن الغارية مؤذنة

عن أبي أمامة قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول في الخطبة عام حجة الوداع الغارية

مُؤَادَاةُ وَالْوَعْمُ غَارِمٌ وَالذَّيْنُ مُقَضًى

حضرت ابوامامه رضی الله عنه فرمائی ما در رسول الله صلی الله علیه وسلم نه د حجة الوداع په کال په خطبه کښې اوریدلی وو چه فرمائیل ئې د عاریت واپس کول واجب دی. یعنی کله چه کس د بل نه هغه خیز په خواست سره او غواړی نو په هغه باندې واجب دی چه دغه خیز معیر ته واپس کړی او کوم کس چه د چا دمه وار جوړ شی نو هغه جوابده دې یعنی په هغه لازمه ده چه خپل دمه واری پوره کړی او دې په دمه چه قرض وی نو په هغه واجب دی چه هغه واپس کړی.

دشواغو په نزد عاریت مضمون وی *

په دې حدیث مبارک کښې نبی علیه السلام درې جملې فرمائیلې دی یو د عاریت په باره کښې بله د کفالت په باره کښې او دریمه د قرض په باره کښې په دې کښې د کفالت او قرض په باره کښې دې اختلاف نشته لیکن د ،، العاریة مؤداة ،، ددې جملې په تشریح کښې لږ غوندې اختلاف دې امام شافعی رحمه الله فرمائی عاریه په مستعیر باندې مضمونه وی یعنی دهغوی په نزد په عاریه او قرض کښې څه فرق نشته نو کوم کس چه یو خیز په استعاره باندې واخلي او هغه خیز د مستعیر د هلاکولو نه بغیر پخپله هم هلاک شی نو په مستعیر باندې لازمه ده چه معیر ته د عاریت تاوان ورکړی ځویه چه د دهغوی په نزد په عاریه باندې د مستعیر قبضه ، قبضه دتاوان ده او د حدیث باب ته استدلال کوی ځکه چه په دې کښې نبی علیه السلام فرمائی ،، العاریة مؤداة ،، یعنی د عاریت واپس کول واجب دی او په هرحال کښې په معیر ته هغه واپس کوی که د مستعیر په فعل باندې هلاکه شوې وی او که بغیر دده د فعل نه هلاکه شوې وی.

داضافو په نزد عاریه امانت دی *

امام اعظم رحمه الله فرمائی چه په عاریه باندې د مستعیر قبضه ، قبضه د امانت ده نو که د مستعیر په تعدی باندې هغه هلاکه شی په مستعیر باندې ضمان شته او که د مستعیر د تعدی نه بغیر د څه آسمانی آفت دوجه هلاکه شی یا ئې ترې څوک غلا کړی حالاتکه مستعیر دهغې د حفاظت انتظام کړې وی نو په دې صورت کښې په مستعیر باندې تاوان لازم نه دی. احناف هم د حدیث باب د ،، العاریة مؤداة ،، نه استدلال کوی دوی فرمائی چه په حدیث کښې نبی علیه السلام د ،، اداء ،، لفظ استعمال کړې دې د ،، قضاء ،، لفظ ئې نه دې استعمال کړې او د قرض په جمله کښې ئې د ،، قضاء ،، لفظ استعمال کړې دې او په ،، اداء ،، او ،، قضاء ،، کښې فرق دې ادا وئیلی شی تسلیم و عین ما وجب ته او قضاء وئیلی شی تسلیم د مثل ما وجب ته او په عاریه کښې تسلیم د عین ما وجب ضروری وی نو ترڅو پورې چه عین باقی وی تر هغه وخته پورې د هغې واپس کول ضروری دی او که عین موجود نه وی په دې کښې نبی علیه السلام د ،، قضاء ،، لفظ نه دې استعمال کړې که چرته عین موجود نه وی نو بیا به د مثل ورکول ضروری وی او په قرض کښې نبی علیه السلام د ،، قضاء ،، حکم فرمائیلې دې ددې مطلب دا دې که عین موجود نه وی نو بیا به هم مثل یعنی ضمان ورکوی نو د ضمان حکم په دین کښې دې په عاریت کښې نه دې (۱۰۷).

ددې باب دویم حدیث *

عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ عَنِ الثَّيْبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذْتَ حَتَّى تُؤَدِّيَ قَالَ قَتَادَةُ ثُمَّ لَسِيَ الْحَسَنُ فَقَالَ فَهُوَ أَمِينُكَ لَا ضَمَانَ عَلَيْهِ يَعْني الْعَارِيَةَ (۱۰۸)

د حضرت قتاده حسن او سمرة رضی الله عنهم نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې دی دانسان په لاس باندې دهغې خیز واپس کول واجب دی کوم چه ده اخستی وی تردې چه هغه واپس

کړي دي. نه مراد د مستعير په دې ددې حديث روايت حضرت قتاده او حضرت حسن بصري کړي دي. حضرت قتاده ددې د نقل کولو نه پس فرمايلى دى چه د حضرت حسن بصرى نه دا روايت هير شوي دي ددې وجه روستو هغوى فرمايلى وو چه هغه مستعير ستا امين دي. په هغه باندې څه تاوان نشته.

حضرت قتاده په حضرت حسن بصرى باندې اعتراض*

د حضرت حسن بصرى هم هغه مسلك وو کوم چه احتافو دي يعنى په عاريت باندې د مستعير قبضه ، قبضه دامانت ده. حضرت ابو قتاده چه د حسن بصرى نه دا روايت نقل کوى نو فرمانى چه حضرت حسن بصرى چه زما استاذ دي هغوى ماته پخپله دا روايت بيان کړي دي چه ((على اليد ما أخذت حتى تودى))

ددې مطلب د حضرت قتاده دا وو چه د مستعير په ذمه ضمان واجب دي. ليکن داسې معلومېږي چه د حضرت حسن بصرى نه روستو دا حديث هير شوي وي او ځکه نې دا مسلك اختيار کړي دي چه ((هواميك لا ضمان عليه)) هغه ستا امانتگر دي. په هغه ضمان نشته. لکه چه حضرت قتاده رضي الله عنه په خپل استاذ باندې اعتراض کوى چه هغوى دا حديث نقل کړي دي. ليکن ددې باوجود ددې قائل نه وي داسې معلومېږي چه دهغه نه به دا حديث روستو هير شوي وي که دا حديث ورته ياد وي نو عاريت به نې مضمون گرځولې وو.

حضرت حسن بصرى مسلك*

دا د حضرت قتاده خپل خيال وو چه هغوى نې اظهار او کړلو خو دا ضرورى نه ده چه حضرت حسن بصرى ته به دا حديث هير شوي وي. بلکه ظاهر دا دي چه دا حديث هغوى ته ياد وو. خو هغوى دا حديث په دې معنى باندې حمل کړي وو په کومه معنى چه احتافو حمل کړي دي. هغه دا چه عاريه شوي خيز ترکومي پوري موجود وي او هلاک شوي نه وي. نو تر هغه وخته پوري په مستعير باندې واجب ده چه هغه خيز ورکړي کوم چه نې اخستي دي په دې کيښي د ضمان څه ذکر نشته.

قوله ،، إلا أن يخالف ،، *

مگر دا چه هغه دمعير د هداياتو مخالفت او کړي نو په دې صورت کيښي به په هغه باندې ضمان راځي مثلاً معير ورته خپل سائل ورکولو او ورته نې اوونيل: دا سائل که کندو کپرو مه چلوه. که مستعير د هغې هداياتو مخالفت او کړلو او هغه سائيکل نې په کندو کپرو کيښي چلولو. او دهغې دوجه سائيکل خراب شو نو اوس به په مستعير باندې ضمان راځي. ځکه چه هغه ظلم او کړلو او دمعير د هداياتو مخالفت نې او کړلو.

باب ما جاء في الاختصاص

عَنْ مَقْمَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُضْلَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَحْتَكِرُ إِلَّا خَاطِئٌ فَقُلْتُ لِسَعِيدِ بْنِ أَبِي مُحَمَّدٍ إِنَّكَ تَحْتَكِرُ قَالَ وَمَقْمَرٌ قَدْ كَانَ يَحْتَكِرُ (١٠٩)

د حضرت معمر بن عبدالله بن فضله رضی الله عنه نه روايت دي. فرماني رسول الله صلى الله عليه وسلم نه مي دا اوريدلى دي چه احتكار نه كوي مگر گناهگار. مطلب دا دي چه احتكار كول گناه ده. د احتكار معنى دا ده چه يو خيز په دې نيت باندې ذخيره كړي چه زه به دا په هغه وخت كيښي ماركيږي ته راوياسم. كله چه په بازار كيښي ددې خيز كموالي پيدا شي نو زه به د خلقو نه زيات قيمت وصول كړم دي ته احتكار او ذخيره اندوزى واني دا ذخيره اندوزى دانسان د ضرورت په خيزونو كيښي هم

۱۱۸
 ۱- خله
 وي او د خوراك په خيزولو كښي هم وي په يو حديث كښي نبي عليه السلام په ذخيره كويږم
 بڼدي لغت ويلي دي او فرمايلي دي: "السحكر ملعون"
 ۱- باندې د ټولو فقهاء اتفاق دي ليكن دوي له
 ۱- جان نه دي"

[illegible]

داختکار د ممانعت علت ضرر دی

داحتکار ه ممانعت علت ضرر دی
لیکن دا خیره هم د یاد سانلو ده چه داحتکار ممانعت په هغه وخت کښي دي کله چه په ذخیره اندوژی
کښي خلقو ته تکلفي وی چه خلقو ته دهغي خیر ضرورت وی او دا کس نی د خرڅ دپاره نه
اوباسی لیکن که ددغي سری په ذخیره اندوژی باندې خلقو ته تکلیف نه رسی بلکه په بازار کښي
دغه خیر زیات وی نو په دي صورت کښي دذخیره اندوژی ممانعت نشته او په دي کښي څه گناه
نشته گناه په هغه وخت کښي ده چه خلقو ته ضرورت وی او دا کس نی دگوانی پیدا کولو دپاره ذخیره
کوي (۱۱۰)

د انسان په ملکیت شرعی حدود او قیود

دا حديث دهغي اصولو ښکاره خوندنه کوي. کوم چه ما تاسو ته د کتاب البیوع په اول کښي بيان کړي وو. هغه دا چه هسي خواله تعالی مالک ته په خپل ملکيت کښي د تصرف کولو پوره اختيار ورکړي دي. چه هغه به کښي څنگه تصرف کول غواړي آزاد دي. لیکن شریعت مالک د څه قیدونو او شرطونو پابند کړي هم دي. هغه دا که په خپل ملکيت کښي تصرف کولو باندې نور وخلقو ته خاص کر د معاشري عوامو ته تکلیف او ضرر رسي نو داسې تصرف شریعت منع کړي دي. ددې نه معلومه شوه چه په اسلام کښي ملکيت بې قیده او بې واگي نه دي بلکه د قیدونو او شرطونو پابند دي او په اسلام او سرمایه دارانه نظام کښي هم دا فرق دي. په سرمایه دارانه نظام کښي ملکيت د څه قید او شرط پابند نه وي. لیکن د اسلام نقطه نظر دا ده چه په اصل کښي الله تعالی د هر څه مالک دي. هغه تاسو ته دا مال درکړي دي. او تاسو يې ددې مالکان جوړ کړي نې. لیکن د ملکيت دا حق د الله تعالی احکامو تابع دي. او دهغي پابند دي. نو ځکه شریعت د احتکار نه منع کړي ده.

قلت لسعيد: يا ابا محمد انك تحتكر

محمد بن ابراهيم چه ددي حديث راوي دي. فرماني چه كله د سعيد بن مسيب رضي الله عنه نه دا حديث ما
واوريدلو. نو ما ورته او وئيل: يا ابو سعيده! تاسو خو احتكار كوي. نو په جواب كښي حضرت سعيد بن
مسيب رضي الله عنه او فرمائل: زما استاذ حضرت معمر بن عبدالله به هم احتكار كولو. ددي مطلب دا

دی چه مونی به داسی وخت کنی دداسی خیزونو احتکار کولو. چه دهقی دوجه به خلغو ته ضرر نه رسیدلو و حضرت سعید بن مسیب نه منقول دی چه هقوی به د زیتون او د ونو نه چه به کومې پانړې غورځیدلې او د خاړو د خوراک په طور به استعمالیدلې دهقی احتکار به نې کولو خو په دې باندې خلغو ته تکلیف نه رسیدلو.

بَاب مَا جَاءَ فِي تَبَعِ الْمُحَقَّلَاتِ

عَنْ أَبِي عِيَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَسْتَقْبِلُوا السُّوقَ وَلَا تُخَفِّلُوا وَلَا يُنْفَقَ بَعْضُكُمْ

بَعْضُ (۱۱۱) حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې دی تاسو ، تلقی الجلب ، مه کوئ ددې تفصیل مخکې تیر شوې دې او په اوبیانو کې ، تحفیل مه کوئ یعنې لکه څنگه چه په چیلې کې تصریه کول ناجائز دی چه دهقی پې نه لوشی تردې چه اخستونکي ورته اوگوری او د هوکه شی پرې نو دا کار د اوبې سره هم مه کوئ او په تاسو کې دې یو کس د بل دپاره سامان ته رواج نه ورکوی یعنې چه د بل چا سامان خرڅوی نو په دروغه دې ورته زیات لیت نه مقرروی مثلاً یو کس دوکان ته راغلو او په د خیز داخستلو دپاره نې خبرې اترې شروع کړې په دې کې دریم کس راغلو او دهغه خیز نې په زیات قیمت باندې داخستلو او وویل: چه دغه اخستونکي ته د هوکه ورکړې حالتکه د دغې دریم کس اخستل مقصود نه وی دې ته ، تجش ، ولې بعدیت په آخری جمله کې ددې ممانعت دې

بَاب مَا جَاءَ فِي التَّبَعِ الْفَاجِرَةِ

يُخَفِّلُ بِهَا جَالُ الْمُسْلِمِ

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ خَلَفَ عَلَى يَمِينٍ وَهُوَ فِيهَا فَاسٍ لِقَطْعِ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانِ فَقَالَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ فِي وَاللَّهِ لَقَدْ كَانَ ذَلِكَ كَأَنِّي بَنِي وَتَيْنَ رَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ أَرْضَ فَجَحْدَنِي فَقَدَّمْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَاكَ بَيْتَةٌ فَلْتُ لَا فَقَالَ لِلْيَهُودِيِّ أَخْلَفْتُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا بَخِلْتُ فَيَذْهَبَ بِمَالِي فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (۱۱۲) ((إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا

فَلِيلًا)) (آل عمران، ۷۷)

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلې دی چه کوم کس قسم اوخوری او هغه په قسم خورلو کې درغزن وی چه په دې قسم باندې د چا مسلمان مال په ناحقه باندې اوخوری نو د قیامت په ورځ به دالله تعالی سره په داسې حال کې ملاو شی چه الله تعالی به هغه ته غصه وی حضرت اشعث هغه وخت په مجلس کې موجود وو هغه چه دا حدیث واوریدو نو قسم نې اوخولو. زما دې په الله تعالی قسم وی نبي علیه السلام دا حدیث زما په باره کې فرمائیلې وو هغه داسې چه زما او د یو یهودی په مینځ کې په زمکه باندې جگړه وه هغه دغې زمکې د راگولو نه انکار او کولو نو ما هغه یهودی د نبي علیه السلام په مجلس کې حاضر کړولو نبي علیه السلام ماته او فرمائیل تا سره څوک گواه شته ما ورته او وویل: نه یهودی ته نې او وویل: نه به قسم اوخوری ما ورته عرض او کړلو. حضرت دې خو یهودی دې په دروغ قسم په زما مال باندې

باید کبشي فرماني چه ددي بيع تيك نه ده. ليکن ددي بيعي د عدم صحت وجه دا نه ده چه داووبو بيع ناجائز ده بلکه ددي وجه دا ده چه د پشو د اوبه کولو دپاره چه کومي اوبه ورکولي شي دهغي دمقدار معين گران دي اوددي وجه به مبيع مجهوله وي نو ددي جهالت دوجه نه دا بيع منع کري ده خوکه يوه خرطه داسي وي چه به دهغي کبشي د اوبو مقدار متعين کيدي شي نو په دي صورت کبشي به د اوبو خرطول جائز وي. احتيافو اصل مسلک خو دا دي چه داووبو خرطول ناجائز ده. ليکن بعضي متاخرينو احتيافو ددي اجازت ورکري دي. خکه چه په کوم خاني کبشي ضرورت نه وي هلته کبشي د اوبو په خرطولو کبشي احتياط پکار دي. ليکن په کوم خاني کبشي چه د اوبو خرطوليله خه لاره نه وي اوسخت ضرورت وي نو په دي صورت کبشي متاخرينو احتيافو په قول باندې فتوي ورکولي شي. (۱۱۵)

په خپله رازغون نوي گياه نه د منع کولو دپاره حيله*
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يُمْتَعُ قُضْلُ الْمَاءِ لِيَمْتَعَ بِهِ الْكَأَنَّ (۱۱۶)
حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمانيلى دي خلق دي د پاني شوو اوبو نه نشي منع کولي. د گياه نه د منع کولو دوجه
مطلب دا دي چه په خپله کومه گياه رازغون شوې وي هغه گياه خو دعامو خلقو دپاره مباح ده. اگرکه هغه گياه د يو سري په ذاتي پتي کبشي رازغون شوې وي نو بيا هم مباح ده. د زمکي مالک نه دا حق حاصل نه دي چه هغه خلق ددغي گياه د ريپولو نه منع کري نو که يو کس په دغه گياه کبشي خپل خاړوي خړوي دا خرول هم جائز دي. ليکن کوم کس چه د زمکي مالک وي. هغه د گياه نه د منع کولو دپاره دا حيله اوکړي چه د خاړوو مالک ته اوواني چه تيك نه د خاړو خرېدو اجازت خو درته شته خو روستو ورپسي د اوبو خکلو اجازت نشته بنکاره خبره ده. چه کله د اوبو خکلو اجازت نه وي نو خلق به هلته خپل خاړوي د خرولو دپاره نه بوخي نو دا د گياه نه د منع کولو دپاره يوه حيله ده. په دي حديث کبشي نبي عليه السلام ددي حيلي نه منع اوفرمايله. چه دا تيك نه ده. خکه چه هرکله په خپله رازغون شوې گياه مباحه ده نو بيا د اوبو خکلو اجازت هم ورکول پکار دي.

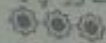
بَابُ مَا جَلَدَ فِيهِ هَزَاهِيَّةٌ غَسِبَ الْفَحْلُ

عَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ غَسْبِ الْفَحْلِ (۱۱۷)
حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د غسب الفحل نه منع فرمانيلى ده.
د غسب الفحل مطلب دادي چه تر د ښځې يوخاني کري شي مثلاً دغوا مالک دا غواړي چه زما غوا دي اميدواره شي او هغه سره غوي موجود نه وي نو هغه د غوي مالک ته اوواني چه ته خپل غوي راوولي. چه هغه غوي د غوا سره يوخاني شي او دهغي په نتيجه کبشي غوا اميدواره شي. په دي باندې د غوي مالک کرائي غواړي نو دغوي د مالک دپاره کرائي غويستل جائز نه دي. په دي نه د غسب الفحل واني په حديث باب کبشي نبي عليه السلام ددي نه منع فرمانيلى ده.

دغوي دمالک اعزاز او اکرام جائز دي*
لَاغْنِ أَسْ بِنِ مَالِكَ أَنْ رَجُلًا مِنْ كَلَابِ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ غَسْبِ الْفَحْلِ فَتَهَأَهُ

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ لَطَرْتُ الْفَحْلَ فَتَكْرَمَ فَرَحُّشَ لَهُ فِي الْكِرَامَةِ (۱۱۸)
حضرت انس رضي الله عنه نه روايت دي. فرماني د بنو کلاب د قبيلي يو سري د نبي عليه السلام ته په کرائي باندې د ورکولو په باره کبشي تېوس اوکړلو نو نبي عليه السلام ددي نه منع اوکړله نو نبي عليه السلام ددي نه منع اوفرمايله. دي صحابي عرض اوکړلو يا رسول الله کله چه مونږ خپل غوي د

عوا مالک ته بوخو نو زموږ قدر او عزت کولې شی یعنی میلستیا یې کولې شی نو ښی علیه السلام د عزت کولو اجازت ورکړلو مطلب دا دی چه د اول نه کړاښی ته وی مقرر شوي لیکن کله چه د عزت مالک غوي راوستلو نو د عوا مالک دهغه د عزت دپاره څه هدیه ورکړه او داول نه څه شرط وغږیه له وی مقرر شوي نو ښی علیه السلام ددې اجازت ورکړلو.

باب ما جاء في ثمن الكلب

عن أبي مسعود الأنصاري قال نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ثمن الكلب وغيره من
وخلوان الكاهن (۱۱۹)

د حضرت ابومسعود انصاري رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د سبې د قیمت نه او د زنا کاري د اجرت نه اود کاهن د متهاني نه منع فرمائيلي ده. خلوان په اصل کښي هغې اجرت ته وائی کوم چه کاهن ته ورکولې شی لکه چه د کاهن اجرت حرام دي. د زنا کاري اجرت هم حرام دي. اود سبې اجرت هم حرام دي.

د سبې د خرڅولو او اخستلو حکم

ددې حدیث نه امام شافعی استدلال کوي او فرمائی چه د سبې خرڅول جائز نه دی او که یو کس یې خرڅ کړی نو د بائع دپاره دهغې قیمت اخستل حرام دی. دامام اعظم او امام مالک رحمهما الله مختار قول دا دي چه د کوم سبې ساتل جائز نه دی. دهغې خرڅول هم جائز نه دی او د کوم سبې ساتل چه جائز دی. دهغې خرڅول هم جائز دی او دهغې قیمت اخستل هم جائز دی. دامام مالک رحمه الله نه په یو روایت کښي د خوارک دپاره هم د سبې اخستل جائز دی. ځکه چه په دې روایت کښي د هغوی په نزد د سبې خورل حلال دی.

د مالکیانو او احناف د اختلاف استدلال

مالکیانو او احناف د حضرت جابر رضي الله عنه په روایت باندې استدلال کوي کوم چه په نسائي کښي راغلي دي. دهغې الفاظ دا دي چه

((نهی رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ثمن الكلب إلا كلب صيد)) (۱۲۰) په دې روایت کښي د

«إلا كلب صيد» استثناء موجود ده. لیکن ورسره امام نسائي په دې روایت باندې بحث کړي دي. او فرمائی یې دي چه ددې روایت رفع ثابته نه ده. لیکن حقیقت دا دي چه اول خو په کوم روایت کښي دا مرفوع منقول دي. دهغې ټول راویان ثقات دی نو ددې روایت د رد کولو څه معقول وجه موجود نه ده. او که دا روایت مرفوع تسلیم نه کړي شی یعنی که د «عن رسول الله» لفظ هم نه وی نو بیا

حضرت جابر رضي الله عنه چه په کومو الفاظو دا روایت نقل کړي دي. نو دهغې په بنا باندې بیا دا روایت هم د مرفوع په حکم کښي دي. هغه الفاظ دا دي ((نهی عن ثمن الكلب إلا كلب صيد)) په دې

کښي د «نهی» لفظ راغلي دي. ددې معنی داده چه منع شوي ده. مطلب هم دا دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم منع کړي ده. نو که د «عن رسول الله صلى الله عليه وسلم» الفاظ ښکاره موجود نه وی. نو بیا هم دا حدیث د مرفوع په حکم کښي دي. او دا روایت قایل استدلال دي. ددې ګټر متابعات دي.

دصحابه او تابعینو د فتاوی داسې منقول دی چه په هغې کښي ونیلي

دصحابه او تابعینو د فتاوی داسې منقول دی چه په هغې کښي ونیلي

ددې نه علاوه دصحابه کرامو او تابعینو نه ګټري فتاوی داسې منقول دی چه په هغې کښي ونیلي

شوی دی که یو کس د بل چا سببي مړ کړلو، نو په هغه باندې ئې تاوان نه دهغه څیز لازمیږي: د کوم بیع چه کیدي شی او کوم څیز چه دبیع محل نه وی، نو دهغې تاوان نه لازمیږي د حضرت عثمان او غالباً د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فتوی دی چه په هغې کښې هغوی د تاوان ورکولو حکم کړي دي ددې نه علاوه د بعضي نورو تابعینو فتوی شته نو ددې صحابه کرامو او تابعین د فتوؤ نه دا خبره معلومیږي چه د کوم سببي سائل چه جائز دی دهغې سببي خرڅول هم جائز دی.

محدثیت باب نه جواب*

او د حدیث باب درې توجیهاټ کیدي شی یوه توجیه دا ده چه په دې حدیث کښې هغه سببي مراد دي چه د کوم سائل جائز نه وی دویمه توجیه دا ده چه دا حدیث منسوخ دي او ددې تاریخ هغه احادیث دي په کومو کښې چه د «إلا کلب صید»، استثناء راغلي ده او د منسوخ یوه وجه دا هم ده چه تاسو په گټرو احادیثو کښې لوستلي دي چه د نبی علیه السلام په زمانه کښې د سببي احکام د تشدید نه تخفیف ته راتلل په اول کښې حکم دا وو چه دا سببي مړه کړي بیا دا حکم اوشو چه صرف نور سببي مړه کړي او بیا د سببي د ساتلو مطلقاً ممانعت راغلو ددې ته پس د ټیکار او د فصل د سببي د ساتلو استثناء راغله هم دغه شان دا احکام تخفیف طرف ته روان وو نو دغه شان دلته کښې هم ونیلی شی چه په اول کښې د هر قسم سببي د خرڅولو ممانعت وو او بیا د ددې اجازت ملاو شو ددې دلیل دا دي چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پس صحابه کرامو ددې تاوان اخستی دي دریمه توجیه دا ده چه نهی تحریمی نه ده بلکه تنزیهی ده ددې دلیل دا دي چه په روستو د حضرت جابر رضی الله عنه نه یو حدیث نقل کیږي د هغې الفاظ دا دي ((ھي رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ثمن الکلب

والسنون)) په دې حدیث کښې د سببي سره پيشو هم شامله شوي ده حالانکه د پيشو بیع د چا په نزد هم ناجائز نه ده نو په دې حدیث کښې به نهی په کراهت تنزیهی باندې حمل کول وی او ددې نائید ددې نه هم کیږي چه په بعضي روایاتو کښې ئې ثمن الکلب د «اجرة الحمام» سره یوځای کړي دي حالانکه د حمام اجرت په اجماع باندې جائز دي او پخپله د نبی علیه السلام نه ثابت ده چه هغوی حمام ته اجرت ورکړي وو نو په دې روایت کښې به هم ممانعت په کراهت تنزیهی باندې حمل کړي شی بهر حال دا درې واړه توجیهاټ په دې حدیث کښې کیدي شی (۱۲۱)

بَاب مَا جَاءَ فِي هَنْبِ الْحَجَّامِ

عَنْ ابْنِ مُحَيْصَةَ أَخَا بَنِي حَارِثَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ اسْتَأْذَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِجَارَةِ الْحَجَّامِ فَهَاجَهُ عَنْهَا فَلَمْ يَزَلْ يَسْأَلُهُ وَيَسْتَأْذِنُهُ حَتَّى قَالَ اغْلُفْهُ لَأَخْصِكَ وَأَطْعَمَهُ رَقِيقًا (۱۲۲)

ابومحیصه د خپل پلار نه روایت کوي چه هغوی د رسول الله صلی الله علیه ته د حمام د اجازت او غوښتلو ثوبی علیه السلام ددې ته منع کړلو لیکن هغه به بار بار د نبی علیه السلام نه ددې په باره کښې نیوسونه کول او اجازت به ئې غوښتلو تردې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته او فرمائیل: چه اجرت په خپل اوښ او په خپل غلام باندې اوخړوه.

محجم اجرت جائز دي*

په دې حدیث کښې د حمام د اجرت نه نبی علیه السلام منع کړي ده دا ممانعت د امت په اجماع باندې د تحریم باندې حمل نه دي او په خپله حدیث باب هم په حرمت باندې دلالت نه کوي ځکه که حرام وو نو خپل غلام باندې خوړل به هم حرام وو لیکن نبی علیه السلام دې طرف ته اشاره او کړه چه دا څه

بیه پشه نه ده. ځکه چه په دې پشه کېنې انسان همیشه په پلټنې کېنې اخته وی. ځکه چه په دې
کېنې انسان په خپله خوله کېنې د بل انسان د بدن پلټ او گنده وینه راگاری. دهغې دوجه دهغه په
خوله کېنې هم وینه راشی نو په دې پشه کېنې یو قسم گندگی وه. نو ځکه د پېشې په طور دا خوښه نه
کړه او ترکومې پورې چه ددې د جواز تعلق دې نو هغه د راروان حدیث نه ثابتیږي.

باب مَا جَاءَ فِي الرُّخَصَةِ فِي كَسْبِ الْحَجَامِ

عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ سَأَلَ أَسْنُ عَنْ كَسْبِ الْحَجَامِ فَقَالَ أَسْنُ احْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَحَجَمَهُ أَبُو طَيْفَةَ فَأَقْرَبَ لَهُ بَصَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ وَكَلَّمَ أَهْلَهُ فَوَضَعُوا عَنَتَهُ مِنْ خَرَاَجِهِ وَقَالَ إِنَّ أَفْضَلَ مَا
فَعَلْتُمْ بِهِ الْحِجَاقَةَ أَوْ إِنْ مِنْ أَهْلِي ذَوَالِكُمْ الْحِجَاقَةَ (۱۲۳)
حضرت حید فرمائی چه یو ځل دحضرت انس رضی الله عنه نه د حجام دگتې په باره کېنې تېوس
اوشو نو دهغوی جواب ورکړلو چه یو ځل رسول الله صلی الله علیه وسلم حجامت اوکړلو او ابو طیفه
دهغه حجامت اوکړلو. نو نبی علیه السلام هغه ته د اجرت په طور دوه صاع طعام ورکولو حکم
اوکړلو. چونکه هغه غلام وو ځکه نبی علیه السلام دهغه مالک سره خبره اوکړه. دهغې خبرو اترو د
وجه دهغه مالکانو دهغه په خراج کېنې اوکړلو. د خراج مطلب دا دې چه په پخوانی زمانه کېنې
په بعضې وخت مالک په خپل غلام باندې یو خاص مقدار مقرر شوې پېسې راوړي نو هغه به یې وهلو یا به یې
گټه اومانه یې راکوږه په کومه ورځ چه به غلام مقرر مقدار ته به یې خراج وئیل او نبی علیه السلام او فرمایل چه د
پورې څه بله تنگی راوسته دغه مقرر مقدار ته به یې خراج وئیل او نبی علیه السلام او فرمایل چه د
تولو نه غوره خبریا د تولو نه ښه علاج په کوم چه تاسو علاج کوئ حجامت دې.

باب مَا جَاءَ فِي هَرَمَةِ نَمَنِ الْكَلْبِ وَالسُّتُورِ

عَنْ جَابِرٍ قَالَ لَقِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نَمَنِ الْكَلْبِ وَالسُّتُورِ (۱۲۴)
د دې په باره کېنې مې وړاندې په تفصیل سره بیان کړې دې چه دا کراهت تحریمی نه دې بلکه تنزیهی
دې.

د پښو خرڅول جائز دی او غوښه یې حرامه ده.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ لَقِيَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْلِ الْهَرِّ وَنَمَنِ (۱۲۵)

لکه څنگه چه مې وړاندې په تفصیل سره بیان کړلو چه د پېشو بیع په اتفاق سره جائز دی او چه یې
نې جائز شوه نو ثمن یې هم جائز دی البته غوښه یې حرامه ده او د کوم څیز غوښه چه حرامه وی دهغې
بیع حراموالی څه ضروری نه دې مثلاً خریا اس یا وغیره نور غیر ماکول اللحم خناور دی. کوم چه د یار
اوږولو او سورلی دپاره استعمالولی شی. ددې بیع جائز ده او په دې باندې تقریباً اجماع ده چه د پېشو
بیع حرام نه ده البته ددې حدیث د وجه دومره وئیلی شی چه د دې بیع مکروه تنزیهی ده.

باب بِلَاوَجَةِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَقِيَ النَّبِيَّ عَنْ نَمَنِ الْكَلْبِ إِلَّا كَلْبَ الصَّيْدِ (۱۲۶)

په دې باره کېنې په وړاندېنی باب کېنې تفصیل تیر شوې دې لیکن ددې حدیث په سند باندې امام
ترمذی رحمه الله بحث کوی او فرمائی چه دا حدیث د ابوالمہزم نه نقل دې او ابوالمہزم ضعیف دې او یو
دې کېنې شک نشته چه ابوالمہزم واقعی ضعیف راوی دې لیکن دیرو حضراتو د هغه متابعت کړه
دې مثلاً ولید بن عبد الله او مشی بن الصباح دهغه دا دوه متابعت په دحدیثو په دیرو کتابونو کېنې

کثرت طرق دوجه دا حدیث حسن لغیره شو.

بَاب مَا جَاءَ فِي حُرَامَةِ بَيْعِ الْمُضْطَلَّاتِ

أُمَامَةُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَبِيعُوا الْقَيْنَاتِ وَلَا تَشْتَرُوهُنَّ وَلَا تَبِيعُوا الْبُخَارِ فِي بَخَارَةٍ فِيهِنَّ وَتَمْتَهُنَّ حَرَامٌ فِي مِثْلِ هَذَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ آيَةٌ وَمِنْ النَّاسِ مَنْ

بِخَارِ فِي بَخَارَةٍ فِيهِنَّ وَتَمْتَهُنَّ حَرَامٌ فِي مِثْلِ هَذَا أُنْزِلَتْ هَذِهِ آيَةٌ وَمِنْ النَّاسِ مَنْ (۱۲۷)
حضرت ابوامامه نه روايت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلى دي سندرغاړي زنانه مه
ببخاري په بخارۍ زنانه كښي به وينزي وي په هغې كښي به بعضي وينزو ته سندرې هم ورتلې او چه
د خوي كسان به د سندرې شوقين وو هغه به د دغه وينزو قيمت زيات لگولو د... قينات... معني
د سندرغاړي ښځې ځكه نبي عليه السلام منع او فرمائيله چه مه دا اخلي اومه نې خرڅوي اومه ورته
سندرې باني او ددي په سوداگري كښي هم څه خیر نشته او ددي ثمن هم حرام دي او هم ددي
سندرغاړو وينزو په باره كښي د قرآن پاك دا آيت نازل شوې وو په دي كښي نې د دوي بيع حرامه كړي

بَاب مَا جَاءَ فِي حُرَامَةِ الْفُزْقِ بَيْنَ الْأَخَوَيْنِ أَوْ

بَيْنَ الْوَالِدِ وَالْبَنِي وَكَيْفَا فِي الْبَيْعِ

عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الْوَالِدَةِ وَوَلَدِهَا فَرَّقَ

عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الْوَالِدَةِ وَوَلَدِهَا فَرَّقَ (۱۲۸)
حضرت ابويوب آنصاري رضي الله عنه فرماني چه ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلى
دوجه فرمايل نې كوم كس چه د بچو او دهغوي مور جدا كړي نو الله تعالى به د قيامت په ورځ دهغه
لوهغه د خپلوانو په مينځ كښي جداوالي او كړې مطلب دا دي چه يو كس د مور اود خوي مالك جوړ
شي او هغه دواړه غلامان وي اوس مالك مور په يو كس خرڅه كړه او خونې په بل چا نو داسې كول
دار نه دي

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ وَهَبَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُلَامَيْنِ أَخَوَيْنِ فَبِعْتُ أَحَدَهُمَا فَقَالَ لِي
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَلِيُّ مَا فَعَلَ غُلَامُكَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ رُدَّهُ رُدَّهُ (۱۲۹)
حضرت علي رضي الله عنه نه روايت دي چه يو ځل رسول الله صلى الله عليه وسلم ماته دوه غلامان
مه كړل هغه دواړه روڼه وو ما په هغوي كښي يو خرڅ كړلو نبي عليه السلام راته تپوس او كړلو علي
دويم غلام څه شو؟ ما ورته اوونيل هغه مې خرڅ كړلو نبي عليه السلام راته او فرمائيل هغه واپس
كړ ځكه چه داسې په دوو روڼو كښي جدائي راوستل تيك نه ده

بَاب مَا جَاءَ فِي بَيْعِ الْعَبْدِ وَتَسْفِطِهِ لَمْ يَجِدْ بِهِ مَتَبًا

عَنْ غُرَورَةَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ الْخَرَاجَ بِالضَّمَانِ (۱۳۰)
حضرت عائشي رضي الله عنها نه روايت دي چه نبي عليه السلام دا فيصله كړې وه چه گټه به
د خزان په مقابل كښي وي د... خراج... معني ده گټه په كومه موقع چه نبي عليه السلام دا ارشاد
وړتلي وو دهغې واقعده دا ده چه يو سړي يو غلام واخستلو او بيا نې هغه په نوكرۍ باندې
لگولو د هغې په وجه به هغه ته گټه راتله ددي نه پس په هغه غلام كښي څه عيب پيدا شو او د هغې

د وجه هغه غلام بانه ته وایس کول وو کله چه نه غلام وایس کړلو نو دا سوال پیدا شو چه خوږه
 ورځې غلام مشتری سره تیرې کړې وې او هغه هومره ورځې مشتری ته دهغې غلام په وجه گټه شتون
 وه دهغې په څه حکم وی آیا گټه به هم وایس کوی او که هغه به د مشتری ملکیت حسابیږي نو په دې
 باره کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه تپوس اوشو نو نبی علیه السلام او فرمائیل چه
 الخراج بالضممان، یعنی په کوم وخت کښې چه غلام د مشتری په قبضه کښې وو په هغه وخت کښې
 ضمان هم په مشتری وو که په هغه وخت کښې هغه هلاک شوي وو نو ضمان به په هغه وو او چه
 مشتری په ضمان کښې وو نو چه په دغه دوران کښې کومه گټه شوې وی هغه به هم د مشتری وی او
 مشتری به د هغې مالک وی دهغه دپاره حلاله او پاکه ده لکه چه وړاندې هم ما دا بیان کړې وو چو
 رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ارشاد چه الخراج بالضممان، د شریعت ډیر اهم اصول دی د
 «وېستغله» معنی ده چه هغه ترې
 گټه حاصلوی

بَاب مَا جَاءَ فِي الْأَخْصَةِ فِي أَهْلِ التَّمَدُّنِ بِفَخَّارٍ يَخْذُ

عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ دَخَلَ حَائِطًا فَلْيَأْكُلْ وَلَا يَتَّخِذْ خُبْنَةً (۱۳۱)
 حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیل دی چه
 یوکس په یو باغ ته داخل شی نو د باغ میوه دې خوری خو په پټه دې نه اوری

د «خبنه» معنی ده هغه څیز چه سړې نه په خپلو جامو کښې پټ کړی البته د خوړلو دا اجازت هم په
 عرف پورې مشروط دي په بعضې علاقه کښې دا عرف دي که یو کس باغ ته ورشی نو د باغ مالک
 هغه د میوې خوړلو نه نه منع کوی په داسې علاقه کښې میوه خوړل جائز دی او په بعضې علاقه
 کښې دا عادت دي چه کومه میوه د ونې نه غورزیدلې وی هغې دخوړلو اجازت وی لیکن د ونې نه د
 راشو کولو اجازت نه وی نو په دغه علاقه کښې به دهغې مطابق حکم وی په بعضې احادیثو کښې دا
 هم راغلی دی چه کومه میوه لاندې غورزیدلې وی هغه خوری خو د ونې نه مه راشو کوی او په بعضې
 علاقه کښې دهیڅ قسم میوې د خوړلو اجازت نه وی په داسې صورت کښې هیڅ قسم میوه خوړل
 جائز نه دی خلاصه داده چه ددې مدار د علاقې په رواج باندې دي

دې باب دویم حدیث

عَنْ رَافِعِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ كُنْتُ أُرْمِي نَخْلَ الْأَنْصَارِ فَأَخَذُونِي فَذَهَبُوا بِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَافِعُ لِمَ تَرْمِي نَخْلَهُمْ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ الْجُوعُ قَالَ لَا تَرْمِ وَكُلْ مَا وَقَعَ أَشْبَعَكَ اللَّهُ وَأَرْوَاكَ (۱۳۲)

حضرت رافع بن عمرو رضی الله عنه فرمائی چه یو ځل ما د انصاری د باغ کهبورو ته تیرونه
 ویشتل چه کهبوري راوغورځیږي هغه به اوخوړم هغه زه اونیولم او د نبی علیه السلام خدمت ته نه
 حاضر کړم نبی علیه السلام زما نه تپوس او کړلو رافع ولې دې په تیرونو گزارونه کول ما ورته عرض
 او کړلو یا رسول الله د لوړې نه مجبوره شوې وم نبی علیه السلام راته او فرمائیل تیرونه مه
 موږ کړی چونکه په هغه ځانې کښې رواج دا وو نو ځکه نبی علیه السلام شو کولو نه منع کړلو

بَاب مَا جَاءَ فِي النَّحْلِ مِنَ الثَّنَاءِ

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُحَاقَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ وَالْمُخَابَرَةِ وَالْثَنَاءِ إِلَّا أَنْ يُقَامَ (۱۳۳)

حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د محاقله، مزابنه، مخابره، او ثنیا نه منع کړې ده. د مزاینه او محاقله په باره کښې تفصیل وړاندې تیر شوی دی. او مخابره د مزارعت او خاص صورت دی. دهغې تفصیل به انشاء الله د مزارعت په بیان کښې راشی. صرف دومره خبره یاده ساتی چې د مخابري صورت منهي عنه دی. په دې کښې د زمکې مالک د زمکې دخاصي حصې پيداوار دځان دپاره مقرر کړی چې په دې خاصه حصه کښې چه څه پيدا کيږي هغه به زما وي. دا صورت جائز نه دی ځکه چه کيږي شي چه هغه د زمکې پيداوار هم په دغه خاص حصه کښې کيږي په نوره حصه کښې نه کيږي نوځکه ئې دا منع کړله.

قوله: «والثَّنَاءُ إِلَّا أَنْ يُقَامَ»

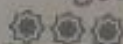
ثنیا دې ته وائی چې مثلاً یو سړی تاته اوواښی چې زه دخپل باغ ټوله میوه په تا باندې خرڅوم مگر د دوو ونو میوه دریاڼدې نه خرڅوم. او هغه دوه ونې متعین نکړی تودا ،، ثنیا ،، ده. یعنی استثنا چه جائز نه ده خو که هغه دوه ونې متعین کړی چې فلانی فلانی ونه نوییا بیع جائز ده.

بَاب مَا جَاءَ فِي هَرَامِيَةِ بَيْعِ الطَّعَامِ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ اقْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبْعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَخْبَسَ كُلَّ شَيْءٍ مِثْلَهُ (۱۳۴)

د حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہما نه روایت دی. فرمائی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی کوم کس چه غله واخستله نو دهغه دپاره جائز نه دی چه په بل چا باندې ئې خرڅه کړی ترڅو چه ئې هغه په خپله قبضه کښې نه وی اخستی. دا مسئله وړاندې په تفصیل سره تیره شوی ده. بیا مخکښې حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہما فرمائی چې زما په نزد په هرڅیز کښې هم دا حکم دی. چه ترڅو په هغې باندې قبضه نه وی شوې تویه بل چا باندې ئې خرڅول جائز نه دی. ددې معانعت علت وړاندې تیر شوی دی. یعنی بیع مالم یضمن ،، یعنی کوم څیز چه لا په ضمان کښې نه وی داخل شوی. د هغې نه فائده اخستل جائز نه دی.

بَاب مَا جَاءَ فِي النَّحْلِ مِنَ النَّهْيِ عَنْ بَيْعِ أَهْلِهِ

عَنْ ابْنِ عُثْمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَبْعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَا يَخْطُبُ بَعْضُكُمْ عَلَى خِطْبَةِ بَعْضٍ (۱۳۵)

حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی. په تاسو کښې دې څوک د بل په سودا باندې نه وردانگی او د بل د نکاح په پیغام دې خپل پیغام نه ورلیږي.

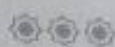
په بیع د بیعی مطلب

په بیع باندې د بیعی ،، یو مطلب خو دا دی چې اول بیع شوې وی. او بل کس راشی. اوواښی هغه بیع فسخ کړه. او ما سره بیع اوکړه. دا عمل ناجائز دی. دویم مطلب دا دی چې د لته بیع د ،، سوم ،، په معنی

دې ددې مطلب دا دي چه کس بل سره خبرې اترې کوي او يا مع په هغه باندې خرخولو ته آماده شوې وي او بل کس په مستح کښې راشي او اوواني چه زه ددې نه زياتې پيسې درکوم دا خير ماته راگرېږي دا صورت هم ناجائز دي

دبل په پيغام باندې پيغام ليرول*

د... خطبة على خطبة اخيه... مطلب دادې چه يو کس د نکاح پيغام ورکړي دي او دجيني کور په هغه پيغام باندې ميلان شوي وي او راضي کيدونکي وي نو د بل چا دپاره دهغي جيني تپوس کول جائز دي خو دا ممانعت په هغه صورت کښې دي چه ميلان نه شوي وي او که ميلان نه وي نو که بل کس تپوس اوکړي په دې کښې خه گناه نشته

باب ما جاء في بيع الخمر واللحم من ذلك

عَنْ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ قَالَ يَا لَيْلَى اللَّهُ إِلَيَّ اشْتَرَيْتُ خَمْرًا لَأَتِمَّ فِي جِجْرِي قَالَ أَهْرَقِ الْخَمْرَ وَاكْسِرِ الدُّكَّانَ (۱۳۶)

حضرت ابو طلحه رضي الله عنه فرمائي چه ما يو خل عرض اوکړلو اي دالله پيغمبره! ما دهغه پيغامونو ماشومان دپاره خه شراب اخستي دي کوم چه زما په تربيت کښې دي داخستلو ته پس د شرابو دحرمت حکم تازل شو زه هغي سره خه اوکړم تنبي عليه السلام راته او فرمائيل: شراب تولي کړه او منگي مات کړه ددې حديث نه امام ترمذي دا استدلال کوي چه د شرابو بيع حرامه ده خکه که بيع جائز وه نو تنبي عليه السلام به د هغه پيغامانو د شرابو بيع ضرور جائز کړي وه د مسلمان دپاره دشرابو بيع په اتفاق سره حرامه ده په دې باندې د تولو فقهاو اجماع ده خودا اجماع په هغه شرابو ده چه په حقيقي معنی کښې شراب وي د حقيقي شرابو اطلاق په... التي من ماء العنب، باندې کيږي يعني د انگورو د کچو دانو نه چه کوم شراب ويستلي شي هغه په اصل کښې... خمر... دي او هغي بيع په اجماع باندې حرام ده

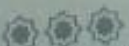
دالکل خرخول او اخستل*

امام ابو حنيفة رحمه الله فرمائي چه په دې حکم کښې درې قسمه نور شراب هم داخل دي يو طلا، دويم نقيع الزبيب، دريم نقيع التمر، ددې بيع هم ناجائز ده ددې نه چه نور خومره شراب دي که دهغي دبيعي اغراض تيمک وي نو بيا دهغي د خرخول دامام ابو حنيفة رحمه الله په نزد بالکل جائز دي خود د نورو امامانو په نزد دهغي خرخول هم ناجائز دي مثلاً، الکحل،... شورا وير د ساتنتفک اغراضو دپاره استعمال کيږي مثلاً په دوايانو کښې په رنگونو کښې کيښکيز وغيره کښې استعمال کيږي چونکه ددې جائز استعمال موجود دي نو دامام اعظم رحمه الله په نزد ددې د خرخول او اخستلو گنجائش شته (۱۳۷)

باب اللحم أن يُلخَطَ بالخمر خلًا

عَنْ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَخَذُ الْخَمْرَ خَلًا (۱۳۸)
ددې په باره کښې وړاندې بيان شوي دي چه په اول کښې ددې ممانعت شوي ووبيا روستوني اجازت ملاو شو

باب ما جاء في اختطاب المواشي بقدر إذن المذنبين

عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا آتَى أَحَدُكُمْ عَلَى مَاشِيَةٍ فَإِنْ كَانَ فِيهَا

صَاحِبُهَا فَلْيَسْتَأْذِنْهُ فَإِنْ أَذِنَ لَهُ فَلْيَخْتَلِبْ وَلْيَشْرَبْ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهَا أَحَدٌ فَلْيَصُوتْ ثَلَاثًا فَإِنْ أَجَابَهُ أَحَدٌ فَلْيَسْتَأْذِنْهُ فَإِنْ لَمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ فَلْيَخْتَلِبْ وَلْيَشْرَبْ وَلَا يَحْمِلُ (۱۳۶)

حضرت سمر بن جندب رضی الله عنه نه روایت دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرماتیلی ایضا چه به تاسو کنی خوک خاروو ته ورشی دهغی مالک هلته موجود وی نو د لوشلو نه وړاندې دهغه د اجازت غواړی که د پیو اجازت ورته درکړی نو یی اولوشی او وی خکی او که هلته دهغی مالک موجود نه وی اود پیو ضرورت وی نو هغه ته پکار دی چه درې ځله آواز اوکړی که خوک ورته آواز ورکړی نو هغه ته دې اجازت اوغواړی او که د درې آوازونو نه پس ورته هم جواب ملاو نشی نو بیا دې ورې یی اولوشی او اودې خکی خوځان دې ته اوړی.

مسأله د اجازت نه بغیر دهغه د ملک نه فائده اخستل

د دې حکم مدار هم په رواج باندې دې په کومو علاکو کښې چه د مالک د طرف نه د دې خبرې اجازت وې که خوک مسافر وږي وی او هغه ته د پیو ضرورت وی هغه یی خکلی شی نو په دغه علاکو کښې د اجازت نه بغیر هم یی خکل جائز دی لیکن چه په کوم ځانې کښې دا رواج نه وی نو بیا بغیر د اجازت به یی خکل جائز نه دی. مالک د اجازت نه بغیر دهغه د ملکیت نه فائده اخستل جائز نه دی خو که لکه چه اصول دا دی چه د مالک د اجازت نه بغیر دهغه د ملکیت متعارف وی که مالک موجود ښکاره اجازت ملاوشی نو بیا جائز ده یا ښکاره اجازت خونه وی بلکه متعارف وی که مالک موجود و نو هغه به اجازت ورکولو نو په دې صورت کښې هم فائده اخستل جائز دی لیکن چه په کوم ځانې کښې اجازت متعارف نه وی نو انتفاع ناجائز ده.

بَابُ مَا جَاءَ فِي اخْتِلَابِ الصَّوَانِي بِغَيْرِ اِذْنِ الْمَلِكِ

عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَتَى أَحَدَكُمْ عَلَى مَاشِيَةٍ فَإِنْ كَانَ فِيهَا صَاحِبُهَا فَلْيَسْتَأْذِنْهُ فَإِنْ أَذِنَ لَهُ فَلْيَخْتَلِبْ وَلْيَشْرَبْ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهَا أَحَدٌ فَلْيَصُوتْ ثَلَاثًا فَإِنْ أَجَابَهُ أَحَدٌ فَلْيَسْتَأْذِنْهُ فَإِنْ لَمْ يُجِبْهُ أَحَدٌ فَلْيَخْتَلِبْ وَلْيَشْرَبْ وَلَا يَحْمِلُ (۱۳۷)

حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنهما فرمائی چه ما د فتح مکې په کال د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی وو چه فرماتیلی ئی الله تعالی د شرابو او مردارې او خنزیر او بتانو بیع حرام کړې ده. ترکومي پورې چه د شرابو تعلق دې نو شراب د انگورو نه جوړ شوی وی دې ته د اصل لغت په اعتبار باندې ،، خمر ،، وائی. ددې بیع په هیڅ حالت کښې جائز نه ده. البته امام ابوحنیفه رحمته الله علیه د داسې شرابو کښې د درې قسمونو زیات هم کړې دي یو ،، طلا ،، دویم ،، نقیع الزبيب ،، او دریم ،، نقیع التمر ،، ددې نه علاوه چه کوم نور شراب دی چوکه د اصل په اعتبار سره هغه پلیت نه دی نو دهغې استعمال جائز دی خو د خکلو په باره کښې د امام محمد رحمه الله په قول باندې فتوی دهغه دا چه ،، ما اکثر قلبله وکثیره سواء ،، لیکن د بیعې په باره کښې د امام اعظم رحمته الله علیه په قول باندې فتوی دهغه دا چه د اشریه اربعه ،، نه سوا د هر قسم شرابو بیع جائز ده. ځکه چه دهغې جائز استعمال هم ممکن دي.

نکوه خیز چه جائز استعمال موجود وی. دهغې بیع

د بیعې په باره کښې دا اصول هم دی چه د کوم خیز جائز استعمال ممکن وی بلکه هغه خیز همیشه دپاره وی دهغې بیع جائز ده. او د کومو خیزونو چه جائز استعمال ممکن نه وی بلکه هغه خیز همیشه دپاره ناجائز وی نو دهغې بیع هم ناجائز ده. ددې نه د افیون، بهنگه، او چرس، حکم هم معلومیږی چه ددې خوراک ناجائز دي ځکه چه نشه راوولی لیکن د دې جائز استعمال هم موجود دي ځکه چه په بعضې

دوایانو کښې ددې استعمال کېږي نو بیع یې هم جائز ده که څوک دا دنا جائز مقصد دپاره استعمالوی نو دا دهغه خپل عمل دی. ددې ذمه واری په پاتې باندې نه ده.

دبتانو بیع من حیث شیء منی جائز نه ده*

د بتانو بیع چه په دې حدیث کښې حرام کړې شوې ده نو دا د... من حیث شیء منی... او من حیث الما أصنام، د وجه دې لیکن که یو کس بت د هغې د مادي په غرض باندې واخلې مثلاً د سرو زرو بت دې اوبانغ یې د سرو زرو د قیمت په اعتبار سره خرڅوی نو دا بیع جائز ده. البته په دې صورت کښې هر دوی دپاره بهتر دا دی چه هغه مات کړي او هغه بت پاتې نشي خو د بت په حیثیت سره یې خرڅول جائز نه دی.

د مردار د وازګي حکم*

چا تپوس او کړلو یار رسول الله مونږ ته د مردارې د وازګي حکم بیان کړی چه دا خرڅول جائز دی که نه دی؟ ځکه چه ددې وازه په پیرو باندې لګولې شي او په خرمنو باندې مښلې شي او ددې په ذریعه خلق (د یوه بلوی او) تر ا حاصلوی. د استصحاب... معنی ده زما حاصلول په جواب کښې نبی علیه السلام او فرمائیل: نه د مردارې وازه هم حرامه ده په دې موقع باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم او فرمائیل: الله تعالی دې په یهودیان هلاک کړی ځکه چه الله تعالی په هغوی باندې وازګه حرامه کړې وه لیکن هغوی به وازګه ویلې کوله او بیا به یې خرڅوله او دهغې قیمت به یې استعمالولو. یهودیانو د وازګي د استعمال دپاره دا حیله راوویستله چه هغوی وویل چه په مونږ باندې... شحم... وازګه حرامه شوې ده او د... شحم... لفظ په وازګه باندې په هغه وخت کېږي چه هغه ویلې شوې نه وی. چه مونږ یې ویلې کړو نو هغه وازه پاتې نشوه بلکه ډل شو او دا زموږ دپاره حرام نه دی. حالانکه په حقیقت کښې څه تبدیلی نه وه راغلې. د هغوی دا حیله ټیټه نه وه ځکه نبی علیه السلام دهغوی د حیلې مذمت او کړلو.

په نوم بدلولو سره حقیقت نه بدلیږي*

ددې نه دا اصول هم معلوم شو چه صرف په نوم بدلولو سره حقیقت نه بدلیږي او په حلت او حرمت باندې څه فرق نه پریوځي. البته که ماهیت بدل شي مثلاً د شرابو ماهیت بدل شي او... سرکه، ترې جوړ شي نو په دې صورت کښې حکم هم بدلیږي یعنی د حرمت حکم باقی نه پاتې کېږي بلکه هغه څیز پاک او حلال شي.

چه د ممانعت نص وی نو بیع جائز نه ده*

دا چه څه چه مخکښې بیان شو چه د کوم څیز جائز استعمال جائز وی دهغې بیع جائز ده. دا حکم په هغه وخت کښې دی چه دهغې خلاف نص موجود نه وی او که د ممانعت نص موجود وی نو که دهغې د استعمال جائز صورت هم ممکن وی نو بیع به جائز نه وی.

باب مَا جَاءَ فِي الْأُجُوعِ فِي النَّبَةِ

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيْسَ لَنَا مَثَلُ السُّوءِ الْغَالَةِ فِي هَبْتِهِ كَأَنَّكَ لَبَّيْ يَفْعُوذُ فِي قَيْتِهِ (١٤١)

د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما نه روایت دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیل دی زموږ دپاره دې دا غلط مثال جوړ نشي چه په هبه واپس اخستونکې داسې دي لکه چه یو سېږ

فقیر او کړی او بیا ئې ختی یعنی که یو کس بل چاته یو خیز هبه کړلو نو اوس دهغه نه دغه خیز وایس
 اخستل نه دی پکې دهغې وایس اخستل داسې دی لکه چه سپې خپل فی ختی

په رجوع عن الهبه کښې ژونډو او احتافو اختلاف*

په رجوع عن الهبه کښې د رجوع حق نه دی حاصل نه قضاء او نه دیانة، امام ابوحنیفه رحمه الله ته دا
 واهب ته په هبه کښې د رجوع حق نه دی رجوع فی الهبه جائز ده ددې تفصیل دا دی چه دامام شافعی
 قول منسوب دی چه دهغوی په نزد رجوع کښې رجوع جائز ده هغه دا که باب خپل خوی ته څه خیز هبه کړې
 دهغه په نزد صرف په یو صورت کښې رجوع جائز ده هغه دا که باب خپل خوی ته څه خیز هبه کړې
 وی نو د پلار دپاره جائز ده چه هغه د خوی نه واپس واخلی او د امام اعظم رحمه الله په نزد که غیر دی رحم
 محرم ته هبه او کړی نو واپس اخستل جائز دی او که دی رحم محرم ته هبه او کړی نو هبه کړې خیز واپس
 محرم ته هبه کښې د رجوع حق نه دی دغه شان که چا غیر دی رحم محرم ته څه خیز هبه کړلو او موهوب له دهغې هبې په
 اخستل جائز نه دی دغه شان که چا غیر دی رحم محرم ته څه خیز هبه کړلو او موهوب له دهغې هبې په
 بدله کښې واهب ته څه خیز ورکړلو نو په دې صورت کښې د واهب دپاره په هبه کښې رجوع کول
 دامام صاحب په نزد جائز نه دی او که څه بدله ئې نه وی ورکړې نو بیا جائز دی

د احتافو استدلال اود حدیث باب نه جواب*

امام صاحب د یو حدیث نه استدلال کوی په هغې کښې نبی علیه السلام فرمائی: ((الواهب أحق بهبه
 مالم یب منها)) یعنی هبه کونکې د خپلې هبې زیات حق دار دی چه ترڅو پورې دهغه دهبې څه بدله
 نه وی ورکړې شوي دامام شافعی دلیل حدیث باب دی په دې کښې نبی علیه السلام په هبه کښې د
 رجوع کولو تشبیه د سپې خپل فی ختو سره ورکړې ده د احتافو دطرف نه د حدیث باب گټر جوابونه
 ورکړي شوي دی یو دا دی چه په دې حدیث کښې نبی علیه السلام دا نه دی فرمائیلی چه په هبه کښې
 رجوع کول ناجائز او حرام دی بلکه دې طرف ته ئې اشاره کړې ده چه په هبه کښې رجوع کول د مروت
 نه خلاف دی نو ځکه نبی علیه السلام په هبه کښې د رجوع کولو تشبیه د سپې د فی ختو سره
 ورکړه او د سپې دپاره د فی ختو حرام نه دی نبی علیه السلام داسې مثال نه دی ورکړې چه انسان
 خپل فی او کړی او بیا ئې ختی ددې نه معلومه شوه چه کله ممثل به حرام نه دی نو ممثل به هم حرام
 نه وی لیکن دا جواب ډیر رکیک او کمزوری دی ځکه چه ددې مثال په ذریعه نبی علیه السلام ددې
 عمل ډیر سخت مذمت بیان کړې دی نو دا وینا چه د سپې دپاره دا کار حلال دی ځکه به زمونږ دپاره
 هم په هبه کښې جائز وی دا خبره د محارو نه خلاف ده

په دیانیت او قضاء اختلاف*

نو صحیح خبره دا ده چه په حدیث باب کښې د دیانت بیان دی او د احتافو په نزد هم صحیح قول دا
 دی چه دیانیت، د واهب دپاره په هبه کښې رجوع کول جائز نه دی اگر چه قضاء، به ئې رجوع ثابت
 شی او کوم حدیث چه احتافو په خپل استدلال کښې بیان کړې دی په هغې کښې د قضاء بیان
 دی یعنی که د قاضی عدالت ته فیصله لارله نو قاضی به ئې واپس کوی او شوافع ددې په عکس
 قائل دی چه په حدیث باب کښې د قضاء بیان دی او په بل حدیث کښې دی، ((الواهب أحق بهبه))،
 کښې د دیانت بیان دی بهر حال په احادیثو په رتړا کښې دواړه خبرې دواړه خبرې محتمل دی او په
 داسې معاملو کښې د ائمه مجتهدینو په مینځ کښې اختلاف وی یو طرف ته باطل نشی ونیلي دواړو
 طرفونو ته دلایل موجود دی او په دواړو حدیثونو بحث شوي دي او کوم حدیث چه احتافو بیان کړې
 دی شوافع په هغې باندې اعتراض کوی ما په تکمله د فتح المهلم کښې دهغه حدیث ټول استاد او

شواهد ذکر کړي دي او دا مي ثابت کړي ده چه دا حديث قابل استدلال دي او د سند د کمزوري دوجه
دا نشي رد کولي.

پلار مخپل خوي نه رجوع في المشيه کولي شي *

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي د
هيڅ يو کس دپاره جائز نه دي چه هغه هديه ورکړي او بيا په کښي رجوع او کړي د پلار نه علاوه چه
هغه خپل خوي ته څه خيز هبه ورکړي نو په هغې کښي رجوع کولي شي دا حناقو په نزد اصول دا
دي که يو څو رحم محرم ته نه شي هبه کړي وي نو دهغه نه رجوع کول جائز نه دي او خوي هم څو رحم
محرم دي پکار خو دا ده چه دده ته هم رجوع کول جائز نه ووليکن اختلاف ددي دا تاويل کوي چه دا
اجازت د ،، انت و هالك لا يبيك ،، د قبيلي نه دي يعنې پلار ته د خوي په تول مال کښي د تصرف کولو
حق حاصل دي په دي کښي دا هم داخل ده چه هبه ورته اوکړي او بيا شي ترې واپس کړي نو د خوي نه
د هبي واپس کولو حق پلار ته حاصل دي. (۱۴۳)

باب ما جاء في العرايا والرهضة في ذلك

عن زيد بن ثابت أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن المَحَاقِلَةِ وَالْمَزَانَةِ إِنَّا أَنَّهُ قَدْ أَذِنَ لِلْأَهْلِ
الْعَرَايَا أَنْ يَبْعُوَهَا بِمِثْلِ خَرَصِهَا (۱۴۴)

د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د محاقله او
مزايته نه منع کړي ده. د محاقله او مزايته معنی او ددي دمعانعت په باره کښي تفصيل تير شوي
دي خو اهل عرايا ته نبي عليه السلام ددي خبرې اجازت ورکړي وو چه هغوی عرايا دهغي د مثل په
اندازه باندې خرڅوي.

په عرايا کښي د شوافعود ملک وضاحت *

په ډيرو احاديثو کښي د ،، عرايا ،، اجازت راغلي دي ليکن عرايا څه خيز دي چه نبي عليه السلام شي
اجازت ورکړي دي ددي په باره کښي په فقهاو کښي ډير اختلاف دي امام شافعي رحمه الله فرماني د
پنځو وسقو نه په کمه بيع کښي مزايته کولو ته ،، عرايا ،، وائي او دا جائز ده او که پنځه وسقه وي يا
ددي نه زياته وي. نو هغه مزايته ده او حرامه ده. نو د دوي په نزد که يو کس هغه کهجوري چه په ونه
کښي وي د پنځو وسقو نه په کمو کهجورو باندې خرڅوي نو دا صورت جائز دي. دا بيع د عرايا
ده گويا چه دهغوی په نزد په عرايا او مزايته کښي صرف دا فرق دي چه مزايته د پنځو وسقو نه په
زياتو کښي وي او عرايا ،، د پنځو وسقو نه په کمو کښي وي.

د حنابلو ملک او تفسير *

امام احمد بن حنبل رحمه الله فرماني چه عرايا جمع د ،، عريه ،، ده او عري ،، وائي. هديه ده په پخواني
زمانه کښي به خلقو بعضي وخت د خپلو کهجورو د ونې ميوه د پخيدو نه وړاندې يو فقير ته هديه
کړي او دا به شي ورته او ونييل ددي ونې ميوه ستا ده چه چا به ورته ونه ورکړي وه هغه ته ،، معري ،،
او چه چاته به شي ورکړي وه هغه ته ،، معري له ،، ونيلي شي او معري له به فقير وو. نو هغه به دا
خوښولو چه دا ميوه چه ماته هبه کړي شوه. دا ماته اوس ملاو شي حالاتکه هغه ميوه به لا په ونه کښي
وه يا به هغه غوښتلو چه ددي ميوې گټه يا ددي په خاني بل څه خيز ماته اوس ملاو شي. نو هغه به
داسې اوکړلو چه د ونې ميوه به شي په بل سړي باندې خرڅه کړه او هغه ته به شي او ونييل د فلاشي ونې
کهجوري ته واخله او هغي په بدله کښي ماته شوکولي شوې کهجوري را کړه چه هغه زه اوس په

استعمال کښي راوړم يا هغه خرڅي کړم او هغه او دهغي قيمت په خپلو او د بچو په ضروريانو کښي
 خرڅ کړم دې ته به ئې بيع العرايا ونيله او رسول الله صلى الله عليه وسلم د پنځو وسکو نه په کمه کښي
 دا جائز کړي وه. امام احمد بن حنبل رحمه الله فرماني په اصل کښي خو پکار دا وه چه دا بيع حرامه
 وه ځکه چه دا مزايته ده. ليکن د خلقو د ضرورت او حاجت د وجه نبي عليه السلام د پنځو وسکو پورې
 د دې اجازت ورکړلو دې ته په لنډو ټکو کښي ،، بيع الموهوب له عربي من غير الواهب ،، ونيلى

د مالکيانو مسکت او تفسیر *

امام مالک رحمه الله د بيع العرايا دا تفسير بيانوي چه بعضي وخت د باغ مالک دخپل باغ يوه ونه يو فقير
 او محتاج ته هبه کړي او بيا د باغ د شوکولو په وخت کښي د باغ مالک دخپل بال بچ سره په باغ کښي
 ديره شي چه هلته کښي ميوه هم خوري او سيل هم کوي او هغه فقير د خپلې ونې د ميوې دپاره سا
 او ماښام يار بار باغ ته راځي او ددې وجه د باغ مالک او دهغه بال بچ او ښځې ته تکليف او پريشاني
 وي نو ځکه د باغ مالک فقير ته اوواني ته د ونې ميوه په ما ياندي خرڅه کړه او دهغي په بدله کښي
 کټ شوي کهجوري واخله نو هغه فقير کټ شوي کهجوري واخلي اولار شي امام مالک رحمه الله
 فرماني چه بيع العرايا ،، دې ته واني په مختصر الفاظو کښي دې ته ،، بيع الموهوب له عربي من
 الواهب ،، واني د امام مالک رحمه الله په نزد په دې حديث کښي دې ته جائز ونيلى شوى دى

د احنافو مسکت او تفسیر *

امام ابوحنيفه رحمه الله چه د بيع العرايا کوم تفسير بيان کړي دې هغه تقريبا هغه شان دې کوم چه امام
 مالک رحمه الله بيان کړي دې ليکن صرف دومره فرق دې چه دامام اعظم رحمه الله په نزد چه د باغ د
 مالک او فقير په مينځ کښي کومه سودا شوې وي دا په په صورت کښي بيع ده خو په حقيقت کښي
 بيع نه ده بلکه د شي موهوب بدلول دى يعنى ((استبدال الموهوب بموهوب آخر قبل قبضه)) لکه
 چه په اول کښي د باغ مالک هغه کهجوري هبه کړي وي کومې چه په ونه کښي وي او هغه فقير لا په
 هغې قبضه نه وه کړي او چه قبضه ئې نه وه کړي نو هبه لا پوره نه وه ځکه چه په هبه کښي قبض شرط
 دې نو د هبې د پوره کيدو نه وړاندې چه د باغ مالک هغه ته او ونيلى چه زه درته ددې په بدله کښي
 کټ شوي کهجوري هبه کوم نو په حقيقت کښي بيع نشوه ځکه چه بيع خو په هغه وخت کښي وي چه د
 ونې ميوه د فقير په قبضه کښي راغلي وه او هغه ئې مالک جوړ شوي وو او بيا ئې بيع کوله دامام
 مالک رحمه الله دا بيع ده او د امام ابوحنيفه رحمه الله دا ،، واستبدال د هبې دې

د احنافو مسکت د ترجيح وجوهات *

پورتني څلور مذاهب دى او د عرايا په باره کښي هر تفسير جدا جدا دې او که په ژور نظر سره اوکتلي
 شي نو معلومه به شي چه د عرايا په باره کښي دامام ابوحنيفه رحمه الله تشرېح په هر لحاظ سره راجح
 دى د لغت په اعتبار سره هم او د روايت په لحاظ سره هم دلغت په اعتبار سره ځکه چه عرايا جمع د
 عربي ده او عربي ،، تحفي ته واني او د عربي په لغت کښي دا خبره مشهوره ده چه کومې کهجوري په
 ونه کښي وي دهغي هبې ته عرايا واني او شوافعو چه کوم تفسير بيان کړي دې په هغې کښي د
 تحفي څه وجه موجود نه ده دويمه دا چه اهل مديني په مينځ کښي هم دا معنى گنرلي شي او امام
 مالک رحمه الله چه کوم تفسير غوره کړي دې دا د دې وجه چه دا تفسير د مديني په خلقو کښي مشهور
 وو په بخاري شريف کښي غالبا د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما په باره کښي چا ذکر کړي
 دې چه هغوى د عرايا تفسير کولو نو بل صحابي جواب ورکړلو ،، ما علم اهل مکه بعرايا ،، يعنى

اهل مکه په دې څه پوهیږي چې عرایا څه ته وائي؟ بلکه اهل مدینه پیژندی چه عرایا څه ته وائي ځکه چه هلته به د کهجورو یاغونه وو هغوی به یو بل ته د تحفی په شکل د کهجوري ونې ورکولې ددې له معلومه شوه چه د لغت په اعتبار سره د احنافو مسلک راجح دي د احنافو مسلک د روایت په اعتبار سره هم راجح دي چه نبی علیه السلام چه په حدیث باب کښې کوم لفظ استعمال کړې دي هغه دا دي ((قد اذن لاهل العرایا ان یبعوها بمثل خرصها)) یعنی اهل عرایا ته د عرایا د خرڅولو اجازت ملاو شوي دي د اهل د لفظ نه معلومیږي چه عرایا د تحفی په معنی کښې استعمالیږي د مزاینه په معنی کښې نه استعمالیږي او که روایاتو ته اوکتلې شی نو دا به معلومه شی چه ډیر روایات تقریبا په دې باره کښې صریحی دی چه اهل عرایا به په خپله معنی خرڅوله او د امام احمد رحمه الله په تفسیر باندې دومره روایات موجود نه دی

په احنافو یو اعتراض او دهفي جواب*

یو اشکال دا کیږي چه تاسو دا وائي چه د مدینې خلق عرایا ښه پیژني نو بیا خو د امام مالک رحمه الله قول غوره کول پکار وو ددې جواب دا دي چه مونږ د عرایا د حقیقت په باره کښې هم هغه تفسیر غوره کړې دي کوم چه امام مالک رحمه الله بیان کړې دي البته دهغي په فقهی توجیه کښې زمونږ او دامام مالک رحمه الله په مینځ کښې فرق دي هغه دا چه احناف وائي مونږ دي ته بیع ځکه نه وائي چه هبه د قبض نه بغیر پوره نه وی او دا خبره هم معلومه ده چه په عرایا کښې په کهجورو د معری له قبضه نه و راغلې او چه قبض نه وی راغلې نو هغه مالک هم نه دي جوړ شوي او چه مالک ته دي جوړ شوي نو وړاندې به ئې څنگه خرڅوی؟ نو په حقیقت کښې دي ته بیع نشی ونیلي بلکه په حقیقت کښې هغه استدلال د هې دي او په کومو روایاتو کښې چه د بیع لفظ راغلې دي نو هغه ددې وجه چه صورت ئې د بیعی دي نو ځکه پرې د بیع اطلاق شوي دي

دویم اشکال او دهفي جواب*

یو اشکال دا پاتې کیږي که د احنافو تفسیر مراد واخستی شی او دا اوونیلی شی چه دا استدلال دهې دي نو بیا په دې کښې د عرایا څه خصوصیت دي؟ ځکه چه د قبضې نه وړاندې خو هر واهب ته دا حق حاصل دي چه هغه خپله بدله کړي نو صرف اهل عرایا ئې ولې په اجازت سره خاص کړل د احنافو دطرف نه ددې اشکال جواب دا ورکولې شی چه چونکه دا خبره د مروت نه خلاف ده چه تا یو څیز هبه کړې وی او بیا روستو ورته اوواني چه دا واپس کړه او بل څیز واخله نو چونکه داسې کول د مروت نه خلاف وو ځکه نبی علیه السلام او فرمائیل: که اهل عرایا سره داسې اوشی نو دا د مروت نه خلاف نشی شمارلې

دریم اشکال او دهفي جواب*

یو اشکال دا کیږي چه په حدیث باب کښې عرایا د مزاینه نه مستثنی شوي دی او مزاینه د یوې خاصې بیعی نوم دي که عرایا بیع نه وه نو بیا خو ددې استثناء د بیعی نه ټیک نه ده ددې جواب دا دي چه دا استثناء منقطع ده نو څه اشکال پاتې نشو

د درایت په اعتبار سره هم د احنافو مسلک راجح دي*

د درایت په اعتبار سره د احنافو مسلک ځکه راجح دي چه مزاینه په حقیقت کښې د سود یوه شعبه وي او د احنافو تفسیر غوره کولو په صورت کښې د سود احتمال باقی نه پاتې کیږي به ناجائز روایت او درایت درې واړه اعتباراتو سره د احنافو مسلک راجح دي (۱۴۵)

بَاب مَا جَاءَ فِي هَذِهِ النُّجُومِ فِي النَّجْمِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ قُتَيْبَةُ يَتْلُو بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَنَاجَشُوا (۱۴۶)

حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نہ روایت دی. چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی د بویل نہ رخ مد زیاتوی. بہ دی حدیث کنبی نبی علیہ السلام د. نجش، نہ منع کری ده د تجش معنی دا ده چہ یو کس د یل کس نہ خہ سامان اخلی بہ دی کنبی دریم کس راشی او هغه ورته اووانی دا سامان سائہ بہ زیات قیمت باندی راکرہ حالانکہ دهغه مقصد اخستل نہ وی بلکه دا نی مقصد وی چہ مشتری دهوکه شی او دا سامان بہ زیات قیمت واخلی دی. مشتری دهوکه شی او بہ حدیث باب کنبی ددی ممانعت راغلی دی.

بَاب مَا جَاءَ فِي الرَّجْحَانِ فِي الْوُزْنِ

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ جَلَبْتُ أَنَا وَمَخْرَفَةُ الْغَدِيِّ بَرًّا مِنْ هَجَرَ فَجَاءَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا رَمَقْنَا بِسَرَاوِيلٍ وَعِنْدِي وَزَانٌ يَزِنُ بِالْأَجْرِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْوَزَانِ زِنْ وَأَرْجِحْ لِمَا رَمَقْنَا بِسَرَاوِيلٍ (۱۴۷)

حضرت سويد بن قيس رضی اللہ عنہ فرمائی چہ ما او حضرت مخرمہ اسدی د مقام هجرت نہ کپرا راوغوشتلہ. نوبی علیہ السلام مونو تہ تشریف راوړلو او زمونږ سره نی د قمیص د کپړې بہ باره کنبی خبرې انري کولې. بہ هغه وخت کنبی ما سره یو ټول کونکي ناست ووچہ هغه بہ بہ اجرت باندی اوگاندارانو تہ ټول کولو نوبی علیہ السلام هغه ټول کونکي تہ او فرمائیل: ټول کوہ او درون ټول کوہ یعنی بہ کوم جابری کنبی سامان پروت وی. چہ هغه د گمانی د جابری نہ دروند وی. چہ سامان د وزن نہ زیات وی خوچہ کم نہ وی.

بَاب مَا جَاءَ فِي إِنْطَارِ الْمَطِيرِ وَالرِّفْقِ بِهِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَنْظَرَ مُغْسِرًا أَوْ وَضَعَ لَهُ أَظْلَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ (۱۴۸)

حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نہ روایت دی. چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی چا چہ لاس تنگی تہ مهلت ورکړلو یا نی دهغه نہ کمی او کړلو نو الله تعالی بہ هغه تہ د قیامت بہ ورخ دخیل عرش د سیوری د لاندې خانی ورکړی. بہ دغه ورخ بہ بل سیوری نہ وی.

بَابُ مَا جَاءَ فِي دِيُوَسْرِ واقعه

عَنْ أَبِي مُسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُوسِبَ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَلَمْ يُوَجَدْ لَهُ مِنَ الْخَيْرِ شَيْءٌ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ رَجُلًا مُوسِرًا وَكَانَ يُخَالِطُ النَّاسَ وَكَانَ يَأْمُرُ غِلْمَانَهُ أَنْ يَتَجَاوَزُوا عَنِ الْمُغْسِرِ فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَخُنْ أَحَقُّ بِذَلِكَ مِنْهُ فَجَاوَزُوا عَنْهُ (۱۴۹)

حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ نہ روایت دی. چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی ستاسو نہ چہ وړاندې کوم امتونه تیر شوی دی. بہ هغې کنبی دیو کس سره حساب او شونو دهغه بہ عملنامه کنبی یوه نیکی هم نہ وه. البته دا چہ هغه مالدار او غنی وو. خلقو سره بہ نی معاملہ کوله او هغه خپلو غلامانو تہ ونبیلی وو. چہ تنگدسته نہ تجاوز کوی. یعنی هغه سره سختی مه کوی. نو الله

تعالیٰ او فرمائیل دده ته زیات زه ددې عفو او درگذر حقدار یم نو ده ته عفو او گن او دې معاف کړی ددې نه معلومه شوه چه تنگدست ته معافی کول دیره د فضیلت او ثواب خبره ده او په دې باندې دالله تعالیٰ د معافی امید کیدې شی

باب ما جاء في مظل الغني أنه ظلم

عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال مظل الغني ظلم وإذا ألبع أخذكم على مظل فليتبع (۱۵۰)

حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائی رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائیل دی د مالدار سړی تال متول (تاخیر) ظلم دی او کله چه په تاسو کښې چاته د مالدار سړی حواله ورکړې شی نو ده حواله دې قبلی

د مالدار تال متول ظلم دی *

ددې حدیث اولنی جمله .. مظل الغني ظلم .. ده مظل تال متول او تاخیر کول یعنی په یو کس باندې د بل کس قرض وی او هغه مالدار هم وی او هغه ته د قرض واپس کولو طاقت لری او بیا ورته هم قرض نه ورکوی نو دا دهغه د طرف ظلم دی د یو بل حدیث الفاظ دا دی ((لی الواجد یحل مرضه وعقوبته)) د .. لی .. معنی تال متول ده یعنی د مالدار سړی تال متول کول دهغه ابرو او عزت اخستل جائز کوی

د مدیون معاذل نه د ضرر د معاوضې طلبولو حکم *

د حدیث دې جملې سره زموږ د زمانې یوه بله مسئله متعلق ده هغه دا چه بعضي عالمان فرمائی چه یو کس بل ته قرض ورکړلو او دهغه دپاره په دغه قرض باندې د سود مطالبه کول په شریعت کښې جائز نه ده دویم خبرچه دهغې مطالبه کولې شی هغه دا چه افراط زر د وجه نه چه د روپۍ په قیمت کښې کوم کمې راغلې دي که ددې تلاقی د مقروض نه اوکړې شی نو دا هم منع شوی ده لیکن چه مونږ اوکتل چه مقروض وعده کړې وه چه یو میاشت پس به ورته قرض واپس کوم لیکن د یو میاشت پس په مطالبه کولو سره هغه قرض واپس نکړلو حالانکه چه مونږ گورو نو دهغه د قرض واپس کولو طاقت وی که غوښتل شي نو قرض ئې ورکولې شو خو بیا هم تال متول کوی په داسې صورت کښې که دائن هغه ته اووانی چه که ته غریب وي نو نور مهلت به مې ورته درکړې وو لیکن ته خومالدار ئې د ادا کولو د طاقت باوجود ماته قرض نه راکوې نوخومره موده چه ته زما قرض ته راکوې نو ددغې مودې گټه به ماته راکوې مثلاً که یو لاکهه روپۍ تا د یوې میاشتې پورې رانکړې نو که یو میاشت دا یو لاکهه روپۍ ما په یو اسلامی بینک کښې اخیځې وي نو ماته به په دې باندې په یوه میاشت کښې زر گټې ته محرومه کړم بعضي معاصر علماء دا مطالبه جائز گرځوی هغوی دې ته .. تعویض عن الضرر .. نوم ورکوی یعنی دا د هغې تکلیف معاوضه ده کوم چه دائن ته د مدیون په تال متول باندې ملازېږی نو ددې مطالبه کول جائز دی

د تعویض عن الضرر دپاره د حدیث نه استدلال *

دا علماء ددې حدیث نه استدلال کوی په کوم کښې چه نبی علیه السلام فرمائیل دی .. لا ضرر ولا إضرار .. یعنی د یو کس دپاره جائز نه دی چه بل چاته ضرر اوردی که ضرر اوردی نو بیا به دهغې بدل هم ورکوی کوم حدیث چه ما اوس اولوستلو ((لی الواجد یحل عرضه وعقوبته)) یعنی د مالدار تال متول ده دهغه سزا او عزت اخستل جائز کوی ددې حدیث نه هم معلومه شوه چه هغه د سزا

حکم دای تو که هغه ته دا سزا ورکړې شې نو دا به ددې احادیثو دوجه جائز وی. دغرب د بعضی عالمانو هم دا موقف دی.

دا صورت سودی صورت سره مشابه دی*

لیکن زما ناچیزه رانې کښې دا موقف صحیح نه دی. ځکه چه دا موقف تقریبا هغې صورت سره مشابه دی. دگرم په باره کښې چه حدیث راغلي دي. چه کله به چا باندې قرض وی او د قرض د ورکولو وخت رالښی نو دائن مدیون ته او وانی. چه ((اما ان تقضى واما ان تولى)) یعنې یا خوراته قرض را کړه. اویا په کښې زیادت او کړه. نو دا مذکور صورت به هم ددې مشابه شې. اگر چه بعینه هغه صورت نه دی. نو دا صورت هم ټیک نه دی.

په تعویض عن الضر او سودی معامله کښې فرق*

دا خبره ټیک ته چه دگرمو علماو ددې د جواز قول غوره کړې دي. هغوی په سود او دې صورت کښې خو لږقونه بیان کړي دي. مثلا دا مطالبه په هغه وخت کښې کولې شې. چه مدیون مالدار وی او که مدیون غریب وی. نو بیا د زیادت مطالبه کول جائز نه ده. اویا سودی معامله کښې که مدیون مالدار او که غریب وی په دواړو صورتونو کښې دهغه ته د سود مطالبه کولې شې. ((دغه شان د زیادت ددې مطالبې دپاره د... مطل... وجود ضروری دی. که ټال متبول وی نو د زیادت مطالبه جائز ده. او که ټال متبول نه وی نو جائز نه ده.)) دغه شان ددې عالمانو په نزد ددې زیادت مطالبه په هغه وخت کښې جائز ده. چه مدیون په څومره موده کښې قرض ته وی وایس کړې. چه هغه موده دومره وی. که دائن په دغه موده کښې دا رقم په اسلامی بینک کښې جمع کړې وو. نو په هغې ورته گټه ملاویده. نو صرف دهغه څومره زیادت مطالبه کول جائز دی. څومره گټه چه هغه ته د اسلامی بینک ته ملاویده. لیکن که هغه دومره موده وه. چه په هغه موده کښې د اسلامی بینک نه د گټه نه ملاویده. نو بیا مطالبه کول هم جائز نه دی. ددې ټولو خبرو ته دا معلومیږي. چه د علماو بیان کړې صورت او په سود په مورج صورت کښې ډیر فرق دی. لیکن ددې فرق یا وجود په دې کښې د سود سره مشابهت شته نو ځکه زه دا صورت ټیک نه گنم.

په تعویض عن الضر کښې مالی عقوبت موجودیږي*

((الواجب یحل عرضه وعقوبته)) په دې حدیث کښې نبی علیه السلام د عزت او سزا ورکولو بیان خو کړې دی. چه د هغه عزت او هغه ته سزا ورکول جائز دی. لیکن نبی علیه السلام دا نه دی فرمائلی. چه دده مال حلال دی. او د عقوبت په باره کښې جمهور عالمان فرماني چه عقوبت مالیه جائز نه دی. او کوم عالمان چه ورته جائز هم وانی. دهغوی په نزد به هم هغه بیت المال او حکومت ته ورکولې شې. متعلقه کس ته به نشي ورکولې. حالانکه په زیر بحث صورت کښې هغه زیادت دائن ته ملاویدی. نو ځکه دا صورت ټیک نه دی.

د ماطل جرم د غل او ډاگو د جرم نه کم دی*

دویمه دا چه د مدیون ماطل جرم د غل، ډاگو او غاصب د جرم نه لوټی نه دی. که یو کس یو لاکهه روپی غلا کړي. او لارل شپې میاشتي پس هغه یو لاکهه روپی پیدا شوي. نو په دغه شپې میاشتي کښې به دغه غل په دې یو لاکهه روپی باندې تجارت کولو. او گټه به یې کوله. گوری شریعت دا حکم خو ورکړې دی. چه د غل نه دې لاس کټ کړې شې. لیکن دا مطالبه یې د غل نه نه ده کړې. چه که یو لاکهه روپی د مشروق منه سره وي. نو هغه به پرې دومره گټه کړې وه. نو نه دومره روپی توري هم ورکړه. نو چه د

عمل او واکو نه دا مطالبه نشی کولی حالانکه دهغه جرم د مساطل مدیون ته زیات دی چه دهغوی نه زیادت مطالبه نشی کولی نو د مساطل مدیون نه به څنگه جاتړ شی.

منافع مقصوبه مضمون نه وی *

او گوری منافع مقصوبه د اختلاف په نړه مضمون نه دی او د گومو فقهاو په نړه چه مضمون وی نو هغه هم په هغه وخت کښی چه د نقدو په صورت کښی وی که د نقدو په صورت کښی نه وی نو د هغوی په نړه هم مضمون نه دی لکه چه د امام شافعی او امام مالک رحمهما الله مسلک دی نو دا وئیل چه مدیون مساطل منافع غصب کړی دی او چه کوم نقصان یې کړی دی هغه نقصان به هغه ورکوی د خبره ټپک نه ده.

دا دسودخور حیثیت اضراع ده *

په اصل کښی خبره دا ده چه دا تصور خیال او ذهنیت که دومره ورځی ما دا پیسې په قلاتی څانگی باندی لگولی وی نو دومره گټه به راته شوی وه او دومره پیسې به راته ملاو شوې وی نو هغه دومره پیسې ماته را کړه د سود خور ذهنیت دی ځکه چه دا د سرمایه دارانه نظام او سود خوری نظام تصور دی چه پیسې به هره ورځ څه گټه کوی یعنی پیسې پخپله گټونکې څیز دی او دا اگنی ورکونکې چرکه ده چه روزانه به یوه اگنی ورکوی او په کومه ورځ چه دا اگنی وانه چوی نو چه کوم کس ددی د اگنی نه اچولو سبب گرځیدلی ده دهغه نه به دغه اگنی اخلی دا د سود خور ذهنیت دی او په نن سبا معاشی اصطلاح کښی دی ته "opportunity cost" وائی یعنی ممکنه او متوقع گټه یا داسی وئیلی شی چه یو څیز بالقوت نفع بخش وی نو دا روپی هم بالقوت گټه کوی نو که یو کس د یوې هغتی یا د یوې ورځی دپاره پیسې بندې کړی نو گویا چه هغه دا بالقوت گټه بنده کړه نو ددی پوره کول دهغه په ذمه اچول ضروری دی.

په شریعت کښی بالقوت گټه معتبره نه ده *

په اصل کښی خبره دا ده چه شریعت په نقدو کښی بالقوت گټې ته څه اعتبار نه دی ورکړی ځکه که دی ته څه حیثیت ورکړی شی نو دسود دروازه به پرانستې شی نو ځکه د دی بالقوت گټې مطالبه کول ټپک نه دی.

بیا څو په قرض ورکونکی باندی ظلم دی *

اوس دلته کښی دا سوال پیدا کیږی چه بیا خویه قرض ورکونکی باندی ډیر ظلم دی او هغه به وئیل شی چه تا ولې قرض ورکولو اودځان نه دی بیوقوف جوړ کړی وولکه چه ټول قصور د قرض ورکونکی دی او نن سبا چه د خلقو د اخلاقو کوم معیار دی چه خلق د وعدې خیال نه ساتی په وخت باندی قرض نه واپس کوی او که قرض اخستونکې دغه شان پریخودې شی او د هغه نه څه مطالبه کاروبار کښی به خلل راشی ددی به څه حل راویستې شی؟

په مدیون مساطل باندی د دباو اچولو شرعی طریقہ *

ما ددی مشکل حل راویستې دی چه د دغی مدیون سره د قرض ورکولو په وخت کښی دا معاهد لگوي او هغه حصه به د دائن د آمدنی حصه نه وی او نه به دائن ته ملاوېږی بلکه په خیراتی کار کښی به لگولی شی نو د ټال متول په صورت کښی به په مدیون باندی لازمه وی چه هغه مقرر شوې روپی خیراتی کار کښی اولگوي که قرض ورکونکې بینک وی نو هغه بینک دی خپل خان سره یو خیراتی فنډ

جور کړی. او چه کله قرض ورکوی نو د قرض اخستونکی سره دې دا معاهده لیکي. که په خپل وخت دې قرض واپس نکړلو نو دومره فیصد روپۍ به په خیراتی فنډ کښي جمع کونې او هغه حصه به د پینځ د آمدنۍ حصه نه وی. دا معاهده دې ددې دپاره کولې شی. چه په هغه باندې دباو وی او د هغې دباو د وجه هغه په خپل وخت باندې قرض واپس کړی.

دهې حل شرعی جواز*

ترکومي پورې چه ددې حل شرعی جواز دې. چه دا معاهده یوه وعده ده. کوم چه مدیون د قرض اخستلو په وخت کښي کوی که ما په خپل وخت باندې واپس نکړي نو دومره روپۍ به په خیراتی کار کښي لگوم او مالکیانو فقهاو خوددې صراحت کړې دې. چه داسې کول جائز دی او بعضي مالکیانو فقهاو خو دومره پورې لیکلي دی. که یو کس د قرض اخستلو په وخت کښي دا وعده اوکړی نو هغه به قضاء هم نافذه وی. یعنی که په خپل وخت نې واپس نکړه نو د عدالت په ذریعه باندې هم هغه مجبوره کولې شی. چه ته خپله وعده پوره کړه. نو ددې وعدې په وجه به د دواړو په مینځ کښي د حقوقو خیال ساتلي شی. او دائن د حقونو او دهغه د حق تحفظ به هم اوشی. او یوه مدیون باندې به یو دباو وی. چه هغه په خپل وخت واپسی اوکړی او د سود فساد به په کښي هم رانشی.

حدیث باب دویمه جمله*

ددې حدیث دویمه جمله دا ده. چه ((إذا اتبع أحدكم على ملي فليتب)) یعنی کله چه په تاسو کښي چاته د مالدار سری حواله ورکړې شی نو هغه ته پکار دی. چه هغه پسي شی. ددې مطلب دا دی. چه د قرض حواله په بل چا ورکړې شی نو دائن دې هغه مالدار پسي شی. مثلاً چه مدیون داسې اووانی ته زمانه د پیسو اخستو په ځاني د فلانی نه پیسي واخله. دې ته حواله وانی. او د ورپسي کیدو مطلب دا دی. چه دائن دې دغه حواله قبوله کړي لکه چه په حدیث کښي په دې جمله کښي د حوالې قبولولو ترغیب ورکړې شوي دي. ددې حدیث نه دا هم معلومه شوه. چه په شریعت کښي حواله جائز ده. لیکن د حدیث ددې جملې سره یو څو فقهی مسئلې تړلې دي.

امام احمد بن حنبل رحمه الله صکت*

ددې حدیث نه امام احمد بن حنبل رحمه الله په دې خبره استدلال کوی چه د حوالې د صحت دپاره د محیل حواله کافی ده. د محتال یعنی دائن رضامندی ضروری نه ده. گویا چه مدیون خپل دائن ته دا اووانی. چه زه د خپل قرض حواله په فلانی باندې ورکوم. او هغه فلانی د قرض حواله قبوله هم کړی. نو په دائن باندې واجب ده. چه هغه حواله قبول کړي. که دائن راضی نه وی نو بیا هم حواله ټیټک ده. هغوی فرمائی. چه په حدیث کښي د فالیع، صیغه د امر ده. او امر په وجوب دلالت کوی. ددې نه معلومه شوه. چه په هغه پسي لگیدل واجب دی. که دائن راضی وی او که نه وی.

د جمهورو فقهاو صکت او دهغې دلیل*

لیکن اتمه ثلاثه یعنی احنافو شوافع او مالکیان او جمهور فقها. په دې خبره قائل دی. چه د محتال یعنی دائن د رضامندی نه بغیر حواله ټیټک نه ده. د دوی په نزد حواله د دریو کسانو په مینځ کښي یوه معامله ده. په دې کښي درې فریقه وی. او د درې واړو رضا ضروری ده. یو محیل دویم محتال او دریم محتال علیه. چه ترکومي پورې دا درې واړه فریقه راضی نه وی. تر هغه وخته پورې حواله صحیح نه ده. نو د محتال یعنی دائن رضا ضروری ده.

جمهور فقها. دهغه حدیث نه استدلال کوی. کوم چه په ترمذی کښي وړاندې په ،، باب العارية موداة،، کښي تیر شوي دي. په هغې کښي نبی علیه السلام فرمائیلی دی. ،، علی الید ما اخذت حتی تودی،،

یعنی په هر لاس باندې هغه څیز واجب دي کوم چه هغه اخستې وی تردې چه مالک ته نې وایې کړې ددې حدیث د وجه په مديون باندې واجب دی چه هغه خپل دين دانن ته واپس کړی اودا وجوب ترهغه وخته پورې وی چه ترخوږې نې واپس کړې نه وی ددې نه معلومه شوه چه ذمه دار هغه دی او دانن ته د مديون نه د مطالبې حق حاصل دي او دا حق به د دانن درضامندی نه ختمیږي.

او د حدیث باب جواب دا دي چه په ،، الفایع ،، کښې کوم امر دي نو دا د وجوب دپاره نه دي بلکه استحباب دپاره دي لکه چه دانن ته دا هدایت ورکړې شوې دي که مديون درته په مالدار سړي باندې حواله درکوی نو هغه قبوله کړه لیکن دهغه په ذمه نې حواله قبولول واجب نه دی گرځولي.

جمهور و فتاوا علی دلیل*

جمهور فقهاء عقلی دلیل دا بیانوي چه په مديون مديون کښې فرق وی یو مديون نرم خویه وی خیر سره خبره کول آسان وی دهغه نه مطالبه کول آسان وی که هغه سره خبره اوکړې شی نو کم از کم خو نې پخ شی اگر که په هغه وخت کښې پیسې ورنکړي بل هغه مديون دي چه هغه سخت خو دي هغه سره ملاقات کول هم گران وی خو که خبره ورسره کوي نو لږه درته درکوي د داسې سړي نه قرض مطالبه کول او قرض وصولول ډیر گران وی او د نرم خویه سړي نه قرض په آسانتیا سره وصولی شی نو دانن په دي خبره باندې مجبورول چه د فلتی سخت خویه سړي نه خپل قرض واخله او د مديون نه مطالبه مه کوه دا د شریعت تقاضا نه ده.

ددې نه علاوه جمهور فقهاء دا هم وایي چه که یوځل دا اومتلې شی چه حواله قبولول په دانن باندې واجب نه وي بیا به دا سلسله هډو ختمیږي نه مثلاً الف د قرض حواله په ،، ب ،، باندې ورکړه او ،، ج ،، په ،، ج ،، باندې ورکړه او ،، د ،، باندې ورکړه او په هر ځایي کښې په دانن باندې حواله قبولول واجب شی نو په دي صورت حال کښې به په تگه تگه باندې غریب بولای شی او قرض به ورته بیا هم ملاو نشي ددې نه هم دا خبره معلومیږي چه په حدیث کښې د حواله قبولولو امر د وجوب دپاره نه دی بلکه د استحباب دپاره دي.

په حواله کښې به محیل خلاص وی که نه؟

دویمه مسئله کومه چه ددې حدیث سره متعلق ده او هغې ته امام ترمذی رحمه الله هم اشاره کړې ده هغه دا چه د امام احمد بن حنبل رحمه الله او امام شافعی رحمه الله مشهور قول دا دي چه د حوالې په نتیجه کښې محیل (مديون اصلی) خلاص دي او دانن ته دا حق نشته چه هغه روستود خپل قرض د محیل مطالبه اوکړي بلکه په هغه باندې واجب ده چه همیشه دپاره د محیل علیه نه مطالبه کوي او په صورت کښې هم اصل مديون (محیل) نه د مطالبې حق نه واپس کیږي دامام مالک رحمه الله هم دا قول دي.

دامام صاحب مسکت*

امام ابوحنیفه رحمه الله فرماني که ،، توی ،، متحقق شی نو په دي صورت کښې ،، دانن ،، د اصلی مديون (محیل) نه د مطالبې حق حاصل دي او ،، توی ،، مصدر دي د توی یتوی توی نه ددې معنی ادا کولو نه انکار اوکړلو چه زه درته قرض نه ادا کوم او دانن سره د قرض ثابتولو دپاره څه گواهان نه وی نو په دي صورت کښې هلاکت متحقق شو دویم صورت دا دي چه د قرض ادا کولو نه درانه محال علیه وفات شو او هغه په میراث کښې دویمه څه نه وی پریځي چه دهغې نه قرض ادا شی نو په دي صورت کښې هم هلاکت راغلو دریم صورت صاحبین دا بیانوي که قاضی او عدالت محال علیه

مفسر او دیوالیه او گرځولو نو په دې صورت کښې هم هلاکت متحقق شونو اوس دائن داصل مدیون نه مطالبه کولې شی.

د امام شافعی او امام احمد رحمهما الله استدلال*

امام شافعی او امام احمد وغیره رحمهم الله د حدیث باب نه استدلال کوی په

دې کښې نبی علیه السلام فرمائی: «إذَا أُنِيعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلَى فَلْيَتَّبِعْ»، په دې کښې فرمائی: چه کله مواله ورکړې شی نو ورپسې دې شی یعنی همیشه دې دهغه نه غواری او په دې کښې دا بیان نشته چه څوک ورپسې شوې وی دهغه نه رجوع کولې شی نو همیشه دپاره به هم د هغه نه غواری

د امام ابوحنیفه رحمه الله دلیل*

امام ابوحنیفه رحمه الله د حضرت عثمان رضی الله عنه د اثر نه استدلال کوی کوم چه امام ترمذی تعلیقا د لسته نقل کړې دې چه ((لیس علی مال مسلم توی)) (۱۵۴) یعنی د مسلمان په مال باندې هلاکت نشی راټلی حضرت عثمان رضی الله عنه دا خبره په دې سیاق کښې کړې وه که موږ دا اوواتی چه دائن اوس محیل ته رجوع نشی کولې نو په دې صورت کښې خو د مسلمان په مال باندې هلاکت راځی ځکه چه د دغه دائن قرض ضائع شو او اوس د ملاویدو څه امید نشته هلاکتکه د مسلمان په مال باندې خو هلاکت نه راځی.

د شوافعو د طرف نه اعتراض او د شافعی جواب*

امام شافعی رحمه الله په دې اثر باندې دا اعتراض کوی چه ددې اثر مدار په یو راوی خلید بن جعفر باندې دې او هغه مجهول دې نو ځکه په دې اثر باندې استدلال کول ټیګ نه دی لیکن صحیح خبره دا ده چه خلید بن جعفر د صحیح مسلم د راویانو نه دې چه په سنت کښې د غریشان ح ضرث شعبه رحمه الله پشان کسانو دهغه نه روایت کړې دې نو ددوی روایت قابل استدلال دې بعضې شوافعو ددې اثر، لیس علی مال مسلم توی، کښې څه تاویل هم کړې دې هغه تاویل دا دې چه دا حکم په هغه وخت کښې دې چه دحوالی په وخت دائن په دې پوهه وی چه،، محتال علیه،، غنی او مالدار دې او په پیسو راګولو باندې قادر دې لیکن روستو معلومه شوه چه هغه مالدار نه دې بلکه فقیر دې نو داسې صورت باندې،، لیس علی مال مسلم توی،، صادق پېری او که هغه وړاندې هم غنی وو او دهغه مالدارۍ معلومه وه او روستو هغه مفسد شو نو په دې صورت کښې دا اثر صحیح نه راځی مولو ددې جواب ورکوو چه دا اثر مطلق دې تاسو د کوم خانې نه په دې کښې دا قیدونه راووستل او ددې په تائید کښې د حضرت علی رضی الله عنه اثر هم موجود دې په هغې کښې هغوی فرمائیلی دی په حواله کښې د هلاکت په صورت کښې محیل ته رجوع کولې شی دغه شان حضرت حسن بصری او حضرت قاضی شریح او حضرت ابراهیم دا ټول تابعین هم ددې قائل دی چه محیل ته رجوع کولې شی.

د حدیث باب جواب*

تر کومې پورې چه د حدیث باب تعلق دې نو ددې جواب دا دې چه په دې کښې په کوم خانې کښې ونیولی شوی دی چه د قیامت پورې به دهغه نه مطالبه کوی که پیسې ورته ملاوېږی او که نه ملاوېږی که محتال علیه مړ شی او که ژوندې وی که هغه انکار کوی او که اقرار کوی دا ټولې خبرې په حدیث کښې کوم خانې دی بلکه په حدیث کښې خو حواله په،، ملی،، باندې موقوف شوي ده که مالدار د دې حواله کړی نو په هغه پیسې شی ددې مطلب دا دې چه د حوالې د قبولولو مدار د محتال

عليه په قبولولو باندې دې. که هغه مالدار نه وي نو په دې صورت کښې د حوالې قبولولو علت پاتې پاتې نشو نو د افلاس په صورت کښې به اصل مديون طرف ته رجوع کولې شي.

په چيک باندې به د حوالې احکام جاری کولې شي *

زمونږ په موجوده زمانه کښې د حوالې رواج ډیر زیات شوي دي مثلاً دا چيک دي چې د چا په پينځه کښې اکاونټ وي. هغه د چا په نوم باندې چيک جاری کړي. چې لاړ شه. دا رقم د پينځه نه واخله دا د حواله ده. ځکه چې د چيک کټ کونکي قرض په پينځه باندې وي او په چيک کټ کونکي باندې د بل کس قرض دي. نو چيک کټ کونکي دخپل قرض حواله په پينځه باندې ورکوي. په دې صورت کښې پينځه محتال عليه دي او چيک کټ کونکي محيل دي او د کوم سړي په نوم چې چيک کټ شوي وي هغه محتال دي نو په دې باندې به د حوالې ټول احکام جاری کيږي.

د چيک نه د زکاة ورکول او د بيع صرف حکم *

چونکه دا حواله ده. که يو کس بل ته چيک ورکړي نو دا نشي وټيلې چې هغه نقدي پيسې ورکړې نو که يو کس د چيک په ذريعه زکاة ورکړي نو ترهغه وخته پورې زکات نه ادا کيږي. چې ترڅو پورې هغه کس د پينځه نه نقدي روپۍ نه وي راويستې دغه شان د چيک په صورت کښې به بيع صرف صحيح نه وي. ځکه چې په بيع صرف کښې په مجلس کښې قبض ضروري دي او په چيک کښې ادا کول نه وي بلکه حواله وي. دغه شان د چيک نه علاوه چې د قرضو چې څومره رسيدونه دي. د هغې ټولو دا حکم دي. ځه زمانه وړاندې د نوټ د کرنسۍ په باره کښې عالمانو دا فرمائيل: چې دا نوټ هم د قرض رسيږي دي. او ددې ورکول هم په حقيقت کښې حواله ده. نو ځکه ددې نه زکاة نه ادا کيږي. او ددې په ذريعه بيع صرف کول جائز نه دي. ددې په باره کښې تفصيل ما وړاندې بيان کړې دي. بلکه اوس ټن غوښتي دي نو ځکه ددې په ذريعه زکاة ورکولې شي او بيع صرف هم ټيک ده.

باب ما جاء في المتابذة والمُتَابَذَةِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْمُتَابَذَةِ وَالْمُتَابَذَةِ (۱۵۵)
متابذه دي ته وائي چې کله بايع مشتري ته او وائي چې په کوم وخت کښې زه دا څيز چې د بيعي خبره اترې نې کيږي زه ستا طرف ته دراوغورځوم. نو په هغه وخت به بيع لازم وي او د ملاسمه معنی ده. چې کله د بايع او مشتري په مينځ کښې د يو څيز په باره کښې خبرې اترې کيږي. او ددې په باره حديث کښې نبي عليه السلام دا دواړه منع کړي. د جاهليت په زمانه کښې ددې دواړو د بيع او ددو د ممانعت وجه دا ده. چې په دې ،، تعليق التملیک علی الخطر ،، موجود دي او دا د ،، غدر ،، يو قسم دي. ځکه دا دواړه بيعي ناجائز دي.

باب ما جاء في الظَّفَرِ فِي الطَّعَامِ وَاللَّحْمِ

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يَسْتَلِفُونَ فِي الثَّمَرِ فَقَالَ اسْتَلِفْ فَلْيَسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَقْلُومٍ وَوَزْنٍ مَقْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَقْلُومٍ (۱۵۶)
دسلف نه مراد بيع سلم ده. حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنه فرمائي: کله چې نبي عليه السلام

مدینې منورې ته تشریف یوړلو نو د مدني خلقو به په کهبجورو کښې بيع سلم کوله. نبی علیه السلام معوی ته وفرمائیل چه کله تاسو بيع سلم کوئ نو پیماننه او وزن معلومول پکار دی او نیتنه هم مقرول پکار دی. ددې حدیث نه د بيع سلم مشروعیت معلومیږي.

په حیوان کښې د بيع سلم حکم*

په حیوان کښې د بيع سلم په باره کښې د فقهاو اختلاف دي. دامام شافعی رحمه الله په نزد په حیوان کښې بيع سلم جائز دي او د احنافو په نزد په حیوان کښې بيع سلم جائز نه ده. ځکه چه د احنافو په نزد په بيع سلم کښې دا ضروري ده چه هغه څيز يا کيلی وی يا وزنی وی او د عددیات متقاربه نه وی نو که يو څيز د عددیات متفاوته نه وی چه دهغي په افراد کښې ډیر کمې زیاتي وی نو په دې کښې بيع سلم جائز نه ده. ځکه چه په دې کښې د جگړې امکان شته. کله چه د ورکولو وخت راشي نو بالغ به وائی چه ما په معمولی څيز کښې بيع سلم کړي وو او مشتری به وائی چه نه په اعلی او پټه څيز کښې شوې وو. (۱۵۷)

د حیوان استقراض جائز دي که ناجائز؟*

ددې اختلاف پټا او مدار په یوه بله مسئله دي هغه دا چه د شوافعو په نزد د حیوان استقراض یعنی په قرض اخستل جائز دی او زموږ په نزد د حیوان استقراض هم جائز نه دي. ځکه چه استقراض همیشه دپاره په ذوال الامثال کښې وی په ذوات القیم کښې استقراض جائز نه دي. ځکه چه قاعده کلیه او اصول دی چه ،، الاقراض تقضى بامثله ،، نو د قرض دپاره مثلی کیدل ضروري دی او په عددیات متفاوته کښې مثل نه وی. نو ځکه په دې کښې نه استقراض جائز دي او نه بيع سلم.

د حیوان قرض بيع جائز نه ده*

دا حدیث وړاندې تیر شوې دي.

((فی رسول الله صلى الله عليه وسلم عن بيع الحيوان بالحيوان نسته))

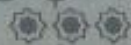
په دې حدیث کښې نبی علیه السلام د حیوان په قرضو خرڅولو نه منع کړې ده. کله چ په قرض بيع ممنوع ده. نو دغه شان استقراض به هم ممنوع وی. ځکه چه د دواړو علت یو دي او هغه دا چه دا به د عددیات متفاوته نه وی. نو بيع سلم هم جائز نه وی.

د احنافو دلیل د حضرت فاروق اعظم په اثر سره*

زموږ یو دلیل د حضرت فاروق اعظم اثر دي هغه دا چه دوی یو ځل وفرمائیل: نبی علیه السلام د دنیا نه تشریف یوړلو او موږ ته نې د بعضي خبرو تفصیل بیان نکړلو نو تاسو د سود نه هم بیج اوسئ او د شک نه هم بیج اوسئ. یعنی کوم څيز چه د سود سره مشابه وی دهغي نه هم بیج اوسئ. کله چه حضرت عمر فاروق رضی الله عنه دا خبره اوکړه نو د بعضي خلقو په زړونو کښې دا خیال پیدا شو چه د سود ټول احکامات مبهم دی او په دې کښې دا پټه لگول چه دا څيز سود دي او دا څيز سود نه دي. نو په یوه بله موقع یاندي حضرت عمر رضی الله عنه د ددې غلطۍ ازاله اوکړه او وني فرمائیل: ((ان من الرها أبواها لا تخفى على أحد منها السلم في السن)) (۱۵۹) یعنی د سود بعضي احکام داسي دی چه هغه به چا باندې هم پټ نه دی او په هغي کښې په څارو کښې بيع سلم دي د سن لغوی معنی عمر.. لیکن په کنایه کښې ددې اطلاق په څارو کښې کیږي حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وفرمائي: چه په څارو کښې سود کوله د سود هغه دراوزه ده چه په چا باندې پټ نه دي لکه چه نبی علیه السلام په حیوان کښې بيع سلم ناجائز ده. نه استقراض جائز دي او نه قرض بيع جائز ده.

په حیوان کښې بيع سلم ناجائز ده. نه استقراض جائز دي او نه قرض بيع جائز ده. باب ما جاء في كراهية بيع الحيوان

بالحيوان نسوة، کښې تير شوي وي. هلته دې اوکتلي شي.

باب مَا جَاءَ فِي أَزْهِرِ الْمُشْتَرِكِ

أُرِيدَ بِطَعْنِهِمُ بَيْعُ نَصِيْبِهِ

عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ الْيَشْكُرِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ لَهُ شَرِيكٌ فِي خَالِطٍ فَلَا يَبِيعُ نَصِيْبَهُ مِنْ ذَلِكَ حَتَّى يَغْرُضَهُ عَلَى شَرِيكِهِ (۱۶۱)

حضرت جابر رضي الله عنه فرماني چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى دچا سره چې په باغ كښې بل څوك شريك وي نو هغه دې هغه باغ نه خرڅوي. ترڅوچې خپله حصه خپل شريك ته وړاندې نه كړي.

مثلاً يو باغ د دوو كسانو په مېنځ كښې شريك دې يو كس په بل چا باندې خپله حصه خرڅوي. نو په هغه باندې واجب ده چې په بل چا باندې ئې خرڅوي. دهغې ته وړاندې خپله حصه خپل شريك ته وړاندې كړي او هغه ته اوواني چې زه خپله حصه خرڅوم او دومره روپو كيږي. كه ته ئې غواړې په دومره روپو به ئې تاته دركړم. كه هغه شريك ئې واخلي تيك ده. گڼي بيا دې د بل چا خرڅ كړي. بهر حال دا حكم متفق عليه دې چې شريك ته به واني. څوكه شريك ته ئې اوته ونيل. نو دهغه د شفعي حق به ساقطېږي كه نه؟

كه شريك داخستلو ته انكار او كړي. نو د شفعي د اسقاط حكم*

دامام شافعي رحمه الله دشفعي حق ساقطېږي. ځكه چې هغه ته وينا شوې وه او داخستلو موقع ورته وركړې شوې وه. ددې باوجود هغه وانه خستله. نو د شفعي حق ئې ساقط شو. نو كه هغه په بل چا باندې خرڅ كړي. نو ده ته د شفعي حق نه ملاوېږي. بلكه بيع پوره شوه.

امام ابوحنيفه رحمه الله فرماني چې كله شريك ته وينا اوشوه. او هغه داخستلو ته انكار او كړي. نو په دې باندې دشفعي حق نه ساقطېږي. ځكه چې د شفعي حق په بيع ثابتېږي. چې تر كومې پورې بايع بيع نه وه كړې تر هغه وخته پورې شفعه نه وه ثابته او چې د بيعي نه وړاندې ثابته شوې نه وه. نو ساقطه په كوم وخت كښې شوه؟ ځكه چې سقوط خو د ثبوت فرع ده. او شريك ته د وينا كولو په وخت كښې په انكار كول دشفعي دحق د سقوط موجب نه دي. البته د بيعي نه پس په انكار كولو سره به دا حق ساقطېږي. ددې نه وړاندې نه ساقطېږي.

د وجادة، حكم*

حضرت قتاده رحمه الله ته د سليمان يشكري صحيفه راغله او د سليمان يشكري سره د حضرت جابر رضي الله عنه صحيفه وه. حضرت سليمان يشكري به دهغې صحيفې ته روايت كولو. داسې صحيفې ته و، وجادة، واني يوه وي مناوله. دا هغه صحيفه وي كوم چې استاذ خپل يو شاگرد ته وركړي او ورته اوواني. ته په دې كښې ټول روايات بل چاته بيانولي شي. يا شيخ هغه شاگرد ته اجازت وركړي چې په دې صحيفه كښې څومره روايات دي. تاته اجازت دركړم. ليكن كه يو شاگرد ته د خپل استاذ صحيفه و، مناوله. د اجازت نه بغير دچرته نه ملاو شي. هغې صحيفې ته و، وجادة، واني او دا معتبر نه ده. امام ترمذي رحمه الله دلته دا فرماني چې حضرت سليمان چې د حضرت جابر رضي الله عنه نه كوم روايات د و، وجادة، په طور نقل كړي دي. هغه روايات معتبر نه دي.

بَاب مَا جَاءَ فِي الْمُخَافَةِ وَالْمُعَاوَةِ

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ الْمُحَاقَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ وَالْمُخَابَرَةِ وَالْمُعَاوَةِ وَرَخَّصَ فِي الْقَرَانَا (۱۶۲)

حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د محافلہ، مزابنہ، مخابره، او معاوہ نہ منع کړې ده او د عرایا اجازت نه ورکړې دي. د محافلہ او مزابنہ په باره کښې تفصیل وړاندې تیر شوې دي او د مخابره په باره کښې به انشاء اللہ تفصیل وړاندې انشاء اللہ په مستقل باب کښې راشي او د معاوہ معنی دا ده چې د باغ ميوه د يو کال يا د کال نه زياتې مودې دپاره خرڅه کړي مثلاً يانچ اووانی چې د درې کالو پورې چې په دې باغ کښې کومه ميوه کېږي هغه نن خرڅوم چونکه دا بيع د معدوم ده ځکه جائز نه ده دې ته بيع السنين هم وانی او د عرایا په باره کښې تفصیل وړاندې تیر شوې دي.

بَاب مَا جَاءَ فِي الشَّعِيرِ

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ السَّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ سَعْرٌ لَنَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعَّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرِّزْقَ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَخَذَ مِنْكُمْ يَطْلُبُنِي بِنَظْمَةٍ فِي ذِمٍّ وَلَا مَالٍ (۱۶۳)

حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمائی چې يو ځل د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښې نرخونه گران شو. خلقو نبی علیه السلام ته عرض او کړلو، یا رسول اللہ زموږ دپاره نرخ مقرر کړئ. یعنې د حکومت دطرف نه دخیزونو نرخونه مقرر کړئ چې يو کس گران قیمت نشي اخستلې نبی علیه السلام او فرمائیل: اللہ تعالی د نرخونه مقرر کونکي دي او هم هغه د خیزونو په پیداوار کښې کمي راوړستونکي دي او هم هغه رزق تنگونکي دي او رزق فراخه کونکي دي او زه دا امید کوم چې د خپل پروردگار سره په داسې حال کښې ملاقات او کړم چې په تاسو کښې څوک زما د ظلم مطالبه کونکي نه وي نه په نفس او په مال کښې یعنې چې دچا په جان او مال باندې زما د طرف نه ظلم نه وی شوي.

حُكُومَت دپاره وختی طور د تسعیر گنجانش شته *

په دې حدیث کښې نبی علیه السلام او فرمائیل چې د شریعت اصلی منشا دا ده چې دخیزونو نرخ خرڅونکي او اخستونکي په خپل مینځ کښې په رضامندی سره مقرر وی. حکومت د خپل طرف په جانبینو څه قیمت نه مقرر وی لکه چې ما د کتاب البیوع په شروع کښې خودلی وو چې د خیزونو پیداوار او دهغي د ضرورت نه قیمت مقرر کېږي ځکه چې کله په بازار کښې آزاده مقابلې وی. د چا اجاره داری نه وی نو په دې صورت کښې د شریعت منشا دا وی چې د بازار قوتونه یعنې رسد او طلب دي د خیزونو قیمت مقرر وی لیکن چې په کوم ځانې کښې اجاره داری وی او لونی سرمایه دار خپلې قبضې کړي چې دهغي د وجه د خلقو آزادی ختمه شی نو په داسې صورت کښې د حکومت دطرف نه وختی طور دهمیشه دپاره نه د نرخ مقررولو گنجانش شته.

بَاب مَا جَاءَ فِي هَذَاهِي الْفُرْ فِي الشُّبُوعِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صَبْرَةٍ مِنْ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَقَالَتْ

أَصَابَهُ بَلَاءٌ فَقَالَ يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ مَا هَذَا قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَفَلَا جَعَلْتَهُ لِرَأْسِ
الطَّعَامِ حَتَّى يَرَاهُ النَّاسُ ثُمَّ قَالَ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا (۱۶۴)

حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمائی: یوخل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د غلې یو ډیرې سړی
شوئېی علیه السلام خپل لاس په هغه ډیری کښې وړدنه کړلو نو په گوټو پورې یې لوبولې
اولگیدلوئېی علیه السلام د غلې خرخونکې نه تپوس او کړلو دا څه دی؟ هغه وړنه غږولې
او کړلو یو رسول الله په دې باندې باران شوې وو. دهغې د وجه دا لوانده شوی دی. یېی علیه السلام وایې
اوفرمانیل: تا دا لونده غله دپاسه ولې نه کیخودله چه خلقو کتلې چه دا لونده ده. بیا یېی علیه السلام
اوفرمانیل چا چه خیانت او کړلو هغه زمونږ نه دي

بَابُ مَا جَاءَ فِي اسْتِقْرَاضِ الْبَحِيرِ أَوْ الضَّحِيَّةِ مِنَ الْخَيْوَانِ أَوْ السَّرِّ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ اسْتَقْرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثًا فَأَعْطَاهُ مِثًا خَيْرًا مِنْ مِثِّهِ وَقَالَ
خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً (۱۶۵)

حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمائی: یوخل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم څاروی (یا اوبښ) قرض
واخستل او چه کله یې واپس کولو نو دهغې نه یې ښه څاروی واپس کړل او په هغه وخت کښې یې
عليه السلام اوفرمانیل: په تاسو کښې بهترین هغه څوک دي چه په ښه طریقه قرض واپس کړی
د حیوان استقراض جائز دي که نه دي؟

ددې په باره کښې وړاندې په ،، باب ما جاء في السلف في الطعام ،، کښې تفصیل تیر شوې دي. حديث
باب د شوافعو دليل دي چه د حیوان قرض اخستل جائز دی . او دا حنافو په نزد د حیوان قرض اخستل
جائز نه دی. ځکه چه حیوان د ذوات الامثال نه نه دي او په قرض کښې تماثل ضروري دي او په به
حیوان کښې تماثل نشی راتلې او حديث باب يا ددې نه علاوه نور روایات چه په هغې کښې د ښې
عليه السلام قرض اخستل ثابت دي. ددې نه جواب دا دي چه دا ټول د سود د آیت د نازلیدو نه
وراندې احادیث دي. نو ځکه دا استدلال ټیټ نه دي. دویم جواب دا دي چه دلته کښې یېی علیه السلام
یو څاروي واخستلو او د هغې نه یې بهتر څاروي واپس کړلو او دا خبره د قرض په عهد کښې مشروط
نه وه چه ته به ددې نه ښه څاروي واپس کونې نو دا حسن قضا ده او دا جائز ده.
ځاوند د حق ته د وینلو حق حاصل دي

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا إِلَى لَصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا ثُمَّ قَالَ اشْتَرُوا لَهُ بَعِيرًا فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ
وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا إِلَى لَصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا ثُمَّ قَالَ اشْتَرُوا لَهُ بَعِيرًا فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ
فَقَالُوا فَلَمْ يَجِدُوا إِلَّا مِثًا أَفْضَلَ مِنْ سِتِّهِ فَقَالَ اشْتَرُوهُ فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ فَإِنْ خَيْرَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً (۱۶۶)

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نه روایت دي چه یو سړی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه د خپل
قرض اخستلو مطالبه او کړله او د غوښتلو په وخت یېی علیه السلام ته ردې بدې او وینلې صحابه
کرامو دهغه د وهلو اراده او کړه. یېی علیه السلام اوفرمانیل دي پرېږدئ ځکه چه د حق د ځاوند دپاره د
وینا حق شته نو څه ورته مه وائي بیا یېی علیه السلام اوفرمانیل: یو اوبښ واخلي او ده ته یې
ورکړی کله چه صحابه کرامو دهغه دپاره په بازار کښې اوش اولتولولو نو هغوی ته د دغې سړی د اوبښ

نه ټپه اوبښ ملاویدلو. کوم چه ترې نبی علیه السلام قرض اخستی وو. نبی علیه السلام او فرمائیل: دغه ټپه اوبښ واخلي او ده ته ټپي ورکړي. ځکه چه په تاسو کښې بهرین هغه څوک دي. چه په ټپه طريقه قرض واپس کړي.

په دې حديث کښې يو طرف ته نبی علیه السلام د حسن قضاء ترغيب ورکړې دي. دويمه دا چه د چا څه حق وي نو که هغه څه سخته خبره او کړي نو مقروض ته پکار دي چه هغه برداشت کړي او دهغي جواب نه ورکوي.

عَنْ أَبِي رَافِعٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اسْتَسْلَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَكْرًا فَبَاءَهُ إِبِلٌ مِنَ الصَّدَاقَةِ قَالَ أَبُو رَافِعٍ فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَقْضِيَ الرَّجُلَ بَكْرَهُ فَقُلْتُ لَا أَجِدُ فِي الْإِبِلِ إِلَّا جَمَلًا خِيَارًا رَبَاعِيًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعْطِهِ إِيَّاهُ فَإِنْ خِيَارَ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ قَضَاءً (١٦٧)

د نبی علیه السلام غلام حضرت ابورافع رضی الله عنه فرماني چه يو ځل رسول الله صلی الله علیه وسلم ديو سړی نه ځوان اوبښ قرض اخستی وو. نبی علیه السلام ته د صدقي څه اوبښان راغلل نو نبی علیه السلام ماته حکم او کړلو چه هغي کس ته د هغه قرض اوبښ ورکړه ما ورته عرض او کړلو يا رسول الله د صدقي چه کوم اوبښان راغلي دي په هغي کښې ماته صرف هغه اوبښ ملاوړي. کوم چه د هغه قرض اوبښ ته ټپه دي. او د څلورو کلونو غټ اوبښ دي. نبی علیه السلام او فرمائیل: هغه ته هغه ټپه اوبښ ورکړه. بيشکه په تاسو کښې بهرین هغه څوک دي. چه د قرض واپس کول په ټپه طريقه او کړي.

باب بلائ وچیه

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ سَمَحَ الْبَيْعِ سَمَحَ الشِّرَاءِ سَمَحَ الْقَضَاءِ (١٦٨)

د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روايت دي. چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائيلي دي. الله تعالی هغه کس خوښوي چه د خرڅولو په وخت کښې هم نرم خويه وي. او د اخستلو په وخت کښې هم نرم خويه وي. د خرڅولو په وخت کښې د نرم خويه مطلب دا دي. چه داسي نه وي چه گران قيمت ورته اوواني مشتری نه ترې په کم قيمت باندې اخستل غواړي. او دې بالکل قيمت نه کموي. نوځکه بهتره دا ده چه د نرمي سودا اوشي او که په کم قيمت باندې هم ورکول شي. نوور ټپي کړي. او د اخستلو په وخت کښې د نرم خويه کيدلو مطلب دا دي. چه داسي نه وي چه په يوه يوه پيسه باندې ځان وژني. بلکه که لږې غوندي پيسه زياتې ورکول شي. نو هغه ورکړي او د قرض په واپس کولو کښې د نرمي مطلب دا دي. چه بالکل په ناب باندې ټپي د برابر ورکولو په ځاني ورته په ټپه طريقه قرض واپس کړي. خلاصه داده چه موږن داسي پکار دي چه هغه په يوه يوه پيسه باندې ځان نه وژني. بلکه خپل مقابل سره دي د نرمي سلوک کوي. که خرڅول وي که اخستل وي او که د قرض واپسي وي او الله تعالی داسي کس خوښوي.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَفَرَ اللَّهُ لِرَجُلٍ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانَ سَهْلًا إِذَا بَاعَ سَهْلًا إِذَا اشْتَرَى سَهْلًا إِذَا اقْتَضَى (١٦٩)

نرمي په وجه ټپي بڼه اوشوه

حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمائی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی . اللہ تعالیٰ دے یو کس
بہنہ کړې وه . کوم چه ستاسو نه وړاندې تیر شوې وو . هغه د اخستلو په وخت کېنې هم نرم وواوړ
خرځلو په وخت هم نرم وو . یعنی خلقو سره به یې د نرمۍ سلوک کولو . مثلاً چه یو کس به هغه ته د څه
څیز اخستلو دپاره راغلو . او هغه به ورته اووئیل : چه دومره پیسې کمې کړه . نو ده به ورته ووتیل : څه
تیک ده کمې را کړه . او چه کله به هغه یو کس ته د څه څیز اخستلو دپاره ورغلو . او بانه به پیسې زیاتې
غوښتلې . نو ده به ورته ووتیل : څه واخله . او یا به یې څوک قرضدارې وو . نو هغه به ورته ووتیل : دومره
قرض وایس را کړه . دومره تاته معاف شوې . نو ده به داسې کارونه کول . اللہ تعالیٰ د هغه ددې عمل په
بدله کېنې دهغه مغفرت او کړلو .

دا ټول احادیث په دې خبره دلالت کوی چه سړی ته پکار دی چه د پیسو په باره کېنې دومره سختی نه
کوی . چه سړی په کېنې په معمولی خبره جگړه او کړې . بلکه چه څومره کیدې شی . چه خپل حق
پریږدی . البته که د برداشت نه یې بهر وی . نو پرېخودل یې څه واجب نه دی . خو چه څومره پورې انسان
صبر کولې شی پرېخودلو ته دې ترجیح ورکوی . او جگړه دې نه کوی .

باب النخی من البیع فی المسجید

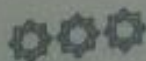
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَتَّاعُ فِي الْمَسْجِدِ
فَقُولُوا لَا أَرْتَحِ اللَّهَ تَجَارَتَكَ وَإِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَنْشُدُ فِيهِ ضَالَّةً فَقُولُوا لَا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْكَ (۱۷۰)

حضرت ابو هريره رضي الله عنه فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی . چه کله تاسو
څوک او گوري چه په جمات کېنې څه څیز خرڅوی یا اخلي . نو تاسو ورته دا اوواښ . اللہ تعالیٰ دې ستا په
سوداگري کېنې برکت وانه چوی او چه کله څوک او گوري . چه په جمات کېنې د وړک شوی څیز اعلان
کوی . نو ورته وایي . اللہ تعالیٰ دې ستا وړک شوي څیز پیدا نکړي .

دا حقا فو مسلک هم دا دي . چه جمات ته سامان راوړل او هغه خرڅول ناجائز دی . البته که د تجارت
سامان په جمات کېنې نه وی . او په جمات کېنې یې صرف ایجاب او قبول او کړلو . نو ددې گنجائش
شته .

د وړک شوي ماشوم اعلان په جمات کېنې *

دغه شان که ماشوم وړک شی . نو په جمات کېنې د هغې اعلان کول مناسب نه دی . ځکه چه د وړک شوي
څیز حکم عام دي . البته په دې صورت کېنې که په جمات کېنې د دننه اودريدو په خانې د جمات په
دروازه کېنې اودريدوی . او اعلان او کړي . نو دا تیک دي . نن سبا چونکه لود سپيکري وی . نو که هغه د
جمات نه بهر ته راوړي . او اعلان او کړي . نو تیک ده . په جمات کېنې دننه اعلان کول د احتیاط نه خلاف
ده . اگر چه بعضې حضرات فرمائی چه د ماشوم اعلان په دې ممانعت کېنې داخل نه دي . ځکه چه د
، ضالة ، لفظ په حدیث کېنې راغلې دي . او د ضالة ، لفظ عام طور د حیواناتو دپاره استعمالیږي . دا
لفظ په ماشوم باندې نه صادقېږي . لیکن زیات احتیاط په دې کېنې دي . چه د ماشوم اعلان هم په
جمات کېنې اونشی .

بسم الله الرحمن الرحيم أبواب الأحكام

باب ما جاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في القاضي عن عبد الله بن مؤهب أن عثمان قال لابن عمر اذهب فاقض بين الناس قال أو تغافيني يا أمير المؤمنين قال فما تكره من ذلك وقد كان أبوك يقضي قال إني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من كان قاضياً فقصي بالعدل فبالخبري أن يتقلب منه كفافاً فما أرجو بعد ذلك وفي الحديث قصة (۱۷۲)

امام ترمذی رحمه الله ددی خانی نه د احکامو ابواب شروع کوی احکام جمع د حکم ده. اود حکم معنی ده فیصله، اود دې نه قاضی فیصله مراد ده. د قاضی فیصلی په باره کښې چه کوم احادیث راغلی دي هغه نې په دې بابونو کښې جمع کړی دی. په بعضې کتابونو کښې ددې نوم «ابواب الاقضاء»، راغلی دي. هغه نې په دې باب کښې جمع راوړې ده. د دواړو حاصل یو دي. یعنی قاضی چه فیصله کوی. نو کومو خبرو ته به خیال کوی. او ددې په باره کښې کوم احکام دی؟ دا ددې کتاب مقصود دي.

حضرت عبدالله بن وهب روایت کوی. چه حضرت عثمان رضی الله عنه عبدالله بن عمر رضی الله عنهما نه او فرمایل لاړ شه. د خلقو په مینځ کښې فیصلی کوه. یعنی زه تا قاضی مقرر کوم. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه ورته او فرمایل: امیر المؤمنین که ما معاف کړی. نو دا به ډیره ښه وي. حضرت عثمان رضی الله عنه ترې تیوس او کړلو. ته ولي دا دومره ناخوښه کوي. حالانکه ستا پلار حضرت عمر رضی الله عنه په فیصلی کولی. حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما ورته او فرمایل: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی وو. چه فرمایل نې. کوم سړې چه قاضی شو. او په انصاف فیصلی کوی. نو دا خبره به ډیره ښه وي. چه هغه برابر په برابر د قضا د منصب نه واپس شی. یعنی چه هغه ته نه ثواب ملاو شی. اونه گناهگار شی. نو دا هم دا هغه دپاره ډیره د خوشحالی خبره ده. نو چه دا حدیث مې اوریدلی دي زه دا امید نه کوم. چه زه دي قاضی جوړ شم. او کامیاب به شم.

د قضاء عهدي قبولو حکم*

وراندې هم یو حدیث راځی. په هغې کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی: ((ان ولی القضاء او جعل قاضیا بین الناس فقد ذبح بغير سكين)) یعنی کوم کس ته چه د قضا عهده ورکړې شوه. یا کوم کس چه خلقو خپل قاضی مقرر کړلو. نو هغه داسې دي لکه چه د چارې ته بغير ذبح شو. دا احادیث د قضا د منصب تراکت بیانوی. چه د قضا منصب ډیر نازک دي. ډیر د ذمه درائی منصب دي. الله تعالی دي محفوظ ساتی. هسې چه ددې منصب د وجه څوک په هلاکت کښې واقع شی. ددې احادیثو دوجه د سلفو ډیر گټور تعداد د قضا د منصب نه انکار کولو او دا منصب نې نه قبولولو. تردې چه حضرت ابوحنیفه رحمه الله ته کله د قضا منصب پیش کړې شو. نو هغوی انکار او کړلو. او ددې انکار په وجه هغوی د قید او جیل تکلیفونه برداشت کړل. د دوی نه علاوه نورو ډیرو عالمانو د قضا د منصب نه تیخته کړې ده.

عالمانو د قضا منصب قبول کړې هم دي*

لیکن بل طرف بعضې عالمانو دا منصب قبول کړې هم دي. حضرت امام ابو یوسف او نورو عالمانو دا

منصب قبول کړې دي. ددې حضراتو نظر بل طرف ته وو. هغه دا چه په حديث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمانيږي دي کوم کس چه د دوو کسانو په مينځ کښې په انصاف سره فيصله اوکړي نو دهغه دا فيصله کول د اوبيا کالو عبادت ته غوره ده. په دواړه قسمه رواياتو کښې داسې کيدې شي چه کوم کس د قضا اهل وي او هغه د خپل طرف نه کوشش او خواهش نه کوي چه قضا منصب حاصل کړي بلکه په زور هغه ته دغه منصب ورکړې شي. اوبيا هغه کس دالله تعالی په وړېږي اود شريعت د احکامو مطابق په انصاف سره فيصلې کوي. نو دا صورت ددې حديث سره دې په کوم کښې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د انصاف فيصله داوبيا کالو عبادت ته غوره ځولي ده. او کوم کس چه د قضا د منصب اهل نه وي او هغه د قضا دا منصب قبول کړي. يا هغه کس د قضا منصب اهل وي خو پخپله کوششونه کوي او سفارشونه کوي چه د قضا عهده حاصله کړي نو دا صورت دهغه احاديثو محل مورد دي. په کومو کښې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمانيږي دي چه گويا دي بغير د چارې نه ذبح شو.

د قضا د منصب په قبلولو کښې تفصيل *

عالمانو ددې تفصيل ليکلي دي. که د قضا د منصب دپاره بل څوک اهل کس موجود وي او هغه دوم کس قاضي جوړېدې شي نو په دې صورت کښې چه څومره طاقت نې کيږي انسان ته پکار دی چه ددې منصب نه پرهيز کوي. او که بل څوک د قضا اهل موجود نه وي او پخپله دهغه د زړه خواهش او کوشش هم نه وي چه دا عهده حاصله کړم. ليکن هغه د دغې منصب په قبلولو مجبوره کړې شي. نو په داسې صورت کښې به انشاء الله دالله تعالی د طرف نه دهغه مدد کيږي. لکه په يو حديث کښې چه راغلي دي. داسې کس دپاره الله تعالی يوه فرېسته مقرر کړي. چه هغه ته صحيح لاره ښاني. خو که يو کس په خپله کوشش کوي او په طلب سره دا منصب حاصل کړي نو دهغه په باره کښې دا الفاظ دي. ((وکل الى نفسه)) يعنی الله تعالی به هغه خپل نفس ته حواله کړي. او دالله تعالی د طرف نه به هغه سره څه مدد نه وي. بهر حال خلاصه دا ده چه دخپل وس مطابق خپل ځان ددې منصب نه بچ ساتل بيا دي دالله تعالی ته مدد غواړي. او دعا دي کوي او حتی الامکان دي کوشش کوي. چه په انصاف سره فيصلې کوي.

د حضرت يوسف عليه السلام د عهدي طلب *

ترکومي پورې چه حضرت يوسف عليه السلام د منصب د غوښتلو خبره ده. ((اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ اَلَيْ حَفِیْظٌ عَلَیْمٌ)) (يوسف، ۵۵) دا نه د قضا منصب وو. اونه د افتاء منصب وو. بلکه هغه يو وزارت او انتظامي منصب وو. اود انتظامي منصب اصل حکم هم دا ددي. چه سړي ددې د حاصلولو حالات داسې دي چه په هغې کښې سړي ددې مطالبه او ددې دپاره کوشش کول هم جائز دی. هغه استثنائي صورت دا دي. چه ددې منصب دپاره څوک اهل موجود نه وي. او ددې خبرې ويره وي. که دې ددې منصب دمه وري نه اخلي نو خلقو ته به انصاف نه ملاوېږي. او خلق به پرېشانه وي. نو په داسې صورت کښې په خپله مطالبه هم کولې شي. او دا استثنائي صورت په ټولو عهدو کښې دي. که هغه دحکم مطابق فيصلې کولو والا موجود نه وي. نو په دې صورت کښې په خپله ددې مطالبه کول هم جائز دی. حضرت يوسف عليه السلام چه دا فرمانيږي وو. ((اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ اَلَيْ حَفِیْظٌ

«یوسف» (۵۵) په هغه وخت کېنې صورت حال دا وو چه بادشاه ده یو منصب ورکول غوښتل لیکن چه کوم منصب ورکړی ددې تعین نه وو کړې نوڅکه حضرت یوسف علیه السلام په خپله داسې منصب غوښته اوکړه چه دیوسف علیه السلام دا خیال وو که ما دا منصب وانه منلو نو بل نا اهل کس به په دې باندې مقرر شی او خلقو ته به تکلیف رسوی

په انتخاباتو کېنې د نمائندگان دپاره د اودریدلو حکم

دې سره د موجوده رائج انتخاباتو حکم هم معلوم شو په دې کېنې سرې په خپله امیدوار جوړېږي چه اما منتخب کړی او نه یواځې امیدوار جوړېږي بلکه خپل مناقب او فضائل هم بیانوی چه په ما کېنې دا خوبی ده او فلائی خوبی ده او چه زه منتخب شم دا به کوم او دا به کوم بیا صرف په دې باندې بس والې نه کوی بلکه هغه کس چه دده په مقابل کېنې ولاړ وی دهغه بدی هم بیانوی چه هغه اهل نه دي زه اهل یم دا طریقه داصل په اعتبار سره د شریعت نه بالکل خلاف ده البته که بل صحیح سرې موجود نه وی او خلقو ته د نقصان رسیدو ویره وی نو که په دې صورت کېنې د حضرت یوسف علیه السلام په طریقه باندې عمل اوکړی او امیدوار جوړ شی نو ددې گنجائش شته لیکن په دې کېنې صحیح طریقه دا ده چه دا نن سبا چه څنگه خپل فضائل او مناقب بیانولی شی نو دا ښه طریقه نه ده عجیبه د دنیا نظام هم اوس الله شوی دې که پخوانی زمانه کېنې که به چا دا اوونیل چه زه ددې منصب اهل یم زما مقابل اهل نه دي نو دا به اخلاقی طور ډیره بده خبره گنرلې شوه لیکن په موجوده وخت کېنې هم هغه عیب هنر گنرلې شی په انتخاباتو کېنې امیدوار جوړ شوی وی او کور په کور گرځي خپل مناقب او فضائل بیانوی ددې ټولو خبرو د شریعت اودین سره څه تعلق نشته یو طالب علم دا سوال اوکړلو چه ستاسو د (جستیس مولانا محمدتقی عثمانی) د قضا د عهدي قبولوڅه اسباب وو د بعضې خلقو نه مو اوریدلی دی چه تاسو د قضا د عهدي ته استعفی هم ورکړې وه لیکن روستو د مشرانو په وینا به مودا منصب پرې نه خودلو ددې څه تحقیق دي

زما د قضا د منصب قبولو واقع

ما سره هم داسې شوی وو چه د قضا د منصب نه مې ډیرې منډې وهلې او ډیر کوششونه مې کړي وو لیکن ددې باوجود راته دا منصب په غاړه شو ددې مختصر واقع داسه پیښه شوه چه دا ، وفاقی شرعی عدالت ، د عالمانو په مطالبه باندې قائم شوی وو او صدر صاحب مرحوم ضیاء الحق دا قائم کړې وو د ټول ملک د مختلف مکتب فکر عالمان راجمع شو او ضیاء الحق صاحب ته روغلل او دهغه ته ئې دا مطالبه اوکړه چه داسې یو عدالت قائم کړی چه په هغې کېنې هغه قوانین چیلنچ کولی شی کوم چه د اسلام خلاف وی او په دې عدالت کېنې دې عالمان شریک کړې شی ضیاء الحق صاحب ورته اوونیل تاسو د داسې عالمانو نومونه اوبښانې زه به دا عدالت جوړ کړم د ضیاء الحق مرحوم سره د ملاقات نه پس د ټولو عالمانو په راولپنډۍ کېنې یوه اجتماع اوشوه چونکه ماته ددې خبرې خطر وه چه هسې نه قرعه اندازی زما په نوم راوځي نوڅکه ما داسې اوکړلو چه د دوو عالمانو نومونه کوم چه زما په خیال کېنې د دې دپاره اهل وو دهغوی نومونه مې په کاغذ اولیکل او حواله مې کړلو ورته او زر مې پښې راویستی کراچی ته راغلم او دا مې ورسره هم اولیکل چه زما په خیال کېنې دا دوه عالمان دی چه د ددې کار اهل دی تاسو هم نومونه اولیکئ او ونې ښانې دهغه ځانې نه د تختیدو مقصد دا وو که زه دلته کېنې موجود یم هسې نه چه دا عالمان په دې خبره باندې مجبور کړی درې ورځو پورې د دغه عالمان اجلاس جاری وو په دې باندې بحث شروع وو چه څوک مقرر کړې شی د درې ورځو د اجلاس نه پس دې عالمانو خپل درې نمائندگان ماته راولپړل په هغې کېنې یو مفتی زین العابدین صاحب مدظلهم العالی یوحکیم عبدالرحیم اشرف

صاحب و یو بل یو مشر و او ماته نی اووئیل چه د درې ورځو د اجلاس نه پس ټولو عالمانو دا فیصله اوکړله چه ته به دا منصب قبلوی ماورته معذرت پیش کړلو چه ته خو زه ددې منصب اهل یم او نه د حالات ددې د قبلولو متحمل دی زه دارالعلوم پرېږدم او بل چرته لار شم حالانکه ددې منصب دپاره به زه کراچی پرېږدم ځکه چه هلته به مستقل سکونت وی ځکه زه معذور یم تردې چه ما هغوی ته لاسونه اوښول چه دخداتې دپاره ما ددې منصب نه محفوظ کړی هغوی په دې باندې ډیر اصرار اوکړلو ما هغوی ته اووئیل: زه ستاسو هرې خبرې منلو ته تیار یم لیکن دا خبره تشم منلې هغوی راته اووئیل که ته انکار کوې نو دا گناه ده که ته منې او که نه منې مونږ هم ستا نوم ورکوو ماورته اووئیل: تاسو به خپله دغه واری باندې زما نوم ورکړی خو چه کله زما د نوم اعلان اوشی نو زه به په اخبار کښې ددې انکار ورکړم او اوبه لیکم چه زما د منظوری نه بغیر دا کار شوې دې هغوی راته اووئیل: چه تاسو څه وائې وائې مونږ صرف د خبر درکولو دپاره راغلی یو د مشورې غوښتلو دپاره ته یو راغلی ددې واقعي ته وړاندې ضیاء الحق مرحوم ماته ذکر کړې وو چه زه داسې عدالت قائموم اوبه هغې کښې می ستاسو د مقررولو خیال دې ما هغوی ته هم ووئیلی وو چه زه دې کار ته بالکل تیار نه یم بهر حال کله چه هغه درې واره حضرات لارل نوروستو راسره په هغې درې وارو کښې یو کس رابطه قائم کړه چه اوس مونږ په آخری فیصله کښې ستاسو نوم ورکوو ماورته اووئیل: زه دخپلې آخری فیصلې مطابق دا وایم چه زه دا نه قبلوم بیا اچانک ضیاء الحق صاحب زما د نوم اعلان اوکړلو ددې نه پس نی ماته ټیفلون اوکړلو او دا نی راته اووئیل: مونږ داسې اوکړلو او ماته پته ده چه ته ددې قبلولو ته تیار نه ئې لیکن په دې وخت کښې زما دعزت دپاره د یوڅو ورځو دپاره دا منصب قبول کړی دی ددې نه پس دې خوښه وی نوخبر دې استعفی ورکړی په هغه وخت کښې زه خپل مرشد حضرت ډاکتر عبدالحی قدس سره ته ورغلم اومشوره می ورسره اوکړه دشعبان میاشت وه د دارالعلوم چیتیانې کیدونکې وې نو حضرت راته وفرمائیل: چه ترکومي چیتیانې وی هلته کار کوه د چیتیانو ته پس استعفاء ورکړه نو حضرت د حکم مطابق په چیتیانو کښې هلته لارم او دالله په نوم می کار شروع کړلو

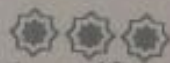
کله چه دوه میاشتې تیرې شوې اود شوال میاشت شروع شوه ما داستعفی ورکولو دپاره د ضیاء الحق مرحوم سره رابطه قائم کړه ضیاء الحق مرحوم راته اووئیل: استعفی ورکولو ته دې څه تلوار دې استعفی مه ورکوی ته داسې اوکړه چه چمتی واخله او چه چمتی واخلي نو دارالعلوم ته لار شه هلته سبقونه نیایه زما دا اراده ده چه په آخره کښې به تا سپریم کورټ اولیریم هلته کښې کار کوم نودهغې دپاره به په اسلام آباد کښې قیام ضروری نه وی ما بیا دخپل شیخ ډاکتر قدس سره سره مشوره اوکړه هغوی راته وفرمائیل: څه داسې اوکړه نو کومې پورې چه زه په وفاقی شرعی عدالت کښې وم زیات وخت به په چمتی وم په دارالعلوم کښې به می سبقونه وئیل: کله چه به څه اهما مقدمه راغله نو زه به لارم آخر ضیاء الحق زه سپریم کورټ ته اولیریم

باندې متفق دی او هغه عالمان همه د دیوبند، بریلی او اهل حدیث درې واره مکتبه فکر عالمان دی اودا کار هم اهم دی او دخلقو وینا هم دا ده چه ته دا کار په ښه طریقه باندې کولی شې نو په دې صورت کښې اوس انکار کول مناسب نه دی نو چه اوس تا سپریم کورټ ته لیرې دی سره ستا د قبول کړه دغه شان د قضاء دا عهده زما په غاړه کښې پریوته

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ مَالَ الْقَضَاءَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ وَنَمَنَ أَخْبِرْ عَلَيْهِ يُنَزِّلَ اللَّهُ عَلَيْهِ مَلَكًا فَيَسُدُّهُ

حضرت انس رضی الله عنه فرمائی: چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی کوم سری چه د
فما مطالبه کوی او دا حاصله کری. نو الله تعالی هغه خپل نفس ته حواله کری. او کوم سری چه ددی
سبب نیولوباندی مجبوره کری شی. الله تعالی یوه فریسته مقرر کری. چه هغه ورته صحیح لاره ښائی.
عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فِيهِ شَفْعَاءَ وَكَلَّ إِلَى نَفْسِهِ

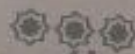
وَأَمَّا الْكُفْرَةُ عَلَيْهِ الْأَوَّلُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَسُوْلُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ وَلِيَ الْقَضَاءَ أَوْ جَعَلَ قَاضِيًا بَيْنَ النَّاسِ
فَلَهُ دِيْعٌ بَغِيرُ سَكَنِ
حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی: چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چاته چه د
قضاء عهده ورکړي شوه. یا چه چاته د خلقو په مینځ کښې فیصله کونکې جوړ کړې شو. نولکه چه بغیر
د چي نه د یخ کړې شو.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْقَاضِيِ يُصِيبُ وَيُظْلِمُ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ فَأَصَابَ فَلَهُ
أُجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ وَاحِدٌ (۱۷۵)

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرمائی: چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چه کله قاضی
یوه فیصله کوی. او د سوچ او فکر په ذریعه حقیقت ته اورسی. او بیا صحیح فیصله اوکړي. نودهغه
دپاره دوه اجرونه دی. او چه کله قاضی یوه فیصله اوکړي. او په هغې کښې خطا شی. نودهغه دپاره یواجر
دی.

بَابُ مَا جَاءَ فِي الْقَاضِيِ هَبْطَ يَقْضِي

مَنْ مُعَاذَ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ كَيْفَ تَقْضِي فَقَالَ أَقْضِي
بِمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَجْتَهِدُ رَأْيِي قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ
رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۱۷۶)

حضرت معاذ رضی الله عنه مشهور حدیث دی. چه کله نبي علیه السلام هغه یمن ته د لېو لواراده
اوکړه. نوبی علیه السلام دهغه نه تپوس اوکړلو. د خلقو په مینځ کښې به څنگه فیصله کوي. هغه
او فرمائیل: زه به په خلقو کښې د الله تعالی د کتاب د احکامو مطابق فیصله کوم. نبي علیه السلام ترې
تپوس اوکړلو. که د دغې مسئلې حکم په کتاب الله کښې موجود نه وی. هغوی عرض اوکړلو. چه د سنت
مطابق به نې فیصله کوم. نبي علیه السلام ترې تپوس اوکړلو. که دغه مسئله د رسول الله صلی الله
علیه وسلم په سنت کښې نه وی. بیا به څه کوي. هغه عرض اوکړلو. زه به په خپله رائي اجتهد او کوشش
کوم. په دې باندې نبي علیه السلام دهغه ستانه اوکړله. او دې فرمائیل: چه «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ
(رسول رسول الله صلی الله علیه وسلم)» د الله تعالی حمد او تعریف دی. چه د پیغمبر قاصدته نې
د خپلې خوښې خبرې مطابق د فیصلې کولو توفیق ورکړلو.

په ادله شرعيه کښې ترتيب

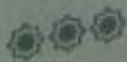
دا حديث د ادله شرعيه او دهغي خپل مينځ کښې د ترتيب په باره کښې اصل دي. يعنې په ادله شرعيه کښې د ټولو نه اول قرآن پاک په دويم نمبر سنت در رسول الله صلى الله عليه وسلم په دريم نمبر باندې اجتهاد دي. بعضي حضراتو د دې حديث په سند باندې کلام کړې دي. ځکه چې په دې کښې د حضرت معاذ رضی الله عنه نه روايت کونکي کسانو نوم معلوم نه دي. بلکه «عن رجال من اصحاب معاذ» ويلي شوي دي. اوس هغه کسان څوک دي. دهغوی نوم مالک نه دي. ځکه د مجهول کيدو دوجه بعضي حضراتو د دې حديث په سند باندې اعتراض کړې دي. ځکه اصحاب معاذ چاچه د دې حديث روايت د حضرت معاذ رضی الله عنه نه کړې دي. هغه حافظان وو. او ثقات وو. ځکه دا حديث قابل استدلال دي. بله دا چې دا حديث په اتفاق سره قبول شوي دي او د تلقی بالقبول د وجه ضعيف حديث هم قابل استدلال وي.

يو اشکال بشفي جواب

يو اشکال کيدې شي. چې حديث د قرآن نه روستو دي. دا خوزمونږ دپاره ټيک کيدې شي. ځکه چې زيات احاديث مونږ نه په ظنی ذرايع باندې رارسيدلي دي. ليکن صحابه کرامو دا احاديث د نبی عليه السلام نه براه راست اوريدلي وو. نو دهغوی په حق کښې خو دا داسې يقيني وو. لکه څنگه چې قرآن يقيني دي. نو بيا دهغوی دپاره د حديث مرتبه د قرآن نه ولې روستو شوه. ددې جواب دا دي. چې صحابه کرامو ته ټول احاديث بلا واسطه نه وو رسيدلي. بلکه بعضي احاديث دي حضراتو د نورو نه هم اوريدلي وو. ځکه د حديث درجه د قرآن نه روستو ده. په دې حديث کښې د اجماع ذکر نشته. ځکه چې اجماع د نبی عليه السلام د وفات نه پس حجت جوړ شوي دي.

د حديث نه تقليد شخصي ثبوت

دا حديث د اجتهاد او قياس په جواز باندې صريحي دليل دي. دغه شان ددې نه تقليد شخصي هم ثابتېږي. ځکه چې نبی عليه السلام کله حضرت معاذ رضی الله عنه يمن ته ليرولو. نو گویا چې د يمن په خلقو کې دا لازمه کړې وه. چې هغوی په هره معامله کښې هغه طرف ته رجوع کوي. او په ټولو مسئلو کښې دهغه تابعداري کوي. او په يمن کښې د حضرت معاذ رضی الله عنه نه رجوع کوي. او په ټولو مسئلو وو چې دهغوی په شرعي مسئلو باندې پوهيدلو. نو ځکه به اهل يمن هغه تقليد شخصي کولو. او چونکه حضرت معاذ رضی الله عنه نبی عليه السلام ليرې وو. نو ځکه د اهل يمن دا عمل د نبی عليه السلام د منشاء مطابق وو. په دې باندې غير مقلدين دا اعتراض کوي. چې حضرت معاذ د قاضي په حيثيت ليرې شوي وو. او هم په دې حيثيت دهغه تابعداري ضروري شوي وو. دمقتي په حيثيت سره نه وه. ددې جواب دا دي. چې حضرت معاذ رضی الله عنه په وخت کښې حاکم هم وو. قاضي هم وو. او مفتي هم وو. او معلم هم وو. په دې «انما معاذ بن جبل رضی الله عنه باليمن معلما وأمیراً، فسألناه عن رجل توفی وترك إبتة واخته، فأعطی الإبتة النصف والأخت النصف» په دې روايت کښې د حضرت معاذ رضی الله عنه حيثيت ښکاره دي. او هم په دغه حيثيت کښې هغوی د ميراث فتوی هم ورکړې وه. او ددې نه چې د دليل نه وو بيان کړې. او اهل يمن د دليل تپوس کولو نه بغير دهغه په حکم عمل کړې وو. او هم ددې نوم تقليد دي.

بَاب مَا جَاءَ فِي إِمَامِ الْعَادِلِ

عن أبي سعيد قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن أحب الناس إلى الله يوم القيامة
الإنسان من مخلصنا إمام عادل وأبغض الناس إلى الله وأبعدهم منه مخلصنا إمام جائر (۱۷۷)
حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ نہ روایت دی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیے
میں دوست بہ درج بہ اللہ تعالیٰ دے تولو خلقو نہ خویش او دھغہ مجلس تہ نزدی . . . عادل امام . . . وی او
بجاست بہ درج بہ اللہ تعالیٰ دے تولو نہ میغوضی او د اللہ تعالیٰ تہ دیر لری ظالم امام وی
عن عبد الله بن أبي أوفى قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله مع القاضي ما لم يجر
عن غده نجلي عنه ولزقة الشيطان (۱۷۸)
والا جاز نجلی عنه و لزقه الشیطان (۱۷۸)
حضرت عبداللہ بن ابی اوفی رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیے دی د
مستری عبداللہ بن ابی اوفی رضی اللہ عنہ وی کہ ترکومی پوری قاضی ظلم نہ کوی او کلدہ چہ دھغہ ظلم
اللہ تعالیٰ رحمت د قاضی سرہ وی کہ ترکومی پوری قاضی ظلم نہ کوی او کلدہ چہ دھغہ ظلم
لوکری تود اللہ تعالیٰ رحمت دھغہ نہ لری شی . او شیطان دھغہ سرہ ملاوشی

بَاب مَا جَاءَ فِي الْقَاضِي لَا يَقْضِي تَنَ الْخَصْمَيْنِ حَتَّى يَنْتَهِجَ حَلَّتْهُمَا

عن علي قال قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا تقاضى إليك رجلان فلا تقض للآول
حتى تستمع كلام الآخر فسوف تدرى كيف تقضى قال علي فما رأت قاضيا بعد (۱۷۹)
حضرت علی رضی اللہ عنہ نہ روایت دی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مانتہ او فرمانیل کلدہ چہ
دوہ کسان تا تہ فیصلہ راوری تود اول دپارہ فیصلہ تر دھغہ وختہ پوری مہ گوہ ترخو چہ دی د دویم خبرہ
نہ وی اوریدلی بہ دی طریقہ بہ تاتہ معلومہ شی چہ خہ فیصلہ کول پکار دی حضرت علی رضی اللہ
عنہ فرمائی کہ ددی نہ پس زہ ہمیشہ دپارہ قاضی پاتی شوی یم

هذا اصول

دا دقضا اصول دی چہ د یو طرف بہ خبرہ اوریدو فیصلہ کول جائز نہ دی ترخو چہ د دوارو فریقو خبرہ
نہ وی اوریدلی شوی ددی حدیث بہ بنا باندی عالمانو تر دی پوری ونبلی دی چہ دا قاضی دپارہ دا
جائز نہ دی چہ کومہ مقدمہ دھغہ تہ ورائدی شی او دھغی د یو فریق سرہ بہ خان لہ والی کنبی ملاقات
لوکری چہ بہ دغہ وخت کنبی دویم فریق هلته موجود نہ وی

بَاب مَا جَاءَ فِي إِمَامِ الْأَمِيَّةِ

عَمْرُو بْنُ مَرْثَةَ لِمُعَاوِيَةَ إِلَى سَمْعَتٍ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ إِمَامٍ يُغْلِقُ بَابَهُ دُونَ
ذَوِي الْحَاجَةِ وَالْخَلَّةِ وَالْمَسْكِينَةِ إِلَّا أَغْلَقَ اللَّهُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ دُونَ خَلَّتِهِ وَحَاجَتِهِ وَمَسْكِينَتِهِ فَجَعَلَ
مُعَاوِيَةَ رَجُلًا عَلَى حَوَالِجِ النَّاسِ (۱۸۰)
حضرت عمرو بن مرہ رضی اللہ حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ تہ دا حدیث واورولو چہ ما د رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ اوریدلی دی چہ فرمانیل نی چہ کوم امام خپلہ دروازہ ضرورت مند حاجت
مند او غریبانانو تہ بندہ کری نو اللہ تعالیٰ بہ رغیبی لری کولو دروازہ بندہ کری مطلب دا دی چہ یو
امام تہ پکار دی چہ خپلہ دروازہ د ضرورت مندو او حاجت مند دپارہ پراستی ساتی حضرت امیر

معاویہ رضی اللہ عنہ یو سړې ساتلې وو چه هغه به د خلقو ضرورتونه اوریدل او هغه به یې لوستول. په روایت کښې راځي چه حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ د خپل دور خلافت په دوران کښې د اعلان کړې وو چه په کوم کور کښې ماشوم پیدا شی هغه دې زموږ سره نوم لیکي نو دهغه وظیفه به جاری کړې شوه.

بَاب مَا جَاءَ لَا يَغْنِي الْغَنَاءُ وَهُوَ غَضَبَان

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ كَتَبَ أَبِي إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ وَهُوَ قَاضٍ أَنْ لَا تَحْكُمَ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَأَلَّتْ غَضَبَانِ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا يَحْكُمُ الْحَاكِمُ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضَبَانِ (۱۸۱)

حضرت عبدالرحمن بن ابی بکره رضی اللہ عنہ نه روایت دې چه زما پلار حضرت عبیدالله بن ابی بکره رضی اللہ عنہ ته په هغه وخت کښې دا لیکلی وو چه هغه قاضی وو د دوو کسانو په مینځ کښې د غصې په حالت کښې فیصله مه کوه ځکه چه ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اوریدلی دی چه فرمائیل ئی حاکم دې د دوو کسانو په مینځ کښې د غصې په حالت کښې فیصله نه کوی ځکه چه د غصې په حالت کښې دانسان سوچ او فکر صحیح نه وی دهغې د وجه هغه صحیح فیصله نشی کولې دغه شان په سخته لورده سخته تنده او سختې بیماری په وخت کښې هم فیصله نه دی کار پکار.

بَاب مَا جَاءَ فِي هَذَانِ الْأَمْرَيْنِ

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ بَغْنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَلَمَّا مَرَرْتُ أَرْضَ بَنِي أَدْرِجٍ قَرَدْتُ فَقَالَ أَتَدْرِي لِمَ بَغْتُ إِلَيْكَ لَا تُصَيِّنُ شَيْئًا بَغِيرَ إِذْنِي فَإِنَّهُ غُلُولٌ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غُلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهَذَا دَعْوَتُكَ فَأَمَضَ لَعْنَتُكَ (۱۸۲)

حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم زه یمن ته اولیرلم کله چه زه روان شوم نو ما پسې ئې روستویو بل سړې راویرلو او زه ئې واپس راغوښتلم نبي علیه السلام راته او فرمائیل: تاته پته ده چه ته مې ولې واپس راغوښتلې بیا راته نبي علیه السلام او فرمائیل زما د اجازت نه بغیر دچانه څه څیز مه اخله ځکه چه هغه مال به په خیانت کښې شمارلې شی او کوم کړ شی ددې خبرې کولو دپاره مې ته واپس راغوښتلې اوس لارښه خپل کار پسې.

دقاضي دپاره د هديي قبولولو حکم

ددې حديث نه امام ترمذی په دې خبره باندې استدلال کړې دې چه د حاکمانو دپاره دخلقو نه تحفي مقصد پوره کول وی نو دهغه تحفي درشوت په حکم کښې دی نو دهغې قبولول جائز نه دی خوفقه او هم تحفي ورکولې نو هغه کس ورته اوس هم تحفه ورکولې شی ځکه چه دا ښکاره خبره ده چه هغه خپل سابقه تعلق باقي ساتی په داسې صورت کښې هدیې قبولول جائز دی خو که یو کس د قاضی جوړیدو نه وړاندې وړاندې قاضی ته هدیې نه ورکوله او اوس دقاضي جوړیدو نه پس سحر او ما ښام هديې ورکوی نو ددې

مطلب دا دی چه هغه دقاضي د ذات د وجد تحفي نه ورکوي بلکه دهغه د منصب دوجه ورکوي
نوځکه دا درشوت په حکم کښې داخل دي اوناچاڼر دي

باب ما جاء في الراشي والمرکشي في الخصم

عن أبي هريرة قال لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم الراشي والمرکشي في الحكم (۱۸۳)
حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په مقدمو کښې
رشوت اوخستونکي اوورکونکي دواړو باندې لعنت ونيولي دي

باب ما جاء في قبول الفدية وإجابة الدعوى

عن انس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو أفدي إلي كراع لقيلت ولو ذهبت
عليه لأجيت (۱۸۴)
حضرت انس رضي الله عنه فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمانيلى دي که د چيلی يو
سوي هم ماته په هديه کښې راکړي شي نوزه به نې قبول کړم او که ماته دهغي دعوت راکړي شي زه
په هغه قبولم يعنی که دچا هديه ډيره معمولي وي نوزه به نې واپس نکړم او دهغه زړه به خفه
نکړم بلکه دغه شان د معمولي خيز دعوت به هم قبولم

باب ما جاء في التخييب على من يفضي له

بشيء ليس له أن يأخذ

عن أم سلمة قالت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إنكم تختصمون إلي وإنما أنا بشر ولعل
بعضكم أن يكون ألحن بحجته من يفضي فإن قضيت لأخذ منكم بشيء من حق أخيه فإلما أقطع له
قطعة من الثار فلما يأخذ منه شيئاً (۱۸۵)
حضرت ام سلمه رضي الله عنها فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمانيلى دي خلق خيلي
مقدمي ماته راوړي او زه خوانسان يم کيدې شي چه په تاسو کښې يو کس خپله دعوى د بل په مقابله
کښې په دليل او ښه انداز سره بيان کړي يعنی يو کس فصيح او بليغ وي او په ښه طريقه باندې خبره
بيانونکي وي نو بعضي وخت داسې کيدې شي چه زه دهغه دليل واورم او دهغه په حق کښې فيصله
اوکړم نو که په تاسو کښې د يو کس دپاره د څه خيز فيصله اوکړم چه هغه په حقيقت کښې ستاسو
دهغي بل روړ وي نوکوم خيز چه ورته زه ورکوم هغه د اور يوه توتو ده نو هيڅ يو کس ته داسې خيز
اخستل نه دي پکار (يعنی اگرچه فيصله دهغه په حق کښې اوشي ليکن هغه خيز هغه ته په ناحقه
اورسيدو نو دهغه دپاره دهغي استعمال جائز نه دي)

آيا دقاضي فيصله به صرف ظاهراً نافذ وي؟ دعالمناو اختلاف*

ددې حديث نه استدلال کوي انمه ثلاثه او جمهور عالمان فرماني چه دقاضي فيصله صرف په ښکاره
نافذه شوه باطنا نافذيدل نه ضروري نه دي يعنی که قاضي د يو خيز فيصله د کس په حق کښې
اوکړه نو ددنياوي احکامو په اعتبار سره هغه خيز هغه ورکولي شي دچا په حق کښې چه قاضي
فيصله کړي وي ليکن فيما بينه وبين الله دهغه دپاره ددغه خيز استعمال جائز نه دي که استعمالوي
نې نو گناهگار به وي

امام ابوحنیفه رحمه الله ته دا قول منسوب دی چه دهغوی په نزد ظاهرا هم فیصله نافذه شوه او باطنا هم یعنی کله چه دچا په حق کښې قاضی دیو خیز فیصله اوکړی نو ظاهرا او د دنیاوی احکامو په اعتبار سره هغه خیز دهغه شو د چا په حق کښې چه فیصله شوی وی او دی شان باطنی اعتبار سره هم دهغه ملکیت شو.

مثلا فرض کړه که یو کس د یوې ښځې خلاف دا دعوی اوکړه چه دا زما ښځه ده ښځې انکار اوکړلو چه زه دده منکوحه نه یم قاضی د مدعی نه گواهان طلب کړل مدعی گواهان پیش کړل اگرچه په حقیقت کښې هغه گواهان دروغمن وو لیکن قاضی دهغوی د ترکیبې کولو ته پس هغوی رضیتې او گتړل او هغه په بنیاد نې د مدعی په حق کښې فیصله اوکړه چه دا ښځه ستا منکوحه ده اتمه ثلاثه فرمائی اگرچه قاضی دهغې دمنکوحې فیصله اوکړه اود دنیاوی احکامو په اعتبار سره قاضی هغه ښځه هغې مدعی ته حواله کړه لیکن په باطن کښې د قاضی فیصله نافذه نه ده نوبه حقیقت او نفس الامر کښې هغه ښځه دهغه منکوحه نه جوړیږی او نه دهغې دپاره دهغې سره د خپلې ښځې پشان معامله کول جائز دی که اولاد نې پیدا شی هغه به باطنا ثابت التمسب نه وی.

امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه کله قاضی دا فیصله اوکړه چه دا ښځه دهغه منکوحه ده اگرچه وړاندې د هغوی په مینځ کښې نکاح نه وی شوی لیکن د قاضی په دې فیصله باندې به نکاح اوشی اوس هغه دده منکوحه ده اگرچه هغه کس به په دروغو وینا او په دروغو گواهان قانمولو باندې گناهگار وی لیکن هغه ته ملک بضع حاصل شو د قاضی د فیصلې ظاهرا او باطنا د نفاذ دا مطلب دی.

د قاضی د قضاء د نفاذ دپاره اولنی شرط *

لیکن د احنافو په نزد د قضاء د قاضی د نفاذ دپاره څو شرطونه دی چه ترڅو پورې دغه شرطونه موجود نه وی نو ترهغه وخته پورې د قاضی قضا باطنا نه نافذ کیږی چه د قاضی هغه فیصله د عقود یا فسوخ سره متعلق شی یعنی دعوی د عقد وی مثلا دا دعوی اوکړی چه ما دې سره نکاح کړې وه یا مې فسوخ کړې وه مثلا چه یوه ښځه دعوی اوکړی چا ماته زما خاوند طلاق را کړې دې نو که د عقود اوفسوخ دعوی نه وی نو د قاضی قضاء باطنا نافذه نه وی.

دویم شرط چه داملاک مرسله دعوی نه وی *

دویم شرط دا دی چه املاک مرسله دعوی نه وی داملاک مرسله مطلب دا دی چه یو سړی د یو خیز د ملکیت دعوی اوکړی لیکن په ملکیت کښې د راتلو سبب بیان نکړی داسې املاک ته املاک مرسله وائی نو که یو کس د املاک مرسله دعوی اوکړی او قاضی دهغه په حق کښې فیصله اوکړی نو د قاضی قضا به ظاهرا نافذ وی باطنا به نه وی مثلا یوکس دعوی اوکړی چه دا کتاب چه د مدعی علیه سره دی ما دې او مدعی علیه انکار اوکړلو او مدعی گواهان پیش کړل او وجه نې اونه خودله چه دا کتاب د ده په ملکیت کښې څنگه راغلې وو اوس که قاضی د گواهانو دوجه د مدعی په حق کښې د کتاب فیصله اوکړی نو دا قاضی دا فیصله به ظاهرا نافذ وی او باطنا به نافذ نه وی نو د مدعی دپاره دغه کتاب اخستل او دهغې استعمال جائز نه دی.

دریم شرط هغه معامله د انشاء احتمال لری *

دریم شرط دا دی چه هغه معامله د انشاء احتمال لری یعنی ددې خبرې په کښې احتمال وی چه هغه عقد اوس قائم کړی شی مثلا نکاح شوه او که هغه معامله د انشاء احتمال نه لری نوبه دې صورت کښې به د قاضی فیصله صرف ظاهرا نافذ وی باطنا به نافذ نه وی مثلا د میراث دعوی وی میراث چه یو ځل وارثانو ته منتقل شی د هغې نه پس په کښې د انشاء احتمال نه پاتې کیږی مثلا که یوکس دا

دعوی اوکړې چې دا کور ماته د پلار په میراث کښې ملاو شوی دی او مدعی په دې باندې د دروغو گواهان قائم کړي او قاضی دهغې گواهانو د وجه دهغه دپاره فیصله اوکړې نو په دې صورت کښې به د قاضی فیصله صرف ظاهرا نافذ وی. باطنا به نافذ نه وی. ځکه چې په میراث کښې انشاء ممکن نه ده.

د دویم شرط په هغه محل قابل للعقد وی *

دویم شرط دا دی چې هغه محل قابل للعقد وی. که په هغه محل کښې دعقد قبلولو صلاحیت نه وي نو په دې صورت کښې به د قاضی فیصله صرف ظاهرا نافذ وی. باطنا به نافذ نه وي. مثلاً که یو کس د یوې محرمې ښځې په باره کښې دعوی اوکړې چې دا زما منکوحه ده. که په دې صورت کښې هغه مدعی گواهان پیش کړي او قاضی فیصله اوکړې نو بیا به هم دهغه فیصله صرف ظاهرا نافذ وي. باطنا به هیڅ صورت کښې نه نافذ کیږي ځکه چې محل قابل للعقد نه دی.

د پنجم شرط *

پنجم شرط دا دی چې قاضی د گواهانو په بنیاد یا د مدعی علیه د قسم خوړلو نه دانکار په وجه فیصله کړې وي نو د قاضی فیصله به ظاهرا نافذ وي او باطنا نه نافذ نه وي. بهر حال که دې ذکر شوی شرطونو د وجود په صورت کښې به د احنافو په نزد د قاضی قضاء ظاهرا او باطنا نافذ وي.

د امام ابوحنیفه استدلال *

امام محمد رحمه الله په کتاب الاصل کښې د احنافو ددې مسلک دپاره د حضرت علی رضی الله عنه په یوه واقعه باندې استدلال کړې دی. هغه دا چې یو کس یوې ښځې ته د نکاح پیغام ولیږلو. ښځې دهغه پیغام رد کړ. نو چې زه تا سره نکاح نه کوم. هغه کس لاړ. نو او د قاضی په عدالت کښې نې دعوی اوکړله چې فلانې ښځه زما منکوحه ده.

حضرت علی رضی الله عنه قاضی وو. هغوی د مدعی نه گواهان او غوښتل هغې کس دوه د دروغو گواهان قائم کړل هغې دواړو گواهی ورکړه چې زموږ په مخ کښې فلانې ښځې دده سره نکاح کړې ده. حضرت علی رضی الله عنه د گواهانو په بنیاد فیصله اوکړه چې دا ښځه د فلانې منکوحه ده. او ښځې ته نې دهغه سره د تلوحکم اوکړلو. هغې ښځې حضرت علی رضی الله عنه ته او وویل: ماته خو په یقین سره معلومه ده چې دا کس دروغ ژن دی. او دهوکه کوی. په حقیقت کښې زما دده سره نکاح نه ده شوی. لیکن چې تاسو فیصله اوکړه. نو اوس دده سره زما نکاح اوکړه. چې زما دپاره ده سره اوسیدل جائز شي. گنې زه به په حرامو کښې مبتلا شم. حضرت علی رضی الله عنه ورته په جواب کښې او فرماتل: ، شاهدک زواج ، ستا گواهانو ستا نکاح اوکړه. مطلب دا وو چې اوس د توو گواهانو ضرورت نشته چې مادي دوه گواهانو په بنیاد باندې فیصله اوکړله. نو اوس په حقیقت اوتفس الامر کښې نکاح اوشوه.

د دې واقعي حقیقت *

دا واقعه نور فقهاو هم نقل کړې ده. شمس الاتمه سرخسی رحمه الله دا واقعه د حضرت ابویوسف رحمه الله په حواله باندې نقل کړې ده. لیکن د حدیث په متداول او متعارف کتابونو کښې ددې ذکر نشته. ځکه حافظ بن حجر رحمه الله په فتح الباری کښې فرماتلی دی چې دا واقعه په سند سره ثابته نه ده. لیکن امام محمد رحمه الله په کتاب الاصل کښې ددې واقعه د ذکر کولو نه پس فرمائی: ، وهذا لأخذ ، یعنی مونږ په دې باندې عمل کوو. او کله چې مجتهد د یو حدیث د نقل کولو نه پس او وائی چې مونږ په دې باندې استدلال کوو. نو دا ددې خبرې دلیل دی چې هغه حدیث دهغه په نزد صحیح دی. که هغه حدیث صحیح

نه ورنه مجتهد به په هغې باندې عمل نه کولو ددې نه معلومېږي چه امام محمد رحمته الله علیه ته په دا واقع
په موثوق سند سره رسیدلې وی.

د بنخي د رضا مندي نه بشپړ نکاح څنگه صحيح کېږي؟

په امام صاحب باندې اعتراضات*

د نورو فقهاو د طرف نه په دې موقف باندې ډیر اعتراضات شوي دي چه دوی ددې خبرې دروازه
پرانسته چه خلق به د دروغو گواهان قاموی اونه صرف دا چه د قاضي فیصله ظاهرا نافذ کېږي بلکه
باطنا هم هغه خیزد روغو دعوی گرو ملکیت ته ځي لیکن حقیقت دا دي چه دامام اعظم رحمته الله علیه دا قول
ډیر په حکمت باندې بنا دي هغه حکمت دا دي چه الله تعالی قاضي ته ولایت عامه ورکړې دي او د
قاضي عدالت نه ددې دپاره مقرر کړې دي چه خصومات لرې کړي او اختلافات ختم کړي او یو طرف
متعین کړي چه ددې فیصلې نه پس څه جگړه پاتې نشي او که تاسو دا وائي چه د قاضي فیصله به
ظاهرا نافذ وی باطنا نه نافذېږي نو په دې صورت کېږي یواځې دا نه چه جگړه نه ختمېږي بلکه نه
ختمیدونکي لاتجې کونجې به پیدا شي.

دامام صاحب د مذهب حکمتونه*

مثلا یوکس دیوشې خلاف د منکوحې کیدو دعوی اوکړه او قاضي دهغه په حق کېږي فیصله
اوکړه نو تاسو دا وائي چه دا بنخه ظاهرا د هغه منکوحه ده او په باطنا دهغه منکوحه نه ده او بنخه
واجب ده چه هغه سړی ته په خپل خان باندې قدرت ورکړي ځکه چه په حقیقت کېږي هغه بنخه دهغه
منکوحه نه ده او که هغه بنخه دغه سړی په خان باندې قدرت ورکړي او د حق زوجیت د پوره
کولو اجازت ورکړي نو هغه به په خپله گناهکاره وي او که خاوند ته د حق زوجیت پوره کولو اجازت نه
کولې شي چه دا بنخه زما د حقوق زوجیت پوره کولونه راکوي نو قاضي په عدالت کېږي دا دعوی
کېږي فیصله کوي او که هغه بنخه د خاوند نه او تڅي نو قاضي به هم د هغه خاوند په حق
ته حواله کوي دغه شان به دغه بنخه په یو عذاب کېږي مبتلا وي او د خلاصی څه لاره په نې نه وي
او که خاوند په زور هغې سره خاص تعلق اوساتلو اودهغې ماشوم پیدا شو نو تاسو وائي چه هغه
ماشوم ظاهرا ثابت النسب دي او په حقیقت کېږي ثابت النسب نه دي ددې مطلب دا دي چه ظاهرا
هغه دخپل پلار وارث دي او باطنا وارث نه دي او هم په دغه حالت کېږي چه دغه بنخه د مدعی سره
وائي او د هغې دغه نکاح به زنا شمارلې شي لیکن باطنا به هغه نکاح ټیټ وي او که د دغه دویم
خاوند د هغې بچي پیدا شي نو هغه به ظاهرا ثابت النسب ته وي او باطنا به ثابت النسب وي
هغې کېږي به ظاهري او باطني احکام دیویل نه مختلف وي او جگړې به شروع شي حالانکه د قاضي د
مجلس مقصد خو دا وو چه جگړې ختمې شي او نزاعات لرې کړې شي او غیر یقیني صورت حال ختم
شي او یو یقیني صورت حال پیدا شي ځکه مونږ وایو چه د قاضي مجلس د جگړو د فیصلو دپاره
اوکړل نو په دې صورت کېږي چه اول کېږي نکاح ته وي او مدعی د نکاح د دروغو دعوی
شوي نو د قاضي په فیصله به عقد منعقد شي ځکه چه قاضي نه ولایت عامه حاصل دي لیکن
د قاضي د فیصلې د باطن دنفاذ دپاره د هغې شرطونو وجود ضروري دي کوم چه مونږ وړاندې بیان

کړلو یعنې هغه د عقود، یا فسوخ، دعوی وی د املاک مرسله دعوی نه وی او محل قابل للعقد وی او د انشاء احتساب په کښې وی په داسې صورت کښې به د قاضی د فیصلې نه پس هغه عقد پخپله باندې به هغه عقد موجود پېږي اودغه شان به هغه غیر یقینې صورت حال ختم شی

مبحث باب جواب*

تر کومې پورې چې د حدیث باب تعلق دي نو دا حدیث د املاک مرسله سره متعلق دي د عقود د فسوخ، سره متعلق نه دي ددې دلیل دا دي چې دا حدیث په ابوداود کښې راغلي دي هلته کښې ددې صراحت راغلي دي چې د معامله په میراث کښې وه یوکس د میراث دعوی او کړله او کله چې نبي علیه السلام دهغه په حق کښې فیصله اوکړه نو په هغه وخت کښې نې دا جمله او فرمائیده او د میراث معامله داسې ده چې د انشاء احتمال نه لری نوځکه په دې معامله کښې د نبي علیه السلام فیصله صرف ظاهرا نافذ شوه باطنا نافذ نه شوه

یعنې حضراتو د حدیث باب نه دا جواب ورکړې دي چې په دې حدیث کښې نبي علیه السلام کوم ارشاد فرماتلی دي دا نې د قاضی په حیثیت نه دي فرماتلی بلکې د حکم په حیثیت نې ارشاد فرماتلی دي یعنې د نبي علیه السلام د وينا مطلب دا وو چې که د حکم، په حیثیت ماته په یوه معامله کښې د فیصلې کولو اختیار را کړې شی اوزه د یو فریق نه متاثره شم اویه خپلو کښې مصالحت او کړم او هغه مصالحت د حقیقت خلاف وی نو هغه ته پکار دی چې خیز ته اخلی لیکن زما په نزد اولنې جواب زیات صحیح دي

په امام صاحب یو اعتراض او بهنې جواب*

خو یو څو خبرې په دې سلسله کښې په ذهن کښې ساتل ضروری دی چې په ذهن کښې د هغې د عدم وجود د وجه په احنافو باندې ډیر اعتراضات کیږي اوله خبره دا ده چې احنافوچه دا مسلک اختیار کړی دي د دې مطلب دا نه دي چې خلقو ته د دروازه پرانستی شوي ده چې هغوی د دروغو دعوی کوي اویه دروغو گواهانو قائموی او په ناجائزه د خلقو په مالونو باندې قبضه کوي او هغه همیشه دپاره خپل مالونه جوړ کړي تاسو په دیوي بودی قصه اوریدلی وی چې یوځل د یوې بودی پند وړک شو هغې بودی دا سوال کولو چې یا الله دا پند ملا ته په لاس ورته ولې چا ورته او وویل: دا سوال ولې کوي چې دا پند ملا ته ملاو نشی بلکې داسې دعا کوه چې دا پند ماته ملاو شی هغې بودی ورته جواب ورکړلو که دا پند د ملا نه بغیر بل چاته ملاو شی نو که په دنیا کښې راته ملاو نشی په آخرت کښې خو په راته خامخا ملاو پېی خو که ملا ته ملاو شی نو هغه به نې حلال کړی اودخان به نې کړی نو ځکه نې ماته په آخرت کښې هم د ملاویدو امید نشته

په حال نور فقهاء فرماني چې احتافو ظاهرا او باطنا د قاضی فیصله نافذ کړه دهغه دپاره نې هغه خیز حلال کړلو او نه یواځې دا بلکې چې د دروغو گواهانو په بنیاد نې په دنیا کښې دهغه دپاره فیصله اوکړه بلکې په آخرت کښې هم اوشوه ځکه چې هغه ورته حلال کړلو اودغه شان امام صاحب د دروغو دروازه پرانسته

دا اعتراض په حقیقت کښې د مسئلې نه پېژندلو نتیجه ده اولنې خبره دا ده چې په خپله امام ابوحنیفه رحمه الله دا فرماني چې دا کس د دروغو په دعوی اود دروغو گواهانو په وجه غټ گناهگار دي اودهغه دپاره لوټې عذاب دي په دې کښې څو څه د شک خبره نشته بلکې زه ددې ته هم وړاندې کیم اودا خبره کوم چې د امام اعظم رحمه الله د قواعدو مقتضی دا ده چې د دې دروغو گناه داسې نه ده چې یو ځل اوشی او ختمه شی بلکې چې تر کومې پورې دغه سړي دغه منکوحه خپل خان سره ساتی نو تر هغه وخته پورې به په گناه کښې مبتلا وی اگرچه ما د امام اعظم رحمه الله په قول کښې ددې خبرې تصریح نه ده لیدلې لیک

تقریر نورانی

فیصلی په نتیجه کښې دهغه منکوحه شوه. لیکن په ورته هم دهغې ښځې سره تعلق ساتل حلال نه دی. تر کومې پورې چې هغه دغه عقد فسخ کړي نه وي او د سر نه یې نوې عقد ترلې نه وي دا خبره اگرچه چرته منقول نه دی لیکن د قواعد و تقاضا هم دا ده.

په ملکیت سره راتلو سره انتفاع اخستل لازم نه دی*

وطني ځکه حلال نه ده. چې د محل مملوک کیدل یو څیز دی. او دهغې ته انتفاع اخستل بل څیز دی. کیدي شي چې یو محل مملوک وي لیکن دهغې ته انتفاع جائز نه وي. مثلاً یو کس د بیع فاسدې په ذریعه یوه وینزه واخستله او د دغه بیعې په نتیجه کښې هغه جاريه دده په ملکیت کښې راغله او هغه په ملک کښې راغلو لیکن انتفاع اخستل ترې حلال نه دی بلکه دهغې دپاره حکم دا دی چې هغه یې دې فسخ کړي. او دوباره دې په صحیح طریقې باندې بیع او کړي. نو بیا به ورته د هغې وینزې ته انتفاع حلاله شي په دې صورت کښې تاسو او کتلو چې محل مملوک دي لیکن انتفاع حلاله نه ده. دغه شل یوه ښځه په حالت د حیض کښې ده. نو په دې صورت کښې هم محل مملوک دي. او انتفاع حلاله نه ده. بیا مثلاً هغه کس په خپله په حالت د احرام کښې دي. په دې صورت کښې محل مملوک دي او انتفاع حلاله نه ده. نو احتاف چې کله دا وانی چې قضا د قاضی باطناً نافذ ده. ددې معنی دا ده چې محل مملوک شو او دمحل د مملوکیت نتیجه دا ده چې بهرې پیدا شي. نو هغه به ثابت النسب وي او په هغه ملکیت حاصل کړي دي او کوم څیز چې په خبیثه طریقې ثابت شي. دهغې ته انتفاع هم ښه نه وي.

دلته کښې د خیانت کسب موجود دي*

حضرت مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله فرمائی: د خیانت څو قسمونه دي. یو، خیانت محل، بل خیانت یو څیز حاصل شوي دي او دهغې د حاصلولو طریقې حرامه ده که هغه څیز په ملکیت کښې راشي نو بیا هم ترې انتفاع جائز نه ده ترڅو پورې چې په حلاله طریقې دوباره هغه ملکیت ثابت شوي نه وي.

د حضرت شاه صاحب د کلام نه تائید*

لکه څنگه چې ما بیان او کړلو او کومه خبره مې بیان کړه چې په دې طریقې د احنافو فقهاو په کتابونو کښې صراحت نه دي لیدلي شوي البته ددوی د قواعدو دا تقاضا ده. لیکن روستو ماته ددې په تائید کښې دوه تائیدونه ملاو شويو تائید څو د حضرت شاه صاحب په کلام کښې ملاو شو. هغه دا چې په عرف الشری، کښې شاه صاحب فرمائی چې زه دا وایم چې دا خیانت صرف د یو ځل دپاره نه دی بلکه همیشه دپاره دي او جاري دي. ددې مطلب هم دا دي چې انتفاع اخستل ترې جائز نه دی.

دویم تائید*

دویم تائید راته دا ملاو شو چې د حضرت علی رضی الله عنه واقعه کومه چې اوس بیان شوه ددې تفصیل علامه خصاف رحمه الله، کتاب ادب القاضی، په شرح کښې علامه صدر الشهدی رحمه الله نقل کړي دي چې کله حضرت علی رضی الله عنه هغه ښځې ته او فرمائیل: «شاهدک زوجاک»، یعنی ستا گواهانو ستا نکاح او کړه. ځکه زه دوباره نکاح نه ترم. نو هغه مدعی او ښځې دهغې ځانې د تلو نه پس نکاح کړي وه. دا الفاظ راغلي دي: «فتزوجا»، نو روستو دهغوی دواړو په خپل مینځ کښې نکاح کولو سره ددې خبرې تائید کړې کومه چې ما او کړله چې څه څه به ترهغه وخته پورې نه ختمیږي ترڅو پورې چې هغه عقد دطلاق په ذریعه ختم نکړي شي. او دوباره عقد اونشی.

حضرت علی رضی الله عنه د نکاح ترلو نه ولې انکار او کړلو؟*

در دین سوال دا پیدا کیری چه هغه یشخی فیصلی اوریدو نه پس چه دا اوونیل زما نکاح ده
 و اوکړه نو هغوی ولی انکار اوکړلو ددی جواب دا دی که په هغه وخت کبې حضرت علی رضی الله
 عنه په خپله دهغوی نکاح ترلی وه نو دا نکاح به گویا ددی خبرې اعتراف او اقرار وو چه ما دا فیصله
 غلطه کړې وه ځکه چه بو خل فیصله نافذ شوه نو هغه یشخه دهغه مدعی متکوجه شوه نو بیا د دوباره
 نکاح ترلو څه ضرورت نه پیدا کیدو نوځکه قاضی په خپله نکاح نشی ترلی لیکن د هغه سړی په دمه
 فیما بین وین الله دا واجب ده چه اولنی عقد د طلاق په ذریعه ختم کړی او بیا د سر نه
 دوباره نکاح اوتی نوځکه دغه سړی او یشخی دوباره نکاح اوکړه

بَابُ مَا جَاءَ فِي أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى عَلَى الْمَدْعَى وَالْمُهْجِنِ عَلَى الْمَدْعَى عَلَيْهِ

عن علقمة بن وائل بن حجر عن أبيه قال جاء رجل من حضرموت ورجل من كندة إلى النبي صلى
 الله عليه وسلم فقال الحضرمي يا رسول الله إن هذا غلبي على أرض لي فقال الكندي هي
 أرضي وفي يدي ليس له فيها حق فقال النبي صلى الله عليه وسلم للحضرمي ألك بينة قال لا قال
 الكندي بئس لك بينة قال يا رسول الله إن الرجل فاجر لا يبالى على ما خلف غلبه وليس يتورع من شيء
 قال ليس لك منه إلا ذلك قال فاطلق الرجل ليخلف له فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لما
 انصرفا خلف على مالك لياكله ظمأ ليلقي الله وهو عنه معرض (۱۸۷)
 حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه نه روایت دی فرمائی چه د حضرموت .. او د کنده .. یوکس
 یوړه نبي علیه السلام په خدمت کبې حاضر شو. د حضری اوونیل: یا رسول الله دا کندي زما دزمکي
 باندې قایض دي کندي اوونیل: دا زما زمکه ده. اوزما په قبضه کبې راروانه ده نبي علیه السلام
 صری نه اوونیل: تاسره څوک گواه شته. حضری اوونیل: ماسره څوک گواه نشته. نبي علیه السلام ورته
 وفرمایل: بیا به ته دي کندي ته قسم ورکوي چه دي قسم اوخوری حضری اوونیل: یا رسول الله دا خو
 لاسق فاجر سړي دي د دي څه پرواه نه کوی چه په کومه خبره قسم خورم به ده کبې څه تقوی
 بیرغیزگاری نشته نبي علیه السلام ورته وفرمایل: تا سره د قسم ورکولو نه سوا بله لار نشته راوی
 ارماني کله چه کندي سړی د قسم خوړلو اراده اوکړه نو نبي علیه السلام وفرمایل: که یوکس په ظلم
 سره دبل په حق باندې قسم اوخوړلو نو دالله تعالی سره به په داسې حال کبې ملاو شی چه الله تعالی
 ترې اعراض اوکړی.

بَابُ دَوِيمٍ حَدِيثٍ

عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده أن النبي صلى الله عليه وسلم قال في خطبته النبي عليه
 السلام والمدعي والمدعى عليه (۱۸۸)

حضرت عمرو بن شعيب دخپل پلار او هغه دخپل نيکه نه روایت کوی چه رسول الله صلى الله عليه
 وسلم خطبه ونيله او دا نبي او فرمایل: په مدعی باندې گواهان دی. او په مدعی عليه باندې قسم خوړل

من ابن عباس أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قضى أن اليمين على المدعى عليه (۱۸۹)
 حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما روایت کوی چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایل
 د مدعی عليه به قسم خوری.

باب ما جَاءَ فِي التَّوْبَةِ مِنَ الشَّاهِدِ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ الْوَاحِدِ (۱۹۰)

حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت کوی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د یو گواہ پہ موجود کنی یہ قسم باندی فیصلہ کری وہ ددی حدیث نہ ائمہ ثلاثہ استدلال کوی کہ مدعی سرہ دخیلی دعوی د ثبوت دبارہ دوه گواهان موجود نہ وی، نو صرف پہ یو گواہ ہم اکتفا کولی شی خو پہ دی شرط چہ مدعی د دغی یو گواہ سرہ دخیلی دعوی پہ صداقت باندی قسم اوخوری، لکہ چہ دهغوی پہ نزد مدعی قسم خوړل د بل گواہ قائم مقام دی، امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ مسلک دا دی، چہ مدعی دبارہ دخیلی دعوی د ثبوت دبارہ د دوو سړی او دوو زنانو پیش کول ضروری دی، کہ مدعی صرف یو گواہ پیش کرلو، نو صرف پہ یو گواہ به فیصلہ نشی کولی، اگرچہ مدعی قسم خوړلو ته هم تیار وی، گویا چہ د ائمہ ثلاثہ پہ نزد، قضاء بالشاهد والیمین، جائز ده، اود احنافو پہ نزد، قضاء بالشاهد والیمین، جائز نہ ده.

په دې مسئله کښې د تقضاو استدلال

ائمہ ثلاثہ د حدیث باب نہ استدلال کوی په دې کښې نبی علیہ السلام د یو گواہ په موجودوالی کښې د قسم سرہ فیصلہ کری ده، دا حدیث د گنرو صحابہ کرامو نه په گنرو روایاتو سرہ منقول دی، امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ د قرآن پاک په آیت باندی استدلال کوی، فرمائی: ((وَأَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ)) (البقرة، ۲۸۲) په بل آیت کښې نې فرمائیلی دی: ((وَأَشْهِدُوا ذَوْيَ عَدْلٍ مِّنْكُمْ)) (الطلاق، ۲)

ددی دواړو آیاتونو کښې نې د گواهانو دبارہ د تشبیه صیغه استعمال کری ده، دا ددی خبری دلیل دی، چہ نصاب شهادت دوه گواهان دی، یا یو سړی او دوه ښځې، په دې بارہ کښې په قرآن پاک کښې نور زیات تفصیل نشته، بلکه دا نې مستقل نصاب شهادت بیان کری دی، دا احنافو دویم استدلال د وړاندینی باب په دې حدیث باندی دی: ((الْبَيِّنَةُ عَلَى الْمُدْعَى وَالْيَمِينُ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ))

په دې حدیث کښې نبی علیہ السلام د گواهانو پیش کول په مدعی باندی مقرر کری دی، او دا نې دهغه وظیفه مقرر کری ده، او قسم نې د مدعی علیه وظیفه مقرر کری ده، او تقسیم د شرکت متافری دی، نو مدعی نه به د گواهانو او قسم مطالبه نشی کولی، لکہ چہ نبی علیہ السلام د دواړو د کارونو تقسیم کری دی، او تقسیم د شرکت متافری دی، نو د مدعی علیه نه به د گواہ او یمین مطالبه نشی، او د غه شان د مدعی نه به هم د گواہ او یمین مطالبه نشی کولی، حالانکہ په، قضاء بالشاهد والیمین کښې د مدعی نه د یمین مطالبه کولی شی، او دا د حدیث نه خلاف ده.

دا احنافو دریم دلیل

دا احنافو دریم دلیل هغه واقعه ده، کومه چہ په ابوداود او نسائی کښې راغلې دی، چہ یو ځل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه یو اوښ واخستلو، او پیسې نې مقرر کری، بیا نبی علیہ السلام باندیچی نه اووښل، ماسره کورته لاړ شه، په کور کښې به تاته پیسې درکړم، نبی علیہ السلام زر زر کورته تشریف یوړلو، او هغه باندیچی داوښ سره په مزه مزه په تې علیہ السلام پسې روان وو، نتیجه نې دا شوه، چہ نبی علیہ السلام مخکښې شو، او باندیچی روستویاتې شو، په لاره کښې ورسره نور خلق ملاقات

شو او هغه سره ئې د اوبښ سودا شروع کړه. باندېچي د لرې ته نبي عليه السلام ته اواز ورکړ. لوت ته اوبښ اخلې. که زه د بل چا سره سودا شروع کړم، نبي عليه السلام ورته او فرمائيل: ما خو ستا ته اوبښ اخستي دي او د پيسو راوړو دپاره کور ته روان يم. باندېچي ورته او وويل: تا خو تراوسه پورې اخستي نه دي او که دې اخستي وي، نو څوک گواه راوله. په دې کښې حضرت خزيمه انصاري صحابي رضي الله عنه هلته راوړسيدو او هغه او وويل: زه گواهي ورکوم چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ستا ته دا اوبښ اخستي دي. نبي عليه السلام ورته او فرمائيل: تا څنگه گواهي ورکړه. حالانکه ته په هغې ځان کښې موجود نه وي. حضرت خزيمه رضي الله عنه ورته عرض او کړلو: يا رسول الله ما خو د دې نه په غټه خبره کښې ستا تصديق کړې دي. او هغه دا چې حضرت جبرئيل عليه السلام تاسو ته راځي وځي راوړي. تاسو چمت او دوزخ کتلې دي. ما په دغه خبرو کښې ستاسو تصديق کړې دي. ددې په مقابل کې کښې خدا بالکل معمولي خبره ده. په دې باندې نبي عليه السلام او فرمائيل: ما دا اوبښ اخستي دي او ما پرې گواهي ورکړه. نبي عليه السلام دهغه ددې جذبي قدر کولو او وې فرمائيل: انده به ستا گواهي د دو کسانو قائم مقام وي. ددې نتيجه دا شوه چې په صحابه کرامو رضي الله عنهم کښې حضرت خزيمه رضي الله عنه ته دا امتيازي شان حاصل وو چې دهغه په ځان له گواهي به د دوو کسانو دگواهي برابر وه ځکه د هغوی لقب، صاحب الشهادتين، مشهور شو.

دا خبره ددې خبرې دليل دي چې نصاب شهادت دوه کسان دي. که د يو کس گواهي کافي وه نو د حضرت خزيمه رضي الله عنه څه امتيازي شان به نه وو. دهغه خصوصيت په هغه وخت کښې راتلې شی چې د نورو خلکو نه د دوو گواهانو مطالبه وي. ليکن د حضرت خزيمه رضي الله عنه گواهي ئې د دوو گواهانو قاتر مقام کړله. ددې نه دا معلومه شوه چې د نصاب شهادت پوره کيدل ضروري دي.

د احنافو د طرف نه د حديث باب جواب*

تر کومې پورې چې د حديث باب تعلق دي، نو بعضې احنافو ددې حديث په هر طرف باندې کلام کړې دي. او ددې د ثابتولو کوشش ئې کړې دي چې دا حديث په يوسند سره هم صحيح نه دي. ليکن د انصاف خبره دا ده چې دا حديث د سند کمزورۍ په وجه رد کولې نشي. زما د ناقص تحقيق مطابق پنځه روايات داسې دي چې هغه قابل استدلال دي. او دهغې په سند کښې داسې نقص نشته چې دهغې دوجه ناقابل استدلال شي. ددې نه علاوه بعضې نورا حديث اگرچه د سند په اعتبار سره کمزوري دي. ليکن په تايد کښې هغه هم پيش کولې شي. نو دا جواب ټيک ته دي.

حديث باب دويم جواب*

بعضې حضرات دا جواب کوي چې د، قضا باليمين مع الشاهد، معنی داده چې، قضی بيمين المدعى عليه مع الشاهد الواحد للمدعى، ددې مطلب داشو چې مدعى سره چونکه صرف يو گواه وو. نو ځکه نبي عليه السلام مدعى عليه ته قسم ورکړلو او فيصله ئې او کړله. په دې صورت کښې دا حديث د قضاء دعا ماصولو عين مطابق دي. په دې کښې څه شک نشته چې دا جواب د حديث د الفاظو نه لږ ډير لرې دي او د ظاهر خلاف دي. او د صحابه کرامو ډير لوني جماعت هغوی د ائمه ثلاثه دموقف قائل دي. هغه ښکاره دا وائي چې په دې حديث کښې د مدعى عليه بيمين مراد نه دي. بلکه د مدعى بيمين مراد دي. نو دا جواب هم ښه نه دي.

حديث باب دريم جواب*

د احنافو د طرف نه دريم جواب دا ورکړې شوې دي چې د نصاب شهادت ثبوت په قرآن سره شوي دي ((وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمْ)) (البقرة ۲۸۲)

او دا احادیث اخبار احاد دی. او په اخبار احاد سره په کتاب الله باندې زیادت نشی کولی. نو ځکه دا احادیث د قرآن پاک د آیت په مقابل کې نشی پېش کولی. دا جواب به هله زیات قوی وو چه دا احادیث ده چه دا احادیث دا اخبار احاد نه دی. لیکن حقیقت دا دی چه په کوم طرز دا احادیث مروی دی دهغه په اعتبار سره دي ته اخبار احاد ونیل گران دی. ځکه چه د خبر مشهور یو تعریف محدثینو کړی دی. یو اصولیو محدثینو د مشهور حدیث تعریف دا کړی دی چه دهغه راویات په هره زمانه کې شوی. نو دا حدیث از کم درې پاتې شوی وی چه د دریو نه کم نه وی. که دا تعریف وړاندې کیځودې شی. نو دا حدیث مشهور و حدیثو دیاب نه دي. او اصولیو دا تعریف کړی دی چه هغه حدیث په اول کې خپل خود یو کس نه مروی وی او په روستو زمانه کې دهغه د راویانو تعداد زیات شوی وی. ددې تعریف په لحاظ سره هم دا حدیث مشهور دی. ځکه چه ما ددې تتبع او تلاش او کړلو نو معلومه شوه چه اوولس تابعین ددې حدیث روایت کوی. نو دغه د دواړو تعریفونو په رڼا کې دا حدیث مشهور دی. خبر واحد نه دي. او په خبر مشهور سره په کتاب الله باندې زیادت کیدې شی.

زما په نزد زیاته صحیح خبره *

نو کومه خبره چه زمانه زیاته صحیح ښکاری. والله سبحانه اعلم. هغه دا چه اصل نصاب خو هغه دي. کوم چه قرآن پاک په دې آیت کې بیان کړی دی. (وَأَشْهِدُوا شَهِدَيْنِ مِنْ رَجَالِكُمُ) (البقرة: ۲۸۲)

لیکن بعضې حالات وی چه په هغې کې نصاب شهادت پوره کول ممکن نه وی مثلاً په ځنګل او بیابان کې یوه معامله اوشی. هلته کې نصاب شهادت پوره کول گران دی. د داسې خاص علو وړو په وخت کې چه دهغه په باره کې یقیني طور دا معلومه وی چه د تحمل شهادت په وخت د یو زیاتو افرادو شهادت ممکن نه وی. په داسې مقاماتو کې رسول الله صلی الله علیه د قضاء بالشاهد الواحد والیمین، اجازت ورکړې دي. دا یو استثنايی صورت دی. او د حدیث په ذریعه یې دا صورت د اصل حکم نه مستثنی کړلو.

په خبر واحد د قرآن پاک تشریح *

دا تفصیل قبول ځکه ټیټک دی. چه دا حدیث خومشهور دی. او په حدیث مشهور سره په قرآن پاک کې تخصیص کولی شی. او که دا حدیث خبر مشهور اونه کترلې شی. بلکه خبر واحد ورته او وینلې شی. په دې صورت کې چه دا حنفیو کوم اصول دی چه په خبر واحد سره په قرآن پاک کې زیادت نشی کیدې. ددې مطلب دا دی. چه په خبر واحد سره کتاب الله بالکل منسوخ کولی یا په خبر واحد سره د کتاب الله په حکم کې تقیید یا تخصیص پیدا کولی ټیټک نه دی. لیکن که یوه مستقله مسئله وی چه په قرآن پاک کې مسکوت عنه وی. که په خبر واحد سره یې تشریح اوشی. نو هغه به په قرآن پاک باندې زیادت نشی وینلې. پخپله احنافو فقهاو ددې تصریح کړې ده. نو دا وینلې شی. چه حدیث باب دهغه وضاحت او کړلو او په دې طریقو ته د قرآن پاک په حکم کې تنسیخ راغلو. اونه ددې په وجه په قرآن پاک کې تقیید او تخصیص راغلو. او دغه شان رسول الله صلی الله علیه وسلم دعذر په حالت کې قضاء بالشاهد والیمین، اجازت ورکړې دي.

د قدر په وخت کې په شاهد او یمین باندې فیصله *

پخپله احناف هم فرماني چه په بعضې معاملاتو کې نه یواځې دیو سړی بلکه د یوې ښځې گواهی هم قبلېږی. مثلاً داسې عیب وی. چه په هغې باندې د ښځو نه علاوه بل څوک نه خبرېږی. په هغې کې د یوې ښځې گواهی قبول ده. دغه شان د ماشوم په پیدا کیدو کې صرف د یوې ښځې گواهی منل ده. او د قبولولو وجه دا ده. چه دا صورتونه په قرآن پاک کې مسکوت عنهم دی. او د قیاس په بنسټ

باندی بی دا صورتونه د اصول شهادت نه مستثنی کړې دی نو هرکله چه د قیاس په بنیاد د داسې صورتونو استثناء کیدی شی نو د حدیث په بنیاد خو به په طریق اولی سره کیدی شی نو د عذر په حالت کسې د شاهد مع الیمین په بنیاد د فیصلي کولو گنجائش شته.

باب نور احادیث

عَنْ خَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بِالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ (۱۹۱)
حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دي چه نبی علیه السلام د یو گواه سره په قسم باندې فیصله کړې وه.
عَنْ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى بِالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ الْوَاحِدِ قَالَ رَضِيَ بِنَا عَلِيٍّ فِيكُمْ

حضرت محمد بن باقر رضی الله عنه روایت کوي چه نبی علیه السلام په یو گواه او قسم باندې فیصله کړې وه بیا حضرت باقر رضی الله عنه او فرمائیل بیا به حضرت علی رضی الله عنه ستاسو په مینځ کسې ددې اصولو مطابق فیصله کوله.

باب مَا جَاءَ فِي الْقَبُولِ يَكُونُ بَيْنَ الدُّعَاءِ فَيُطَبَّقُ أَحَدُهُمَا نَصِيحَةً

عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَعْتَقَ نَصِيحًا أَوْ قَالَ شَقِصًا أَوْ قَالَ شَرِكًا لَهُ فِي عَقْدٍ فَكَانَ لَهُ مِنَ الْمَالِ مَا يَتْلَعُ ثَمَنَهُ بِقِيَمَةِ الْعَدْلِ فَهُوَ عَتِيقٌ وَإِلَّا فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ قَالَ أَيُّوبُ زُرَيْمًا قَالَ نَافِعٌ فِي هَذَا الْحَدِيثِ يَعْنِي فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ (۱۹۲)
حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت کوي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمانیلې دی کوم کس چه په غلام کسې خپله مملوکه حصه آزاده کړه او یو عادل انصافدار چه دهغې غلام کوم قیمت اولگوي اود هغې قیمت په برابري د معتق سره مال موجود وي نو په دې صورت کسې به ټول غلام آزادېږي او که معتق سره دومره مال نه وي نو په دې صورت کسې به صرف هغه هومره حصه آزادېږي هومره حصه چه هغه آزاده کړې وي.

فیم غلام د آزادی مسئله

دا مسئله هم د فقهاو په مینځ کسې دیره معرکت الاراء مسئله گنلې شی که چرته یو غلام د دوو کسانو په مینځ کسې مشترک وي او یو کس خپله حصه آزاده کړي نو په دې صورت کسې به څه احکام وي په دې مسئله کسې د فقهاو اختلاف پاتې شوي دي خو چونکه ددې مسئلې اوس څه عملی فائده پاتې شوې نه ده نه غلام شته او نه وینه اوس نه معتق شته او نه معتق ځکه په دې باره کسې د زیات تفصیل کولو څه ضرورت نشته البته مختصر د فقهاو مذاهب بیانول مناسب دی.
صورت د مسئلې دا دي چه یو غلام د دوو کسانو په مینځ کسې مشترک دي فرض کړه د یو نوم زید او د بل نوم خالد دي زید په دې غلام کسې خپله حصه آزاده کړه او خالد نه ده آزاده کړې امام ابوحنیفه رحمه الله فرماني چه نوم غلام آزاد شو او نیم نه دي آزاد شوي اوس به خالد دا گوري چه خالد خپله کومه نیمه حصه آزاده کړې ده چه هغه غریب دي که مالدار که زید مالدار وي نو په دې صورت کسې خالد ته درې اختیاره دي.
۱) خودي هغه خپله حصه هم آزاده کړي.

(۱) یا دی خالد زید ضامن جوړ کړی او زید ته دې اووانی چه ته ماته دخپلې حصه قیمت را کړه او باندې

غلام آزاد کړه

(۲) یا غلام ته اووانی چه ته کوشش کوه چه ته زما د حصې قیمت ماته را کړی نو زما حصه به هم آزاد

شی

او که زید غریب وی نو په دې صورت کښې خالد ته دوه اختیاره دی

(۱) یا خودې خپله حصه آزاده کړی

(۲) یا دې د غلام ته د سعی طلب او کړی

دامام صاحب مسکت*

چونکه امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه عتق تجزی قبلوی یعنی دا کیدې شی چه په یو وخت کښې

غلام نیم آزاد وی او نیم آزاد نه وی نویه کوم وخت کښې چه زید خپله نیمه حصه آزاده کړه نو دهغوی

په نتیجه کښې نیم آزاد شو او نیم آزاد نشو اوس که خالد هم په خپله خپله نیمه حصه آزاده کړی نو په

دې صورت کښې به نیمه ولا زید ته او نیمه ولا خالد ته ملاوېږی ځکه چه د نیمې حصې

معتق زید دې او د نیمې حصې معتق خالد دې او ولا د عتاق تابع وی او که داسې صورت

شی چه خالد زید ته اووانی چه ته د غلام نیم قیمت ماته را کړه اوباقی نیم هم ته آزاد کړه نو په دې

صورت کښې به ټوله ولا زید ته ملاوېږی ځکه چه ټوله آزادی د هغه د طرف نه راغله او که خالد

غلام سره سعایه او کړه نو ددې مطلب دا دې چه خالد په خپله حصه کښې غلام مکاتب جوړ

کړلو او غلام ته اووانی چه ته دومره پیسې را کړی نو ته به آزاد تې نو کله چه هغه پیسې ورکړی باندې

نیمه حصه به هم آزاده شی او دا آزادی به خالد طرف ته منسوب وی ځکه په دې صورت کښې نیمه

ولا زید او نیمه ولا خالد ته ملاوېږی دا دامام ابوحنیفه رحمه الله مسلك دې

دامام شافعی رحمه الله مسلك*

دامام شافعی رحمه الله مسلك دا دې چه معتق مالدار وی نو په دې صورت کښې عتق تجزی نه قبلوی

چه غریب وی نو په دې صورت کښې تجزی قبلوی نو که زید مالدار وو په دې صورت کښې به د زید

په نیم غلام آزادولو باندې ټول غلام آزادېږی او خالد ته به دا حق حاصل وی چه هغه د زید نه تاوان

واخلی او هغه ته اووانی چه ستا د نیمې حصې د آزادولو په نتیجه کښې ټول غلام آزاد شو نو ماته

خپلې حصې قیمت را کړه اودهغوی په نزد په دې صورت کښې په غلام باندې سعایه نشته او که زید

معسر او غریب وو نو په دې صورت کښې به د زید نیم غلام آزاد شی او د خالد نیم غلام به

آزادېږی او ددې نتیجه به دا وی چه هغه غلام به یوه ورځ آزاد وی او یوه ورځ به د خالد غلام

کوی دهغوی په نزد په دې صورت کښې هم سعایه نشته

صاحبینو رحمهما الله مسلك*

صاحبین رحمهما الله فرمائی چه عتق په یو صورت کښې هم تجزی ته قبلوی نو په کوم صورت کښې

چه زید مالدار وی په هغه صورت کښې به هم پوره غلام آزادېږی اوس خالد ته اختیار دې یا خودې

زید نه د نیم غلام د قیمت تاوان واخلی او یا دې غلام سره سعایه او کړی لیکن د سعایه کولو مطلب

نه دې چه هغه آزاد شوی نه دې بلکه هغه آزاد شو او د آزادی نه پس به خپل نیم قیمت راوړی او خالد

ته به یې ورکوی او په دې دواړو صورتونو کښې صرف د زید ده او که زید غریب وی نو په دې صورت

کښې به زید نه د نیم غلام د قیمت تاوان نه اخلی بلک صرف غلام سره به سعایه کوی او ولا به

دې صورت کښې هم صرف زید ته ملاوېږی ځکه چه عتق تجزی نه قبلوی

پیشانی اختلافات دوه دی*

نو په فقهاو کښې بنیادی دوه اختلافات دی. یو دا چه عتق تجزی قیلوی کښه؟ ادا امام اعظم رحمته الله علیه په نزد عتق تجزی قیلوی او دهغوی دپاره دلیل حدیث باب دې په دې کښې نې فرمائیلی دی... فقد عتق منه ماعتق... ددې جملې نه معلومیږي چه معتق خومره غلام آزاد کړي وی هم هغه هومره به آزادیږي.

دویم اختلاف دا دې چه امام شافعی رحمته الله علیه په هیڅ صورت کښې د سعایه قائل نه دې او امام صاحب او صاحبین د اعسار په حالت کښې د سعایه قائل

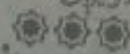
دی. دوی دلیل ددې باب آخرې حدیث دې:
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَعْتَقَ نَصِيًّا أَوْ قَالَ شَقِصًا فِي مَمْلُوكٍ فَخُلَاصَةٌ فِي مَالِهِ إِنْ كَانَ لَهُ مَالٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ قَوْمٌ قِيَمَةٌ غَدَلٌ ثُمَّ يُسْتَعْنَى فِي نَصِيبِ الَّذِي لَمْ يُعْتَقْ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ (۱۹۵)

حضرت ابوهریره رضی الله عنه فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى چه كوم كس په غلام كښې خپله مملوكه حصه آزاده كړه نو دهغه آزادى به د هغه په مال كښې كيږي كه دهغه سره مال وو يعنې كه معتق مالدار وي نو هغه به خپل دويم شريك ته مال ورکړي او بيا به پوره غلام آزاد گنرلي شي او كه د معتق سره مال نه وو نو په دې صورت كښې به د يو عادل سړى په ذريعه د غلام قيمت اولگولي شي او بيا به د غلام نه دهغې كار په حصه كښې سعایه كولې شي چاچه آزاد كړي نه وي يعنې په دغه غلام باندي څه قسم مشقت نشي اچولې چه تاسو خپل ټول مال په يوه ورځ يا په يوه هفته كښې دننه دننه راوړئ بلكه هغه په آسانۍ سره په خومره موده كښې واپس كولې شي د سعایه په باره كښې دا حدیث د ابوحنيفه او صاحبينو دليل دې په دې كښې ښه صريح حكم موجود دې.

ددې باب دویم حدیث*

عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَعْتَقَ نَصِيًّا لَهُ لِي عَبْدٍ فَكَانَ لَهُ مِنَ الْمَالِ مَا يُلْغُ ثَمَنَهُ فَهُوَ عَتِيقٌ مِنْ مَالِهِ (۱۹۶)

حضرت سالم د خپل پلار نه روايت كښې دې چه نبی علیه السلام فرمائيلى دى كوم كس چه په غلام كښې خپله حصه آزاده كړلو نو كه د معتق سره دومره مال وي چه هغه د غلام قيمت ته رسى نو غلام به هم د هغوی د آزاد مال نه آزاد گنرلي شي ورکولې يعنې هغه معتق به بل ته لتون اوکړي يعنې هغه معتق به بل شريك ته مال ورکوي او هم ددې به د ټول مال معتق گنرلي شي او هم دا غلام به به د غلام معتق گنرلي شي او د غلام ولاه په هم نه ملاوېږي.

باب ما جله في العتق

عَنْ سَمُرَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْعُمَرَى جَانِزَةٌ لِأَهْلِهَا أَوْ مِيرَاثٌ لِأَهْلِهَا (۱۹۸)

حضرت سمره رضی الله عنه روايت كوي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى دى چه عمرى ميراث دې داهل عمرى دپاره ده يا نې داسې فرمائيلى دى چه عمرى ميراث دې داهل عمرى دپاره عمرى يو مخصوص قسم تحفه وه كومه چه د زمكې كور او جائيداد وغيره سره خاص وه ددې صورت به دا وو چه يو كس به بل ته او وئيل: «اعمرتك هذه الدار» دا كور مانتاته د عمرى په طور دركړلو مطلب دا دې چه دا كور مانتاته د ټول عمر دپاره دركړلو يا ټول عمر ته دا كار استعمالولې شي.

دعمری مطلب او مختلف صورتونه*

د جاهلیت په زمانه کېنې هم... عمری، مشهوره وه او ددې مطلب به دا گټورلی شو چه دا عاریت دې هېڅ نه ده، نو ترڅو پورې چه معمړ له... ژوندې وی هغه به ددې نه فائده اخستی شی. او چه کله دې وخت شی نو په هغه وخت کېنې به دغه جائیداد معمړ ته واپس کېږي حدیث باب د جاهلیت د زمانې په عمری کېنې تبدیلی راوستله. ددې تفصیل دا دې چه دعمری درې صورتونه کېدې شی. یو صورت خو دا دې چه عمری کونکې دا تصریح اوکړی. ((اعمرتک هذه الدار وهی لك ولعقبك)) یعنې دا کور تاته د عمری په حیثیت درکوم دا ستا او ستا د وارثانو دې دویم صورت دا دې چه دا ولتی صورت د بالکل په عکس باندې صراحت اوکړی مثلاً دا اووایی. ((داری لك عمری ماعشت فان مت فهی راجعة الی)) یعنې زه خپل دا کور تاته دعمری په حیثیت درکوم، ترڅو چه ته ژوندې نې اوکله چه ته وفات شی نو دایه ماته واپس راځی. دریم صورت دا دې چه صرف دومره اووایی. ((اعمرتک هذه الدار، یاداری لك عمری)) لیکن دعمر د وفات نه پس به څه کېږي دهغه وارثانو ته به ملاوېږي او که معمړ ته به واپس کېږي په دې باره کېنې څه صراحت نه وی.

دامام مالك رحمه الله مسلك دا دې چه درې واړه صورتونه به عاریت گټورلی شی هېڅ ورته نشي وټیلي. تر کومې پورې چه دا ولتی صورت تعلق دې چه په هغې کېنې معمړ دا اووایی چه... هې لك ولعقبك، ستا دمرگ نه پس به ستا وارثانو ته منتقل کېږي. ددې مطلب دا دې چه وارثان په ددې کور نه صرف د فاندې اخستلو حقدار وی. ملکیت به هغوی طرف ته نه منتقل کېږي تردې چه کله د معمړ له ټول وارثان سره شی او نو وارث هم باقی پاتې نشي. نو په هغه وخت کېنې به کور واپس معمړ ته راځي او که هغه ژوندې نه وی نو دهغه وارثانو ته به ملاوېږي او په دویم صورت کېنې په کوم کېنې چه نې دا صراحت کړې وی چه د معمړ له دانتقال نه پس به دا ماته واپس کېږي نو په دې کېنې خوځه اشکال نشته او دغه شان دریم صورت چه په هغې کېنې نې صراحت نه وی کړې. بلکه خبره نې مطلقه پریځي وی په دې صورت کېنې به هم معمړ ته واپس کېږي.

دعمری په باره کېنې د تشاو اختلاف*

د احتاقو شوافعو او د صحیح قول مطابق د حنابلہ عالمانو هم ددې خبرې قائله دی چه په درې واړه صورتونو کېنې... عمری، هې ده. اوکله چه دعمری لفظ استعمال کړی او یو کس بل ته خپل کور ورکړلو نو ددې مالک دا دې چه معمړ له نې دخپل کور مالک جوړ کړلو په اولتی صورت کېنې خو خبره بالکل ښکاره ده. ځکه چه هغه صراحت اوکړی چه ستا دمرگ نه پس به دا کور ماته واپس کېږي. هې لك ولعقبك، او په دویم کېنې چه هغه صراحت اوکړی چه ستا دمرگ نه پس به دا کور ماته واپس کېږي نو په دې صورت کېنې د ائمه ثلاثه شرط فاسد دې. نو هغه کور به همیشه دپاره دعمر له وی او هغه شرط به لغو وی او دریم صورت چه په هغې کېنې هغه څه صراحت نه دې کړې په هغې کېنې به هم په طریق اولی هېڅ منعده وی. نو اوس په امام مالك رحمه الله حدیث باب نه استدلال کوی چه په دې حدیث کېنې نبی علیه السلام فرمایلی دې. ((العمری جائزة لأهلها)) ددې الفاظو په ذریعه هغوی عمری جائز کړې ده. نو ددې مطلب دا برقرار کړه اود جاهلیت په زمانه کېنې چه د عمری کوم تفسیر مشهور وو. هغه دا وو چه عمری به

دې. ((العمری جائزة لأهلها)) ددې الفاظو په ذریعه هغوی عمری جائز کړې ده. نو ددې مطلب دا برقرار کړه اود جاهلیت په زمانه کېنې چه د عمری کوم تفسیر مشهور وو. هغه دا وو چه عمری به

عاریت وهیبه به نه وه اوهغه خیز په څه ناڅه وخت معمر ته واپس کیدلو نو نبی علیه السلام دهغه
نور او کړلو نو اوس به هم هغه مفهوم په شریعت کښې هم معتبر وی او عمری به هم عاریت کښې

شی ښه ثلاثه فرماتی چه ده، العمری جائزه، مطلب دا ته دي چه نبی علیه السلام د جاهلیت د زمانې
طریقه برقرار اوساتله بلکه مطلب دا دي چه نبی علیه السلام او فرماتیل: اوس چه آنده څوک عمر
ی کوی نو هغه به هبه کښې په بل روایت کښې دا الفاظ راغلی دی ((اومیراث لأهلها)) په دي
کښې نبی علیه السلام عمری داهل عمری دپاره میراث گرځولې دي او په راروان حدیث کښې ددي نه

زیات واضح الفاظ دي هغه دا دی
عَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَيُّمَا رَجُلٍ أَغْمَرَ غُضْرِي لَهُ وَلَعَقِيهِ فَإِنَّهَا لِلَّذِي يُعْطَاهَا لَا
تَرْجِعُ إِلَى الَّذِي أَعْطَاهَا لِأَنَّهُ أُعْطِيَ عَطَاءً وَقَعَتْ فِيهِ الْمَوَارِيثُ (۱۹۹)

حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرماتیلی دی چه کوم
کس نه د له او لعقبه، اووایی شې او عمری ورکړې شې نو دا دهغه کس شوه چاته چه ورکړي
شوه او ورکونکې ته به هم نه واپس کیږي ځکه چه هغه داسې خیز ورکړلو چه په هغې کښې میراث
جاری کیږي په دي روایت کښې صراحت دي چه هغه عمری معمر ته نه واپس کیږي

او په مسند احمد کښې په یو حدیث کښې ددي نه زیات صریح الفاظ دي هغه دا دی ((لا
تعودوا علیکم أموالکم من أعمار عمری فهی له ولورثه)) (۲۰۰)

یعنی خپل مالونه مه خرابوئ او کوم کس چه آنده دپاره عمری کوی نو هغه به ده اود دده وارثانو ته
ملاوېږي ددي احادیثو نه ښکاره معلومیږي چه نبی علیه السلام د سابقه رائج شوي طریقې تقریر نه
وو کړې بلکه په هغې کښې نې تبدیلی کړې وه او دا عاریت نبی علیه السلام هبه او گرځوله

خو دا ټول اختلاف او ټول تفصیل په هغه وخت کښې دي چه د عمری لفظ
خان له استعمال کړي مثلاً داسې اووایی،، اعمرتک هذه الدار یا داری لك عمری،، لیکن که څوک
د عمری په ځانې نور الفاظ استعمال کړي مثلاً دا اووایی،، داری لك ماعشت،، نو په دي صورت
کښې دا زمونږ په نزد هم عاریت دي هبه نه ده یا داسې اووایی،، داری لك عمری سکني،، دسکني
لفظ نه زیات کړلو نو په دي صورت کښې هم عاریت ده هبه نه ده، نو د معمر له دوفات نه پس به هغه
کور معمر ته واپس کیږي

دلته امام ترمذی رحمه الله د مذهبو په بیان کښې لږ غوندې گډوډنې کړې دي اولنې صورت په کوم کښې
چه دا الفاظ دي ((هی لك حیاتک ولعقبک)) ددي نه په ظاهره معلومیږي چه د امام مالک رحمه الله په نزد
به دا هبه وی حالانکه صحیح دا ده حالانکه صحیح دا ده چه په دي صورت کښې هم هبه نه
کیږي بلکه عاریت به وی او صرف منفعت به منتقل کیږي دا به هم هغه وخته پورې عاریت وی ترڅو
چه وارثان باقی وی او کله چه د وارثانو انتقال اوشی نو د هغې نه پس به هغه کور معمر یا د هغه
وارثانو ته واپس کیږي د امام ترمذی نه یو تسامح خو دا شوې دي

دویم تسامح دا دي چه د پورتنی عبارت نه معلومیږي که معمر،، ولعقبه،، اونه وئیل: نو په دي
صورت کښې به د امام شافعی رحمه الله د قول مطابق هغه کور معمر ته واپس کیږي حالانکه د امام
شافعی صحیح قول دا دي چه هغه به نه واپس کیږي بلکه په هر حالت کښې به هبه منعقد شې

بَاب مَا جَاءَ فِي الرُّقِيِّ

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعُمَرَى جَائِزَةٌ لِأَهْلِهَا وَالرُّقِيُّ جَائِزَةٌ لِأَهْلِهَا (۲۰۱)

حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی ہیں کہ عمری جائزہ دہل اہل عمری دپارہ اور رقیبی جائزہ دہل اہل رقیبی دپارہ.

د رقیبی دوه معانی دی. یوه معنی کومه چه زیاته مشهوره ده. هغه دا ده. چه یو سړی بل ش اووانی. داری لك رقیبی. زه خپل کور تاته د رقیبی په طور درکوم. ددی مطلب دا دی. چه ته په خپله زندگۍ کښې دا کور استعمالولی شې. ستا دمرگ ته پس به دا کور بیا ماته واپس کیږی. اوکه وراندې مړ شوم. نو دا کور به همیشه دپاره ستا وی. دې ته رقیبی وانی. چه. کل واحد منهما یرتقب موت صاحبه. په دې دواړو کښې هریو دخپل ملگری د مرگ انتظار کوی. په دې کښې پته نه لگی. چه څوک به مخکښې مری.

د رقیبی په باره کښې د فقهاو اختلاف*

دائمه ثلاثه په نزد د رقیبی هم هغه حکم دی. کوم چه د عمری وو. علی اختلاف الأقوال. یعنی دامام مالک رحمه الله په نزد د رقیبی حکم د عاریت دی. او دامام شافعی او احمد بن حنبل رحمهما الله په دې باندې هبه منعقدہ کیږی. او امام ابوحنیفه رحمه الله ته دا منسوب دی. چه. رقیبی. باطله ده. یعنی ددی الفاظو په وینلو باندې څه فرق نه راځی. او هغه کور به هم هغه شان د رقیبی کونکی په ملکیت کښې وی. ددی وجه دا ده. چه داصورت غدر ته مستلزم دی. ترکومې پورې چه په دې دواړو کښې یو مړ شوی نه وی. نو ترهغه وخته پورې به دا معامله ژوندنه وی. نو دغدر دوجود د وجه دا معامله بالکل باطله ده. ترکومې پورې چه حدیث باب تعلق دی. چه په دې کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم دا فرمائیلی دی. الرقی جائر لاهلها. ددی معنی هغه نه ده. کومه چه تاسو بیان کړه. بلکه مطلب دا دی. چه که یوکس دا اوښل. ارقبک هذه الدار. نو ددی معنی دا ده. چه. اعطيتک رقیبی. هله الدار. یعنی دا کور مې د ټولې زمکې سره تاته درکړلو. په دې باره کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی. الرقی جائز لاهلها. نوکه یو کس د ارقبک. په لفظ سره هبه کوی. نو د عمری په شان به هبه منعقدہ وی. لیکن چه په کوم صورت کښې د رقیبی هغه صورت موجود وی. په کومه کښې چه غدر وی. نو هغه رقیبی باطله ده.

بَاب مَا ذَهَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاحِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ

عن كَثِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَوْفٍ الْمِزَنِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الصَّلَاحُ جَانِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صَلَاحًا حَرَمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَ حَرَامًا وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلَّا شَرْطًا حَرَمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَ حَرَامًا (۲۰۳)

حضرت عمرو بن عوف مزنی رضی اللہ عنہ روایت کوی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمانیلی دی دمسلمانانو پہ مینخ کنبی صلح کول جائز دی البتہ هغه صلح چہ پہ هغی کنبی حلال حرام او حرام حلال شوی وی (نوهغه جائز نه ده) مسلمان ته پکار دی چہ خپله شرطونه پوره کړی لیکن داسی شرطونه چہ هغه حرام حلالوی یا حلال حراموی (جائز نه دی)

بَاب مَا جَاءَ فِي الدُّخْلِ بِغَضِي عَلَى خَالِطِ جَارِهِ فَخْبًا

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدُكُمْ جَارَهُ أَنْ يَلْغُزَ خَشْنَةً فِي جِدَارِهِ فَلَا يَمْنَعُهُ فَلَمَّا حَدَّثَ أَبُو هُرَيْرَةَ طَاطَنُوا رُءُوسَهُمْ فَقَالَ مَا لِي أَرَاكُمْ عَنْهَا تَفْرُضِينَ وَاللَّهِ لَأَرْمِينَ بِهَا بَيْنَ أَكْتَفَاكُمْ (۲۰۵)

حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمائی چہ نبی علیه السلام فرمانیلی دی کله چہ په تاسو کنبی دیو کس ته دهغه گاونډی ددې خبرې طلب اوکړی چہ زه ستا په دیوال کنبی لرگي ټک وهم نو هغه دې ته منع کوی بلکه هغه ته دې د ورکولو اجازت ورکوی کله چہ حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ دا حدیث بیان کړلو نو اوریدونکی خپل سرونه ټیخته کړل ددې نه حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ په دې خبره پوهه شو چہ دوی دا خبره نه خوشی نو حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ او فرمائیل: څه وجه ته چہ زه وینم تاسو دې حکم ته شاه کوی زما دې په الله قسم وی چہ زه ددې حکم ذمه واری ستاسو په اوږو درغورخوم یعنی که ستاسو خوښه وی او که ناخوښه وی خو زه به دا حکم تاسو ته ضرور اوروم

بَعْضِي أَهْلُ ظَاهِرٍ وَصَلَتْ

ددې حدیث په بنیاد بعضی اهل ظاهر د لرگی خخولو اجازت په وجوب باندې حمل کړې دي یعنی که یو کس د خپل چت تیر د گاونډی په دیوال باندې اړدی نوهغی گاونډی ته د داسې کولو حق حاصل دي که منع کوی نې توگناهگار به وی لیکن جمهور فقهاء فرمائی چہ ددې حدیث دوجه دا تشی ونیلی چہ دې گاونډی ته علی الاطلاق حق حاصل شو او دهغه دپاره منع بالکل ناجائز ده بلکه دا یو ارشاد دي چہ د نبی علیه السلام د طرف نه د مشورې په طور دي که یو څوک خپل تیر کیخودل غواړی نوهغه ته اجازت ورکړی ځکه چہ په دې باندې به د هغه فائده اوشی او تاسو ته څه نقصان نه رسی او په خپله د حدیث الفاظ په دې دلالت کوی ځکه چہ فرمائی: فلا یمنعه، هغه دې نه منع کوی که د منع کولو حق ورته حاصل نه وو نو بیا به نې لا یمنعه، نه فرمائیل: ددې ته معلومه شوه چہ د منع کولو حق ورته حاصل دي که منع کوی نې نودهغه منع کول به موثر هم وی خو بهتره دا ده چہ تاسو هغه منع نه کړی او دهغه سره د ایثار عمل کړی

بَاب مَا جَاءَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى مَا يُصَلِّفُهُ صَاحِبُهُ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْيَمِينُ عَلَى مَا يُصَدِّقُكَ بِهِ صَاحِبُكَ (۲۰۶)
حضرت ابوهریره فرمائی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی دے، چہ قسم بہ ہفہ معنی معتبر
دے، چہ کومہ معنی چہ ستا ملگری ستا تصدیق کوی، مطلب دا دے، چہ یو کس تانہ بہ یوہ خیرہ قسم
درکوی او ہفہ تہ دا حق حاصل وی، چہ تانہ قسم درکری، کہ تہ بہ ہفہ قسم کنبی توریہ اوکری، او
داسی معنی مرادواخلی، کومہ چہ بہ ہفہ کنبی پتہ وی، اوستا ملگری دا گنری، چہ تہ ہفہ تہ صحیح
قسم خوری، نو داسی کول تیک نہ دے، او بہ دے صورت کنبی بہ ہم قسم دہفہ معنی کپری بہ کومہ
معنی چہ قسم ورکونکی قسم درکوی

پہ قسم کنبی توریہ نشی کیدی*

مثلاً یو کس دا دعوی اوکری، چہ یو کس دا دعوی اوکری، چہ دا کور چہ تہ بہ کنبی اوسی، زما دے او
دہفہ سرہ خوگ گواہان نہ وی، نو ہفہ د مدعی علیہ نہ دقسم مطالبہ اوکری، چہ تہ قسم اوخوہ، چہ دا
کور زما دے، نو ہفہ قسم اوخوری، او بہ زہ کنبی نہی دا نیت وی، چہ ددی کور ملکیت تامہ مدعی تہ
حاصل نہ دے، خکہ چہ ملکیت تامہ بہ ہر خیز کنبی اللہ تعالیٰ تہ حاصل دے، نو دا توریہ معتبر نہ
دہ، او قسم بہ بہ ہفہ معنی کنبی معتبر وی، بہ کومہ معنی ورتہ قسم ورکونکی قسم ورکری وی، خو بہ
دے شرط چہ قسم ورکونکی بہ قسم ورکولو کنبی بہ حق وی، اوکہ ہفہ بہ ظلم باندی قسم اخلی، نو بہ
دے صورت کنبی بہ د حالف نیت معتبر وی، اوکہ بہ دے صورت کنبی ہفہ توریہ اوکری، نو دہفہ دپارہ
توریہ کول جائزہ دہ.

بَاب مَا جَاءَ فِي الطَّرِيقِ إِذَا اخْتَلَفَ فِيهِ هَمٌّ يُجْعَلُ

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْعَلُوا الطَّرِيقَ سَبْعَةَ أَذْرُعَ (۲۰۷)
حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمائی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی دے، چہ لارہ اووہ
گزرہ پیردی بہ دے حدیث کنبی نبی علیہ السلام د جگری ختمولو یوہ طریقہ خودلی دہ، مثلاً د دوو
کسانو گوروہ بویل تہ مخامخ وی، بہ دے دوارو کنبی یو بہ بل باندی الزام اولگولو، چہ تا د لاری
حصہ بہ خیل کور کنبی شاملہ کری دہ، او دلاری د تعین گواہان موجود نہ وی، چہ د ہغوی بہ ذریعہ د
لاری تعین اوسی، نو بہ دے صورت کنبی د جگری ختمولو دپارہ نبی علیہ السلام او فرمائی چہ تاسو
دا اوکری، چہ لارہ اووہ گزرہ دہ اوس کہ یو کس بہ اووہ گزو کنبی دننہ کور جوہ کری وی، نو ہفہ
راوہورخوی او کہ د اووہ گزو نہ بہر وی، نو بہا بہ کنبی خہ حرج نشہ د نبی علیہ السلام دا فرمان خہ
ابدی قانون نہ دے، چہ ہمیشہ دپارہ بہ اووہ گزرہ لار پیردی، بلکہ خومرہ چہ مصلحت وی، دہفہ مطابق
لارہ جوہولی شی لکن نن سبا د حکومتی ادارے، بی، دی، ای، د طرف نہ د لاری مقدار متعین
کولی شی نن سبا بہ د جگری بہ صورت کنبی ہم ہفہ معتبر وی.

دے باب دویم حدیث*

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَشَاجَرْتُمْ فِي الطَّرِيقِ فَاجْعَلُوهُ سَبْعَةَ أَذْرُعَ (۲۰۸)
حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نہ روایت دے چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمائی

دے، کلہ چہ د لاری بہ بارہ کنبی ستاسو بہ خیل مینخ کنبی جگریہ شی نو لارہ اووہ گزرہ پیردی، دے
حدیث بہ ذریعہ نور وضاحت اوسو.

بَاب مَا جَاءَ فِي تَهْذِيبِ الظُّلَامِ بَيْنَ أَبِيهِ إِذَا افْتَرَقَا

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرَ غُلَامًا بَيْنَ أَبِيهِ وَأُمِّهِ (٢١٠)

حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم يوهلك ته دهغه د مور او پلار په مينځ كښي اختيار وركړي وو او هغه دا چه دمور پلار په مينځ كښي په طلاق سره جدائي راغلي وه اوس سوال دا وو چه هلك به دچا سره پاتې كيږي. د مور سره به پاتې كيږي كه دپلار سره به دي ياره كښي چه كله د دواړو په مينځ كښي اختلاف شونو نبي عليه السلام هلك ته اختيار وركړلو چه ته چاسره غواړي اوسپړه هغه سره اوسپړه په دي حديث باندې امام شافعي رحمه الله استدلال كوي. كه ماشوم سن البلوغ ته رسيدلي وي نو هغه ته به اختيار وركولې شي. دا حنافو په نزد باندې ماشوم ته د اختيار وركولو څه صورت نشته بلكه ددوي په نزد دا حكم دي. كه هلك وي نو د اووه كالو پوري به دمور سره اوسپړي اود اووه كالو نه پس به د پلار سره اوسپړي او كه جيني وي نو د بلوغ پوري به دمور سره اوسپړي او د بلوغ نه پس به د پلار سره اوسپړي. احناف د حديث باب نه دا جواب وركوي چه په دي واقعه كښي نبي عليه السلام دي هلك ته اختيار وركړي وو نو دا ددي واقعي سره خاص وو او د بل روايت نه پوره واقعه داسي معلومېږي چه په اصل كښي مور مسلمانته شوه او پلار كافر وو او د جدائي وجه هم دا وه چه پلار د اسلام راوړلو نه انكار كړي وو او دهغي په نتيجه كښي جدائي راغلي وه په داسي واقعه كښي د ټولو فقهاو په دي باندې اتفاق دي چه ،، الولد يتيم خير الأبوين ،، يعني ماشوم به په دي صورت كښي هغه چاسره څي چه ددين په اعتبار سره په دواړو كښي ښه وي دلته د دين په اعتبار سره مور ښه وه نو ځكه ماشوم هغه ته ملاويدل پكار وو ليكن په دي واقعه كښي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم كوم اختيار وركړي وو هغه په كافر باندې د اتمام حجت دپاره وو ځكه چه د كافر په زړه كښي دا خيال كيدي شو چه نبي عليه السلام دخپل مذهب د تعصب دوجه ماشوم مور ته حواله كړلو اوماته تي رانكړلو نو ځكه نبي هغه ته د اتمام حجت دپاره ديو طرف شوره كولو اختيار وركړلو بل طرف ته نبي عليه السلام دا كړي وه چه يا الله دي ماشوم ته هدايت او كړه. نو ماشوم مور خوښه كړه او نبي عليه السلام ته د وحى په ذريعه هم معلومه شوې وه چه دا ماشوم په مور خوښوي او په ،، الولد يتيم خير الأبوين ،، به هم په دي طريقه عمل اوشي.

بَاب مَا جَاءَ أَنَّ الْوَالِدَ يَأْخُذُ بِنَ مَالٍ وَلَدِهِ

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ أَطِيبَ مَا أَكَلْتُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ وَإِنْ أَوْلَدَكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ (٢١١)

حضرت عائشه رضي الله عنها فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمانيلى دي دخپلي كښي نه چه څه هم تاسو خوري هغه ستاسو دپاره حلاله ده اوستاسو اولاد هم ستاسو كسب دي ددي حديث په بنياد بعضي فقهاو فرمانيلى دي چه پلار ته اختيار دي چه د خپل اولاد د كښي نه چه څومره نبي خوښه وي هغه استعمالوي شي ليكن نور فقهاو دا د ضرورت سره مقيد كړي ده چه كله پلار ته ضرورت وي نو په هغه وخت كښي اخستي شي او صحيح قول دا دويم دي.

بَاب مَا جَاءَ فِي تَهْذِيبِ الظُّلَامِ بَيْنَ أَبِيهِ إِذَا افْتَرَقَا

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرَ غُلَامًا بَيْنَ أَبِيهِ وَأُمِّهِ (٢١٠)

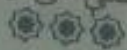
حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ تہ روایت دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوہلک تہ د ہغہ د مور اوپلار پہ مینخ کنبی اختیار ورکری وو اوہغہ دا چہ دمور پلار پہ مینخ کنبی پہ طلاق سرہ جدائی واقعی وہ اوس سوال دا وو چہ ہلک بہ دجا سرہ پاتی کیری د مور سرہ بہ پاتی کیری کہ دیلار سرہ پہ دی بارہ کنبی چہ کلہ د دوارو پہ مینخ کنبی اختلاف شونو نبی علیہ السلام ہلک تہ اختیار ورکریو چہ تہ چاسرہ غواری اوسیرہ ہغہ سرہ اوسیرہ پہ دی حدیث باندی امام شافعی رحمہ اللہ استدلال کوی کہ ماشوم سن البلوغ تہ رسیدلی وی نوہغہ تہ بہ اختیار ورکولی شی دا حنافو پہ نزد باندی ماشوم تہ د اختیار ورکولو خہ صورت نشستہ بلکہ ددوی پہ نزد داحکم دی کہ ہلک وی نو د اووہ کالو پوری پہ دمور سرہ اوسیری اود اووہ کالو تہ پس بہ د پلار سرہ اوسیری او کہ جینی وی نو د بلوغ پوری بہ دمور سرہ اوسیری او د بلوغ تہ پس بہ د پلار سرہ اوسیری احناف د حدیث باب نہ دا جواب ورکوی چہ پہ دی واقعہ کنبی نبی علیہ السلام دی ہلک تہ اختیار ورکری وو نو دا ددی واقعی سرہ خاص وو او د بل روایت نہ پورہ واقعہ داسی معلومیہ چہ پہ اصل کنبی مور مسلمانہ شہ او پلار کافر وو او د جدائی وجہ ہم دا وہ چہ پلار د اسلام راوړلو تہ انکار کری وو او دہغی پہ نتیجہ کنبی جدائی راغلی وہ پہ داسی واقعہ کنبی د تولد فقہاو پہ دی باندی اتفاق دی چہ ،، الولد یتبع خیر الأبوين ،، یعنی ماشوم پہ پہ دی صورت کنبی ہغہ چاسرہ خی چہ ددین پہ اعتبار سرہ پہ دوارو کنبی شہ وی دلہ د دین پہ اعتبار سرہ مور شہ وہ نوخکہ ماشوم ہغہ تہ ملاویدل پکار وولیکن پہ دی واقعہ کنبی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کوم اختیار ورکری وو ہغہ پہ کافر باندی د اتمام حجت دیارہ وو خکہ چہ د کافر پہ زہہ کنبی دا خیال کیدی شو چہ نبی علیہ السلام دخیل مذهب دتعصب دوجہ ماشوم مور تہ حوالہ کریو اوماتہ تی رانکریو نوخکہ نی ہغہ تہ د اتمام حجت دیارہ دیو طرف شورہ کولو اختیار ورکریو بل طرف تہ نبی علیہ السلام دا کری وہ چہ یا اللہ دی ماشوم تہ ہدایت اوکرہ نوماشوم مور خوینہ کرہ او نبی علیہ السلام تہ د وحی پہ ذریعہ ہم معلومہ شوی وہ چہ دا ماشوم پہ مور خوینوی او پہ ،، الولد یتبع خیر الأبوين ،، بہ ہم پہ دی طریقہ عمل اوشی

بَاب مَا جَاءَ أَنَّ الْوَالِدَ يَأْخُذُ مِنْ مَالِ وَلَدِهِ

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلْتُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ وَإِنْ أَوْلَادُكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ (٢١١)

حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا فرمائی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی دی دخیلی کنبی تہ چہ خہ ہم تاسو خوری ہغہ ستاسو دیارہ حلالہ دہ اوستاسو اولاد ہم ستاسو کسب دی ددی حدیث پہ بنیاد بعضی فقہاو فرمائی دی چہ پلار تہ اختیار دی چہ د خیل اولاد د گتی نہ چہ خومرہ نی خوینہ وی ہغہ استعمالوی شی لیکن نور فقہاو دا د ضرورت سرہ مقید کری دہ چہ کلہ پلار تہ ضرورت وی نو پہ ہغہ وخت کنبی اخستی شی او صحیح قول دا دویم دی

بَابُ مَا جَاءَ فِيهِمْ يَنْقُصُ لَهُ الْكُفَّةُ مَا

يُنْفِقُ لَهُ مِنْ مَّالِ الْخَيْرِ

عَنْ أَنَسٍ قَالَ أَهْدَتْ بَعْضُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قِصْعَةٍ قَضْرَبَتْ عَائِشَةُ الْقِصْعَةَ بِيَدِهَا فَأَلْقَتْ مَا فِيهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَلَاءَ بَيِّنَةٍ (٢١٢)

حضرت انس رضی اللہ عنہ فرمائی کہ د نبی علیہ السلام پہ ازواج مطہراتو کبھی یوی پہ پیالی کبھی
خہ خیز نبی علیہ السلام تہ ہدیہ اولیہ لو حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ہغی پیالی تہ دیکہ ورکہ و
ہغہ نہی اوغورخولہ چونکہ پہ ہغہ ورخ نبی علیہ السلام د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا پہ کور کبھی
وو نو حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا تہ د بشری تقاضا د وجہ غیرت راغلو چہ زما پہ کوراو زما پہ
نوبت کبھی بلہ بی بی ولہی دخوراک خیز رالیہی نوخکہ ہغی پیالی تہ دیکہ ورکہ اوچہ پہ ہغی کبھی
خہ وو ہغہ توی شو نو نبی علیہ السلام او فرمائیل د خوراک پہ خانی خوراک او د لوینی پہ خانی
لوینی

پہ حدیث باب باندی اشکال او ہغہ

په حدیث باب باندې اشکال او دشقی جواب *

ددي وجه په حديث باب باندې يواغراض کيږي چه په هغه زمانه کښي لويښي مثلي نه وويياني عليه السلام د لويښي په بدله کښي دلويښي ورگولو حکم ولې او کړلو پکار وه چه د لويښي قيمت ي ورکړي وو د دې جواب دا دي چه په حقيقت کښي په حديث باب کښي د لويښي په بدله کښي دتاوان وجوب مراد دي چه د لويښي تاوان درياندې کيږي دا بيانول مقصد نه وو چه هغه تاوان به بالمثلي وي که بالقيمه، وي

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعَارَ قِصْعَةً فَضَاعَتْ فَضَمَّنَهَا لَهُمْ (٢١٣)
 حضرت انس رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے دجا نہ یوہ پیالی عاریت
 اخستی وہ ہفتہ پیالہ ورکھ شوہ۔ نو نبی علیہ السلام دھغی پہ بدلہ کینی بلہ پیالی ورکھہ۔

بَابُ مَا جَاءَ فِي حَدِّ بُلُوغِ الذَّكْلِ وَالْمَرْءِ
لِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ عُرِضَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَيْشٍ وَأَنَا ابْنُ أَرْبَعِ عَشْرَةَ فَلَمْ يَقْبَلْنِي فَعُرِضَتْ عَلَيْهِ مِنْ قَابِلٍ فِي جَيْشٍ وَأَنَا ابْنُ خَمْسِ عَشْرَةَ فَقَبِلْنِي قَالَ نَافِعٌ وَحَدَّثْتُ بِهِمَا الْحَدِيثَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ فَقَالَ هَذَا حَدٌّ مَا بَيْنَ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ ثُمَّ كَتَبَ

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائی: چہ زہ رسول الله صلی الله علیہ وسلم تہ پہ یو لیسکر
کینی پیش کری شوم. زما عمر خوارلس کالہ وو شی علیہ السلام زہ پہ لیسکر کینی د شاملو لو دپارہ
قبول نکرم. بیا پہ راروان کال کینی زہ نبی علیہ السلام تہ پہ یو لیسکر کینی پیش کری شوم. پہ ہفہ
وخت کینی زما عمر پنخلس کالہ وو نو نبی علیہ السلام زہ قبول کریم. حضرت نافع رضی الله عنہ فرمائی کالہ
چہ ما دا حدیث حضرت عمر بن عبدالعزیز تہ بیان کرلو. نو هغوی او فرمائیل: دا د وروکی او غتہ پہ
مینخ کینی حد فاصل دی. یعنی کہ پنخلس کالہ نہ کم عمر وی نو وروکی بہ گنرلی شی. او کہ د پنخلس

بہارہ عینی دشتھاو اختلاف

یہ بارہ عینی دیکھاوا اختلاف

بېلوغ په عمر په پاره کېني دقتهاو اختلاف
حضرات صاحبينو ددې حديث نه استدلال کړې دې او فرماتي د بېلوغ عمر پنځلس کاله دې که د
پنځلس کالو نه وړاندې په ماشوم باندې د بېلوغ علامې ښکاره نشوې نو په پنځلس کاله به بالغ تصور
کړل شي او د صاحبينو په نزد په دې پاره کېني دهلك اوجيني په مينځ کېني فرق نشته د دواړو
په حکم دې او د احنافو په نزد فتوى هم په دې قول ده. اگرچه امام اعظم رحمته الله ته دا قول منسوب دې چه
دفتوى په نزد د جيني د بېلوغ عمر اوولس کاله دې او د هلك د بېلوغ عمر اتلس کاله دې. ليکن فتوى د
صاحبينو په قول ده.

بَابُ مِمَّنْ لَزُوجِ امْرَأَةِ أَبِيهِ

باب فیمن تزوج امرأة آیه
عن البراء قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى رجل تزوج امرأة آیه أن آتیہ برأسه (٢١٦)
حضرت براء بن عازب رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ماسرہ زما مام حضرت ابو بردہ بن نيار رضی اللہ عنہ
پرسوا وہ دھغہ سرہ یوہ جندہ وہ یعنی نبی علیہ السلام دھغہ تہ جندہ ورکری وہ او پہ یو مہم نہی روان
کری ووما دھغوی نہ تپوس او کرلو تاسو چرتہ خئی نو دھغوی راتہ جواب را کرلو چہ زہ رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم داسی کس پسے لیبرلی یم چہ دھغہ د خپل پلار د ښخې سرہ نکاح کری دہ چہ زہ دھغہ
سر قلم کرم او نبی علیہ السلام تہ نہی پیش کرم
پلار ښخې سرہ نکاح کول نبی علیہ السلام داسې جرم گرځولې وو چہ دھغې سزا مرګ دې ځکه
نہی علیہ السلام دھغہ د سر قلمولو حکم کری وو

يَلْبَسُ مَا جَاءَ فِي الدُّجَانِ يَكُونُ أَهْلُهُمَا أَتَقَلُّ
وَمِنَ الْآخِرِ فِي الْمَاءِ

عن عُرْوَةَ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ خَاصِمَ الزُّبَيْرِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شَرَاحِ الْخِزَّةِ الَّتِي يَسْتَقُونَ بِهَا التُّخْلُ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ سَوَّخَ الْمَاءَ يَمُرُّ فَأَبَى عَلَيْهِ فَاخْتَصَمُوا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أَرْسَلَ الْمَاءَ إِلَيَّ جَارِكَ فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْ كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ تَقُولُونَ رَجُلًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثُمَّ اخْسِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْبَحْرِ فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشِبُ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحْكَمُوا لَكَ الْحُكْمَ فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشِبُ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحْكَمُوا لَكَ الْحُكْمَ (٢١٧)

لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرْجًا مِمَّا قُضِيَتْ وَيَسْلَمُوا لِسْلامِ (۱۱۷)
 لَمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرْجًا مِمَّا قُضِيَتْ وَيَسْلَمُوا لِسْلامِ (۱۱۷)
 به انصار و کنبی یوسری د نبی علیه السلام به وړاندې د حضرت زبیر رضی الله عنه سره د مقام حره
 د هغې نالو په باره کنبی جگړه کوله کومې چه به د حضرت زبیر رضی الله عنه باغ او په کولو حره هغې
 زمکې ته وائی چه په هغې کنبی تور کانی وو د مدینه منوره نه گیر چاپیره د پرې حری دی چه په هغې
 کنبی تور کانی وو د حضرت زبیر باغ په حره کنبی سره نژدی واقع وو او د حرو په مینځ کنبی د اویو
 نالی جوړی شوه و په هغه نالو کنبی به او په باغ ته راتلې هغې انصاری حضرت زبیر رضی الله عنه

ته وئیل اوبه کهولار پریرده چه تیریری حضرت زبیر رضی الله عنه انکار کولو چه اول به نئی دخیل باغ
 د اوبه کولو دپاره بندوم کله چه دا جگره نبی علیه السلام ته راورسیدله نو نبی علیه السلام حضرت
 زبیر رضی الله عنه ته او فرمائیل زبیره اول دې باغ ته اوبه ورکوه او بیا خپل گاونډی ته اوبه پریرده چه
 د نبی علیه السلام دا فیصله نې واوریده نو هغه انصاری صحابی ته غصه ورغله او هغه اووئیل...
 کان ابن عمتک، تقدیری عبارت داسې دې... قضیت همدا لان کان ابن عمتک، چه دا نئی
 واوریدله نو د نبی علیه السلام مخ مبارک دغصې نه بدل شو بیا نبی علیه السلام او فرمائیل زبیر
 خپل باغ ته اوبه ورکوه او بیا اوبه بندوه تردې چه هغه دیوالونو ته واپس شی حضرت زبیر رضی الله
 عنه فرمائی غالباً دا آیت

((قُلْ وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ
 وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)) (النساء، ۶۵) هم زما د واقعه په باره کښې نازل شوي وو خکه چه هغه کس د نبی
 علیه السلام په فیصله باندې اعتراض
 او کولو نو دهغه په مذمت کښې دا آیت نازل شو.

په پټی کښې داوبو ورکولو مقدار څومره پکار دې؟

ده دې حدیث شریف تشریح عالمانو په دوو طریقو کړې ده یوه طریقه خو دا ده چه کله اوبو قدرتی
 پاته طرف نه راځی نو کوم کس ته چه هغه اوبه وړاندې اورسیدې هغه ته دا حق حاصل دې چه په هغې
 باندې خپله زمکه اوبه کړی او بیا نې نورو ته پریردی نو بعضی عالمانو فرمائیلی دی چه اولنی سړی
 ته دا حق حاصل دې چه نه یواځې خپل ضرورت پوره کړی بلکه باری د اوبو نه ډکې کړی او بیا نې
 خپل گاونډی ته پریردی د شریعت اصل حکم هم دا دې لیکن کله چه هغې انصاری نبی علیه السلام
 ته شکایت او کولو نو نبی علیه السلام دهغه د زړه دپاره حضرت زبیر رضی الله عنه ته او فرمائیل چه
 ته خپل لږ غونډې حق ده ته پریرده نو چه خپل باغ ته اوبه ورکړې نو خپل گاونډی ته هم اوبه
 پریرده اوبادو د ډکیدو انتظار مه کوه لیکن کله چه هغه انصاری اعتراض او کولو نو نبی علیه السلام
 او فرمائیل سونې خوستا د زړه دپاره دا حکم ورکړې وو اوس هغه رعایت ختم او حضرت زبیر رضی الله
 عنه ته نې او فرمائیل چه بایدې ډکې کړه اود اصل حکم مطابق نې فیصله اوکړه.

نبی علیه السلام دا حکم د سزا په طور وو؟

د حدیث شریف دوه تشریح دا ده کومه چه علامه ماوردی رحمه الله اختیار کړې ده چه اصل حکم هم هغه
 وو کوم چه نبی علیه السلام اول بیان کولو چه پورتنی کس دې دخپل ضرورت مطابق خپل پټی او یا
 ته اوبه ورکړی او بیا خپل گاونډی ته اوبه پریردی د دیوالونو ډکول دهغه په حق کښې نه دی لیکن که
 چه هغې انصاری د نبی علیه السلام په فیصله باندې اعتراض او کولو نو نبی علیه السلام د سزا
 طور حکم ورکولو چه اوس ستا کوم حق دې هغه تاته نشی درکولې او حضرت زبیر رضی الله عنه
 نې او فرمائیل چه ته خپلې بایدې هم ډکې کړه او بیا اوبه مخکښې پریرده.

عدالت او فیصلې توهین موجب د تعزیر دې؟

علامه ماوردی رحمه الله ددې حدیث نه استدلال کوی چه د عدالت توهین یا د قاضی د فیصلې توهین
 په هغه باندې د بددینې اعتراض کول او دهغه فیصله نه منل د تعزیر موجب دی نو که یو کس
 اعتراض اوکړی چه دا فیصله د شریعت مطابق نه ده او په هغې باندې دلیل پیش کړی نو په دې کس
 څه حرج نشته لیکن دا اعتراض چه دا فیصله به بددینې شوې ده یا په کښې د خپلوانو طرفدار
 د عدالت او فیصلې توهین د تعزیر دې؟

نوی ده نو دا اعتراض د تعزیر موجب دی. او په داسې صورت کښې قاضی ته دا حق حاصل دی چه په هغې باندې تعزیر جاری کړی.

اعتراض کونکې څوک وو؟*

دلته کښې سوال دا دی چه دا سړې څوک وو چه د نبی علیه السلام په فیصله باندې نې اعتراض او کړلو په دی باره کښې عالمانو دوه مختلفې رانې پیش کړې دی بعضی حضراتو فرمائیلی دی چه دا سړې منافق وو. ځکه چه د نبی علیه السلام د یو حقیقی صحابی نه دا توقع نه شی ساتلې چه هغه به د نبی علیه السلام په فیصله باندې دخپلو د طرفدارۍ اعتراض او کړی. او داسې تهمت به پرې اولگوي. په هیڅ یو مسلمان کښې دا جرئت نشی کیدی او کومې پورې چه د انصار د لفظ تعلق دی نودا په دی اعتبار سره چه منافقانویه هم خان ته انصار وئیل. چه مونږ انصار یو څکه راوی.

«رجلا من الأنصار»، ذکر کړې دي. گڼی په حقیقت کښې هغه صحابی نه وویلکه منافق وو. نور عالمان فرمائی. چه دا منافق نه وویلکه حقیقی مسلمان وولیکن د بشری تقاضا د وجه ترې غلطی اوشوه. او ددې غلطۍ تاویل ممکن دي. گڼی فی نفسه خو د نبی علیه السلام فیصله نه منل. یا په نبی علیه السلام د خپلو د طرفدارۍ اعتراض کول، العیاذ بالله دا انسان کفر ته رسوی او آیت کریمه په دی باندې دلیل دي. د نبی علیه السلام فیصله منل د ایمان د شرطونو نه یو شرط دي. ((قُلْ وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا)) (۲۱۷)

نو ځکه یو کس د هغې خلاف او کړی. هغه مومن نشی پاتې کیدی. لیکن په دی واقعه کښې دا تاویل کیدی شی. چه د هغه مقصود په نبی علیه السلام باندې دا اعتراض کول نه وو. چه دا فیصله په بې انصافی او بې دینۍ باندې مبنی ده. بلکه دهغه مقصود دا وو. چه په اصل کښې نبی علیه السلام سره دوه جائز لارې وې. او دواړه لارې شرعا جائز وې. په هغې کښې هغه یوه لاره کومه چه نبی علیه السلام اختیار کړه. هغه کښې نې دخپل ترور دخوی خیال اوساتلو. دا خیال دهغه په زړه کښې پیدا شولیکن دا خیال هم د نبی علیه السلام په باره کښې صحیح خیال نه و. البته ددې په وجه سړې نه کافر کېږی. نو ځکه دغه انصاری صحابی ته کافر نشی وئیلی.

بَابُ مَا جَاءَ لِمَنْ أَتَقَرَّبَ مَالِيَهُ مِلَّةً

مَوْلَاهُ وَنَسَرَهُ مَالَهُ مِلَّةً

عَنْ عُمَرَ بْنِ حَصِينٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَقَرَّبَ سِتَّةَ أَعْشَدٍ مَوْتَهُ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُمْ قَبْلَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ قَوْلًا شَدِيدًا ثُمَّ دَعَاهُمْ فَعَزَّاهُمْ ثُمَّ أَفْرَعَ بَيْنَهُمْ فَأَتَقَرَّبَ الثَّانِي وَأَرْقَ أَرْبَعَةً (۲۱۸)

حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه روایت کوی. چه په انصارو کښې یو سړی دمرگ په وخت کښې خپل شپې غلامان آزاد کړل. او د دغه شپېو غلامانو نه سوا دهغه په ترکه کښې بل څه مال نه وو. کله چه نبی علیه السلام ته دهغه خبر اوشو. نو نبی علیه السلام دهغه په حق کښې د زورنې الفاظ استعمال کړل. ځکه چه په مرض الموت کښې دترکې سره د وارثانو حق متعلق دي. نو ټول غلامان آزادول او وارثان محرومه پریخودل جائز نه و. بیا نبی علیه السلام غلامان راوغوښتل او دهغوی حصې نې جدا جدا کړې. اود دودو دودو غلامانو دلې نې جوړې کړې. او بیا نې دهغوی په مینځ کښې

قرعه اندازی او کرده. دوه نې آزاد کرل او خلور هم هغه شان غلامان پاتې شو.

وصیت به صرف مال په دریمه حصه کښې نافذ وی *

ددې حدیث په بنیاد شواهد او حایله اویعضی نور فقهاو دا مسلک اختیار کړې دي چه که یوکس خپل ټول غلامان د مرګ په وخت کښې آزاد کړي او دهغوی ته سوا دهغه بل څه مال نه وي نوچونکه دا په وصیت په حکم کښې وي اووصیت په یو ثلث کښې نافذ کیږي نو ثلث غلامان به آزادولي شي او د ثلث تعیین دپاره به قرعه اندازی کولې شي اوچه دجانوم په قرعه اندازی کښې راوختلو هغه به آزادپي اوچه دچا نوم راونه خيږي هغه به غلام پاتې کیږي دغه شان دا فقهاء ددې حدیث په ظاهر باندې عمل کوي.

لیکن داخلافو مسلک دي چه فیصله به په قرعه اندازی باندې نه کیږي بلکه صورت حال به دا وي چه کله هغه سړی شپږ غلامان آزاد کړي وي نو دهر غلام دریمه حصه به آزاده وي او دوه ثلثه به باقی غلام پاتې وي او بیا به هر غلام دخپل قیمت سعایه کوي هغه قیمت به وارثانو ته ورکوي او بیا به ټول آزاد شي.

ددې وجه دا ده چه په کوم وخت کښې مالک دا وونیلی وو چه زما ټول غلامان آزاد دی نو دهغه دا وینا به شرعا به یو ثلث کښې نافذ وي او یو غلام دبل نه ادنی اوغوره نه دي گڼي ترجیح یلا مرجع به لازمه شي نو دهغه په دي الفاظو به دهر غلام یو ثلث آزاد شي او ترکومي پورې چه د قرعه اندازی تعلق دي چه د چا نوم په قرعه اندازی کښې راوځي هغه به ټول آزادپي ددې مطلب به دا وي چه د کومو غلامان نوم په قرعه اندازی کښې راونه خيږي نو دهغوی هغه ثلث کوم چه مالک ددې دغه الفاظ ونیلی وو تاسوهغه ثلث دویاره غلام جوړ کړلو حالته که اصول دا دي چه د عتق نه پس رقیعت نه راځي نوهرکله چه د هرغلام یو ثلث آزاد شي نو هغه آزادی به باقی پاتې وي په قرعه اندازی باندې هغه دویاره غلام نشي جوړيدي.

آیا په قرعه اندازی سره حق نابیني؟ *

او ترکومي پورې چه د حدیث باب تعلق دي احناف علماء فرماني چه دا داسلام دابتدائی دور واقع وه او په ابتداء کښې نبی علیه السلام ډیرې فیصلي د قرعه اندازی په طریقو دکولو اجازت ورکړي وولیکن روستو د حقوقو په نفی یا اثبات کښې د قرعه اندازی طریقو ختمه شوه نو داسلام په ابتداء کښې به ددې کار دپاره قرعه اندازی کولې شوه چه څوک حقدار دي او څوک حقدار نه دي؟ تردې چه د جګړو په فیصلو کښې به هم د قرعه اندازی نه کار اخستلې شو په زمانه دجاهلیت کښې ،،استسقام بالازلام،، طریقو هم رائج وه لیکن کله چه روستو جوازی، غدر، استسقام بالازلام منع شو نو په هغه وخت کښې دحقوقو په اثبات یا نفی کښې دقرعه اندازی طریقو ختمه شوه.

د حصو په تعیین کښې قرعه اندازی جائز ده *

قرعه اندازی دحقوقو داثبات دپاره نشي استعمالولې البته د حصو په تعیین کښې قرعه اندازی کار وړکوي مثلاً په دلائلو اوگواهانو سره دا خبره ثابتې شي چه دا کور د ددې درې کسانو په مینځ کښې شریک دي لیکن اوس د کور په دې درې حصو کښې به زید ته کومه حصه ملاوپیږي عمرو ته به کومه او بکرته به کومه؟ دا فیصله لاته وی شوي ددې د تعیین دپاره یوصورت دا دي چه دغه درې واره کسان اوفلانی حصه دفلانی شوه لیکن که داسې نشي کولې نو دویم صورت نې دا دي چه د قرعه اندازی به ذریعه نې تعیین اوکړي دي ته ،وتعین انصبه،، وائی په دې کښې دقرعه اندازی نه کار اخستلې شي

به قرعه اندازی سره فیصله کول*

بناظر د قرعه اندازی په منسوخیت کښې هم بعضې روایات پیش کړې دي. هغه دا چې یو ځل حضرت علی رضی الله عنه په قرعه اندازی باندې یوه فیصله اوکړه. کله چې نبي علیه السلام ته ددې خبر ورسېد نو نبي علیه السلام په دې فیصله باندې دومره اوځانډل چې ښاغونه مبارک یې ښکاره شو. ددې مطلب داشو چې نبي علیه السلام په هغې باندې انکار او کړلو چې داسې د حقونو په اثبات کښې قرعه اندازی کول ټیټ نه دی. نو که د یو روایت نه دا معلومېږي چې نبي علیه السلام د حقونو د اثبات دپاره قرعه اندازی کړې ده. نو هغه به هغې زمانې ته منسوب کولې شي. په کومه زمانه چې به په قرعه اندازی باندې فیصله کولې شوه.

بَاب مَا جَاءَ فِيمَنْ مَلَكَذَا رَحِمَ مَحْرَمٌ

عَنْ سَمُرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ مَلَكَذَا رَحِمَ مَحْرَمٌ فَهُوَ حُرٌّ (۲۲۰)
حضرت سمره رضی الله عنه نه روایت دي. چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي. کوم کس چې دخپل دی رحم محرم مالک جوړ شي. نو هغه به آزادېږي.

بَاب مَا جَاءَ فِيمَنْ ذَرَعَ فِي

أَرْضِهِ قَوْمٌ يَقْبِرُ إِذْنَهُمْ

عَنْ زَالِعِ بْنِ خَدِيجٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ ذَرَعَ فِي أَرْضِ قَوْمٍ يَقْبِرُ إِذْنَهُمْ فَلَيْسَ لَهُ مِنَ الزَّرْعِ شَيْءٌ وَلَهُ لَقَقَتُهُ (۲۲۱)
حضرت زالغ بن خدیج بن خدیج رضی الله عنه فرماني. چې نبي علیه السلام ارشاد فرمایلي دي. کوم کس چې دچا په زمکه کښې دهغه داجازت نه بغیر څه اوکړلو. نو هغه کس ته به په حاصل شوی پیداوار کښې څه حصه نه ملاوېږي. البته په دغه کړلو چې هغه کومه خرجه کړې وي. هغه به ورته ملاوېږي.

*بَابُ مَا جَاءَ فِيهِ نَصْلٌ بِيَدِ الْغَنَاءِ

بغیر د اجازت نه د بل په زمکه د کروندې نه پیدا شوي فصل به دچا وي؟
ددې حدیث په ظاهر باندې عمل کوي. او امام احمد بن حنبل رحمه الله فرماني. که یو کس د بل په زمکه کښې د هغه د اجازت نه بغیر څه اوکړي. نو پیداوار به د زمکې د مالک وي. او چا چې کرل کړي وي. هغه ته به اجر مثل ملاوېږي. دا حنابلو مسلک ددې په عکس دي. دوی فرماني: که یو کس دبل په زمکه کښې بغیر د اجازت نه څه اوکړلو. نو هغه د بل زمکه په ناجائزه طریقې استعمال کړه. او گناه یې اوکړه. لیکن پیداوار به هغه چاته ملاوېږي. چا چې تخم غورځولې وي. او دزمکې خاوند ته به ضمان نقصان ملاوېږي. یعنې د کړلو په وجه چې په زمکه کښې کوم نقصان پیدا شوې وي. دهغه ضمان به په کرونده کوونکي باندې وي. البته چې دزمیندار په ملکیت کښې کوم پیداوار راشي. نو هغه ملک خبیث دي. لکه څنګه چې په بیع فاسده کښې ملک خبیث وي. نو د دغه پیداوار په ښه راوستل دهغه دپاره جائز نه دی. او چې د کروندې په وخت کښې هغه خومره خرجه کړې وي. نو هم هغه مقدار پیداوار دهغه دپاره حلال دي. ددې زیاتې اگرچه دهغه په ملکیت کښې داخل دي. لیکن حلال نه دي. دامام ابوحنیفه رحمه الله د مسلک خلاصه داده. که یو کس دبل په زمکه کښې دهغه د اجازت نه بغیر څه اوکړي. نو اول څو هغه د زمکې غصب کولو په گناه کښې گرفتار شو. دویم په هغه باندې د زمکې دخاوند ضمان تاوان راغلو. دریم کوم پیداوار چې حاصل شي. اگرچه هغه یې ملکیت دي. لیکن ملک خبیث دي. او دهغې نه فائده اخستل ورته جائز نه دی. البته دخرچې په اندازه جائز دي.

داضافو دليل*

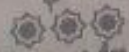
دا حنافو دليل يو روايت دي. هغه غالبا په مسند احمد او ابوداود كښي دي. چه رسول الله صلى الله عليه وسلم په يو پتي باندې تير شو. هغه پتي ورته ښه ښكاره شو. معلومه شوه چه هغه د حضرت زبير رضي الله عنه دي. نبي عليه السلام او فرمائيل: «ما احسن زرع زبير»، د زبير دا پتي څومره ښه دي. خلقو ورته اوونيل په اصل كښي دا پتي د زبير نه دي. بلكه دا زمكه د بل چاده. او حضرت زبير دهغه د اجازت نه بغير په دي باندې فصل كړلې دي. په دغه موقع نبي عليه السلام او فرمائيل پيداوار هم د زبير دي. البته دي به د زمكې د خاوند ته د زمكې ضامن وي. په دي روايت كښي نبي عليه السلام ښكاره او فرمائيل چه پيداوار به د زبير وي. حالاتكه نبي عليه السلام ته معلومه شوه. چه زمكه دهغه نه ده.

د قياس تقاضا*

او د قياس تقاضا هم دا ده. ځكه چه پيداوار د تخم غټيدل وي. او تخم د زميندار ملكيت وو. نو پيداوار به هم د هغه ملكيت وي. زمكه خو ئي استعمال كړه. ليكن په پيداوار كښي د زمكه څه حصه نشته. البته د پيداوار دپاره د زمكې د استعمال طريقه غلطه ده. چه د بل زمكه ئي غصب كړي وه. نو ځكه په دغه ملكيت كښي خټ راغي گڼي د قياس تقاضا دا ده. چه پيداوار دي هم د تخم د مالك وي.

حديث باب جواب*

تر كومې پورې چه د حديث باب تعلق دي. نو د دي جواب احناف دا وركوي. چه نبي عليه السلام په دي حديث ك كښي دا فرمائيلي دي. «ليس له من الزرع شي» د دي مطلب دا دي. چه د دي پيداوار نه فائده اخستل دهغه دپاره جائز نه دي. او حلال نه دي. اگر چه دغه پيداوار د هغه په ملكيت كښي راغلې او د «له نفقه» مطلب دا دي. چه هغه څومره خرچ كړي وي. دهغه په اندازه به د پيداوار نه فائده اخلي. د دي ورته اجازت شته. او دا ورته حلال دي.

باب ما جاز في النخل والشجرة من الثمرة

عَنْ الثَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ أَبَا لَهْلَ أَخْبَأَ لَهْلَ غُلَامًا فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُشْهِدُهُ فَقَالَ أَكُلْ وَلَكُلِكَ لَحْلَتُهُ مِثْلَ مَا تَحْلَتُ هَذَا قَالَ لَا قَالَ فَارْزُدْهُ (٢٢٢)

كښي په هغه صحابه گرامو كښي وم چه عمر ئي كم وو. د هغوی پلار حضرت بشير بن سعد رضي الله عنه په لاس باندې بيعت كړي وو. عام طور مشهوره دا ده. چه حضرت عمر رضي الله عنه فرماني چه دهغه پلار يعني حضرت بشير بن سعد خپل يو خوی ته غلام وركړلو. بيا ئي نبي عليه السلام په دي باندې گواه جوړولو او د نبي عليه السلام په خدمت كښي حاضر شو. نبي عليه السلام او فرمائيل: آيا ته خپلو ټولو خامنو ته داسي غلام وركړي دي. څنگه چه دي ده ته وركړلو. هغوی عرض وكړلو. نه نبي عليه السلام ورته او فرمائيل: دا واپس كړه. يعني دا هديه مه نافذه وه. په بعضي راغلي. زه خو په ظلم باندې گواهي كولو ته تيار نه يم.

په ژوند کښې د بال بچ په مینځ کښې د برابری حکم*

د دې حدیث نه معلومه شوه چه کله یوکس خپل اولاد ته څه خیز وړکول غواړي نو دهغوی په مینځ کښې دې مساوات او برابری کوی داسې نه ده ټیټک چه یوته ورکړی او بل محرومه کړی. لیکن دلته کښې دا مسئله ده چه دا برابری واجب ده که مستحب؟ بعضې عالمان فرمائی چه برابری کول واجب دی که څوک د دې مخالفت او کړی نو هغه به سخت گناهگار وی. بلکه دغه هبه واپس کول هم ضروری دی لکه چه نبی علیه السلام په حدیث باب حکم ورکړلو چه دا واپس ورکړه او بعضې فقهاء خو تردې پورې بیانوی چه هغه هدیه نافذ نه ده.

لیکن د نورو فقهاءو مسلک دا دې او احتافو ته هم دا قول منسوب دې چه د اولاد په مینځ کښې برابری کول واجب نه دی بلکه مستحب دی او برابری نه کول خلاف اولی دی لیکن به بعضې حالاتو کښې دا برابری نه کول حرام دی او برابری کول واجب وی او په بعضې حالاتو کښې برابری نه کول سره بغیر د کراهت نه جائز دی. مثلاً چه یو اولاد ته هدیه ورکول او بل محروم کول او هغه ته تکلیف رسول مقصود وی نو په دغه وخت کښې برابری نه کول حرام دی او که د اولاد په مینځ کښې د برابری نه کولو څه معقوله وجه موجود وی نو په دې صورت کښې برابری نه کول او یو ته زیات وړکول بغیر د کراهت نه جائز دی یا په یوېچې کښې څه خاص صفت موجود وی مثلاً هغه دین ته خپل ځان وقف کړې وی نو داسې اولاد ته زیات وړکول جائز دی د دې دلیل دا دې چه په یو روایت کښې حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه حضرت عائشې رضی الله عنها ته د زیاتې ورکړې اراده او کړه که زیات وړکول بالکل ممنوع وو نو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه به داسې نه کولو د دې نه معلومه شوه چه فی نفسه زیاتې وړکول جائز دی او تر کومې پورې چه د حدیث باب تعلق دې نو دا به هم په دې باندې حمل کولې شی چه په زیاتې وړکولو کښې نور اولاد ته ضرر وړکول مقصود وی په نورو روایاتو کښې چه کوم تفصیل موجود دې دهغې نه معلومېږی چه د حضرت بشیر بن سعد رضی الله عنه کومه بی بی وه عمره بنت رواحه هغې خپل خاوند ته د خپل خوی د زیاتې ورکړې اصرار کړې وو د حضرت بشیر نور اولاد د بلې ښځې نه وو او نبی علیه السلام ته معلومه شوې وه چه عمره بنت رواحه دې په زیاتې وړکولو باندې مجبوره کړې دې او څه معقوله وجه هم نه وه چه په هغې باندې نې ورته ترجیح ورکړې وه نو نبی علیه السلام دا محسوسه کړه چه په دې صورت کښې د نور اولاد نقصان دې نو ځکه نبی علیه السلام او فرمانیل چه دا هدیه واپس کړه اوزه په ظلم باندې گواه جوړیدل نه غواړم.

خلاصه دا چه برابری کول مستحب دی او که تکلیف وړکول مقصود وی نو برابری کول واجب دی او که یو بچې دهغه د خدمت یا علم یا بل څه وجه زیات مستحق وی نو په دې صورت کښې هغه ته زیاتې وړکول خلاف اولی نه دی.

په هلك اوجینې کښې برابری کول*

دویمه مسئله دا ده چه د تسویه او برابری مطلب څه دې یعنی ښځې او تر ټول به برابر وی او که په دوی کښې د میراث د قاعدې مطابق، للذکر مثل حظ الأنثیین، په عمل کولې شی په دې باره کښې د فقهاء دواړه قسمه اقوال دی دبعضې عالمانو په نزد د میراث د قاعدې مطابق به وړکولې شی او بعضې عالمانو په نزد به ټولو ته برابر وړکولې شی لیکن دا احتافو فقهاءو په نزد فتوی به دې باندې ده چه هلك اوجینې دواړو ته به برابر وړکولې شی د دې دلیل هغه روایت دې چه په هغې کښې فرمانیلې شوی دی برابر وړکوی او که په اولاد کښې تفصیل وو نو چه چاته دې زیات وړکوی او چاته دې کم وړکوی نو په دې صورت کښې به زنانه زیاتې حقدارې وې چه هغوی ته زیات وړکړې شی د دې

نه معلومه شوه چه كه په خپل ژوند كښې پلار خپل اولاد ته څه ور كوي نو په هغه وخت كښې به نارینه اوزنانه كښې څه فرق نه كوي بلكه برابري پكار ده.

باب ما جده في الشفعة

عَنْ سَمُرَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَارُ الدَّارِ أَحَقُّ بِالدَّارِ (۲۲۵)

حضرت سمره رضي الله عنه ته روايت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي د يو كور گاونډی دهغي كور زيات حقدار دي. دا حديث د احنافو د پاره په دې مسئله كښې دليل دي چه څنگه د شفعه حق شريك ته حاصل دي. دغه شان گاونډی ته هم حاصل دي. ددې تفصيل دا دي چه زمونږ په تاريخي شريك وي دريم گاونډی. د ائمه ثلاثه په نزد د شفعه حق صرف شريك في نفس المبيع، چه په لاره وغيره كښې دي. ددې حضراتو استدلال په هغه حديث دي كوم چه وړاندې راځي په هغي كښې نبي عليه السلام فرمايلي دي.

((اذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة)) يعني كله چه حدود مقرر شي. اولارې جدا جدا شي. نو بيا شفعه باقى نه پاتې كيږي.

گاونډی به د شفعه حقدار وي *

د احنافو استدلال يو څو د حديث باب نه دي. په دې كښې نبي عليه السلام فرماني چه ،، جار الدار احق بشفعته، بستر په وان كان غالباً إذا كان طريقها واحداً)) يعني گاونډی د شفعه زيات حقدار دي. كه هغه شائب وي هغه ته به انتظار كولي شي. خو په دې شرط چه د دواړو لاره يوه وي. په دې حديث كښې هغه گاونډی مراد دي چه هغه د مبيع په حقونو كښې هم شريك وي. ائمه ثلاثه په دې حديث باندې اعتراض كوي چه په دې باندې شعبه بن حجاج كلام كړې دي. او دا نې فرمايلي دي چه په دې حديث كښې سليمان بن ابي سليمان راوي نه غلطې شوې ده. ددې جواب دا دي چه عبدالله بن ابي العلم، نو صرف ددې روايت په وجه په هغه باندې د كلام كولو او هغه متكلم فيه گرځولو څه وجه نشته نوڅكه دا حديث قابل استدلال دي.

يواشكال هغي جواب *

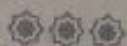
بعضي عالمان په دې باندې دا اعتراض كوي چه الجار احق بشفعته،، كه تاسودا حديث صحيح گنري نو ددې حديث بنكاره مطلب دا دي چه گاونډی د شريك په مقابلته هم زيات حقدار دي. ځكه لفظ د ،، احق،، راغلي دي. حالته كه ستاسو په نزد هم گاونډی د شريك نه زيات حقدار نه دي. ددې اشكال جواب دا دي چه په دې حديث كښې د ،، احق،، لفظ راغلي دي. ددې نه مراد ،، احقيت بالإضافة إلى حقدار دي. د شريك په مقابلته كښې نه. بعضي شوافعو عالمانودا فرمايلي دي چه په كومواحاديشو كښې لفظ د ،، جار،، راغلي دي. په هغي كښې هغه گاونډی مراد دي چه شريك هم وي. او چه كوم گاونډی شريك نه وي. هغه مراد نه دي. دا تاويل ډير بعيد دي. او ددې څه دليل نشته پاتې شو هغه حديث د كوم نه چه ائمه ثلاثه استدلال

کوی جمعاً اذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة ددی مطلب دا دی چه حدود واقع شی او
نقسم اوشی اولاری جدا شی نو ددی نه پس دشرکت په بنیاد د شفعه حق باقی نه پاتی کیږی او که د
گاونډیو په بنیاد باندې د شفعه دعوی وی نو هغه ددی حدیث متافی نه ده.

باب مَا جَاءَ فِي الشُّفْعَةِ لِلْعَالِيَةِ

عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجَارُ أَحَقُّ بِشُفْعَتِهِ يَنْتَظِرُ بِهِ وَإِنْ كَانَ غَائِبًا إِذَا
كَانَ طَرِيقَهُمَا وَاحِدًا (۲۲۷)
حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمانیلی دی گاونډی د
خپلې شفعه زیات حقدار دی که هغه غائب وی نو انتظار په ورته کولې شی خو په دې شرط چه د
دواړو د تګ راتګ لاره یوه وی.

باب مَا جَاءَ إِذَا حُفَّتِ الْخُدُودُ وَوَقَعَتِ السَّخَامُ فَلَا شُفْعَةَ

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَقَعَتِ الْخُدُودُ وَصُرِفَتِ الطُّرُقُ
فَلَا شُفْعَةَ (۲۲۸)
حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمانیلی دی کله چه حدود مقرر
شی اولاری جدا جدا شی نو شفعه باقی پاتی نشوه.
ددې پاره کښې تفصیل وړاندې تیر شوی دی.

باب بَلَا تَوَجُّهٍ

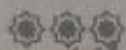
عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشَّرِيكُ شَفِيعٌ وَالشُّفْعَةُ فِي كُلِّ شَيْءٍ
(۲۲۹)
حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما نه روایت دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمانیلی
دی شریک د شفعه حقدار دی او شفعه په هر څیز کښې ده.

په غیر منقولاتو کښې شفعه نشته *

ددې حدیث نه بعضې اهل ظاهر مثلاً علامه ابن حزم ظاهری رحمه الله استدلال کوی چه لکه څنګه په غیر
منقوله جائیداد کښې شفعه کیږی دغه شان په منقولاتو کښې هم شته نو که یو کس خپله سورلی خرڅه
کړه نو په هغې کښې به هم شفعه جاری کیږی ځکه چه په حدیث کښې ښکاره الفاظ دی «الشفعة في
کلی شے» لیکن جمهور فقهاء فرمائی چه شفعه دغیر منقولاتو سره متعلق ده په منقولاتو کښې شفعه
نه جاری کیږی او ترکومې پورې چه د حدیث باب تعلق دی نو په دې کښې د «الشفعة في کل شے» نه
مراد دا دی چه «في کل شے من غیر المنقولات» په حدیث کښې اگر چه لفظ عام دی خو عام اړید به
الخاص «دي ددی دلیل دا دی چه د نبی علیه السلام په زمانه کښې یوه واقعه داسې نشته چه نبی
علیه السلام په منقولاتو کښې د شفعه فیصله کړې وی.

ابوحمره سکری خوک وو؟

ددې حديث پوراوی ابو حمزه السکری دې دا لږ غوندې نرم راوی اودده په باره کښې ونيولی شی. چه، فیه لین، یعنی د حافظه په اعتبار سره زیادت قابل اعتبار نه دې. ده لقب، سکری، یا سکری، خکه مقرر شو چه دهغه خبرې به ډیرې مزیدارې وې. دهغه په مجلس کښې چه به خوک ناست وونو هغوی باندې به مسحور وولکه چه نشه نې کړی وې. بعضي عالمان فرماني چه دده لقب، سکری، وو. اود، سکری، معنی ده چینی. دهغه په خبرو کښې خوږوالي وو. خکه نې سکری، لقب شو. او د ده په باره کښې لیکلی شی چه یوخل نې دخپل کور د بدلولو اراده اوکړه نو د ټولې محلي خلق هغه ته ورغلل او ورته نې اووئیل. مونږ ټول تاته دومره روښ درکولو ته تیار یو. خومره چه تاته مشرتی درکوی. لیکن ته زمونږو محله مه پرېږده. نو د محله د خلقو به بار بار وینا باندې هغه دکور د بدلولو اراده پریخوده. ددې نه اندازه اولگوئ چه د محلي دخلقو دده سره خومره تعلق وولیکن په حديث کښې ورته، لین، ونيولی شی خکه چه دهغه په روایاتونو باندې دومره اعتماد نشته. خومره چه د ثقه راویانو په روایتونو باندې کولې شی. ددې وجه امام ترمذی رحمه الله فرماني چه ددې حديث ارسال زیات صحیح دې.

باب مَا جَاءَ فِي النَّقْطَةِ وَحَالَةِ الْبَابِ وَالْهَيْمِ

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ زَيْدِ بْنِ صُوحَانَ وَسَلْمَانَ بْنِ رَبِيعَةَ فَوَجَدْتُ سَوَاطًا قَالَ ابْنُ نُمَيْرٍ فِي حَدِيثِهِ فَانْقَطَعْتُ سَوَاطًا فَأَخَذْتُهُ قَالَا دَعْنُ فَقُلْتُ لَا أَدْعُهُ تَأْكُلُهُ السَّبَاعُ لَا أَخْذُلُكَ فَلَا اسْتَمْتَعَنْ بِهِ ثُمَّ عَلَى أَبِي بَنٍ كَفَبَ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ وَحَدَّثْتُهُ الْحَدِيثَ فَقَالَ أَحْسَنْتَ وَجَدْتُ عَلَى غَفَلَةَ سَوَاطًا فَمَا أَجِدُ مَنْ يَعْرِفُهَا ثُمَّ أَتَيْتُهَا بِهَا فَقَالَ عَرَفْتُهَا حَوْلًا فَعَرَفْتُهَا آخَرَ وَقَالَ أَحْصِ عِدَّتَهَا وَوَعَاءَهَا وَوِكَاءَهَا فَإِنْ جَاءَ طَائِفُهَا فَأَخْبِرْكَ بِعِدَّتِهَا وَوَعَائِهَا وَوِكَائِهَا فَادْفَعْتُهَا إِلَيْهِ وَإِلَّا فَاسْتَمْتَعْ بِهَا (٢٣١)

دحضرت سويد بن غفله رضی الله عنه نه روایت دې. فرماني یوخل زه د زید بن صوحان او سلمان بن ربیع سره اووتلم په سفر کښې یا په لاره کښې ماته یوه کوره ملاو شوه. او ابن نمیر په خپل روایت کښې دا الفاظ ذکر کړی دی، فالتقطت سوطا، یعنی ما د لارې نه یوه پریوتې کوره راوچته پرېدم. خکه چه درندگان به نې اوخوری. اوختم به شی. او زه نې راوچتوم. او پخپله به ترې فائده واخلم. روستو بیا حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته ورغلم. او هغه ته مې ټوله واقعه بیان کړه. چه ما په لاره کښې یوه کوره اوموندله. هغه مې راوچته کړه. او خپلو دواړو ملگرو د راوچتولو ته منع کولم. نو اوس په مونږ دواړو کښې دچا خبره تیک ده. حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه راته او فرماتیل: تا به یوه تیلۍ ملاو شوی وه. په هغې کښې سل دیناره وو. ما هغه تیلۍ راوچته کړه. او د نبی علیه السلام په زمانه کښې دچا ده. او ددې اصلی مالک به تلاش کوي. ما د یو کاله پورې اعلان کوي. چه دا تیلۍ راته ملاو نشو. بیا مې هغه تیلۍ راواخستله. اود نبی علیه السلام په خدمت کښې حاضر شوم. نبی علیه السلام ماته او فرماتیل: ته به یو کاله پورې اعلان کولې. لیکن دهغې مالک علیه السلام راته او فرمائل یو کال نور ددې اعلان کوه. او ورسره راته نبی علیه السلام دا هغه

او فرماید چه دا شمار کړه، چه په دې کښې خوږه دینار دی او دا تیلی او ددې تار هم ښه او پیرته او کله چه ددې تلاث کونکې تاته راشی او تاته ددې شمار او ښائی او د تیلی او تار ښې درته هم او ښای نو دا هغه ته ورکړه کښې په خپله ترې فائده اخله او استعمالوه ئې په دې حدیث کښې د لقطه حکم بیان شوي دي. که چاته خه پریوتې څیز ملاو ئې نو هغه ته خه کول پکار دی او د هغه څیز خه حکم دي؟

د لقطې حکم

د لقطه په باره کښې اولنې حکم دا دي. چه لقطه ملاوشی نو دهغې تعریف کوه. او دهغې اعلان کوه چه دا څیز راته پریوتې ملاو شو چه د چا وی. رادې شی. واخلی دې په دې باره کښې د فقهاو اختلاف دی بعضي فقها فرمائی چه کوم څیز ورته ملاو شی. که قیمتي وی. که کم قیمته وی. که وړوکی وی. که غټ وی. که نفیس وی. که حسیس وی. په هر حالت کښې دیوکاله پورې تعریف او اعلان کول واجب دی دا فقهاء د راروان حدیث نه استدلال کوی په دې کښې ښی علیه السلام فرمائی دی ((عرفها

سنة) (۲۳۲)

لیکن د احنافو مفتی به قول دا دي. کوم چه شمس ائمه سرخسی رحمه الله هم خوښ کړې دي. او د صاحب طایفه رجحان هم دې طرف ته معلومیږی هغه دا چه په شریعت کښې د یوکاله پورې تعریف او اعلان کول مقرر نه دی بلکه دهر څیز په باره کښې به د تعریف موده مختلفه وی. یعنی دهر څیز ترهغه وخته پورې تعریف کول واجب دي. چه ترکومې پورې غالب گمان دا وی. چه ددې مالک به ددې لتون کوی او چه کله غالب گمان دا شی. چه ددې مالک به ددې لتون پریخی وی. نو په هغه وخت کښې به د هغې تعریف کول هم بند کړې شی. تردې چه احنافو فقهاو فرمائی دی. که قیمتي څیز ملاو شی. نو دهغې تعریف تر یوکاله پورې کافی نه دي. بلکه د دوو درې کاله پورې د هغې تعریف کول پکار دي لکه څنگه چه ښی علیه السلام حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته د دینارونو د تیلی تردې کاله پورې د تعریف کولو حکم کړې وو. او که خه معمولی څیز وی. چه د هغې په باره کښې دا گمان کولی شی. چه ددې مالک به ددې لتون د یوې ورځې نه زیات نه کوی. نو صرف د یوې ورځې دپاره تعریف کول هم کافی دي. تردې چه د امام ابوحنیفه رحمه الله نه منقول دی. که د یوکس نه د سپینو زرو یو تعریف کول هم کافی دي. تردې چه د امام ابوحنیفه رحمه الله نه منقول دی. که د یوکس نه د سپینو زرو یو دانق (کومه چه تقریبا دیوې رتنه برابر وی) ملاو شی. نو فرمائی ئې دی. «فلینظر بمئة ویسرة».

داتی (کومه چه تقریبا دیوې رتنه برابر وی) ملاو شی. نو فرمائی ئې دی. «فلینظر بمئة ویسرة».

ددي دلیل دا دي. چه په حدیث باب کښې ښی علیه السلام حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته د درې کالو پورې د تعریف حکم کړې وو. او راروان حدیث کوم چه د حضرت زید بن خالد جهنی رضی الله عنه نه مروی دي. په هې کښې ښی علیه السلام د یوکاله پورې د تعریف کولو حکم کړې دي. په بعضي روایاتو کښې د لسو ورځو ذکر راغلي دي. په بعضي روایاتو کښې د یوې میاشتې ذکر هم راغلي دي. بعضي روایاتو کښې د درې میاشتو ذکر هم راغلي دي. چه دا ټول روایات وړاندې کړي او نظر ورته اوکړي. نو دا معلومیږی. چه په شریعت کښې د تعریف دپاره خه موده مقرر نه ده.

لقطه په کله مالک ته حواله کولی شی؟

دويمه مسئله دا ده. چه په دې حدیث کښې ښی علیه السلام حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته فرمائی وی. وچه کومه تیلی تاته ملاو شوې ده. ددې ښې محفوظ ساته یعنی چه په دې تیلی کښې

خومره دیتاره دی. دهغې تعداد او تیلی اودهغې د رسی نښې یاد ساته. ددې مطلب دا دی چه کوم خیز درته ملاو شوې وی. دهغې امتیازی نښې محفوظ وی. مثلاً که چا گهری موندې وی نو چه دهغې دیزانن، دهغې ډائل، دهغې چین، دهغې رنگ، اوداچه هغه د کومې کمپنۍ جوړه شوې ده. دا نول خیزونه محفوظ ساتل پکار دی. اوکله چه غوښتونکې راشی. دا نښې اوبښانۍ نو هغه ته دغه خیز ورکړه. امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمائی. کله چه یوکس راشی. او دهغې نښې اوبښانۍ. نو دهغې خیز هغه ته حواله کول او هغه ته ورکول واجب دی. لیکن جمهور فقهاء دا فرمائی. چه دا نښې بیاتول په حقیقت کښې ددې خبرې نه ګنایه ده. چه تاسو ته دا اطمینان اوشی. چه یقیني داخیز دده دی. نو که یو کس راشی. تاته نښې بیان کړی. لیکن ستا اطمینان نه وی شوې. چه دا خیز دده دی. بلکه دا خیال درته راځی. چه کیدې شی. دا نښې ده ته دچانه معلومې شوې وی. نو په دې صورت کښې په هغه باندې د دغه خیز حواله کول واجب نه دی. ترڅو پورې چه هغه په دې خبره باندي گواهان قائم نکړی. چه دا خیز د ده ملکیت دی.

د لفظه مصرف څوک دی؟

دریمه مسئله داده. چه په حدیث باب کښې نبی علیه السلام حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته اوفرمانیل. چه که د تعریف د مودې په دوران کښې مالک راشی. نو هغه ته ټې ورکړه. او که د مودې تیریدو نه پس څوک رانقلو. نو ته په په خپله دهغې نه نفع اخله. ددې حدیث په بنیاد حضرت امام شافعی امام مالک امام احمد بن حنبل وغیره دحجاز د فقهاء فرمائی. او د لفظه اوچتونکې که مالدار وی او که غریب وی په هر صورت کښې د په خپله موده کښې د تعریف کولو نه پس لفظه دهغه دپاره حلاله ده. او دهغه دپاره ترې فائده اخستل جائز دی. البته که لفظه ټې استعمال کړه. او دهغې نه پس بیا مالک پیدا شو. نو هغه ته هغه خیز واپس کول ضروری دی. او که هغه خیز ختم شوې وی. نو دهغې تاوان به مالک ته ورکول ضروری وی. لیکن امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ فرمائی. که دهغه خیز اوچتونکې غریب او مستحق د زکات وی. نو دهغه دپاره دهغې لفظه استعمال جائز دی. او که مالدار وی. نو دهغه دپاره په خپله دهغې استعمال جائز نه دی. البته هغه ته اختیار دی. که خوښه ټې شی. نو همیشه دپاره هغه خیز خان سره امانت کیخوډې شی. چه کله ددې مالک راشی. هغه ته به ټې واپس کړم. او که خوښه ټې شی. صدقه دې کړی. البته که د صدقه کولو نه پس مالک ټې د اخستلو دپاره راغلو. نو په دې صورت کښې مالک ته اختیار دی. که خوښه ټې وی. نو دهغه صدقه دې نافذه کړی. او په دې صورت کښې به د صدقې ثواب مالک ته ملاویری. او که خوښه ټې شی. نو د موندونکې نه دي د تاوان مطالبه اوکړی. په دې صورت کښې په موندونکې کس باندي تاوان ورکول واجب دی. او د صدقه کولو ثواب به ورته ملاویری.

داضافو استدلال

احناف د دلیل په طور څه مرفوع احادیث پیش کوی. لیکن په کومو مرفوع احادیثو کښې ددې صراحت دی. چه دمالدار په ذمه صدقه کول واجب دی. او هغه کس ټې په خپله نشی استعمالوې. داسې احادیث د سند په اعتبار سره ضعیف دی. البته یو حدیث د سند په اعتبار سره قوی دی. په هغې کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرماینلی دی. ((صالة المسلم حرق النار)) (۲۳۶) دمسلمان ورک شوی مال د اور څروتکه ده.

احناف ددې حدیث مطلب دا بیانوی. چه د سامان اوچتونکې مالدار وی. د هغه دپاره دهغې استعمال جائز نه دی. که هغه ټې استعمال کړی. نو دا به داسې وی. لکه چه هغه د اور څروتکه خوری. لیکن حدیث د احنافو په مدعی باندي صریح نه دی. ځکه چه ددې حدیث مطلب دا هم بیانولې شی. چه یو کس

بهر حال او اعلان نه بغیر هغه څیز استعمال نکړی، بلکه اول دهغې اعلان اوکړی. د حدیث دا مطلب تر ټولو بیانوی او د حدیث په الفاظو کښې ددې مطلب گنجائش موجود دي. په کوم مرفوع احادیث پیش کولې شی هغه خو یا صریح نه دي، یا په حال د احادیثو په تائید کښې چه کوم مرفوع احادیث پیش کولې شی هغه ددې احادیثو په صحت باندې دلالت صحیح نه دي، لیکن د گټرو صحابه کرامو آثار دي چه هغه ددې احادیثو په صحت باندې دلالت نه دي، چه صحیح نه دي، لیکن د وټلې شوی دی که مالدار ته پریوتې مال ملاو شی، نو هغه ته پکار دی چه ددې په دغه آثارو کښې دا احادیث د دې صحابه کرامو نه مروی دي. حضرت عمر، حضرت علی، حضرت عبدالله بن مسعود، حضرت عبدالله بن عمر، حضرت عبدالله بن عمرو، حضرت عائشه، حضرت ام سلمه رضی الله عنهم وعنهن اجمعین ددې صحابه کرامو نه چه کوم آثار منقول دي په هغې کښې هم هغه حکم دي کوم چه احتاف بیانوی، یعنی د مالدار دپاره پخپله د هغې استعمال جائز نه دي، دا آثار په مصنف ابن ابی شیبه، مصنف عبدالرزاق، او مستدرک حاکم وغیره کښې موجود دي او ما په تکمله فتح الملهم کښې په تفصیل سره بیان کړی دی، ددې آثارو دوجه او دصحابه کرامو دتعامل د وجه په دې احادیثو کښې قوت پیدا شو، نو ځکه پرې استدلال کول ټیټ دي.

پخوانیو استدلال*

دامام شافعی رحمه الله اولنی استدلال دحضرت ابی بن کعب رضی الله عنه په حدیث باب باندې دي، په دې حدیث کښې نبی علیه السلام حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته د سلو دینارونه د فائدې اخستلو اجازت ورکړې دي. او حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه د مالدارو صحابه کرامو کښې شمارې شو څه غریب دزکات مستحق نه وو، کله چه نبی علیه السلام هغه ته د فائدې اخستلو اجازت ورکړې دي، نو دا ددې خبره ټیکاره دلیل دي، چه د مالدار دپاره دلقطه نه فائده اخستل جائز دي.

اخطاف ددې استدلال نه دا جواب ورکوی، چه بیشکه حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه په مالدارو صحابه کرامو کښې وو، لیکن په هره زمانه کښې مالدار نه وو، بلکه یوه زمانه په هغه داسې هم راغلې وه چه په هغې کښې غریب وو، اولویې تندې به پرې تیریدې، بیا روستواله تعالی د هغه حالت ته کولو، ددې دلیل دا دي، چه کله حضرت طلحه رضی الله عنه خپل باغ صدقه کولو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم نه ئې تېوس او کړلو، چه زه چا ته دا باغ صدقه کړم، ټیټی علیه السلام ورته او فرمائیل: زما را ئې خودا ده، چه ته دا باغ په خپلو خپلوانو باندې صدقه کړه، په روایاتو کښې راځی، چه هغوی خپل دا باغ خپلوانو ته ورکړلو، او حضرت ابی بن کعب او حسان بن ثابت ته ئې ورکړلو، ددې معلومه شوه، چه حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه په هغه وخت کښې مالدار نه وو، گټی هغه ته به ئې صدقه نه ورکوله، کیدې شی چه په دغه زمانه کښې ابی بن کعب رضی الله عنه د سلو دینارو تیلې موندې وه، په هغه زمانه کښې هغه فقیر وو، مالدار نه وو، او ځکه نبی علیه السلام هغه ته د سلو دینارو نه د فائدې اخستلو اجازت کړې وې.

دشوافعو دویم دلیل دحضرت زید بن خالد رضی الله عنه حدیث دي، په هغې کښې دا الفاظ راغلې دي: «ولا فشانك بها»، د دې معنی دا ده، که ددې سامان مالک پیدا نشو، نو ته پوهه شه اوستا دغه سامان شوافع ددې مطلب دا بیانوی، چه بیا ته دا په خپله استعمال کړه، لیکن احتاف علماء فرمانی، چه د «فشانك بها»، معنی دا نه ده، چه دا پخپله استعمال کړه، بلکه مطلب دا دي، که مالک ئې پیدا نه شونو بیا د شریعت د احکام مطابق په کښې تصرف اوکړه، نو که فقیر ئې پخپله ئې استعمال کړه، او که مالدار ئې، نو صدقه ئې کړه.

حضرت علی رضی الله عنه د واقعیه نه استدلال*

تقریر و ترجمہ

امام ترمذی رحمہ اللہ حضرت علی رضی اللہ عنہ پہ یوہ واقعہ باندی استدلال کری دی گومہ چہ روایت
را روا نہ ده چہ حضرت علی رضی اللہ عنہ ته چرتہ یو دینار ملاو شو هغوی دهغی دینار اعلیٰ
او کرلو چہ هغی مالک پیدا نشو نو نبی علیه السلام حضرت علی رضی اللہ عنہ ته دهغی دینار
خوړلو اجازت او کرلو که لقطه صدقه کول واجب وو نو نبی علیه السلام به حضرت علی رضی اللہ عنہ
ته دهغی د خوړلو حکم نه ورکولو خکه چہ حضرت علی رضی اللہ عنہ بنو هاشم وو او د بنو هاشم
دپاره صدقه خوړل جائز نه دی نو د نبی علیه السلام هغه ته د خوړلو اجازت ورکول ددی خبری دی
دی چہ دینار نبی حضرت علی رضی اللہ عنہ ته د صدقې په طور نه وو ورکړی بلکه دا نبی ددی ورو
ورکړی وو که ملکت غنی او مالدار وی نو هم ورته د لقطه نه دقاندی اخستلو اجازت شته

حضرت علی رضی اللہ عنہ پوره واقعہ*

ددی استدلال نه جواب دا دی چہ دا واقعہ په هیڅ صورت کینې د شوافعو استدلال نشي
جوړیدی خکه چہ دلته ټوله واقعہ نه دی ذکر شوی په ابوداود کینې پوره واقعہ داسې بیان شوی ده چہ
یو ځل د حضرت فاطمې رضی اللہ عنہ په کور کینې څه نه وو او حضرت حسن او حضرت حسین په دغه
وخت کینې دواړه ماشومان وو د لویې د وجه نه یې ژړل کله چہ حضرت علی رضی اللہ عنہ کور ته
راغلو او دا صورت حال یې اوکتلو نو سمدستی د کور نه بهر اووتلو چہ د ماشومانو دپاره د خوراک
خیز راوړی په لاره کینې هغه ته یو دینار دچانه پریوتی ملاو شو هغوی دغه دینار راوچت کرلو
کورته یې راوړ حضرت فاطمې رضی اللہ عنہا ته یې ذکر اوکرلو حضرت فاطمې رضی اللہ عنہ ورته
اووئیل دا دالله تعالیٰ دطرف ته مدد دی حضرت فاطمې رضی اللہ عنہ ورته داسې اوکرلو چہ
دلته دیو یهودی دوکان دی په دی باندی د هغه نه اوړه واخله حضرت علی رضی اللہ عنہ هغه یهودی
ته ورغلو او دهغه ته یې اوړه واخستلو او دینار یې ورته ورکړلو چہ په دی کینې پیسې کټ کړه هغه
یهودی ورته اووئیل آیات دهغه کس زوم یې چہ ځان ته پیغمبر وائی حضرت علی رضی اللہ عنہ ورته
اووئیل او هغه یهودی ورته اووئیل ښه زه بیا ستا نه پیسې نه اخلم ته دا اوړه داسې یوسه نو حضرت
علی رضی اللہ عنہ اوړه هم راوړلو او دینار هم بیا ورته حضرت فاطمې رضی اللہ عنہ
اوفرمائیل اوس ته دا دینار واخله او فلائی قصاب ته ورشه او دهغه نه لږه غوندي غوښه واخله حضرت
علی رضی اللہ عنہ روپۍ کیږی نو حضرت علی رضی اللہ عنہ ته یې اووئیل په دی باندی غوښه راکړه قصاب ورته
اووئیل یوه سره گانډه کیخودلو او هغه ته یې اووئیل کله چہ زه تاته یوه روپۍ غوښه واخستله او هغه دینار یې
راکړی غوښه یې واخستله او کور ته لاړلو حضرت فاطمې رضی اللہ عنہا روپۍ راوړم نو دا دینار به مالک
دواړه روپۍ ته کیاستل په دی کینې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړلو حضرت علی رضی اللہ عنہ
فاطمې رضی اللہ عنهما ورته ټوله واقعہ بیان کړه او تپوس یې ترې اوکرلو چہ دا خوراک زمونږ دپاره
جائز دی که ناجائز کینی علیه السلام ورته اوفرمائیل جائز دی په دی کینې یوهلک دا اوړه
کولو او تیریدلو زما یو دینار ورک شوی دی که چاته ملاو شوی وی نو را دی کړی حضرت علی رضی اللہ عنہ
الله عنہ بهر وراووتلو او دهغه نه یې تپوس اوکرلو څه خبره ده هغه ورته جواب ورکړلو چہ په فلائی
ځانې کینې راته دینار ورک شوی دی هغه گورم حضرت علی رضی اللہ عنہ ورته جواب ورکړلو چہ په فلائی
اودریمه بیا حضرت علی رضی اللہ عنہ دغه کور ته لاړلو او نبی علیه السلام ته یې عرض اوکرلو چہ
ددینار هغه مالک راغلو نبی علیه السلام ورته اوفرمائیل کوم قصاب سره چہ تا بودینار ایڅی
دی هغه ته ورشه او زما د طرف نه ورته اوواید چہ د روپۍ درکولو زه ذمه وار یم او دینار وایڅی
راکړه نو حضرت علی رضی اللہ عنہ هغه قصاب ته ورغلو او هغه ته یې اووئیل چہ رسول الله صلی الله علیه وسلم
د دیو درهم د ادا ذمه واری اخلی ته هغه دینار واپس راکړه نو قصاب هغه دینار واپس کړ

حضرت علی رضی الله عنه هغه دینار واپس راوړلو دا دهغه دینار تفصیلی واقعہ ده.

په دې واقعہ باندې استدلال صحیح نه دي *

په دې واقعہ کېنې تاسو او کتلو چه د دینار دخوړلو ذکر چرته نشته د زیاتو نه زیاته دا اوشوه چه اوږه وړنه مفت ملاو شو او غوښه ورته صرف په یوه روپۍ ملاو شوه او دینار نې د قصاب سره گانډه اویځي او غوښه نې په هغه دینار نه وه اخستې روستو نې ترې هغه دینار هم خلاص کړلو او اصل مالک ته نې واپس کړلو نو ددې حدیث نه خوال د شوافعو استدلال ددې وجه صحیح نه دي چه په دې کېنې د دینار دخوړلو ذکر چرته نشته.

او په خبره دا ده چه د خوراک دپاره د لقطه جائزوالې خان ته خبره ده او په شرط د ضمان په خوراک باندې د مالک رضامندی باندې غالب گمان کول جدا خبره ده ددې تفصیل دا دي چه احتاف دا والې چه د مالدار ملتقط دپاره د لقطه نه نفع اخستل جائز نه دی ددې مطلب دا دي چه د ملتقط دپاره هغه خیز خیل خیز گنډل او خوړل جائز نه دی البته که ملتقط هغه خیزیه دي غالب گمان استعمال کړی چه اصل مالک ته ددې پته اولگی نو هغه به نې داستعمال اجازت را کړی او زه نې په دې شرط باندې استعمالوم چه کله نې مالک ته ضرورت وی نو دهغې قیمت به ورته ورکوم نویه دغه وخت کېنې د هغه خیز استعمال جائز دي.

حضرت گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه د حضرت علی رضی الله عنه حالت دا وو چه په کور کېنې لوږه وه بچو نې دلویږي نه ژړل په داسې حالت کېنې که ډیر هم دستخت زړه خاوند شی خو هغه به ورته داسې اونه وائی چه تاته کوم دینار ملاو شوې دي دهغه دخوراک ورته اجازت نشته تردې چه د یهودی پشان بخیل سری ورته او وویل چه اوږه مفت یوسه نو د یو مسلمان نه خودا توقع نشی کیدی چه هغه نه د معلومیدو باوجود چه حضرت علی رضی الله عنه په کور کېنې لوږه ده او دابه ورته او وائی چه نه د دې دینار داستعمال اجازت نشته نو اجازت متعارف موجود وو که حضرت علی رضی الله عنه دینار خوړلې هم وو نویا هم د هغه دپاره د تاوان په شرط دهغې خوړل جائز وو نو ځکه ددې واقعہ نه استدلال نه صحیح کیږی.

د بنو هاشم دپاره د صدقاتو حکم *

ترم خبره دا ده چه دا کومه مسئله ده چه د بنو هاشم دپاره صدقه حلاله نه ده ددې تفصیل دا دي چه صدقات واجبہ خو د هغوی دپاره جائز نه دی لیکن نفلی صدقات د احتافو په نزد بنو هاشم دپاره هم جائز دی اولقطه په صدقات نافله کېنې شمارلې شی نو ځکه ددې واقعې نه استدلال کول ټیګ نه دی.

عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ اللَّقْظَةِ فَقَالَ عَرَفْتُهَا سَنَةً ثُمَّ اعْرِفُوا وَكَأَنَّهَا وَوَعَاءُهَا وَعَفَاصُهَا ثُمَّ اسْتَفَقَ بِهَا فَإِنْ جَاءَ رَبُّهَا فَأَذَّهَا إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَةٌ الْغَنَمِ فَقَالَ خُذْهَا فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلنَّبِيِّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضَالَةٌ الْإِبِلِ قَالَ لَقَبْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى اخْمَرْتُ وَجَنَّتَاهُ أَوْ اخْمَرْتُ وَجْهَهُ فَقَالَ مَا لَكَ وَلَهَا مَعَهَا خُذْهَا وَسَقَاؤُهَا حَتَّى تَلْقَى رَبَّهَا (۲۳۷)

حضرت زید بن خالد جهنی رضی الله عنه روایت کوی چه یوکس د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه د لقطه په باره کېنې تپوس او کړلو نېی علیه السلام ورته او فرمایل: د یو کاله پورې ددې اعلان کوه او بیا ددې رسن او تیلی اود اس د خوراک تیلی یاده ساته او هغه خرچ کړه او کله چه دهغې مالک راشی نو هغه ورته واپس کړه که هغه خیز موجود وی گنی د هغې تاوان ورکړه تپوس کوونکی تپوس او کړلو یا رسول الله که ورکه شوې چیلې بیامومی نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته

اوفرمانیل هغه اونیس هغه په یا ستا وی او یا به ستا د رور وی او یا به تی شرمخ او خوری (یعنی که چیلن درته ملاو شی هغه اونیس او دهغی تعریف کوه او مالک ته د رسولو کوشش نی کوه سانه تیوس او کړلو که دغه شان ورک شوی او بی ملاو شی نوڅه کول پکار دی؟ چه دا تیوس نی واوریدو نو نیی علیه السلام غصه شو تردی چه مخ مبارک نی سور شو غصه ورته په دی خبره باندی ورغله چه دا خبره داسی نه ده چه ددی په باره کببی تیوس اوشی دا خو پخپله معلومه ده بیا نی اوفرمانیل ستا داوین سره څه کار دی الله تعالی چه څه پیدا کړی دی دهغی دپاره نی سامان هم پیدا کړی دی (یعنی اوین په تلو کببی د چا محتاج نه دی او په اوبو کببی هم د چا محتاج نه دی) تردی چه هغه خپل مالک ته ملاو شی نو که اوین اوموسی نو دهغی د نیولو ضرورت نشته هغه دی آزاد بریږدی

کوم څیز اوچتول پکار دی*

لیکن فقهاء کرام فرمائی چه د التقاط په باره کببی دا حکم معلول بعله، دی هغه علت دا دی چه د کوم مال د ضائع کیدو یا د غلا کیدو ویره وی نو هغه مال اوچتول پکار دی او بیا دهغی اعلان کول پکار دی او که د ضائع کیدو یا د غلا کیدو ویره نه وی بلکه دا خیال کیدي شی چه مالک به نی تلاش کوی او دلته به راوړسی نو په دی صورت کببی د اوچتولو ضرورت نشته.

یو یو یو ایام صاحب ته دهوکه ورکړی وه*

د امام ابوحنیفه رحمه الله نه منقول دی چه هغوی فرمائی: د یو یو بودی نه علاوه تر نن ورځی پورې ماته چا دهوکه نه ده را کړی هغه داسی چه یو خل په لاره باندی تلم څوگورم چه یوه بودی په لاره کببی خفه ولاړه وه ما دهغی نه تیوس او کړلو څه ضرورت دی درته هغی بودی یو یو تیلی ته اشاره او کړه چه نزدی په زمکه پرته وه او بیا هغه ځانی نه لاړله اوس مجبورا هغه تیلی اوچتل په ما شو او بیا ماته دهغی تعریف کول وو هغه بودی ددی دپاره ولاړه وه چه دا تیلی د بل چا په ذمه شی او زه خپله غاړه خلاص کړم او دغه شان هغی خپله ذمه واری ماته حواله کړه او هغی بودی ته دا مسئله معلومه وه چه دا تیلی داسی پریخودل او ددی نه تلل هم جائز نه دی ځکه چه د ضائع کیدو خطره په کببی وه دغه شان هغی بودی ماته دهوکه را کړله.

که معمولی څیز ورته په لار کببی ملاو شی نو؟*

((وقله رخص بعض أهل العلم إذا كانت اللقطة يسيرة أن ينتفع بها ولا يعرفها))

که لقطه معمولی څیز وی نو بیا دتعریف ضرورت نشته مثلاً که یوه کهجوره ورته ملاو شوه نو دهغی دتعریف او اعلان ضرورت نشته بلکه هغه دی اوچته کړی او خورل نی جائز دی دحضرت فاروق اعظم رضی الله عنه په واقعاتو کببی لیکلی شوی دی چه هغوی یو کس اولیدلو چه د یو یو کهجور په باره عمر رضی الله عنه ورته ورغلو او یوه کوره نی اوونیل: ته په دی طریق خپله پرهیزکاری پکاره کوی اوړی راوړی که داسی څیز ملاو شی چه دهغی په باره کببی غالب گمان دا وی چه نه یواځی د هغی مالک دهغی څیز تلاش نه کوی بلکه هغه په دی خوشحاله وی چه خیرینه ده چه چا په ښه به راشی نو په داسی صورت کببی دتعریف او اعلان ضرورت نشته.

باب فی التَّخْفِيفِ

عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ أَصَابَ عُمَرُ أَرْضًا بِخَيْرٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَبْتُ مَالًا بِخَيْرٍ لَمْ أَصِبْ مَالًا لَقِيَ لَيْسَ عِنْدِي مِنْهُ فَمَا تَأْمُرُنِي قَالَ إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا فَتَصَدَّقَ بِهَا غَيْرُ

لَهَا لَا يَتَّاعِ أَصْلَهَا وَلَا يُوهَبُ وَلَا يُورَثُ تَصَدَّقَ بِهَا فِي الْفُقَرَاءِ وَالْقُرْبَىٰ وَالرَّقَابِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَأَنِّي السَّبِيلَ وَالصَّيْفَ لَا جُنَاحَ عَلَىٰ مَنْ وَلَّيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ أَوْ يُطْعِمَ صَدِيقًا غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ
بِهِ قَالَ فَلَذَكَرْتُهُ لِمُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ فَقَالَ غَيْرَ مُتَأَمِّلٍ مَالًا قَالَ إِنَّ عَوْنَ فُحْدَثِي بِهِ رَجُلٌ آخَرُ أَلَّهُ
لَهَا فِي قِطْعَةٍ أَدِيمٍ أَحْمَرَ غَيْرَ مُتَأَمِّلٍ مَالًا (۲۳۸)

حضرت بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ تہ بہ خیر کنبی یوہ زمکہ ملاو شوہ د خیر دفتح تہ پس دھغی خانہ زمکہ بہ مسلمانانو باندی تقسیم کری شوہ نو یوہ زمکہ د حضرت عمر رضی اللہ عنہ بہ حصہ کنبی راغلہ بہ بعضی رویاتو کنبی د زمکہ نوم ، شمع ، راغلی د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د نبی علیہ السلام بہ خدمت کنبی عرض اوکریو یا رسول اللہ ماتہ بہ خیر کنبی داسی مال ملاو شوہ دی . چہ ددی تہ ورائدی راتہ چرتہ دی تہ نہ مال تہ دی ملاو شوہ ددی زمکہ بہ بارہ کنبی ستاسو خہ حکم دی زہ دی سرہ خہ اوکرم ؟ نبی علیہ السلام ورتہ او فرمائیل تہ خویشہ دی وی نو ددی اصل وقف کرہ اوہغہ صدقہ کرہ دا لفظ ، حبست ، ہم وئیلی شی او ، حبست ، ہم وئیلی شی کہ حبست ، وی نو ددی لغوی معنی دہ بندول او ددی د بندولو تہ مراد وقف دی او کہ بہ تشدید سرہ ، حبست ، اووائی نو دا د ، حبس یحبس حبسا ، نہ مشتق دی ددی معنی دہ وقف کول تونبی علیہ السلام او فرمائیل کہ خویشہ دی وی نو ددی اصل حبس کرہ یعنی وقف کرہ او ددی منافع صدقہ کرہ وقف تہ نہ حبس ، خکہ او وئیل چہ ددی زمکہ ملکیت نہ ہمیشہ دپارہ بند کرلو او اوس بہ دا دبل چاملکیت نہ وی ددی منافع بہ صدقہ وی لیکن ددی ذات او اصل بہ محبوس وی .

محبوس فقہاء فرمائی چہ ، محبوس علی ملک اللہ ، شو یعنی د واقف د ملکیت تہ اووتلو داللہ تعالیٰ بہ ملکیت کنبی راغلہ او امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ د محبوس کیدو مطلب دا دی چہ د واقف بہ ملکیت پوری محبوسہ شوہ یعنی بہ دی جائیداد کنبی د واقف ملکیت برقرار دی خو منافع نہ بہ موقوف علیہم باندی صدقہ دی .

بہر حال حضرت عمر رضی اللہ عنہ ہغہ زمکہ صدقہ کرہ یعنی اصل نہ وقف کرلو او منافع نہ صدقہ کرہ او بہ وقف کنبی نہ دا شرط کیخودلو . چہ ددی اصل بہ چرتہ ہم نشی خرخولی او تہ بہ دا ہیہ کولی شی او تہ بہ دا زمکہ بہ میراث کنبی تقسیمولی شی البتہ ددی منافع بہ بہ فقیرانو او خیلوانو او غلامانو بہ آزادولو او داللہ تعالیٰ بہ لار کنبی خرچ کولی شی ددی اولین مقصد خو جہاد فی سبیل اللہ دی خو حج ہم بہ دی کنبی شاملولی شی نو کہ خوک د جہاد دپارہ خی خو دومرہ پیسی ورسرہ نہ وی چہ ہغہ دجہاد او سورلی اووسلی خرچہ برداشت کری نوہغہ تہ بہ بہ دی کنبی ورکولی شی دغہ شان یو کس د حج دپارہ روان وی لیکن بہ لارہ کنبی منقطع شو او اوس ہغہ سرہ د سفر جاری ساتلو او حج کولو خرچہ باقی پاتی نشی نو داسی کس تہ ہم ورکولی شی او مسافر چہ ضرورت مند وی بہ میلمنویاندی ہم خرچ کولی شی .

د موقوف علیہم غریب ضروری نہ دی

کلہ چہ یو خیز وقف شی نو بہ دی کنبی د موقوف علیہم فقر ضروری نہ دی بہ زکاۃ کنبی خو د صدق علیہ فقر ضروری دی نو کہ واقف موقوف علیہم کنبی داسی کسانو تہ ورکری چہ دھغوی گذارہ کیبری ، نویہ دی کنبی خہ خرچ نشتہ مثلاً یوکس زمکہ وقف کوی او دا اووائی چہ اولئی پیداوار دی زما بہ خیلوانو کنبی تقسیم کری شی ددی تہ پس دی غریبانانو تہ ورکری شی نو دا جائیدی نو مالداران ہم موقوف علیہم گرخولی شی خو بہ دی شرط چہ ددی وقف آخری مصرف غریبانان وی یا یو داسی جہت وی چہ تہ ختمیدونکی وی نو وقف تبک دی .

دوقف متولی نه د وقف د ایدن نه خوراک جائز دی

وراندې فرمائی چې: «لا جناح الخ» کوم کس چه ددې وقف متولی اونگران وی نو هغه ته په دې خبره کښې گناه نشته چه هغه د دغه وقف نه په ښه طریقه سره خوراک او کړی یعنی کوم کس چه د ښې او ورځې د هغې وقف په انتظام اونگرانې کښې مصروف وی نو دهغه دپاره دا جائز دی چه دهغې وقف په آمدنې کښې څه حصه په خپله استعمال کړی خو په دې شرط چه په انصاف او ښه طریقه سره وی یا د دستور او رواج مطابق وی. او یضعم صدیقا. یا نې خپل دوست باندې او خړوی خو چه دهغې وقف په وجه هغه مالدار نه جوړېږی یعنی دوقف متولی د وقف منافع په خپلو ذاتی ضروریاتو کښې په اعتدال سره خرج کولې شی او خپلو دوستانو او عیلمتوته باندې هم په اعتدال سره خوړلې شی خوداسې به نه کوی چه هغه وقف دخپلې مالدارۍ ذریعه جوړه کړی نوځکه د خپل ضرورت نه زیات اخستل دهغه دپاره جائز نه دی.

قال الخ، این عون وائی چه ما دا خبره محمد بن سیرین رحمه الله ته بیان کړله چه ماته حضرت تافع رحمه الله دا حدیث بیان کړې دي نو حضرت محمد بن سیرین رحمه الله او فرماتیل: چه تا دا کوم الفاظ او وئیل: غیر متول فیه. ماته دا حدیث داسې یاد دي. غیر متائل مالا. دهغې لفظی ترجمه دا ده. چه هغه خپل مال ته جړې نه پیدا کوی. ائیل. جړې ته وائی. او. ائیل تائیل. یوکار داسې کول چه هغه جړه اونیسې دامرالیس شعر دي. ((وقد یدرک المجد المائل امثالی))

د. متائل. معنی جړ نیولې د شعر مطلب دا دي چه داسې شرافت چه جړه اونیسې داسې ته زما پشان سړي هم رسیدې شی این عون فرمائی چه دا حدیث ماته روستو یو بل کسان بیان کړلو او هغه دا او وئیل چه هغه د سړې خرمنې په یه ټوټه باندې دا عبارت لیکلې شوې اولیدلو. غیر متائل مالا. لکه چه حضرت عمر رضی الله عنه دهغې زمکې د وقف کولو نه پس په یوه خرمن باندې دا وقف نامه لیکلې وه په هغې کښې. غیر متائل مالا. لیکلې شوې وو. ددې نه معلومه شوه چه د. متائل. روایت صحیح دي.

د وقف حقیقت

د وقف حقیقت په باره کښې لږ غونډې اختلاف بیانولې شی عام طور دا وئیلې شی. چه په وقف کولو باندې موقوف څیز دواقف ملکیت نه اوځی اود الله تعالی په ملکیت کښې داخل شی. ځکه دهغې خرڅول. هبه. وراثت نشی کیدې دا مسلک د جمهورو فقهاو دي په دې ائمه ثلاثه اوصاحبین هم شامل دي او د وقف نه پس نه خو دواقف دپاره استرداد یعنی واپس کول جائز دی. اونه هبه جائز ده. امام اعظم رحمه الله دا قول منسوب دي چه دهغه په نزد وقف موبد نه وی او په وقف کولو سره وقف څیز دواقف ملکیت نه نه خارجېږی بلکه هم هغه شان د واقف په ملکیت کښې وی. اونې واپس کولې هم شی امام ابوحنیفه او موقوف موبد.

لیکن حقیقت دا دي چه خلقو دامام ابوحنیفه مسلک صحیح نه دي پیژندلې امام صاحب دا نه وائی چه یو وقف موبد نه وی بلکه هغوی دا فرمائی. که یوکس د زمکې رقبه وقف کړی. نو هغه وقف شی اود واقف د ملکیت نه خارج شی په دې کښې څه شک نشته لیکن که یوکس د زمکې رقبه نه وی وقف کړې بلکه دهغې منافع نې وقف کړې وی مثلاً داسې اووائی. ((منافع ارض هذه موقوفة علی فقراء دخیاء مریک نه پس وخت نه منسوب کړې وو مثلاً دا نې وئیلې وو چه.)) ان مت فمنافع ارضی هله

موقوفه علی (ساکنین) په دې صورت کښې به هم دامام اعظم عليه السلام په نزد دزمکې منافع همیشه دپاره د موقوف عليهم دپاره وی. او که د مرگ نه سره ئې معلق کړې نه وی. لیکن که یو حاکم دا فیصله وکړه چه د دې وقف منافع په همیشه دپاره فلانی ته ملاوېږي. نو بیا هم دا حکم دې یعنی هغه منافع په همیشه دپاره د موقوف عليهم دپاره وی په پورتنودرې واړه صورتونو کښې دامام صاحب په نزد راندې هم د واقف دپاره په وقف کښې رجوع کول جائز نه دی.

خاومر صورت دا دې چه واقف د زمکې رقبه وقف کړې نه وی بلکه منافع ئې وقف کړې وی. او دهغې منافع ئې خپل مرگ ته مضاف کړې نه وی. او حاکم هم د هغې منافع د تأیید فیصله نه وی کړې نو په دې صورت کښې دامام اعظم عليه السلام په نزد ددې به د وقف منافع موقوف علیه صرف د هغه وخته پورې استعمالوی دکوم وخته پورې چه واقف تحدید کړې وی او واقف ته به د رجوع کولو اختیار هم دی. او هغه دا وئیلی شی. چه اوس زه خپل منافع واپس کوم. دامام صاحب صحیح مسلک دا دي.

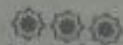
په درې اعمال چه دهغې ثواب دمرگ نه پس هم ملاوېږي

عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إذا مات الإنسان انقطع عمله إلا من ثلاث صدقة جارية وعلم ينفق به وولده صالح يذغوه له (۲۴۰)

دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي. چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی چه کله انسان مړ شی نو دهغه ټول اعمال ختم شی. البته درې اعمال نه ختمیږي. صدقه جاريه، او هغه علم چه فائده ترې اخستلی شی. او نیک عمل اولاد چه هغه ته دعا کوی.

په دې حدیث کښې دصدقه جاريه ذکر دي. دا عام طور د وقف په ذریعه وی ځکه ئې دا حدیث د وقف په باب کښې ذکر کړلوی. په عامو صدقاتو کښې دا وی چه یو ځل صدقه اوکړې. نو بس ختمه شی. لیکن صدقه جاريه په مستقبل کښې هم جاري وی مثلاً جمات جوړ کړی. مسافرخانه جوړه کړی. یا کوهی وقف کړی. دا ټول په صدقه جاريه کښې داخل دی.

عام طور خلق د وقف په مسئلو کښې ډیر غفلت کوی. اود وقف مسئلې نه معلوموی. مثلاً د وقف ترخول کله جائز دی؟ او کله ناجائز دی. کله ددې بدلول جائز دی. او کله ناجائز دی؟ ددې احکام څه دي؟ او زموږ هغه عالمان چه زیات تر تعلق ئې د اوقافو سره وی. یا جمات سره، یا مدرسي سره، یا خانقاه سره، او داسې څیزونو عام طور وقف وی. نوځکه د عالمانو دپاره دا مسئلې ښه لوستل پکار دی. اوښه بري خان پوهول پکار دی.

باب ما جاء في الطحمة جرحها جبار

عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم العجماء جرحها جبار والثر جبار (والطحن جبار) (۲۴۱)

دحضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دي. چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی. **العجماء**، معنی ده، حیوان، او دا د **اعجم**، مونث دي. د **اعجم**، لفظی معنی ده. **جبار**، معنی ده، انسان چونکه په وینا قادر دي. نوځکه ورته حیوان ناطق وائی. ځکه هغه **عجماء**، ده. د **جبار**، معنی ده، **هدر**، یعنی چه دهغې دیت او قصاص او معاوضه نه وی. د حدیث معنی دا ده. چه که حیوان څوک زخمی کړی. نو هغه **هدر**، دي. او دهغې ضمان په چا باندې نشته.

که څاروی نقصان اوردوی نو دهغي تاوان به په مالک وی که نه؟

دا مسئله خوپه دې صورت کېښې متفق عليه ده. چه د څاروی سره سرې نه وی بلکه څاروی نه وي اوختی. اوڅوک زخمی کړی نو په مالک باندې ضمان نشته خو امام شافعی رحمه الله په دې کېښې کوي. فرمائی که څاروی د ورځې چاته نقصان رسولې وی. نو په مالک باندې ضمان نشته لیکن د شپې چاته نقصان اوردوی. نو په مالک به ضمان راځي. او ددې وجه دا بیانوی. چه د ورځې ټول څاروی کار دپاره یا د خریدو دپاره اوځي. لیکن د شپې په مالک باندې واجب ده. چه وې تړی. او دهغي ضمان کوي. نو که د شپې څاروی په چا باندې حمله اوکړه. ددې مطلب دا دي. چه مالک دخپل څاروی حفاظت کېښې کوتاهی اوکړه. نوڅکه به پرې تاوان راځي.

امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه د ورځې او د شپې څه فرق نشته بلکه چه په کوم وخت کېښې به باندې د څاروی تړل په عرف کېښې ضروري گنلې شی. که په هغه وخت کېښې څاروی چاته نقصان اوردولو. نو مالک به ضامن وی. که ورځ وی او که شپه وی. څوکه د مالک د طرف نه کوتاهی نه وي نو دې صورت کېښې به هغه باندې ضمان نشته. ددې دلیل د حضرت براء بن عازب رضی الله عنه خبره ده. هغه په ابوداود کېښې راغلې دي. چه یوخل دیوسړی څاروی بل ته نقصان اوردولو. او مالک ورپه وخت کېښې د دې څاروی په مالک باندې ددې حفاظت ضروري وو. هغه ددې په حفاظت کېښې کوتاهی اوکړه. نوڅکه به په ده باندې ضمان راځي.

امام شافعی رحمه الله ددې حدیث نه استدلال کوي. چه چونکه رسول الله صلی الله علیه وسلم د شپې وخت ذکر کړې دي. نوڅکه به پرې د شپې په وخت کېښې په نقصان رسولو باندې ضمان راځي. ده بلکه اصل علت تقصیر دي. نو چه په کوم صورت کېښې د مالک نه تقصیر راشي. په مالک باندې ضمان وی. که د ورځې وخت وی. او که د شپې دا صورت به هغه وخت کېښې دي. چه د نقصان په وخت کېښې د څاروی سره سائق یا قائد نه وو.

لیکن که څاروی په داسې وخت کېښې نقصان اوردولو. چه په هغې باندې څوک سور وی. یا په خان پس نهې راښکي. یا نهې د روستو نه شړي. نو په دې صورت کېښې به هغه سور یا راښکونکي یا شړونکي باندې ضمان راځي. خو په دې شرط چه داسې نقصان اوردوی. چه دهغي نه بچ کیدل کیدی شو. او که صورتونو کېښې به مطلقاً ضمان راځي. او په بعضې ضمان نه راځي. که په وړاندې یا روستونو پښو دې چه که څاروی داسې نقصان اوکړی. چه دهغي نه بچ کیدل ممکن وو. نو ضمان پرې نشته. نو که څاروی د مخکېښې طرف سائق باندې راځي. او که بچ کیدل ترې ممکن وو. نو ضمان پرې نشته. نو که څاروی د مخکېښې طرف نه چاته نقصان اوردولو. مثلاً په خوله. یا په ښکر. یا په مخکښې پښه. نو په دې صورت کېښې به راکب اوسائق ضامن وی. څکه چه د څاروی مخکښې حصه ددوی په قابو کېښې وی. هغوی ورته گوري. او که بچ کول نه غوښتلو. نو بچ کولې نهې شو. لیکن که څاروی د شاه نه چاته لټه ورکړه. یا نهې د لکي په ذریعه چاته نقصان اوردولو. نو په دې صورت کېښې به راکب او قائد دپاره د څاروی د روستنې حصې نگرانی ممکنه نه ده. په گاري به دهغي په صورت کېښې د نقصان ضمان.

زمونږ په موجوده زمانه کېښې چه کومې سورلې رانج دی. مثلاً سانیکل موترسانیکل. رگشت. گاري. موتر. بس ترک وغیره ددې ټولو حکم د څاروی د راکب دي. که ددې گارو دوجه چاته نقصان

داسی د نو ضامن به نه په چلونکي وی خو په دې گارو کښې د مخکښې او روستو څه فرق نشته لکه
څنگه چې په څاروي کښې فرق شته. یعنی په هغې کښې سائق اوقاند اوراکب وی او دهر یو خپل خپل
مسائل دی. اوبه دې گارو کښې د د درې وارو یو حکم دی. ځکه چې څاروي په خپله اراده باندې حرکت
کوي که څاروي د روستونه چاته لته ورکړه نو دا راکت ته نشي منسوب کولې او گارې داسې نه
دی ځکه چې هغه په خپله اراده نه چلیږي ځکه د گارې حرکت چلونکي ته منسوب وی نو چلونکي به په
هر صورت کښې ضامن وی.

۱۰۰۰ والیر جبار مطلب*

د والیر جبار، کوهي هم، هدر، دې ددې مطلب دا دی. که یوکس په خپله مملوکه زمکه کښې
کوهي اوکني او یو سړي په هغه کوهي کښې پریوځي - نو کښتونکي دهغې ضامن نه دی. دغه شان که
یوکس د حاکم په اجازت باندې په داسې ځانې کښې کوهي او کښتولو چې دهغې نه خلقو ته اوبه
ورکول مقصود وی او هغه لاره نه وی که په هغې کښې یو سړي پریوتلو او مړ شو نو کښتونکي ضامن نه
دی لیکن که یو سړي په داسې ځانې کښې کوهي اوکني چې عامه لاره وی او دهغه ملکیت هم نه
وی او حاکم اجازت هم نه وی نو کوهي کښتونکي زیاتي کونکي دی. اوزیاتي دوجه به هغه ضامن وی.

په مباشر اومتسبب باندې د راتلواصول*

اصول دا دی چې کس د هلاکت یا ضرر مباشر وی. هغه به په هر حالت کښې ضامن وی. که دهغه دطرق
نه تعدی وی که نه وی او کوم سړي چې مباشر نه وی بلکه متسبب وی. یعنی هغه یو سبب جوړ کړي
وی او بل سړي ورسره هم په هغې کښې شمولیت کړي وی نو په داسې صورت کښې به په هغه وخت
کښې ضامن وی چې هغه متعدی وی. کښې ضامن به نه وی ددې اصولو په رتړا کښې اوس، جعفر،
متسبب دی نو تر هغه وخته پورې به دې ضامن نه وی چې ترڅو پورې دده د طرف نه تعدی نه وی. اوچې
تعدی راشي نو ضامن به وی.

په موجوده زمانه کښې په تریفک کښې د مباشر تعین*

لیکن پورتني اصول د موجوده وخت د تریفک په اصولو باندې منطبق کولو دپاره په جزئیاتو باندې ځان
به پوهول ضروري دی په دې موضوع باندې په عربی کښې زما یوه رساله ده. د هغې نوم
دی، حوادث المرور، یعنی د تریفک حادثات په دغه رساله کښې مایه تفصیل سره بیان کړي دي چې
په کوم صورت کښې به په راکب باندې ضامن راځي. اوبه کوم صورت کښې به نه راځي. او دا قواعد
فقهیه په هغې باندې څنگه منطبق کیږي. د هغې خلاصه دا ده چې دا قاعده په خپل ځانې ټیک ده چې
مباشر به په هر صورت کښې ضامن وی. لیکن د ضروري ده چې هغه مباشر وی. اوس که مثلاً یو سړي
په صحیح طریقه د تریفک د اصولو مطابق موټر چلوي ناڅاپه یو سړي د یو ډبر په فاصله کښې گاډی
ته راپریوتلو او هلاک شو. نو په دې صورت کښې به دا هلاکت سائق یعنی د گارې چلونکي ته نشي
منسوب کولې بلکه دا به وتیلي شي چې دغه سړي گویا په خپله خودکشی اوکړه نو د مباشرت نسبت
به هم دهغه ذات ته کیږي. د رانیور طرف ته به نه منسوب کیږي. نو د رانیور به ضامن نه وی.

۱۰۰۱ المعدن جبار مطلب*

د المعدن جبار، او معدن هم هدر دی. یعنی که یو سړي په جائزه طریقه باندې یوکان او کښتولو اوبه
کار کښې یو سړي پریوتلو او مړ شو نو دهغه خون هدر دی یا نه په کان کښې دتنه د کار کولو دپاره
څوک مزدور نیولې وو. او دکار په دوران کښې په هغه باندې دپاسه نه یوگت راوغورځېږي او دهغې د
وجه هغه
هلاک شي نو دکان مالک به ضامن نه وی.

د فني الرکاز الخمس مطلب*

«وفي الرکاز الخمس... رکاز... هغه مال ته وانی چه په زمکه کښې خځ وی برابره ده که هغه معدن وی او که په زمکه کښې خځه شوي خزانه وی په دې کښې خمس.. واجب دې هغه به بیت المال ورکولی شی»

د فني الرکاز الخمس د ماقبل سره تعلق*

اوس سوال دا دي چه داخری جملې د مخکنی جملې سره څه تعلق دي؟ ځکه چه په سابقه جملو کښې خو د بیت دجوب او عدم وجوب بیان دي او د خمس تعلق د زکات یا د مال فني سره دي ددې جوب دا دي چه ددې حدیث پوره پس منظر امام ابو یوسف رحمه الله په کتاب الخراج کښې بیان کړې دي هغې پس منظر نه جوړ تور معلومېږي امام ابو یوسف رحمه الله نقل کوي چه پخوانی زمانه کښې که په چا خاړوی یو انسان ته نقصان اورسولونو دهغې ضمان به په مالک وو او هغه خاړوي به هغه چا حواله کولې شو چاته چه نقصان رسیدلې وو او که د چا دکوهی نه به یو انسان ته نقصان رسیدلې وو نو هغه کوهی به دهغه چا وو چاته چه به نقصان رسیدلې وو او که د چا دکان نه بل یوکس ته نقصان اورسیدلو نو هغه کان به د متضرر وو دا د جاهلیت دزمانې قاعده اواصول وو نیی علیه السلام د جاهلیت دا اصول ختم کړل او دا ئې او فرمائیل: ((العجماء جرحها جبار، والبر جبار، والمعدن جبار))

کله چه نیی علیه السلام بیان او کړلو چه... معدن... به متضرر نه نشی ورکولې بلکه هغه هدر دي نو دهغې په مناسبت سره نیی علیه السلام دا هم او فرمائیل چه په معدن باندې شرعی قرض صرف دا دی چه په هغې کښې به صرف خمس ورکولې شی نو ددې جملې د ماقبل سره دا تعلق دي

د رکاز په باره کښې د تنهاو اختلاف*

د... رکاز... په باره کښې د احنافو اوشوافو په مینځ کښې مشهور اختلاف دي د احنافو په نزد د رکاز په مفهوم کښې دوه څیزونه داخل دي یو معدن او دویم... رکاز... معدن یعنی خزانه د احنافو په نزد په خمس واجب دي او د... رکاز... لفظ دواړو ته شامل دي امام شافعی رحمه الله فرمائی چه د... رکاز... په مفهوم کښې صرف خزانه داخله ده معدن په کښې داخل نه دي نو دهغوی په نزد په خزانه کښې خمس واجب دي او په معدن کښې خمس نشته نو د هغوی په نزد په خزانه کښې خمس واجب دي او که صرف د خزانی دپاره استعمالېږي ده معدن دپاره نه استعمالېږي نو د رکاز... اطلاق په معدن باندې نه کیږي امام اعظم رحمه الله مسلك د لغت او روایت او درایت درې واړه اعتباراتو باندې راجح دي د لغت په اعتبار ځکه چه ټولو اهل لغتو په دې تصریح کړې ده چه د رکاز لفظ د... رکاز... نه نه مشتق دي او د... رکاز... معنی ده څه څیز په زمکه کښې خځول نو کوم څیز چه هم په زمکه کښې خځ شوي وی په هغې باندې د رکاز... اطلاق کیږي او لکه څنگه چه خزانه په زمکه کښې خځه شوې وی دغه شان معدن هم په زمکه کښې خځ شوي وی او دلغت عالمانو ددې تصریح هم کړې ده چه... رکاز... او... معدن... دواړه مدفون ته ویلای شی علامه افریقی په... لسان العرب... کښې او ابن فارس په معجم مقاییس اللغة، او جوهری په... صحاح... کښې ددې تصریح کړې ده چه دلغت په اعتبار سره دواړه څیزونه په... رکاز... کښې داخل دی

د حنن مسک وجوه ترجیح*

د د روایت په اعتبار د احنافو مسلك ځکه راجح دي چه امام ابو عبيده رضی الله عنه یو حدیث په

په دې مسک باندې آباد اعظم

کتاب الاموال، کنبی نقل کړې دي. «سئل عن المال الذي يوجد في الخراب العادي» (۲۴۴) یعنی دینی علیه السلام نه د داسې مال په باره کنبی تېوس او شو چه په بیابان کنبی اوموندي شی او دهغې خوک مالک نه وی د «خراب» معنی ده غیر آباد ځاني او د «عادی» معنی ده هغه زمکه چه د پخواني زمانې نه غیر مملوک راروان وی (په پښتو کنبی ورته شامیلات والی) لاوارته زمکه عادی مسوب دي قوم عادی ته یعنی دقوم عادی د وخت نه دا زمکه داسې لاوارته راروانه ده او ددې مالک معلوم نه دي ددې سوال په جواب کنبی نسی علیه السلام او فرمائیل «فیه وفي المکان الخمس» په دې مال کنبی چه په «خراب عادی» کنبی اوموندي شی او په رکاز کنبی خمس دي په دې حدیث کنبی په فیه «کنبی ضمیر» ته راجع دي او د «رکاز» عطف په کتړ شوي دي او عطف په معایرت دلالت کوي نو ددې نه معلومه شوه چه په دې حدیث کنبی «رکاز» دمعدن په معنی راغلي دي لکه چه د «رکاز» دلفظ اطلاق په معدن باندې هم کیږي دا حدیث ددې موید دي د درایت په اعتبار سره د احتیاطو مسلك راجح دي ځکه چه کوم خیزیه کتړ «کنبی د وجوب خمس دپاره علت دي هغه په معدن کنبی هم د وجوب خمس دپاره علت دي او هغه علت دا دي چه دا د کافرانو پریخودي مال دي ځکه هر یو ښارچه لا اسلامی ښارچوې شوي نه وی دهغې ځاني حکومت کار وی او روستو دارالاسلام جوړیږي او کافران چه کومه خزانه پریږدي اولار شی هغه د مال فی په حکم کنبی دي او په مال فی کنبی خمس واجب دي نو دغه شان به په خزانه کنبی هم خمس واجب وي اومعدن هم د کافرانو پریخودي مال وي ځکه چه دهغوی په زمانه کنبی هلته موجود شوي وی هم دا وجه ده چه په کتړ «باندې خمس هله واجبیږي چه په علاماتو سره دا معلومه شی چه دا خزانه د کافرانو دزمانې نه پرته ده لیکن که دعلاماتو نه دا معلومیږي چه دا د یو مسلمان دلاس څخه شوي ده نو دهغې حکم د لقطه دي او په هغې به د لقطې احکام جاری کیږي نومعدن خو قدرتی طور د زمکې حصه ده او په یقین سره د کافرانو دزمانې نه راوړاونه ده نو په دې باندې هم خمس واجب کول پکار دي ځکه چه کوم علت په کتړ کنبی موجودیږي هغه علت په معدن کنبی هم موجود دي نو د لغت اوریات اودرایت درې واړو اعتباراتو باندې د امام ابوحنیفه رحمه الله مسلك راجح دي

بَاب مَا ذَهَبَ فِي إِحْتِاِ أَرْضِ الْمَوَاتِ

عن سعيد بن زيد عن النبي صلى الله عليه وسلم قال من أختى أرضاً ميتة فهي له وليس لغيره ظالم حق (۲۴۵)

دحضرت سعيد بن زيد رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرماتیلی دي کوم سړی چه مړه زمکه ژوندی کړه نو هغه زمکه دهغه ده. «ارض ميتة» یا «ارض موات» داسې زمکې ته وانی چه غیر مملوک او غیر آباده وی یعنی نه خو په هغې کنبی دچا آبادی وی او نه په کنبی چا پتي یا باغ لگولي وی او نه د یوکس په ذاتی ملکیت کنبی وی نو دداسې زمکې په باره کنبی رسول الله صلی الله علیه وسلم دا قاعده بیان کړې ده چه داسې ښار او غیر آباده زمکه څوک آباده کړي نو هغه به دهغې زمکې مالک وي.

په احياء موات کنبی دقتضاو اختلاف

په دې مسئله کنبی د صاحبینو مذهب دا دي چه دا حکم عام دي که آبادونکي ئي د بادشاه په حکم باندې آباد کړي او که دهغه دحکم نه بغیر په دواړو صورتونو کنبی به آبادونکي مالک وي او دامام اعظم رحمه الله په نزد دبادشاه اجازت ضروري دي که دبادشاه په اجازت ئي آباد کړي نومالک دي او که دبادشاه د اجازت نه بغیر ئي آباد کړي نومالک نه دي امام صاحب فرمائی اگرچه احياء سبب دملک

دې لیکن په دې کښې دخلقو د جگړو او تنازعاتو ویره ده مثلاً د یوې زمکې د آبادولو دپاره دوه کسان راشي نو په خپل مینځ کښې به یې جگړه شروع شي ددې دپاره ضروري ده چه داحیاء مالک سبب جوړېږي نو ددې دپاره څه شرائط او قواعد ضروري کړي شي او په هغه قواعدو کښې دا قاعده وي چه هغه احیاء دې د بادشاه په اجازت باندې وي چه د جگړو دروازه بنده شي.

د احیاء او تحجیر معنی

داحیاء معنی خو دا ده چه په هغه ځاني باندې خو یا څه آبادې جوړ کړي یا هغه هموار کړي او په هغې کښې فصل او کړي یا په کښې ونې اولگوي په دې باندې احیاء متحقق کیږي او سرې د زمکې مالک جوړېږي او که یو کس د یوې زمکې احیاء نه وي کړي بلکه تحجیر وي کړي نو د هغې زمکې نه گیرچاپیره گټې اولگوي او هغه راگیر کړي لیکن په کښې آبادې او کړي او نه په کښې فصل او کړي نو په دې صورت کښې صرف ته تحجیر کولو باندې ملکیت نه ثابتیږي نو د تحجیر نه پس به د احیاء حق هغه کس ته وي چه تحجیر کړې وي داسې نشي کیدې چه بل کس راشي او د هغې احیاء او کړي زمکې احیاء او کړي نو مالک به یې جوړ شي او که د دریو کالو پورې یې احیاء او کړي نو د هغه حق به ختم شي او نورو خلقو ته به دا حق حاصل شي چه د هغې زمکې احیاء او کړي هسې خو د شریعت په ټولو معاملاتو کښې د حکمت قوانین دي لیکن د احیاء موات په باره کښې شریعت داسې نظام مقرر کړې دي چه د دې په ذریعه به دخلقو ضروریات هم پوره شي او زمکه به هم آبادېږي او په پیداوار کښې به هم اضافه کیږي لیکن داحیاء ارض موات نه بغیر د مالک جوړیدو څه صورت نشته په سرحد او پنجاب کښې چه د شاملات دزمکو کوم رواج دي چه هغه زمکه چه د کلی خوا شاه کښې وي چه شاملات ورته وائي هغه د کلی د سردارانو ملکیت گنرلي شاملات په زمکو زما یوه مستقله رساله ده په هغې کښې ما ددې تفصیل بیان کړې دي چه د احیاء نه بغیر تمليك نشي کیدې سرداران چه ددې زمکو مالکان گنرلي شي دا ټیک نه ده بلکه دا د کلی دخلقو مشترکه او عامه مباحه زمکه ده او په هغه زمکه کښې چه کوم پیداوار په خپله کیږي په هغې کښې ټول شریک دي د سردارانو خصوصیت نشته.

د ضروریاتو د زمکې احیاء جائز نه ده

خو د احیاء موات حق په هغه وخت کښې دي چه په دغه زمکه پورې د کلی د خلقو ضروریات متعلق نه وي مثلاً د کلی سره جعه داسې زمکه وي چه په هغې کښې خلق مری خخوی یا دهغې ځاني ته د سوزولو دپاره لرگي راوړي یا خپل خاړو په هغه زمکه کښې خړو نوچونک په دې زمکه پورې د کلی ضروریات متعلق دي نو دداسې زمکې احیاء کولو سره انسان مالک نه جوړېږي خو که د ضروریاتو نه سوا د نورې زمکې احیاء او کړي نو جائز ده.

ولیس لعرق ظالم حق مطلب

او موصوف شي او بل چه عرق ظالم د عبارت په دوو طریقو لوستلې شي یو چه عرق ظالم صفت کړولو سره د زمیندار حق په زمکه کښې نه پیدا کیږي ددې وینا مقصد دا دي چه په کرل په هغه وخت کښې د ملکیت سبب جوړېږي چه په ارض مینه کښې کر اوشي لیکن که یو کس د بل په ذاتی ملکیت کښې کر او کړي نو په دې باندې ملکیت نه ثابتیږي د عرق لفظی معنی ده رځ او مراد ترې

کسی کرونده کول دی یعنی د ظلم د کروندی یا د ظالم د کروندی څه حق نشته.

باب مَا جَاءَ فِي الْقَطَائِعِ

عَنِ ابْنِ جَمَالٍ أَنَّهُ وَقَفَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَقَطَّعَهُ الْمَلِجُ فَقَطَّعَ لَهُ قَلَمًا أَنْ رَأَى قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْمَجْلِسِ أَتَدْرِي مَا قَطَّعْتَ لَهُ إِمَّا قَطَّعْتَ لَهُ الْمَاءَ الْعَذَّ قَالَ فَاتَّرَعَهُ مِنْهُ قَالَ رَأَيْتُ عَمَّا يُخْفَى مِنَ الْأَرَاكِ قَالَ مَا لَمْ تَنْلُهُ خِفَافُ الْإِبِلِ فَأَقْرَبَ بِهِ قُتَيْبَةُ وَقَالَ نَعَمْ (۲۴۷)

قطائع، جمع د قطیعه، ده ددې معنی ده، جاگیر، یعنی هغه زمکه چه امام ښې چاته تحفه ورکړې داسې زمکې ته، قطیعه، وائی او د امام دې عمل ته، اقطاع، (جاگیر ورکول) وائی. یعنی چه امام په حکومت یوکس ته په تحفه کېښې څه زمکه ورکړې.

نهیست د روایت کولو یوه طریقه عرض ده*

قلت لقتیبة بن سعید حدثکم، په دې حدیث کېښې تاسو گورئ چه دعامو احادیثو پشان په کېښې. حدیثا فلان، په الفاظو سره د حدیث شروع نشته.

دې وجه دا ده چه په کوم حدیث کېښې، حدیثا فلان، راغلی وی. په هغې کېښې استاذ خپل شاگرد ته حدیث اوروی. او خپل سند ورته بیانوی چه مادا حدیث د فلانی نه اوریدلې دي. او هغه د فلانی نه اوریدلې دي. لیکن کله چه شاگرد استاذ ته اوروی نو شاگرد دې الفاظو نه شروع کوی، حدیثکم فلان، فلانی تاسو ته دا حدیث اورولې دي. چونکه دا حدیث امام ترمذی خپل استاذ قتیبه بن سعید رحمه الله نه اورولې وو. او هغوی ته ښې وئیلې وو چه، حدیثکم محمد بن یحیی، یعنی محمد بن یحیی تاسو ته دا حدیث بیان کړې دي هم دا وجه ده چه په آخر کېښې استاذ اقرار کوی چه او، دا حدیث ماته په دې سند سره را رسیدلې دي. لکه چه ددې حدیث په آخر کېښې، فاقربه قتیبه وقال نعم، راغلی دی په دې طریقی سره حدیث روایت کولو ته، عرض، وائی.

نهیست ترجمه او مطلب*

حضرت ابیض بن جمال رضی الله عنه د نبی علیه السلام په خدمت کېښې حاضر شو. او د نبی علیه السلام ته ښې د مالګې دکان جاگیر او غوښتلو. نبی علیه السلام هغه جاگیر هغه ته ورکړلو. کله چه هغه واپس تلو نو په مجلس کېښې یو سړې ناست وو. هغه نبی علیه السلام ته اوونیل: یا رسول الله تاسو ته معلومه هم ده چه تاسو دوی ته په جاگیر کېښې څه څیز ورکړلو. تاسو ده ته تیارې اوبه ورکړې د، عد، معنی ده، تیار، یعنی تاسو ده داسې څیز ورکړلو چه ددې په حاصلولو کېښې به ده ته څه مشقت نه وی بلکه هغه تیاره مالګه ده. څی په راوړی به ښې نبی علیه السلام هغه جاگیر دهغه نه واپس واخستلو. په اصل کېښې خبره دا وه چه د نبی علیه السلام دا خیال وو. د مالګې دکان نه به په مالګه راوستو کېښې ډیر مشقت او محنت وی. او احیاء به وی چه کله دا محنت او مشقت اوشی. نو بیا به دغه کان د فائدي اخستو قابل شی. نو ځکه په اول کېښې نبی علیه السلام هغه کان هغه ته ورکړلو. لیکن کله چه نبی علیه السلام ته معلومه شوه چه هغه تیار کان دي. دهغې نه په مالګه راوستو کېښې څه دومره مشقت نشته نو چونکه په داسې کانونو پورې د عامو مسلمانانو حقونه متعلق وی چه یوکس ته ورکړې شی. او تور محروم کړې شی. مناسب نه دی ځکه نبی علیه السلام هغه کان دهغه سړي نه واپس واخستلو.

دهدیت دویمه جمله*

«رسالة عن ما يحمي من الاراك»، د نبي عليه السلام نه نې تپوس او کړلو. دا تپوس خو یا حضرت ابیض بن حمال رضی الله کړي دي. یا په مجلس کښې چه دغه بل صاحب ناست وو. هغه کړي دي. «اراک»، د ونې د څنگل څوک سرې حفاظت او کړي نو ددي څه حکم دي؟ «اراک»، هغه ونې ته وائی. چه مسواک ترې جوړیږي. دا ونه پخپله کیږي. بعضې وخت کښې ددي ونې پوره څنگل لري. تپوس کونکی مقصد دا وو. چه په کومه علاقه کښې د «اراک»، ونې راځنډي وی. او هغه ونه غیر مملوکه وی. او غیر آباده وی. نو چه څوک نې احیاء او کړي. دهغې زمکې مالک جوړیږي. شریعتی علیه السلام په جواب کښې افرمائیل ((مالم تله خفاف الإبل)) یعنی دهغې زمکې احیاء او مالک جوړیږي. جائز دی. چه هغې ته د اوبې پښې نه رسی. مطلب دا چه د کلی ضروریات دهغې سره متعلق وی. اود کلی اوشان هلته د خریدودپاره نه ځي. څوکه د کلی خلق په هغه زمکه کښې خپل اوبې خړوی. اود هغې دوجه د «اراک» ونې، و دهغوي د ضروریاتو سره متعلق وی. نو په دې صورت کښې دغه زمکې احیاء او دهغې مالک جوړیږي. جائز نه دی. څوکه هغه داسې ځانې وی. چه هلته دا اوبې پښې نه رسی. یعنی د کلی اوشان هلته د خریدودپاره نه ځي. نو په دې صورت کښې دهغې زمکې احیاء او دهغې مالک جوړیږي. جائز دی.

په شریعت کښې جاگیر ورکول جائز دی*

ددې حدیث سره دوه مسئلې متعلق دي. یوه دا چه ددې حدیث نه د جاگیر ورکولو جواز معلومیږي. او ددې حدیث نه دا حق حاصل دي. چه یو کس ته د جاگیر په صورت کښې څه زمکه ورکړي. خود دې نه دي سرې. دې خبره دا ده. چه په کوم ځانې کښې د جاگیر ورکولو ذکر راغلي دي. په هغې او مروجه جاگیر دارۍ کښې ډیرلوني فرق دي. په شریعت کښې چه د جاگیر ورکولو کوم اجازت راغلي دي. د هغې تفصیل دا دي. چه امام یو سړی په دوو طریقو باندې جاگیر ورکولې شی. یو دا چه سرکاری زمکه د سرکار ملکیت وی. هغه یو کس ته د جاگیر په صورت کښې ورکړي. نو دا جائز ده. او چاته چه جاگیر ورکړي. هغه به نې مالک شی. دویمه طریقه دا ده. چه امام د اراضی موات نه څه حصه یو کس ته جاگیر ورکړي. په دې کښې هم اصول دا دی. چه هغه کس به په درې کاله کښې دغه زمکه آبادوی. نو هغه زمکه به دهغه ملکیت شی. لیکن که هغه نې په درې کاله کښې آباده نکړي. نو دهغه نه به وایي. چه ددې جاگیر ورکولو مقصد د زمکې آبادی ده. چه هغه کس دا زمکه آباده کړي. او ددې جاگیر ورکړي. نو که د بل چا حق اووهی یا صرف د چا د خوشحاله کولو دپاره نې ورکړي. او د نوډ خلقو حق پرې فوت کړي. نو د امام دپاره هم په شریعت کښې داسې جاگیر ورکول جائز نه دی.

د موجوده جاگیري نظام تاریخ او شروع*

ددې په خلاف چه دلته کوم جاگیري نظام رانج دي. دا د شریعت نه بالکل خلاف دي. او ددې شروع یورپ نه شوي ده. په پخوانی زمانه کښې ددې طریقه دا وه. چه جاگیردار ته به څه زمکه د جاگیر حیثیت نشوه ورکولې. بلکه د زمکې د یوې رقبې په باره کښې به ورته اوونیلې شو. چه په دې زمکه د حکومت په ځانې تاته ټیکس درکوي. ددې نه پس به د هغې لگان او ټیکس مقدار اوتعین هم د دغه جاگیردار په واک اختیار کښې وو. او هغه به دا تعین کولو چه کوم کرونکې به څومره لگان ورکوي. او د

دغه جاگیردارو ته وو ددې به دا نتیجه وه چه دغه کروندګي
او دغه جاگیردارو ماتحت شو او هغه جاگیردارو به هم د دغه کروندګو سره داسې سلواک کولو لکه
دغه مالک د غلامان سره کوی او کروندګي به ددې وجه مجبوره وو چه هم دغه جاگیردار به تیکس
نستونګي او تیکس مقرر کونګي وو او هغوی به ددې خبرې نه ویریدل که موږ ددوی د حکم خلاف
کوکړو نو دوی به د تیکس مقدار زیات کړي او یا به مو په بله طریقہ باندې تنګوی نودغه
بسیار خلق به د جاگیردار په لاس کښي لکه د بې قیصه غلامانو پشان وو او په مزه مزه داسې
چاچه هم هغه جاگیردار ددوی مالکان شو او دا زمیندار دهغوی رعیت او غلامان جوړ شو او نه
پاڼي دا چه هغه کروندګو به تیکس ادا کولو بلکه جاگیردارو به په هغوی باندې دخپلي غوښي
پاڼي هم لگول او په هغوی به نې خدمتونه کول او چه کله به جنگ شو نو دغه جاگیردارو به دغه
په ازان د سپاهی په ځانې استعمالول تردې چه بعضي وخت به حکومت دغه جاگیردارو سره په دې
معاهده باندې مجبوره شو چه موږ دا جاگیر تاسو ته درکوی اود جنگ په موقع به تاسو موږ ته پنځه
زکسان دجنگ دپاره راکوئ یا لس زره کسان به راکوئ نو دغه جاگیردار به د پنځو زرو کسانو
دکولو پابند وو دې ته د پنځو زرو جاگیردارو اوچه کوم به دلسو زروو کسانو ورکولو پابند
وو هغوی ته د لس زرو جاگیردارو ونیلي شو نو دجنگ په وخت کښي به جاگیردارانو حکومت ته
دجنگ دپاره کسان ورکول حکومت ته هم په سترګو کښي سترګي ورکول شروع کړل او اوس دخپلو

[illegible][illegible]

به شریعت کنی دعاگیر داری مشهور

په شریعت کېني د جاکیرداری مفهوم

په شریعت کېني د داسې جاکیرداری څه جواز نشته بلکه په شریعت کېني د جاکیرداری معنی ده،
 مړه په دې علاقه کېني هم خواره شول،
 «چاته زمکه ورکول»، کله چه دغه کس دا زمکه آماده کړي نو د هغې مالک به جوړ شي اوکه آماده شي
 نکرې نومالک شي نشي جوړېدي اوکه د زمیندار په ذریعه باندې آبادوي نو په دې صورت کېني به د
 هغه او زمیندار حقونه برابر وي اوپه هغه زمیندار باندې بیگارونه کول دهغه دپاره جائز نه دي نوپه
 موجوده وخت کېني چه کوم جاکیرداری نظام دي ددې په باره کېني داکنل چه شریعت دي ته جائز
 والی تیک نه ده بلکه په دواړو کېني د زمکې اوآسمان فرق دي لیکن کومو کسانو چه حقیقت نه دي
 پیژندلي اوپه دواړه قسمه جاکیرونو کېني فرق نه محسوسوي هغوی چه کله دا اوکتلوچه
 د جاکیرداری نظام نه بی شمیرې مفاسد خورې نو هغوی دا وئیل شروع کړل چه په اسلام کېني د

جاگیر ورکولو جواز نشته اود. . . اقطاع. . . نه نی بالکل انکار اوکړلو. حالانکه د بیسمیره احاد یو نه دا خبره ثابته ده چه جاگیر ورکول ثابت دی نیی علیه السلام حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه ته په حضرموت. . . مقام کښی جاگیر ورکړی وو حضرت تمیم داری او حضرت ابوبکر صدیق او نورو صحابه کرامو رضی الله عنهم ته نی جاگیر ورکړی وو او په خلافت راشده کښی خلعو ته لوئی لوئی جاگیرونه ورکړی شوی وو چه دا خلق دا زمکه اباده کړی کومه چه بی فائدي پرته ده او هغه په کار واوستی شی نو دا وینا چه جاگیر ورکول په شریعت کښی جائز نه دی ټیک نه ده.

زمکه په توپن ملکیت کښی د اخستلو مسئله *

دویمه مسئله دا ده چه ددې حدیث نه معلومیږی چه نیی علیه السلام حضرت ابیض بن حمال رضی الله عنه ته اول جاگیر ورکړی وو او بیا د بل کس په وینا باندې نیی تری هغه جاگیر واپس کړلو ددې واقعی نه بعضی عالمان دا استدلال کوی که یوه زمکه د چا په ملکیت کښی وی نو حکومت ته داخل شته چه کله اوغواړی هغه زمکه په قومی ملکیت کښی اخستی شی دا استدلال په زمانه کښی ډیره شور او زور سره پیش کولی شو په کومه زمانه کښی چه په دنیا کښی د کمیونزم او اشتراکیت چرچو وه اوس خود اشتراکیت هائی تقریبا چه مړ شوي دي نوځکه هغه زور او شور هم نه دي پاتې شوي. د حدیث باب نه استدلال ټیک نه دي ځکه چه نیی علیه السلام د حضرت ابیض بن حمال رضی الله عنه نه کوم جاگیر واپس اخستی وو چه هغه نیی په ملکیت کښی لا راغلی نه وو ځکه چه هغه جاگیر خر په نیی هله په ملکیت کښی راغلی چه هغه پرې قبضه کړی وه یا نیی د احیاء څه کار شروع کړی وو حالانکه نه خو پرې هغه قبضه کړی وه اونه نیی په کښی د احیاء دپاره څه کار شروع کړی وو نوځکه ددې حدیث نه استدلال کول ټیک نه دی چه ملکیت واپس اخستی شی.

حضرت بلال بن حارث المزنی په واقعه باندې استدلال *

د حضرت بلال بن حارث المزنی په واقعه باندې هم استدلال کولی شی چه نیی علیه السلام ددې جائیداد ضبط کړی وو نو په دې باندې هم استدلال ټیک نه دي ځکه چه هغه دا شوي وو هغه ته اوس موات ورکړی شوي وه لیکن هغه اباده نکړی شوه نوځکه د قانون مطابق دهغه نه دغه زمکه واپس واخستی شوه نو داسی څه واقعه چه د یوسری ملکیت په یوه زمکه ثابت شوي وی او بیا دهغه نه ضبط شوي وی نو داسی واقعه نه د نیی علیه السلام په زمانه کښی پیښه شوي ده اونه د خلفاء راشدینو په زمانه کښی نو جائیداد ضبط کول په شریعت کښی ټیک نه دی او په دې باره کښی چه څومره نظر پویش کولی شی هغه ټول یا په غلط فهمی یا په دهوکه باندې مبنی دی په دې موضوع باندې هم زه یو کتاب چاپ شوي دي دهغې نوم دي. . . ملکیت زمین اور اس کی تحدید. . . په کومه زمانه کښی د اشتراکیت زور وو په هغه زمانه کښی به بار بار دا خبره خوریدله چه په زمکه ملکیت کیدي شی نه! او ددې د تحدید ترکومي پورې اجازت دي! نو په دې موضوع چه راته تراوسه پوري څومره مواد مخني نه راغلی دی او چه څومره دلائل پیش کولی شی دهغې ټولو په دغه کتاب کښی تفصیلی جائزه ده د ضرورت په وخت کښی هغه کتلی شی.

حجربن وائل ته په حضرموت کښی د جاگیر ورکولو واقعه *

عن غلقمة بن وائل یحدث عن أبیه أن النبی صلی الله علیه وسلم أقطع أرضاً بحضرموت قال منحمود أخبرنا الثضر عن شعبة وزاد فیہ وبعت له لیقطعها إیاه (۲۴۸)

د حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه ته روایت دي چه نیی علیه السلام ماته په حضرموت کښی د هغه زمکه ماته حواله کړی وه اونیی علیه السلام راسره حضرت معاویه رضی الله عنه لپارې وروسته

حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه د حضرت موت لوئی ثواب وو او ډیر مالدار وو واقعہ ئی لیکلی دی په ئی علیه السلام حضرت معاویه رضی الله عنه هغه سره حضرت موت ته اولیږلو نو حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه په اوښ باندي سور وو او د حضرت معاویه رضی الله عنه سره څه سورلی نه دی ځکه د سره پیدل روان شو په لاره چه کله په صحرا کښي نمر گرمی شو او گرمی زیاته شوه نو حضرت معاویه رضی الله عنه پښي سوزیدلي هغوی حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه ته وویل گرمی ډیره زیاته شوه اوزما پښي سوزی ته ما خان سره په خپل اوښ روستو سور کړه چه د گرمی نه بچ شم نو هغوی ورته په جواب کښي او ویل: «لست من ارداد المملوک»، ته یادشاهانو سره هغوی نه روستو د سوزیدو قابل نه ئی ته داسي اوکړه چه زما د اوښ سیوري په زمکه باندي پورې ته په دې سیوري باندي پښي اړده او په دې کښي په ما پسي راځه نو حضرت معاویه رضی الله عنه د مښي منوري ته تر یمن پوري ټوله لاره په دې طریقہ باندي مزل اوکړلو ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دهغه سره د ټلو حکم کړي وو چه هلته اورسیدو نو هغه ته ئی زمکه وکړه او وایس ئی مښي ته تشریف راوړلو روستو دالله تعالی کړه وو چه داسي اوشو چه حضرت معاویه رضی الله عنه په خپله خلیفه جوړ شو په هغه وخت کښي دې حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه د حضرت معاویه رضی الله عنه سره د ملاقات کولو دپاره د یمن ته دمشق ته تشریف راوړلو نو حضرت معاویه رضی الله عنه بهرته راووتلو او دهغه استقبال ئی اوکړلو او دهغه ئی ډیر قدر او عزت اوکړلو.

بَاب مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْغَدِي

عَنْ أَبِي عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرُسُ غَرْماً أَوْ يَزْرَعُ زَرْعاً قِيَاكُلُ مِنْهُ

إِنْسَانٌ أَوْ طَيْرٌ أَوْ بَيْهِيمَةٌ إِلَّا كَانَتْ لَهُ صَدَقَةٌ (٢٤٩)

د حضرت انس رضی الله عنه ته روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیږی دی کوم مسلمان چه بوټي اولگوي یا پټي اوکړی یا دهغی نه انسان یا مرغی یا ځناور څه اوخوری نو دا ټول دهغه دپاره صدقه دی.

په تعجب باندي بغیر دثبت نه هم ثواب ملاویږی *

ددې حدیث نه مولانا اشرف علی تھانوی رحمه الله په یوه مسئله استدلال کړي دي چه بعضي وخت په تسبب سره بغیر دثبت نه هم ثواب ملاویږی یعنی یو ثواب هغه دي چه په نیت باندي ملاویږی لیکن یو ثواب داسي هم دي چه په تسبب سره ملاویږی د هغی دپاره دثبت کولو شرط نه وی نو که یوسړي بوټي اوکړی اگر چه دهغه نیت دا نه وی چه ددې نه دي مرغی، ځناور او انسان خوری لیکن دغه کس ددې خوراک سبب جوړشو نو ځکه د دوی په خوراک دهغه سړی صدقه لیکلی شی او هغه ته ثواب ملاویږی ددې نه معلومه شوه که یو سړي د یوې ټیځې سبب اوگرځی اگر چه د سبب جوړیدو نیت نه وي خو بیا هم دالله تعالی د رحمت نه امید کیدي شی چه په هغی ورته ثواب ورکړی.

بَاب مَا جَاءَ فِي الْمَلَاةِ

عَنْ أَبِي عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَامَلَ أَهْلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ تَمْرٍ أَوْ زَرْعٍ (٢٥٠)

د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د خيبر خلکو سره په نیم پيداوار باندي معامله کړي وه که هغه میوه وی او که فصل وی یعنی نیم به ستاسو وی او

نیم به زمون وی گویا چه به پتی کنبی نی دزارعت او په باغونو کنبی نی د مسافات معامله د
وه دا حدیث دهغه فقهاو دلیل دی چه مزارعت ته جائز وائی

زمکه د کروندی دپاره په کرانی ورکول*

ددی تفصیل دا دی چه یوه زمکه بل د کرولو دپاره په کرانی باندی خو صورتونه کیدي شی یومره
دا دی چه مالک خپله زمکه زمیندار ته په کرانی باندی ورکړی او دهغه نه معین کرایه اخلی چه دا
کرانی دتقدو په صورت کنبی وی د پیداوار په صورت کنبی نه وی اوزمکې دمالک د پیداوار سره
تعلق نه وی دائمه اریعه په دی باندی اتفاق دی چه دا صورت جائز دی صرف دابن حزم رحمه الله
نزد دا صورت ناجائز دی اوددی دلیل دا بیانوی چه په بعضی روایاتو کنبی حضرت رافع بن خدیج
رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «کراء الارض» نه منع کړی ده د «کراء
الارض» معنی دا ده د پیسواوروپو په بدله کنبی چاته زمکه په کرانی ورکول لیکن دا استدلال
صحیح نه دی ځکه چه د صحیح مسلم په یو روایت کنبی دحضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه نه
ښکاره دا الفاظ راغلي دی چه «اما الورق فلم یتهن» یعنی د دراهم په بدله کنبی زمکه په کرانی
ورکولو نه نی علیه السلام مونږ نه یو منع کړی نو په حدیث کنبی چه په کوم ځانی کنبی د «کراء
الارض» لفظ راغلی دی دهغه نه دزارعت هغه خاص صورت مراد دی کوم چه ناجائز دی هغه
انشاء الله بیان کړم نود علامه ابن حزم د «وه» دا وینا چه زمکه په کرانی ورکول ناجائز دی ټیټک نه ده

زمکه په مزارعت ورکول او دهغی درې سوهونه*

دویم صورت دا دی چه زمکه بل ته په دی شرط باندی ورکول چه د پیداوار څه حصه به د زمکې
د مالک وی اوڅه به دزمیندار وی ددی بیا درې صورتونه دی یو دا صورت داچه د پیداوار یو مقر
شوی مقدار دخپل ځان دپاره مقرر کړی مثلا داسې اووانی چه څومره پیداوار کیږی په هغی کنبی به
شل منه زما وی اوباقی به ستا وی نو دا صورت په اتفاق سره ناجائز دی ځکه چه دایته نه لگی چه
پیداوار به څومره کیږی کیدي شی چه ټول شل منه اوشی اودا هم کیدي شی چه شل مه هم نه وی نوپه
دی صورت کنبی به زمیندار ته څه نه ملایویږی نوځکه په شریعت کنبی دا صورت جائز نه دی

دا صورت هم ناجائز دی*

دویم صورت دا دی چه زمیندار د زمکې د یوې مخصوصې حصې پیداوار دخپل ځان دپاره مقرر
کړی اودا اووانی چه په دی حصه کنبی څه کیږی هغه به زما وی او په دی بله حصه کنبی چه څه پیدا
کیږی هغه به ستا وی اوعام طور داسې وی چه په دغه پتی کنبی چه د اوبو کومې بادی وی هغی سره
جخته حصه مالک دخپل ځان دپاره خاص کړی او د باقی حصې پیداوار د زمیندار دپاره خاص
کړی نو دا صورت هم په اتفاق سره ناجائز دی ځکه چه دا کیدي شی چه پیداوار صرف په هغه حصه
کنبی اوشی کومه چه د اوبو سره نژدی وی او نورې حصې بالکل پیداوار اونکړی نوزمیندار ته به څه
ملایو نشی نوځکه په شریعت کنبی دا صورت ناجائز دی

دا صورت جائز دی*

دویم صورت دا دی چه مالک دخپل ځان دپاره د پیداوار مناسبه حصه مقرر کړی مثلا داسې
اووانی چه څومره پیداوار کیږی دهغی څلورمه حصه به زما وی او درې حصې به ستا وی یا نیم
پیداوار به زما اونیم پیداوار به ستا وی یا ثلث به زما وی او دوه ثلثه به ستا وی ددی صورت ته
«مزارعة بالثلث او بالربع» «مزارعة بالحصة المشاعة» وائی ددی دجواز اوعدم جواز په باره
کنبی په فقهاو کنبی اختلاف دی د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزد باندی دا صورت هم مطلقا ناجائز

دی اود صاحبشواو د نورودیو فقهاو په نزد دا جائز دی البته بعضی فقهاء دې ته علی الاطلاق جائز وائی او بعضی فقهاو ورته د مساقات په ضمن کښې جائزوائی بهر صورت جمهور فقهاء ددې د جواز فی الجمله قائل دی.

امام ابوحنیفه رحمه الله استدلال*

امام ابوحنیفه رحمه الله په هغه احادیثو باندې استدلال کوی کوم چه دحضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه نه مروی دی په کومو کښې چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د مزارعت نه منع کړې ده په ابوداود کښې د حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه حدیث دی چه رسول الله صلی الله فرماتیلی دی ((من لم یدع المخابرة فلیؤذن بحرب من الله ورسوله)) (۲۵۳) کوم سرې چه مخابرت یعنی مزارعت نه پرېدی نو هغه ته دالله تعالی او دهغه د رسول د طرف نه اعلان جنگ دی په دې احادیثو باندې استدلال کوی او امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائی چه مزارعت جائز نه دی.

جمهور و فقهان و دلیل*

جمهور فقهاء د حدیث باب ته استدلال کوی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د خیر خلقو سره کومه معاهده کړې وه هغه د مزارعت معاهده وه هغه معاهده دا وه چه اهل خیر به دا زمکه کری او یاغونو ته به اوبه ورکوی او کومه میوه او پیداوار چه اوشی د هغې نیمه حصه به دهغوی وی او نیمه به دمسلمانانو نو هرکله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپله مزارعت کړې دې نو ددې دعدم جواز څه وجه نشته.

داضافو دطرف نه دخیر د معاملې نه جواب*

امام ابوحنیفه رحمه الله دخیر په معامله کښې دا تاویل کوی چه دا د مزارعت معامله نه وه بلکه دا خراج وو یعنی نبی علیه السلام په اهل خیر باندې خراج مقرر کړې وو چه تاسو زمکې کری او نیم پیداوار به د خراج په شکل کښې مونږ ته راکوئ.

تحلیلی خبره*

لیکن دتحقیق نه دا خبره معلومیږی چه دخیر واقعده په خراج مقاسمه باندي حمل کول ډیره لږ خبره ده ځکه چه دا خبره معلومه ده چه د خیر زمکه ،عقود، فتح شوې وه په صلح نه وه فتح شوې اوقانون دا دې چه کومې زمکې ،عقود، په قوت سره فتح شی هغه زمکې به په غانمینو کښې تقسولی شی نو چونکه خیر ،عقود، فتح شوې وو ځکه دخیر زمکې په مجاهدینو کښې تقسیم کړي شوې او د تقسیم نه پس مسلمانان دهغې زمکو مالکان شول او چه کله مسلمانان مالک شونو په هغه زمکو باندې د خراج مقررو څه سوال نه پیدا کیږی ځکه چه خراج په هغه وخت کښې مقررولی شی چه مالکان غیر مسلم وی کله چه خیر فتح شونو یهودیانو اووئیل دا زمکې ستاسو شوې لیکن تاسو ددې زمکې په استعمال باندې داسې نه پوهیږئ لکه څنگه چه پرې مونږ پوهیږو نوکه تاسو دا زمکې مونږ ته د کړولو دپاره راگرئ نو دا به ستاسو دپاره ډیره ښه وی او زمونږ دپاره به هم بهتره وی نو دا فیصله اوشوه چه دا زمکې یهودیانو ته ورکړې شی نیم پیداوار به هغوی اخلی اونیم به مسلمانانو ته ورکوی ددې تفصیل نه معلومه شوه چه په حقیقت کښې دا معامله د مزارعت وه او خراج مقاسمه په هغه وخت کښې وو چه په هغه زمکو د یهودیانو ملکیت وو او ټول روایات په دې باندې متفق دی چه په هغه زمکو د یهودیانو ملکیت باقی پاتې نه وو ددې تائید ددې واقعی نه هم کیږی کله چه هغوی گډ بد شروع کړل نو فاروق اعظم رضی الله عنه هغوی مقام تیماء ته جلا وطن

کړل نود دلائلو قوت هم دې طرف ته دې چه مزارعت جائز دې احتافو هم په دې مسئله کښې دامام صاحب په ځانې د صاحبینو په قول فتوی ورکړې ده.

باب من المزارعة

عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ تَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَمْرِ كَانَنَا إِذَا كَانَتْ لَنَا أَرْضٌ أَنْ يُعْطِيَهَا بَعْضُ خَرَجِهَا أَوْ يَدْرَاهِمَ وَقَالَ إِذَا كَانَتْ لَنَا أَرْضٌ فَلْيَمْنَحْنَهَا أَهْلَهَا لِيُزَوِّغَهَا (۲۵۴)

دا هغه حديث دې دكوم نه چه امام اعظم رحمته الله استدلال کوي

حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه فرماني چه رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ د داسې معاملې نه منع کړې يو کومه چه زمونږ دپاره د فائدي وه هغه دا چه کله به په مونږ کښې د چا زمکه وه نو هغه به دغه زمکه دهغې د بعضي پيداوار يا د دراهمو په عوض ورکوله ددې نه شي منع او فرمايېله ليکن دې حديث کښې د دراهمو ذکر هم شته حالانکه امام ابوحنيفه رحمته الله هم په دراهمو باندې ورکولو ته جائز وائي نو په دې حديث کښې د دراهمو ممانعت په کراهت تنزيهي باندې حمل کولې شي او چه هرکله دراهم په کراهت تنزيهي باندې حمل کولې شي نو په ،، بيعض خراجها ،، کښې به هم دغه حکم وي.

حديث باب نه د اشتراکيت په جواز باندې استدلال ټيک نه دې

بعضي د اشتراکي ذهنيته خلق ددې حديث نه د ملکيت زمين په نفی باندې استدلال کوي چه زمکه د چا ملکيت نه دې ځکه چه په دې حديث کښې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايېلي دي ،، فليمنحها ،، او ،، منيحه ،، عاريت ته وائي او په عاريت خو هغه څيز ورکولې شي کوم چه دانسان په خپل ملکيت کښې وي نو ددې حديث نه دزمکې د ملکيت ثبوت کيږي نفی ترې نه کيږي

بَيْعُ (۲۵۵)

د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما نه روايت دې چه رسول الله صلى الله عليه وسلم مزارعت حرام کړې نه دې ليکن دا حکم نه ورکړې وو چه ديو بل سره ترمي کوي او گوري په دې حديث کښې حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ښکاره تشرېح کړې ده چه مزارعت نه حرام کړې نه دې د الله ډير فضل او کرم دې چه د تقرير ترمذي د ترجمې دا جلد تکميل ته اورسيږي

۵/۵/۲۰۰۹

حواشى

- [١] البخارى كتاب الايمان . باب فضل من استبرأ لدينه و مسلم كتاب المساقاة والمزارعة باب أخذ
الحلال وترك الشبهات]
- [٢] البخارى كتاب المساقات، باب لاجى الا لله ولرسوله. مسند احمد: ٣٨٨٤ كثر الاعمال
٣٨٣٨٤.
- [٣] مسند احمد، ٢٠٠١.
- [٤] ابو داود كتاب البيوع باب فى اكل الربوا وموكله و النسائي كتاب
الطلاق باب احلال المطلقة ثلثا وما فيه من التغليب وكثر الاعمال: ١٠٩٨٤
- [٥] صحيح مسلم كتاب الحج باب حجة النبي صلى الله عليه وسلم وابو داود كتاب
المناكب باب صفة حجة النبي صلى الله عليه وسلم
- [٦] اعلاء السنن، ٥١٢١٤ وتمكلة فتح الملهم، ٥٦٨١١
- [٧] البخارى كتاب الإستقراض باب حسن القضاء
- [٨] مسلم كتاب الحج، باب حجة النبي صلى الله عليه وسلم وابو داود كتاب المناكب، باب صفة
حجة النبي صلى الله عليه وسلم
- [٩] مسلم كتاب الايمان، باب الكبائر وأكبرها والبخارى كتاب لشهادات باب ما قيل في شهادة
الزور
- [١٠] ابو داود كتاب البيوع باب في التجارة بخالطها الخلف واللغو- نسائي كتاب البيوع باب
الأمر بالصدقة لمن لم يعتقد اليقين بقلبه إلخ
- [١١] والتفصيل في رد المختار، ٦٣/٦ اعلاء السنن، ٢٠٧/١٦- فتح البارى، ٢٧٠/٥- عمدة
القارى ٦٤٦/٥
- [١٢] المسند الجامع، ٣٣٤/٦- مسند الدارمى، ١٦٣/٢٠
- [١٣] ابن ماجه كتاب التجارات باب التوقى في التجارة (
- [١٣] مسلم كتاب الايمان باب غلظ تحريم إسبال الإزار)
- [١٤] ابو داود كتاب الجهاد باب في الابتكار- ابن ماجه كتاب التجارات باب ما يروجى من البركة
في الكور)
- [١٥] نسائي كتاب البيوع باب البيع إلى أجل المعلوم (
- [١٦] نسائي كتاب البيوع باب مبايعة أهل الكتاب ابن ماجه ابواب الرهون
- [١٧] بخارى كتاب البيوع باب شراء النبي صلى الله عليه وسلم بالتمينة
- [١٨] بخارى كتاب البيوع باب إذا بينا البيعان ولم يتما ونصحا- ابن ماجه ابواب التجارات باب
شراء الرقيق
- [١٩] المسند الجامع، ٢١٨

[٢٠] نسائي في البيوع باب البيع فيمن يزيد - ابن ماجه ابواب التجارات باب بيع الزبد

[٢١] دارقطني، ١١٠/٣

[٢٢] والتفصيل في المعنى، ٢٣٦/٤ - المجموع شرح المذهب ١٩١٧/١٣ - فتح البارئ

[٢٣] سنن نسائي كتاب البيوع بيع المدبر - ابوداود كتاب العتاق باب في بيع المدبر

[٢٤] سنن الكبرى للبيهقي، ٣١١/٣

[٢٥] دارقطني، ١٣٨/٤

[٢٦] دارقطني، ١٣٨/٤

[٢٧] والتفصيل في الميسوط، ١٧٩/٧ - المجموع، ١٥/١٦ - المغني لابن

قدامة ٣٩٣/٩

[٢٨] بخاري كتاب البيوع باب النهي عن تلقي الركبان - مسلم كتاب

البيوع باب تحريم تلقي الجنب

[٢٩] مسلم كتاب البيوع باب تحريم تلقي الجلب - ابوداود كتاب البيوع باب في التلقي

[٣٠] والتفصيل في رد المختار، ١٠٢/٥ - اعلاء السنن ١٩٦/١٤

[٣١] والتفصيل في المعنى لابن قدامة ٢٤١/٤ - المجموع شرح المذهب ٢٣٠/١٣

المذاهب الأربعة ٢٧٦/٢

[٣٢] البخاري كتاب البيوع، باب لا يبيع على بيع أخيه ومسلم كتاب البيوع، باب تحريم

حاضر للبادي

[٣٤] مسلم كتاب البيوع، باب تحريم البيع حاضر للبادي وابوداود كتاب البيوع باب في النهي

بيع حاضر لباد

[٣٥] ابوداود كتاب البيوع، باب في التسعير وابن ماجه ابواب التجارة، باب من كره ان يسم

[٣٦] البخاري كتاب البيوع، باب بيع المزابنة ومسلم كتاب البيوع، باب

النهي عن الخافلة والمزابنة والمخابرة

[٣٧] ابو داود كتاب البيوع، باب في التمر بالتمر والنسائي كتاب البيوع، باب اشتراء

بالرطب

[٣٨] ابو داود: كتاب البيوع، باب في التمر بالتمر

[٣٩] والتفصيل في: حلية العلماء في معرفة مذاهب الفقهاء: ١٧٢/٤. معجم فقه السلف: ١١٦

اعلاء السنن: ٣٣٠/١٤

[٤٠] مسلم: كتاب البيوع، باب النهي عن بيع الثمار قبل بدو صلاحها

[٤١] مسلم: كتاب البيوع، باب النهي عن بيع الثمار قبل بدو صلاحها

في بيع الثمار قبل ان يبدو صلاحها

[٤٢] ابو داود: كتاب البيوع، في بيع الثمار قبل ان يبدو صلاحها. ابو داود: كتاب البيوع،

٥/٢

- [٤٣] ابو داود: كتاب البيوع، باب في بيع الثمار قبل ان يبدو صلاحها
 [٤٤] ابو داود: كتاب البيوع، باب في بيع الثمار قبل ان يبدو صلاحها
 [٤٥] ابو داود: كتاب البيوع، باب في بيع الثمار قبل ان يبدو صلاحها
 باب بيع لا ثمار ستن والجائحة
 [٤٦] ابو داود: كتاب البيوع، باب في العبد يباع وله مال. ابن ماجه: ابواب التجارات، باب ما جاء
 فيمن يباع بخلا موبرا او عبد له مال
 [٤٧] بخارى: كتاب البيوع، باب بيع اغاضرة. التمهيد لابن عبد البر ١٩٠\٢
 [٤٨] بخارى: كتاب البيوع، باب بيع الثمار قبل ان يبدو صلاحها
 ابو داود: كتاب البيوع، باب في بيع الثمار قبل ان يبدو صلاحها
 [٤٩] والفصيل في: الفقه الاسلامي وادلته: ٤\٨٥. مسوط: ١١٢
 ١٩٥ بدائع: ١٧٣\٥. بداية المجتهد: ١٤٨\٢. المتقى على الموطا: ٤
 ٢١٨. المغنى لابن قدامة: ٨٠\٤. مغنى المحتاج: ٨٨\٢
 [٥٠] بخارى: كتاب البيوع، باب في الغرور وحيل الحيلة. مسلم: كتاب البيوع، باب بطلان بيع الحصة
 والبيع الذي فيه غرر
 [٥١] مسلم: كتاب البيوع، باب بطلان بيع الحصة والبيع الذي فيه غرر. ابو داود: كتاب
 البيوع، باب في بيع الغرر
 [٥٢] نسائي: كتاب البيوع، باب بيعتين في بيعة
 [٥٣] ابو داود: كتاب البيوع، باب في الرجل يبيع ماله عند نسائي كتاب البيوع ما ليس عند
 البائع
 [٥٤] ابو داود: كتاب البيوع، باب في الرجل يبيع ماله عند نسائي: كتاب البيوع ما ليس عند
 البائع
 [٥٥] والفصيل في: اعلاء السنن: ١٧٧\١٤. رد المختار: ٢٧٣\٥
 [٥٦] والفصيل في: حلية العماء في معرفة مذاهب الفقهاء: ١٣١\٤. كتاب الفقه على المذاهب
 الأربعة: ٢٢٦\٢. رد المختار: ١٢٧\٤. اعلاء السنن: ١٤٦\١٤
 [٥٨] بخارى: كتاب البيوع، باب بيع الطعام قبل ان يقبض ويبع ماله عند. ابن ماجه: ابواب
 التجارات، باب النهى عن بيع الطعام قبل ما لم يقبض
 [٥٩] والفصيل في: مسوط: ١٠٩\١٣. المغنى لابن قدامة: ١٢٦\٤. المجموع: ٨\١٣. كتاب
 الفقه على المذاهب الأربعة: ٢٣٣\٣. بداية المجتهد: ١٥٧\٢. بدائع: ١٨١\٥. اعلاء
 السنن: ٢٣٦\١٤
 [٦٠] بخارى: كتاب الفرائض، باب إثم من تبرء مواله. مسلم: كتاب العتق، باب النهى بيع الولاء
 ودية

[٦١] والفصل في عمدة القارى: ٢٠٨\٢٤.

[٦٢] سنن نسائي: كتاب البيوع، باب بيع الحيوان بالحيوان نسيئة. أبو داود: كتاب البيوع، باب الحيوان بالحيوان نسيئة.

[٦٣] والفصل في مبسوط: ١٢٣\١٢. المجموع: ٤٠٢\٩. أعلاء السنن: ٣٨١\١٤.

[٦٤] والفصل في: كتاب الفقه على المذاهب الأربعة: ٢٤٩\٢. المغنى لابن قدامة: ٣١٤\١٤. الفقه الاسلامي وادلته: ٦٨٩\٤. أعلاء السنن: ٢٧٤\١٤.

[٦٥] ابن ماجه: ابواب التجارات، باب الحيوان بالحيوان نسيئة.

[٦٦] مسلم: كتاب المساقات، باب جواز بيع الحيوان بالحيوان من جنسه متفاضلات. كتاب البيوع، باب الحيوان بالحيوان ان يدايد متفاضلات.

[٦٧] مسلم: كتاب المساقات، باب ما جاء ان الحنطة بالحنطة مثلاً بمثل وكراهية التفاضل فيه. داود: كتاب البيوع، باب في الصرف.

[٦٨] كثر العمال: ٢٣١\٢.

[٦٩] ابن ماجه: ابواب التجارات، باب التغليظ في الربا.

[٧٠] والفصل في الهداية: ٨١\٣.

[٧١] بخارى: كتاب البيوع، باب بيع الفضة بالفضة. مسلم: كتاب المساقات، باب ما جاء ان الحنطة بالحنطة مثلاً بمثل الخ.

[٧٢] والفصل في: كتاب الفقه على المذاهب الأربعة: ٢٧٣\٢. بدائع: ١٨٥\٥.

[٧٣] أبو داود: كتاب البيوع، باب في اقتضا الذهب من الورق. نسائي: كتاب البيوع، باب اخذ الورق من الذهب.

[٧٤] بخارى: كتاب الشرب والمساقاة، باب الرجل يكون له عمر او شرب في حائط او في غلج. مسلم: كتاب البيوع، باب من باع غلجاً عليها ثمر.

[٧٥] والفصل في: كتاب الفقه على المذاهب الأربعة: ٢٩٣\٢.

[٧٦] والفصل في: تكملة فتح الملهم: ٤٢٦\١. فتح البارى: ٣٨\٥. أعلاء السنن: ١٣٩\١٤. المغنى: ١٩١\٤.

[٧٧] بخارى: كتاب البيوع، باب كم يجوز الخيار. مسلم: كتاب البيوع، باب ثبوت خيار الغلج للمبتاعين.

[٧٨] أبو داود: كتاب البيوع، باب في فضل الاقالة. ابن ماجه: ابواب التجارات، باب الاقالة. أعلاء السنن: ٢٢٠\٤.

[٧٩] والفصل في: المجموع: ١٧٤\٩. المغنى لابن قدامة: ٥٦٣\٣. بوزائع: ١٣٤\٥. الفقه الاسلامي وادلته: ٣٥٢\٤. حاشية الدسوقي: ٩١\٣. تكملة فتح الملهم: ٣٦٧\١.

[٨٠] أبو داود: كتاب البيوع، باب في خيار الميايين.

- [٨١] كذا المعدل: ٢٢٢\٣. اعلاء السنن: ٢٥\١٤. باب في الرجل يقول في البيع لا خلافة نسائي: كتاب البيوع، باب
 [٨٢] أبو داود: كتاب البيوع، باب في الرجل يقول في البيع لا خلافة نسائي: كتاب البيوع، باب
 [٨٣] في البيع: الفقه الاسلامي وادلته: ٥٢٨\٤. المغني لابن قدامة: ٢٣٤، ٣٩٦\٤. كتاب البيوع، باب
 [٨٤] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٨٥] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٨٦] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٨٧] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٨٨] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٨٩] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٠] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩١] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٢] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٣] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٤] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٥] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٦] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٧] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٨] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [٩٩] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف
 [١٠٠] في حنيفة واحمد كماله مالك في خيار الغبن كما في الاسلامي: ٥٢٨\٤. والانصاف

- [١٠٠] والتفصيل في: المغني لابن قدامة: ٤٥٣\٤. مغني المحتاج: ١٥٨\٢. تكملة الملهم: ١١١\١١.
- [١٠١] دارقطني: ٢٦٥\٢. اعلاء السنن: ٤٣\١٨.
- [١٠٢] والتفصيل في: مجمع الفقه الاسلامي: ٥٤٢\٣. المغني لابن قدامة: ١١١\١١.
- المحتاج: ٨١\١. مبسوط: ٧\٢٤. ردالمختار: ٣٢٠\١٥.
- [١٠٣] ابو داود: كتاب البيوع في الرجل يأخذ حقه من ثمن يده. اعلاء السنن: ٤٨٣\١٥.
- [١٠٤] بخاري: كتاب البيوع، باب من اجري امر الامصار على ما يتعارفون الخ. اعلاء السنن: ٤٨٢\١٥.
- [١٠٥] والتفصيل في: تكملة فتح الملهم: ٥٨٧\٢. اعلاء السنن: ٤٨٣\١٥. ردالمحتار: ١٠٥\٥.
- [١٠٦] ابو داود: كتاب البيوع، باب في تضمين العاربة. ابن ماجه: كتاب الصدقات، باب العاربة.
- [١٠٧] والتفصيل في: مجموع: ٢٠٣\١٤. المغني لابن قدامة: ٢٢٠\١٥. اعلاء السنن: ٥٢\١٦.
- [١٠٨] ابو داود: كتاب البيوع، باب في تضمين العاربة. ابن ماجه: كتاب الصدقات، باب العاربة.
- [١٠٩] مسلم: كتاب المساقاة، باب تحريم الاحتكار في الاقوات. ابو داود: كتاب البيوع، باب النهي عن الحكرة.
- [١١٠] والتفصيل في: فتح الباري: ٣٤٨\٤. المغني لابن قدامة: ٢٤٣\٤. المجموع: ٤٤\١٣.
- اعلاء السنن: ٣٤٠\١٧.
- [١١١] السنن الكبرى للبيهقي: ٣١٧\٥. المعجم الكبير: ٢٩٢\١١.
- [١١٢] بخاري: كتاب الشرب والمساقاة، باب الخصومة في البئر والقضاء. مسلم: كتاب الايمان، باب بيان غلط تحريم اسبال الإزار الخ.
- [١١٣] ابو داود: كتاب البيوع، باب اذا اختلف البيعان والمبيع قائم. نسائي: كتاب البيوع، باب اختلاف المتبايعين في الثمن.
- [١١٤] ابو داود: كتاب البيوع، باب في بيع فضل الماء. نسائي: كتاب البيوع، باب فضل الماء.
- [١١٥] والتفصيل في: الفقه الاسلامي وادلته: ٣٥٨\٤. بدائع: ١٨٨\٦. المغني لابن قدامة: ٢٩٨\٤. اعلاء السنن: ١٦٤\١٤.
- [١١٦] بخاري: كتاب الشرب والمساقاة، باب من قال ان صاحب الماء احق بالماء حتى يروى. مسلم: كتاب المساقاة، باب تحريم فضل الماء الذي يكون بالقلعة الخ.
- [١١٧] بخاري: كتاب الاجارة، باب عصب الفجل. ابو داود: كتاب البيوع، باب عصب الفجل.
- [١١٨] سنن نسائي: كتاب البيوع، بيع ضرب الجمل.
- [١١٩] بخاري: كتاب البيوع، باب ثمن الكلب. مسلم: كتاب المهاقة، باب تحريم ثمن الكلب وحمل الكاهن الخ.

[١٢٥] من لسانى: كتاب البيوع، باب بيع الكلب

[١٢٦] والفصل فى: المغنى لا بن قدامة: ٢٧٨\٤. المجموع: ٢٨\٩. معنى: المحتاج: ١١٢. بدائع: ٣٠٦\٦. كتاب الفقه: ٢٣١\٢. اعلاء السنن: ٤٣٩\١٤. تكملة فتح المهيم: ٥٢٦\١١

[١٢٧] ابو داود: كتاب البيوع، باب فى كسب الحجام. ابن ماجه: ابواب التجار، باب كسب

[المعجم]

[١٢٨] بخارى: كتاب الطب، باب الحجامه من الداء. مسلم: كتاب المساقاة، باب حل اجرة

[الحجامه]

[١٢٩] والفصل فى المغنى لابن قدامة ٦٥/٤، كتاب الفقه على المذاهب الاربعه: ٢٩٥\٢. حلية

العلماء: ١٨٤\٤. بدائع: ١٩٤\٥. المنتقى: ٢٢٦\٤

[١٣٠] بخارى: كتاب البيوع، باب لا يبيع على بيع اخيه. مسلم: كتاب البيوع، باب تحريم بيع

الرجل على بيع اخيه وسومه على سومه الخ

[١٣١] ابو داود: كتاب البيوع، باب فى الرجحان فى الوزن. لسانى: كتاب البيوع، باب الرجحان

فى الوزن

[١٣٢] المعجم الكبير: ١٢٩\١٩

[١٣٣] مسلم: كتاب المساقاة، باب فضل انظار المعسر والتجاوز فى الاقتضاء الخ

[١٣٤] بخارى: كتاب الخواتم، باب فى الخوالة. مسلم: كتاب المساقاة، باب تحريم معطل الغنى

وصحة الخوالة الخ

[١٣٥] والفصل فى: المغنى لا بن قدامة: ٥٨٣\٤. الفقه الاسلامى وادلته: ١٦٣\٥.

بدائع: ١٦\٦. رد المختار: ٥٨٣\٤. كشاف القناع: ٣٧٤\٣. المجموع: ٤٣٢\١٣. معنى: المحتاج: ١٩٣\٢

[١٣٦] والفصل فى: المغنى لا بن قدامة: ٥٧٧\٤. المجموع: ٤٣٣\١٣. حلية العلماء فى معرفة

مذاهب الفقهاء: ٣٢\٥. الفقه الاسلامى: ٧٥\٥. بدائع: ١٨\٦. المبسوط: ٥٢\٢٠. معنى: المحتاج: ١٩٥\٢

[١٣٧] السنن الكبرى للبيهقى: ٧١\٦

[١٣٨] بخارى: كتاب البيوع، باب بيع المناذرة. مسلم: كتاب البيوع، باب النهى عن الخالة والمزابنة

واخالة الخ

[١٣٩] بخارى: كتاب السلم، باب السلم فى كيل معلوم مسلم: كتاب المساقاة، باب السلم

[١٤٠] والفصل فى: المغنى لا بن قدامة: ٦١٥\٥. المبسوط: ١٣١\١٢. بدائع: ٣٠٩\٥. معنى: المحتاج: ١٩٩\١٤

لا بن قدامة: ٣٠٧\٤. اعلاء السنن: ٤١٩\١٤

- [١٥٨] والتفصيل الفقه الاسلامي وادلته: ٧٢٣/٤. مفتي المحتاج: ١١٨/٢. المهلب: ٣٨١.
 المفتي لا بن قدامة: ٣٥٠/٤
- [١٥٩] مصنف عبد الرزاق: ٢٦/٨. السنن الكبرى للبيهقي: ٢٣/٦. تكملة فتح الملهم: ١١١/١١.
- [١٦٠] مسلم: كتاب المساقاة، باب الشفعة. ابو داود: كتاب البيوع، باب ارض المشترك بريد بعض
 بيع نصيب بعض]
- [١٦١] والتفصيل في: تكملة فتح الملهم: ٦٦٢/١
- [١٦٢] بخاري: كتاب الشرب، المساقاة، باب الرجل يكون له ممر او شرب في حائط او
 نخل. مسلم: كتاب البيوع، باب النهي عن الخالة والمخابرة وعن بيع المعاومة الخ]
- [١٦٣] ابو داود: كتاب البيوع، باب في التسعير ابن ماجه. ابواب التجارات، باب من كره ان
 يبيع]
- [١٦٤] مسلم: كتاب الايمان، باب قول النبي صلى الله عليه وسلم من غشنا فليس منا. ابن
 ماجه. ابواب التجارات، باب الغش]
- [١٦٥] بخاري: كتاب المساقاة والمزارعة، باب جواز اقتراض الحيوان. البخاري: كتاب الوكالة، باب
 وكالة الشاهد والغائب جائزة]
- [١٦٦] بخاري: كتاب الوكالة، باب وكالة في قضاء الدين. مسلم: كتاب
 المساقاة والمزارعة، باب جواز اقتراض الحيوان]
- [١٦٧] مسلم: كتاب المساقاة والمزارعة، باب جواز اقتراض الحيوان وتوقيته. ابو داود: كتاب البيوع
 باب حسن القضاء]
- [١٦٨] نسائي: كتاب البيوع، باب السهولة والسماحة في الشراء. مسند احمد: ٣٤٠/٣
- [١٦٩] البخاري: كتاب البيوع، باب السهولة والسماحة في الشراء مسند احمد ٣٤٠/٣
- [١٧٠] السنن الكبرى للبيهقي: ٤٤٧/٢. مستدرک حاكم: ٥٦/٢
- [١٧١] والتفصيل في: الفتوى العالمكبرى المروفة بالفتاوى الهندية: ٣٢١/٥
- [١٧٢] المسند الجامع ١-٥٢٢/١
- [١٧٣] تكملة الملهم: ٥٣٦/٢
- [١٧٤] المسند الجامع: ٧٨/٢. ابن ماجه. ابواب الاحكام ذكر القضاة]
- [١٧٥] بخاري: كتاب الاعتصام، باب اجر الحاكم اذا اجتهد وأصاب. مسلم: كتاب الاقضية، باب بيان
 اجر الحاكم اذا اجتهد فأصاب]
- [١٧٦] ابو داود: باب اجتهد الرأي في القضاء. مسند احمد: ٢٣٦/٥. المسند الجامع: ٢٤٠/١٥
- [١٧٧] مسند احمد: ٥٥، ٢٢/٣. السنن الكبرى للبيهقي: ٨٨/١٠
- [١٧٨] ابن ماجه. ابواب الاحكام، باب التغليظ في الخيف والرشوة. المسند الجامع: ١٧١/٨
- [١٧٩] ابو داود: كتاب الاقضية، باب كيف القضاء. ابن ماجه: كتاب الاحكام، باب ذكر القضاء]

- [١٧٧\٣] الترغيب والترهيب: ١٧٧\٣
- [١٨٥] بخارى: كتاب الاحكام، باب هل يقضى الحاكم او يفتى وهو
- [٢٦٢\١٥] مسلم: كتاب الاقضية، باب كراهة قضاء القاضى وهو غضبان
- [٣٧٧\١٧] المسند الجامع: ٣٧٧\١٧. مسند احمد: ٣٧٧\٢
- [٩٧\٢] المسند الجامع: ٩٧\٢
- [١٨٨] بخارى: كتاب الشهادات، باب من اقام البيعة بعد اليمين. مسلم: كتاب الاقضية، باب ان
- [١٨٨] بخارى: كتاب الباطن
- [٥٦٨\٢] تكملة فتح الملهم: ٥٦٨\٢
- [١٨٧] والفصل في: اعلاء السنن: ١١١\١٥. تكملة فتح الملهم: ٥٦٨\٢
- [١٨٧] مسلم: كتاب الايمان، باب وعيد من افطع حلق مسلم بيمين فاجرة بالنار. ابو داود: كتاب
- [١٥٧\١١] المسند الجامع: ١٥٧\١١
- [١٨٨] بخارى: كتاب الرهن، باب اذا اختلف الراهن والمرقن. مسلم: كتاب الاقضية، باب اليمين
- [١٩٠] على الشئ عليه
- [١٩٠] ابو داود: كتاب الاقضية، باب كيف القضاء باليمين والشاهد. ابن ماجه: كتاب
- [٣٠٥\٣] الاحكام، باب القضاء بالشاهد واليمين
- [١٩١] ابن ماجه: كتاب الاحكام، باب القضاء باليمين والشاهد. مسند احمد: ٣٠٥\٣
- [١٩٢] والفصل في: اعلاء السنن: ٣٥٠\١٥. تكملة فتح الملهم: ٥٥٧\٢
- [١٩٣] بخارى: كتاب العتق، باب اذا اعتق عبدا بين اثنين. مسلم: كتاب العتق، باب التجزى في
- [١٩٤] العتق
- [١٩٤] والفصل في: حلية العلماء في معرفة مذاهب الفقهاء: ٦٣، ١٦٠\٦. بدائع: ٨٦\٤
- [١٩٥] بخارى: كتاب العتق، باب اذا اعتق نصيا في عبد. مسلم: كتاب العتق، باب ثبوت السعاية
- [١٩٦] بخارى: كتاب العتق، باب اذا اعتق عبدا بين اثنين. مسلم: كتاب العتق، باب التجزى في
- [٨\٥] العتق
- [١٩٧] ابو داود: كتاب البيوع، باب في العمري. المسند الجامع: ١٩٢\٧. مسند احمد: ٨\٥
- [١٩٨] والفصل في: الفقه الاسلامى وادلته: ٨\٥. الشرح الكبير مع الدسقى: ٩٧\٤
- [١٩٩] بخارى: كتاب الهبة، باب ما قيل في العمري والرقى. مسلم: كتاب الهبات، باب العمري
- [٢٠٠] مسند احمد: ٣١٢\٣. مسلم: كتاب الهبات، باب الهبات، باب الرقى
- [٢٠١] ابو داود: كتاب البيوع، باب في الرقى. ابن ماجه: كتاب الهبات، باب الرقى
- [٢٠٢] والفصل في: مغنى المحتاج: ٣٩٩\٢. بدائع: ١١٧\٦
- [٢٠٣] ابن ماجه، كتاب الاحكام، باب في الصلح

[٢٠٤] بخارى: كتاب المظالم والغضب، باب لا يمنع جارى جاره ان يفرز. مسلم: كتاب المساقاة، باب غرز الخشب في جدار الجار]

[٢٠٥] والتفصيل في: تكملة فتح الملهم: ٦٦٨\١

[٢٠٦] مسلم: كتاب الايمان، باب اليمين على نية المستحلف. ابو داود: كتاب الايمان، باب الطير في اليمين]

[٢٠٧] ابو داود: كتاب الاقضية، ابواب من القضاء. ابن ماجه: كتاب الاحكام، باب اذا تشاجر اهل الطريق]

[٢٠٨] بخارى: كتاب المظالم والغضب، باب اذا اختلفوا في الطريق الميشاء

مسلم: كتاب المساقاة، باب قدر الطريق اذا اختلفوا فيه]

[٢٠٩] ابو داود: كتاب الطلاق، باب من احق بالولد. ابن ماجه: كتاب الاحكام، باب تغير العمر بين ابويه]

[٢١٠] والتفصيل في: معنى المحتاج: ٣٥٦\٣، بدائع: ٤٤\٤، ٤٣، ٤٢]

[٢١١] ابو داود: كتاب البيوع، باب في الرجل ياكل من مال ولده. نسائي: كتاب البيوع، باب الخس على الكسب]

[٢١٢] بخارى: كتاب المظالم والغضب، باب اذا كسر قصعة او شيئا لغيره. ابو داود: كتاب البيوع، باب فيمن افسد شيئا يفرم مثله]

[٢١٣] ترمذى: كتاب الاحكام، باب ما جاء فيمن يكسر له الشئ]

[٢١٤] بخارى: كتاب المغازى، باب غزوة الخندق. مسلم: كتاب الجهاد، باب بيان من البلاغ]

[٢١٥] والتفصيل في: رد المختار: ١٥٣\٦

[٢١٦] ابو داود: كتاب الحدود، باب في الرجل يزنق بحرمه. ابن ماجه: كتاب الحدود، باب من تزوج امرأة ابية من بعده]

[٢١٧] بخارى: كتاب الشرب والمساقاة، باب شرب الاعلى الى الكعنين. ابن ماجه: ابواب الرهون، باب الشرب من الاودية]

[٢١٨] مسلم: كتاب الايمان، باب من اعتق شركاه في العبد. ابو داود: كتاب العتق، باب فيمن اعتق، باب فيمن اعتق عبدا لم يبلغهم الثلث]

[٢١٩] والتفصيل في: المعنى الاين قدامة: ٣٩٨\٩، بدائع: ٩٩\٤

[٢٢٠] ابو داود: كتاب العتق، باب فيمن ملك ذا رحم محرم. ابن ماجه: كتاب العتق، باب فيمن ملك ذا رحم محرم فهو حر]

[٢٢١] ابو داود: كتاب البيوع، باب في زرع الارض بغير اذن صاحبها. ابن ماجه: كتاب الرهون، باب من زرع في ارض قوم بغير اذنتهم]

كتاب الهبة، باب الهبة للولد. مسلم: كتاب الهبات، باب كراهة تفصيل بعض الأولاد

[٢٢٢] بخارى: كتاب الهبة، باب الهبة للولد. مسلم: كتاب الهبات، باب كراهة تفصيل بعض الأولاد

[٢٢٣] والفصل في: حلية العلماء في معرفة مذاهب الفقهاء: ٤٤٦/٤ تكملة الملهم: ٦٨٨/٢

[٢٢٤] والفصل في: حلية العلماء في معرفة مذاهب الفقهاء: ٤٤٦/٤

[٢٢٥] ابو داود: كتاب البيوع، باب في الشفعة

[٢٢٦] والفصل في: الفقه الاسلامي وادلته: ٨٠٠/٥. بدائع: ٤٥٠/٥. درمختار: ٢٢١/٦. مغني

[٢٢٧] المحتاج: ٢٩٧/٢

[٢٢٨] ابو داود: كتاب البيوع، باب في الشفعة. ابن ماجه: باب في الشفعة

[٢٢٩] البخاري: كتاب الحيل، باب في الهبة والشفعة. ابو داود: كتاب البيوع، باب في الشفعة

[٢٣٠] إعلال السنن: ٤١٧/٤. المسند الجامع: ٢٣١/٩

[٢٣١] والفصل في: الفقه الاسلامي وادلته: ٧٩٥/٥. درمختار: ٢١٧/٦. بدائع: ١٢٥/٥. مغني

[٢٣٢] المحتاج: ٢٩٦/٢

[٢٣٣] بخارى: كتاب الشفعة، باب اذا خيره رب اللقطة علامة مسلم كتاب القطة، الاحديث في

[٢٣٤] احكام اللقطة

[٢٣٥] بخارى: كتاب اللقطة باب هل ترد اللقطة الى صاحبها اذا عرفها

[٢٣٦] والفصل في: الفقه الاسلامي وادلته: ٧٧٦/٥. بدائع: ٢٠٢/٦. درمختار: ٢٧٨/٤

[٢٣٧] والفصل في: المبسوط للسرخسي: ٨١١/٨. بدائع: ٢٠٢/٦. درمختار: ٢٨٢/٤

[٢٣٨] والفصل في: المبسوط للسرخسي: ٤١١/٤. بدائع: ٢٠٢/٦

[٢٣٩] درمختار: ٢٧٩/٤. مغني المحتاج: ٤١٥/٢

[٢٤٠] ابن ماجه: ابواب اللقطة، باب ضالة الابل والبق والغنم

[٢٤١] بخارى: كتاب اللقطة، باب ضالة الابل. مسلم: كتاب اللقطة، باب الفرق بين لقطة الابل

[٢٤٢] وغيرها

[٢٤٣] بخارى: كتاب الشرط، باب الشروط في الوقف. مسلم: كتاب الوصية، باب الوقف

[٢٤٤] في: المبسوط: ٢٨١/١٢. درمختار: ٣٣٧/٤. مغني

[٢٤٥] والفصل

[٢٤٦] المحتاج: ٣٨٩/٢. الانصاف: ١٠٠/٧

[٢٤٧] مسلم: كتاب الوصية، باب ما يلحق الانسان من الثواب بعد وفاته. ابو داود: كتاب

[٢٤٨] الوصايا، باب ما جاء في الصدقة على الميت

[٢٤٩] بخارى: كتاب الزكاة، باب في الركاز الخمس. مسلم: كتاب الحدود، باب جرح العجماء

[٢٥٠] والمعدن والبئر جبار

[٢٥١] في: بدائعه: ٢٧٢/٧. درمختار: ٦٠٣/٦. مغني المحتاج: ٢٠٤/٤

[٢٥٢] والفصل

كشاف القناع: ١٣٩٠/٤

[٢٤٣] والتفصيل في: درمختار: ٣١٨٠/٦. بدائع: ٦٨٠٠/٢. الشرح الصغير: ١١٠٠/٢٥٠. مفتي المحتاج: ٣٩٤٠/١

[٢٤٤] كتاب الأموال لأبي عبيد: ٢١١٠/١

[٢٤٥] أبو داود: كتاب الخراج والامارة والفنى، باب احياء الموات

[٢٤٦] والتفصيل في: بدائع: ١٩٤٠/٦. درمختار: ٤٢٣٠/٦. الشرح الكبير: ٦٩٠/٤

[٢٤٧] أبو داود: كتاب الخراج والامارة، باب في اقطاع الارضين

[٢٤٨] أبو داود: كتاب الخراج والامارة، باب في اقطاع الارضين

[٢٤٩] بخارى: كتاب الحرق والمزارعة، باب فضل الزرع والغرس

[٢٥٠] بخارى: كتاب المزارعة، باب المزارعة. أبو داود: كتاب البيوع، باب في المساقاة

[٢٥١] والتفصيل في: المجموع: ٣١٧٠/١٤. المغنى لا بن قدامة: ٤٨٢٠/٥. تكملة

المهمل: ٤٣٣٠/١

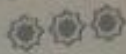
[٢٥٢] والتفصيل في: بدائع: ١٨١٠/٦، ١٧٩٠/٦. درمختار: ٢٧٥٠/٦. مفتي المحتاج: ٣٢٥٠/٢. الشرح

الصغير: ٤٩٨٠/٣

[٢٥٣] أبو داود: كتاب البيوع، باب في المخابرة. مستدرک حاکم: ٢٨٦٠/٢

[٢٥٤] مسند احمد: ١٤١٠/٤. نسائي، كتاب المزارعة، النهي عن كراء الارض

[٢٥٥] أبو داود: كتاب البيوع، باب المزارعة، المسند الجامع: ٢٣٣٠/٩

مآخذ		
بيروت	دار الفكر	سهل المدارك
كراتشي	إدارة القرآن والعلوم الاسلامي	إعلاء السنن جديد
	دار الكتب العلمية	المشهد لابن عبد البر
بيروت	دار إحياء التراث العلمي	الإصناف للمرداوي
مصر	دار المعارف	الشرح الصغير
بيروت	دار الفكر	الفقه الإسلامي وأدلته
رياض	موسسة السعيدية	الإفصاح عن معاني الصحاح
بيروت	دار الفكر	المجموع
الكويت	الشركة المتحدة	المستدلل جامع
مصر	مطبعة عيسى البابي الحلبي	المهذب للشيرازي
بيروت	دار المعرفة	البروط للرخسي
موصل	مطبعة الزهراء الحديثة	المعجم الكبير للطبراني
البيروت	نشر السنة	السنن الكبرى للبيهقي
رياض	مطبعة السعادة	النقطة على الموطأ للباقي
رياض	مكتبة الرياض الحديثة	الغنى لابن قدامة
مصر	مطبعة محمد علي	بداية المجتهد
كراتشي	ايچ ايم سعيد كنبی	بدائع الصنائع
مصر	دار المعارف	المسند
كراتشي	مكتبة دارالعلوم	تكملة فتح المهلم
بيروت	دار الفكر	حاشية الدسوقي
دارالباز مكتبة		حلية العلماء في معرفة مذاهب الفقهاء
	مكتبة المكرمة	الرسالة
	مطبعة الفجالة الجديدة	سنن الدارقطني
كراتشي	ايچ ايم سعيد كنبی	ردالمختار
بيروت	المكتب الإسلامي	روضة الطالبين
لاهور	دار نشر الكتب الاسلامي	فتح الباري
المدينة	المكتبة السلفية	كتاب الموضوعات
مصر	المكتبة التجارية	كتاب الفقه على المذاهب الأربعة
لاهور	دار المعارف النعمانية	كتاب الحججة على أهل المدينة

دا کتاب pdf کول خالص

دالله (ج)

درضالپاره

دټولو لوستو نکو اوفائده

اخستونکو ددعا فه هيله